

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA**

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI

**TRADIȚIE ȘI INOVARE
ÎN CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ**

Ediția a XII-a

**Materialele
CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE**

din 06-07 octombrie 2023

Volumul II

Bălți, 2024

**CZU 3(082)=00
T80**

Comitetul științific:

Președinte:

Natalia GAȘIȚOI, dr., conf. univ., rector

Membri:

Valentina PRIȚCAN, dr., conf. univ., prorector pentru activitatea științifică și relații internaționale

Lilia TRINCA, dr., conf. univ., decana Facultății de Litere

Ina CIOBANU, dr., conf. univ., decana Facultății de Științe Reale, Economice și ale Mediului

Tatiana ȘOVA, dr., conf. univ., decana Facultății de Științe ale Educației, Psihologie și Arte

Vitalie RUSU, dr., conf. univ., decanul Facultății de Drept și Științe Sociale

Aculina MIHALUȚA, directoarea Bibliotecii Științifice, categorie de calificare superioară

Colegiul de redacție:

Valentina PRIȚCAN, dr., conf. univ., prorector pentru activitatea științifică și relații internaționale

Alexandra MELNIC, metodistă, Secția Știință

Liliana EVDOCHIMOV, redactoră, Centrul editorial universitar

Corectoră și tehnoredactoră: Liliana EVDOCHIMOV, master în filologie

Coperta: Silvia CIOBANU, bibliotecară principală, Centrul Marketing și activitate editorială

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

„Tradiție și inovare în cercetarea științifică”, conferința științifică internațională (12 ; 2023 ; Bălți). Tradiție și inovare în cercetarea științifică, Ediția a 12-a : Materialele Conferinței Științifice Internaționale din 6-7 octombrie 2023 / comitetul științific: Natalia Gașițoi (președinte) [et al.] ; colegiul de redacție: Valentina Prițcan [et al.]. – Bălți : [S. n.], 2024 (CEU US) – . – ISBN 978-9975-50-318-1.

Vol. 2. – 2024. – 182 p. : fig., tab. – Antetit.: Min. Educației și Cercet. al Rep. Moldova, Univ. de Stat „Alec Russo” din Bălți. – Texte : lb. rom., engl., fr., etc. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 70 ex.

ISBN 978-9975-50-320-4.

Tiparul: *Centrul editorial universitar, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

© *Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2024*

ISBN 978-9975-50-320-4.

SUMAR

SECȚIUNEA nr. 4. ȘTIINȚE JURIDICE ȘI SOCIALE

Vitalie RUSU, Alexandr SECRIER. <i>Particularități privind organizarea și planificarea cercetării infracțiunilor de terorism</i>	5
Ион КОБАЛЬЧУК. <i>Показания несовершеннолетних, актуальные проблемы уголовно-процессуального законодательства</i>	13
Igor ARSENI. <i>Electronic justice as a way to optimize civil legal proceedings</i>	16
Igor ARSENI, Serghei ZAHARIA. <i>Role and essence of organizers trading turnover</i>	22
Elena BOTNARI. <i>Aplicabilitatea metodelor informale în procesul decizional juridic</i>	27
Victoria ȚARĂLUNGĂ, Maria GABOR. <i>Esența și rolul agențiilor executive în cadrul sistemului instituțional al Uniunii Europene</i>	32
Dumitru DUMITRAȘCU. <i>Observații cu privire la noua Lege a taxei de stat</i>	41
Mariana SPATARI, Silvian COLODROVSCHI. <i>Serait-il opportun d'introduire dans la Constitution une disposition relative aux animaux?</i>	47
Vitalie JITARIUC. <i>Caracteristica criminalistică a infracțiunilor de șantaj</i>	53
Anastasia BOLDESCU. <i>Urmările prejudiciabile în cazul infracțiunii de vânat ilegal</i>	59
Dumitru CUCU. <i>Expertizele judiciare ca factor determinant în cercetarea fraudelor bancare</i>	64
Veronica POZNEACOVA. <i>Discriminarea deținătorilor cu dizabilități – probleme, constatări, recomandări</i>	70
Silvia BALCAN. <i>Cauze justificative privind întreruperea cursului sarcinii și limitele temporale ale acestora</i>	76
Olga TATAR. <i>The influence of European legislation on the specifics of concluding some of the civil contracts</i>	81
Olga TATAR. <i>Characterization of the notion of insolvency plan in different states</i>	86
Evlampii DONOS. <i>Reflecții privind organizarea sistemului securității muncii în Republica Moldova</i>	90
Vladimir CHIRONACHI. <i>Clasele de moștenitori legali în noua reglementare a Codului Civil</i>	95
Aliona CORCENCO. <i>Principiile care guvernează procedura administrativă prin prisma prevederilor Codului Administrativ al Republicii Moldova. Aspecte de relevanță</i>	103
Ivan UNGUREAN. <i>Preliminarii privind particularitățile criminalistice de cercetare a infracțiunilor de îmbogățire ilicită</i>	113
Dumitru CALENDARI. <i>Participarea reprezentantului pe cauze penale în apel</i>	120
Tatiana CRUGLIȚCHI. <i>Analiza temeiurilor de exercitare a recursului împotriva deciziilor instanței de apel în procesul civil</i>	122
Svetlana STANȚIERU, Aurelia CODREANU. <i>Cercul de lectură, spațiul spiritului liber</i>	129
Aurelia CODREANU, Svetlana STANȚIERU. <i>Strategii de predare a romanului „Inocenții” de Ioana Pârvulescu</i>	136
Eugenia FOCA. <i>Storytelling ca metodă de dezvoltare a creativității la elevii colegiului pedagogic</i>	143

Beatrice-Maria STANDAVID. <i>Abordări moderne și tradiționale în analiza poeziei „Plumb” de George Bacovia</i>	146
Adrian-Gheorghe STANDAVID. <i>Reper pentru educație civică – Micii detectivi</i>	149
Elena LUPUȘOR. <i>Modalități de diminuare a comportamentelor agresive la elevii treptei primare</i>	151
Mihaela ȚURCANU. <i>Dezvoltarea creativității prin jocul-dramatizare</i>	157

**SECȚIUNEA nr. 6. „CONSOLIDAREA CALITĂȚII EDUCAȚIEI ONLINE
ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR DIN MOLDOVA ȘI ARMENIA:
BUNE PRACTICI ACHIZIȚIONATE ÎN PROIECTUL MEDIA”**

Natalia GAȘIȚOI. <i>Transformarea învățământului superior prin analiza datelor: beneficii, provocări și perspective</i>	162
Viorica CONDRAT. <i>On the role of emotions in leadership</i>	167
Victoria POSTOLACHE. <i>Implicarea inteligenței artificiale în învățământul superior</i>	170
Eugenia FOCA. <i>Bune practici în utilizarea tehnologiilor educaționale pentru îmbunătățirea angajamentului studenților în mediul online</i>	174

SECȚIUNEA nr. 4. ȘTIINȚE JURIDICE ȘI SOCIALE

Atelierul nr. 1. Științe juridice

CZU 343.326

PARTICULARITĂȚI PRIVIND ORGANIZAREA ȘI PLANIFICAREA CERCETĂRII INFRAȚIUNILOR DE TERRORISM

Vitalie RUSU, dr., conf. univ., Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Alexandr SECRIER, drd.,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

Abstract: *The development and improvement of the methodology for the investigation of terrorist crimes is a topical issue of the forensic science. The analysis of the specialized literature shows that the research into the phenomenon of terrorism has been going on for a long time. However, the legal doctrine examined, for the most part, the criminal law and forensic aspects of terrorism. At the same time, we note a certain lack of forensic literature dedicated to the methodology for the investigation of terrorist crimes. This state of affairs is largely due to the lack of a justified scientific methodology regarding the investigation of such crimes, a fact that determines the insufficient professional training of the representatives of law enforcement bodies. The absence of efficient methodological recommendations in this field, the objective need for the scientific development of an appropriate methodology for the investigation of the acts of terrorism, the theoretical and practical importance of this issue and its insufficient reflection in the forensic doctrine determined the scientific research of the subject regarding the organization and planning of the investigation of terrorist crimes.*

Keywords: *Terrorism, crime, investigation, organization, planning, criminal prosecution actions, criminal prosecution plan, evidence, pieces of evidence, expert examination, schemes, appendices, criminal prosecution officer, investigating officer, criminal prosecution team, special investigative measures.*

În literatura de specialitate, fenomenul terorismului este definit ca fiind „utilizarea ilegală a forței sau a violenței de către o persoană sau de un grup organizat împotriva persoanelor sau bunurilor cu intenția de a intimida sau de a constrânge societățile sau guvernele, adesea din motive ideologice, sociale și politice” [5, p. 278; 7, p. 18].

Descoperirea și urmărirea penală a infracțiunilor de terorism reprezintă rodul unui complex de activități care se derulează de organele răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale, ce anticipează activitatea probatorie derulată de organele judiciare, atunci când acestea sunt sezizate în legătură cu comiterea unei/unor astfel de infracțiuni [1, p. 21].

La acest complex de activități sunt catalogate și acțiunile de organizare și planificare a urmăririi penale, ele având menirea să asigure investigarea corespunzătoare și rapidă a faptelor infracționale.

În știința criminalisticii termenii de *organizare* și *planificare* a activității organelor de urmărire penală se folosesc frecvent drept categorii echivalente, deși este evident că, reprezentând elemente indispensabile activității de cercetare penală, acestea nu se suprapun. Organizarea urmăririi penale are un sens mai larg decât cel al planificării acestei activități.

Prin organizare se are în vedere, pe de o parte, crearea condițiilor de muncă, pregătirea și repartizarea forțelor și mijloacelor de care dispun organele respective, iar, pe de altă parte, ordonarea în baza planului de lucru a activităților și măsurilor necesare realizării scopului propus, al clarificării depline a faptelor și a împrejurărilor ce pot contribui la confirmarea adevărului într-un proces penal.

La rândul său, planificarea reprezintă latura cea mai importantă a organizării cercetării faptelor penale, ea asigurând efectuarea acesteia în conformitate cu cerințele legale, în mod temeinic, obiectiv și complet. Or, cercetarea actelor penale, îndeosebi a celor săvârșite în mod premeditat, este de neconceput decât în baza unui plan de lucru, unei programe bine chibzuite și întemeiate pe o analiză profundă a datelor pe care le oferă fapta la o anumită etapă de urmărire penală. Atunci când datele existente sunt insuficiente pentru elucidarea împrejurărilor în care s-a comis fapta penală, situație proprie fazei inițiale de cercetare, organul de urmărire penală trebuie să analizeze minuțios datele de care

dispune și, în baza unor raționamente, să determine direcțiile în care să activeze în vederea stabilirii adevărului, demascării și tragerii la răspundere a celor vinovați. Odată cu orientarea cercetărilor, se vor specifica activitățile procedurale și ordinea efectuării acestora în funcție de condițiile în care se activează, de forțele și timpul disponibil, într-un cuvânt, de situația procesual-tactică în care se desfășoară investigarea cauzei [2, pp. 280-281].

Organizarea cercetării cauzei penale prezintă activitatea rațională a ofițerului de urmărire penală, care include un anumit complex (sistem) de decizii (hotărâri) și acțiuni orientate spre constatarea evenimentului ilicit, identificarea persoanei infractorului, stabilirea vinovăției acesteia și a altor circumstanțe care au importanță pentru soluționarea sarcinilor procesului penal [3, p. 336].

Organizarea și planificarea cercetării actelor de terorism este determinată, în mare parte, de situația de urmărire penală creată. Dacă deținem informații despre crearea unei formațiuni teroriste, apoi în cadrul etapei inițiale a activității organelor de drept, accentul urmează a fi pus pe măsurile speciale de investigații. Or, anume acestea ne vor permite să obținem informații suplimentare nu doar despre grupul criminal, ci și cu privire acele infracțiuni concrete care au fost deja comise sau sunt în proces de pregătire.

La primirea informațiilor referitoare la actele de terorism, particularitățile organizării și planificării cercetărilor sunt condiționate de faptul că, de regulă, consecințele acestor fapte încă nu sunt lichidate, se menține pericolul unor deflagrații și explozii reperate. Acest moment complică substanțial activitatea grupului de urmărire penală deoarece, chiar și în prezența pericolului de distrugere a urmelor infracțiunii, necesare pentru cercetarea și descoperirea faptei, trebuie întreprinse, în primul rând, toate măsurile posibile pentru salvarea victimelor și lichidarea consecințelor actului terorist.

Nu de puține ori, informațiile obținute de organele de drept la etapa inițială sunt atât de incerte și puține încât nu avem temeiuri pentru începerea urmăririi penale, nu este clar dacă a fost comisă o infracțiune sau este vorba despre un act cu caracter necriminal. În asemenea situații este necesar să stabilim dacă persoanele nu au suportat leziuni corporale, dacă victimele sunt în viață, dacă acestea au fost internate în instituțiile medicale. Or, chiar din primele clipe trebuie să acordăm o atenție deosebită colectării informațiilor cu privire la persoanele care, ulterior, vor putea fi recunoscute în calitate de părți vătămate în sensul legii procesual-penale [9, p. 183].

Procesul de investigare a infracțiunilor de terorism se desfășoară într-o manieră științifică printr-o conlucrare permanentă între organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale și organele judiciare. Investigarea infracțiunilor de terorism se realizează pe parcursul a două etape: *etapa de investigare operativ-informativă* care se referă la activitățile specifice culegerii de informații realizate exclusiv de organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale și *etapa de investigare penală* care este realizată de organele judiciare. Între cele două etape din cadrul procesului de investigare a infracțiunilor de terorism trebuie să existe o continuitate, etapa de investigare penală fiind rezultatul etapei de investigare informativ-operative [5, p. 295].

Vom reține că doar în condițiile obținerii informațiilor care ne vorbesc despre comiterea faptei infracționale (înaintarea anumitor cereri de către făptuitori, declarațiile victimei, comunicarea rudelor cu privire la condițiile înaintate de infractori sau amenințările din partea lor, relatările martorilor care au observat anumite acțiuni ale infractorilor, deținând informații în cauză, comunicările prin intermediul mijloacelor de informare în masă etc.), va fi luată hotărârea privind pornirea urmăririi penale.

Dacă a avut loc o explozie, apoi pentru începerea urmăririi penale este suficient doar simplul fapt că ea se datorează unor evenimente sau acțiuni cu caracter criminal. La această etapă nu are nici o importanță natura exploziei. Este evident că ea va reprezenta una din chestiunile de bază ale cercetării la etapa inițială de activitate a organului de urmărire penală și a ofițerilor de investigații (în primul rând, în procesul cercetării la fața locului).

În caz de incendiu este foarte dificilă luarea unei decizii corecte. În cazul începerii intempestive a urmăririi penale există un mare pericol de pierdere a probelor (în primul rând, a urmelor de la fața locului). În aceste condiții este absolut justificată începerea urmăririi penale în toate cazurile când în rezultatul incendiului este cauzată o daună fizică părților vătămate fie un prejudiciu material persoanelor juridice. Verificarea ulterioară a informațiilor inițiale și acumularea datelor suplimentare vor fi organizate mult mai bine în cadrul cauzelor penale concrete.

În caz de accidente în cadrul obiectelor de infrastructură critică, urmărirea penală poate fi inițial începută în privința faptului comiterii unor infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice,

contra autorității publice și a securității de stat (calificarea depinde de circumstanțele concrete ale celor întâmplate), însă organul de urmărire penală trebuie să ia în calcul aspectul că versiunea privind comiterea unui act terorist urmează a fi verificată în primul rând [9, pp. 183-184].

Declanșarea unui proces penal și începerea urmăririi penale presupun existența anumitor fapte, date reale sau indici, constituind urme ale infracțiunii, care denotă săvârșirea unui act prevăzut de legislația penală. În majoritatea cazurilor, datele suficiente pentru desfășurarea procesului penal nu asigură nici pe departe posibilitatea explicării cauzei, cu atât mai mult soluționarea temeinică a acesteia. Prin urmare, la etapa inițială a cercetărilor, organul investit cu aceste funcții se va afla într-o situație dificilă, dacă datele de care dispune el oferă mai multe explicații probabile ale faptei și a împrejurărilor acesteia.

Atâta timp cât fapta și împrejurările acesteia rămân nestabilite și admit explicații variate, urmărirea penală va fi însoțită de o permanentă gândire ipotetică, de presupuneri și verificări menite, în cele din urmă, să contribuie la o singură explicație a faptei [2, p. 283].

Importanța versiunii în planificarea corectă a cercetării constă în determinarea probelor ce urmează a fi identificate în legătură cu circumstanțele infracțiunii, elaborarea concomitentă în corespundere cu numărul și conținutul versiunilor a câtorva direcții privind investigarea și cercetarea datelor faptice. Separarea consecințelor din versiunile incluse în plan oferă posibilitatea de a detalia și concretiza planul cercetării, ce urmează a fi soluționat în legătură cu acțiunea în cauză [3, p. 350].

În situația producerii unui atac terorist, organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale vor elabora un plan în scopul intervenției specializate la fața locului a unităților antitero. Paralel cu intervenția la fața locului a organelor antiteroriste, vor acționa și organele de poliție, organele pentru situațiile de urgență, organele din cadrul laboratoarelor de medicină legală și alte organe de punere în aplicare a legii [5, p. 296].

Nu vom uita că una din condițiile indispensabile descoperirii la timp și cercetării sub toate aspectele a faptelor penale constă în organizarea unei colaborări fructuoase a organelor de urmărire penală cu alte structuri statale investite prin lege să contribuie la combaterea infracțiunilor. Colaborarea acestor organe ca formă specifică de interacțiune, adică de a activa în comun la descoperirea și cercetarea infracțiunilor, se impune de necesitatea corelării mijloacelor și metodelor de lucru ale structurilor respective, conjugării competențelor care acestea le posedă [2, pp. 291-292].

Interacțiunea reprezintă o activitate comună bazată pe actele normative, coordonată și planificată a ofițerului de urmărire penală cu organul de investigații și serviciile tehnico-criminalistice și de expertiză, bazată pe principiile, cunoștințele profesionale și posibilitățile fiecărui subiect, realizată pentru prevenirea și descoperirea mai reușită a infracțiunilor [6, p. 43; 10, p. 294].

Cel mai frecvent utilizate forme de conlucrare a organului de urmărire penală cu alte organe de drept sunt: a) deplasarea în comun la locul săvârșirii faptelor în vederea cercetării lui complete și sub toate aspectele, descoperirii și fixării mijloacelor materiale de probă, obținerii datelor necesare pentru urmărirea și reținerea făptuitorilor; b) împuternicirea organelor operativ-investigative cu efectuarea unor măsuri speciale de investigații și activități de urmărire penală în vederea stabilirii anumitor împrejurări ale infracțiunii cercetate; c) antrenarea ofițerilor de investigații la efectuarea unor acțiuni de urmărire penală dificile sau cu un grad înalt de complexitate [2, pp. 293-294].

Indiferent de evoluția evenimentului, interacțiunea cu ofițerii de investigații trebuie organizată la cel mai înalt nivel, astfel ca ofițerul de urmărire penală să aibă posibilitatea primirii permanente și operative a informațiilor privind desfășurarea operațiunilor de salvare a victimelor, de lichidare a consecințelor actului terorist cu scopul de a identifica anumite surse de informare și a le folosi în cadrul probatoriului în cauzele penale.

Dacă este evident că acțiunile sunt de origine criminală și există temeiuri pentru începerea urmăririi penale, este important a determina oportun și la timp organul de urmărire penală competent să se ocupe cu investigarea actului de terorism.

De regulă, la fața locului, activitatea tuturor specialiștilor este coordonată de către un stat-major operațional. Din acest considerent, inițial urmează a fi determinat caracterul și ordinea interacțiunii grupului de urmărire penală cu acest stat-major, precum și competența șefului statului-major și cea a conducătorului grupului de urmărire penală.

Conducătorul grupului de urmărire penală trebuie să cunoască structura statului-major operațional și repartizarea obligațiilor funcționale în membrii acestuia. De exemplu, în structura acestui stat-

major se regăsește și grupul de înregistrare a victimelor infracțiunii. Totodată, pentru cercetare este foarte importantă nu doar stabilirea numărului de victime, ci și locul de aflare a lor, pentru a asigura posibilitatea organizării și efectuării acțiunilor de urmărire penală cu participarea lor, pentru dispunerea și efectuarea oportună a anumitor categorii de expertize judiciare. Informația privind structura și funcțiile statului-major operațional este necesară și pentru organizarea și planificarea corectă a activității grupului de urmărire penală la fața locului cât și pe durata activității ulterioare de investigare a actului terorist [9, pp. 184-185].

Există mai multe modalități de constituire a grupurilor de urmărire penală pentru cercetarea actelor de terorism, însă de cele mai frecvente ori ele se formează în regim de urgență după ce s-a aflat despre comiterea infracțiunii. În rezultatul unor explozii, incendii, accidente la fața locului se deplasează reprezentanții diferitor organe de drept, care nu se află în relații de subordonare, fapt care împiedică luarea unor decizii coordonate și repartizarea corespunzătoare a funcțiilor care trebuie exercitate. De asemenea, situația dificilă de la locul faptei agravează situația care și așa nu este una simplă.

Din acest considerent este necesar să stabilim ordinea de notificare a membrilor grupului de urmărire penală, ordinea de deplasare a lor la fața locului, să determinăm cu claritate funcțiile fiecărui membru din cadrul grupului. De asemenea, urmează a fi elaborate și aprobate recomandări metodice privind organizarea activității grupului de urmărire penală la locul infracțiunii și pe viitor, în procesul cercetării actului de terorism.

În continuare, în interiorul grupului este necesar să deosebim subgrupa axată nemijlocit pe activitatea de urmărire penală, cea operativ-investigativă, de expertiză judiciară, de asigurare a securității membrilor grupului și cea de legătură cu mijloacele de informare în masă (presa și televiziunea). Necesitatea ultimului este determinată de faptul că exploziile, incendiile, accidentele provoacă curiozitatea populației și a reprezentanților mijloacelor de informare în masă. De asemenea, nu trebuie să neglijăm momentul că unul din scopurile teroriștilor ține de provocarea panicii și fricii în rândul populației. Or, transmiterea intempestivă a informațiilor și interpretarea incorectă a faptelor pot facilita atingerea obiectivelor urmărite de teroriști. Din acest considerent, la etapa formării grupului și a repartizării obligațiilor funcționale a membrilor săi, trebuie rezolvată și întrebarea privind cine, când și în ce ordine va transmite informațiile cu privire la evenimentul produs reprezentanților mijloacelor de informare în masă. Fiecare caz de transmitere neautorizată a informațiilor va fi catalogat drept încălcare a obligațiilor de serviciu și nu doar, moment care va atrage aplicarea sancțiunilor corespunzătoare în funcție de caracterul acțiunilor săvârșite și consecințele survenite [9, pp. 185-187].

În opinia noastră, pentru organizarea mai eficientă a activității grupului este importantă determinarea cât mai operativă a faptului cine va conduce activitatea lui și cum are loc repartizarea obligațiilor: care subgrup realizează interacțiunea cu serviciile operative; care subgrup va efectua acțiunile de urmărire penală necesare.

Eficiența activității grupului de urmărire penală depinde, în mare parte, de compatibilitatea psihologică a membrilor săi, de repartizarea corespunzătoare a acestora pe subgrupe, de repartizarea rațională a sarcinilor în funcție de posibilitățile fiecărui ofițer de urmărire penală, ofițer de investigații sau expert și de evitarea situațiilor de conflict în interiorul grupului. Anume acest moment trebuie luat în calcul în procesul formării grupurilor de urmărire penală.

Caracterul complex al situațiilor care apar în urma comiterii actelor de terorism justifică formarea și pregătirea grupurilor de urmărire penală în mai multe etape pentru ca ele să poată activa în asemenea condiții [9, pp. 187-188].

Un rol important în cercetarea infracțiunilor de terorism îl are activitatea de negociere cu teroriștii, mai ales în situațiile în care sunt exprimate amenințări de ordin terorist. Tactica negocierilor trebuie să fie una dinamică, modificându-se continuu în procesul negocierii. Persoanele care negociază cu teroriștii trebuie să posede cunoștințe speciale (din domeniul psihologiei, psihiatriei), ele urmând să se regăsească în componența unui subgrup aparte, atașat grupului de urmărire penală [9, p. 189].

În componența grupului de urmărire penală urmează a fi constituit și un subgrup de ofițeri de urmărire penală, instruiți și împuterniciți în vederea studierii documentelor și actelor necesare privind organizarea activității întreprinderii, instituției, organizației pe teritoriul sau în încăperea căreia a fost comis actul de terorism. Aceste informații ne vor permite să determinăm cât mai repede posibil care

anume documente, acte prezintă interes pentru cercetare, de unde putem obține informații referitoare la victime și infracțiune, modalitățile de pregătire și de comitere a faptei etc.

Un alt aspect important al activității grupului de urmărire penală ține de lucrul cu martorii. De foarte frecvente ori, martori oculari ai comiterii infracțiunii (poate că chiar de la început) sunt colaboratorii diferitor organe și, în primul rând cei, care sunt antrenați în lichidarea consecințelor actului terorist și în salvarea victimelor. Însă, nu toate informațiile pe care aceștia la obțin în procesul executării obligațiilor sale funcționale devin obiect al cercetării în cadrul probatoriului procesual-penal. Or, ofițerii de urmărire penală pot rata oportunitatea audierii lor, nu ridică documentele corespunzătoare (inclusiv diverși purtători de informații pe care sunt înregistrate evenimentele ce au avut loc). În funcție de faptul cum evoluează situația la locul faptei și nu doar aici, este organizată activitatea grupului de urmărire penală. Mai multe aspecte ale acestei activități sunt condiționate de faptul dacă a fost deja începută sau nu urmărirea penală. Dacă procesul penal încă nu a fost pornit, apoi accentul de bază va fi pus pe activitatea specială de investigații, iar ofițerii de urmărire penală pot verifica informațiile inițiale colectate în primul rând, cu ajutorul explicațiilor din partea persoanelor care dețin informații despre actul terorist.

În cazul în care urmărirea penală a fost pornită, organizarea și planificarea cercetărilor vor fi cu mult mai concrete chiar și la etapa inițială a investigațiilor [9, p. 190].

Examinarea mai multor aspecte privind planificarea cercetărilor în cadrul cauzei penale se află de o perioadă îndelungată de timp în vizorul literaturii criminalistice, ei fiindu-i acordat un spațiu suficient.

În opinia autorului M. Gheorghită, planificarea cercetării cauzei penale este o activitate complicată de analiză și evaluare a situației și probelor acumulate în cauză de către ofițerul de urmărire penală și constă în întocmirea programului de lucru asupra tuturor împrejurărilor de fapt, care urmează a fi stabilite pe cauza instrumentată [3, p. 340]. Planificarea urmăririi penale înseamnă prefigurarea unor ipoteze verosimile referitoare la cauza penală investigată, din punct de vedere al elementelor constitutive și al condițiilor și împrejurărilor în care s-a comis infracțiunea, cu privire la posibili autori, precum și a activităților pe care și le propune și le efectuează organul judiciar pentru administrarea probatoriului până la realizarea scopului procesului penal [1, p. 349].

Întreaga organizare a urmăririi penale, adică planificarea sa, este înțeleasă de către profesorul Em. Stancu într-un sens dinamic, nu fixist, planul trebuind să se coreleze, în permanență, cu datele obținute pe parcursul cercetărilor, străbătând un drum de la general la particular [8, p. 364].

În continuare, vom expune anumite particularități care sunt specifice pentru planificarea cercetării infracțiunilor de terorism.

Faza de planificare este complexă și se referă la colectarea de informații, analiza de risc, organizarea, pregătirea, stabilirea necesităților logistice, precum și la achiziționarea materialelor și echipamentelor necesare pentru ca organele de stat cu atribuții în domeniul terorismului să răspundă cu promptitudine în situația producerii unui incident.

Scopul fazei de planificare se referă, în primul rând, la stabilirea nivelului riscului potențial la care pot fi expuse o comunitate, o corporație, o entitate guvernamentală, o proprietate, o clădire sau un grup de persoane atacurilor teroriste [4, p. 137; 5, pp. 295-296]. Odată ce riscul a fost evaluat, politicile de planificare trebuie să fie implementate pe baza unor proceduri. Nu trebuie pierdut din vedere faptul că faza de planificare poate fi actualizată și revizuită în mod continuu în funcție de informațiile obținute. În faza de planificare se analizează oportunitatea deschiderii monitorizării speciale în baza cunoașterii și interpretării situației de fapt și a datelor și informațiilor existente. În această fază se elaborează un plan de acțiune informativ-operativ care conține obiective în baza cărora s-au stabilit sarcinile concrete, ținându-se cont de scopul acestei acțiuni cu caracter antiterorist. Organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale vor efectua o analiză a legăturii potențiale dintre un caz incident și o amenințare teroristă. Din punct de vedere tactic, se analizează măsurile care trebuie luate pentru evaluarea preliminară a elementelor suspecte, verificarea legăturilor potențiale între acestea și riscul terorist, precum și stabilirea modului de acțiune [5, pp. 295-296].

De asemenea, în opinia noastră baza (temelia) planificării trebuie să fie condiționată de cercul acelor circumstanțe care urmează a fi stabilite, cercetate și dovedite în raport cu actele de terorism. La întocmirea lor, putem opera cu diverse abordări a versiunilor de urmărire penală, cu anumite metode de modelare, cu diverse modalități și metode de organizare a activității ofițerului de urmărire penală și de cunoaștere a evenimentului infracțional.

Aplicarea evenimentului infracțional prin prisma versiunilor de urmărire penală este actuală, în primul rând, în situațiile când informațiile colectate în cadrul cauzei penale nu exclud probabilitatea că incendiul, explozia, accidentul ar avea o proveniență criminală. Înaintarea oportună a tuturor versiunilor posibile, în funcție de circumstanțele cauzei și verificarea lor în procesul efectuării acțiunilor inițiale de urmărire penală vor ajuta ofițerul de urmărire penală și ofițerii de investigații să evite erorile în ceea ce privește concluziile de bază în cadrul cauzelor penale și aprecierile incorecte a informațiilor obținute.

Forma planului de urmărire penală nu este specificată de legea procesual-penală, ea fiind aleasă de ofițerul de urmărire penală după propria sa dorință [9, p. 191]. Deci, activitatea de planificare se materializează într-un plan scris, care poate avea cele mai diverse forme – de la o schițare a activităților ce urmează a fi efectuate în cazurile simple, până la combinații de scheme, sisteme de fișe, tabele grafice ș.a., în cazurile complicate, cu un număr mare de făptuitori, de acte infracționale sau epizoade. Unica cerință care trebuie respectată, indiferent de forma planului, rezidă în faptul ca el să cuprindă toate elementele planificării: versiunea, problemele ce urmează a fi elucidate în legătură cu fiecare versiune, operațiile tactice și activitățile de urmărire, prin a căror efectuare se prevede verificarea versiunilor și determinarea împrejurărilor faptei, termenele și persoanele executante [2, pp. 290-291].

Planul de urmărire penală după care trebuie să se desfășoare urmărirea penală este constituit dintr-o structură unitară de elemente componente, menite să confere eficiență activității de urmărire penală. Conținutul unui plan de urmărire penală este determinat de problemele pe care le are de clarificat cercetarea într-un moment sau altul [8, p. 366].

În special, forma planului reprezintă un tabel, format din mai multe rubrici. În *prima rubrică* sunt enumerate circumstanțele care urmează a fi cercetate. În funcție de situația de urmărire penală, acestea pot fi expuse detaliat.

Este evidentă complexitatea etapei inițiale a cercetării actelor de terorism, însă și investigațiile ulterioare pe această categorie de cauze penale nu este deloc simplă. În procesul cercetării cauzelor penale privind faptele de terorism, în afară de circumstanțele tradiționale care urmează a fi clarificate mai urmează a fi constatate și alte aspecte, momente care au permis realizarea intenției făptuitorilor. Complexitatea vizată rezidă în faptul că cercetarea acestor circumstanțe (mai puțin relevante în cazul altor dosare penale) poate avea caracter de investigare a unor alte fapte infracționale. De exemplu, în caz de folosire de către teroriști a dispozitivelor explozive fabricate pe cale industrială, urmează a fi investigate minuțios circumstanțele în care făptuitorii au intrat în posesia lor, deoarece acest fapt poate fi legat de sustragerea lor, de introducerea în țară prin acte de contrabandă, de comiterea altor infracțiuni care prezintă un pericol avansat pentru societate.

De asemenea, conducătorul grupului de urmărire penală nu poate efectua cercetarea cauzei de unul singur, din care considerent este binevenită întocmirea unui plan detaliat de desfășurare a investigațiilor. În situația unei coordonări clare, a unui nivel înalt de profesionalism a membrilor subgrupurilor, în condițiile prezenței unui plan de lucru detaliat a tuturor subgrupurilor, conducătorul organului de urmărire penală poate asigura o activitate corespunzătoare a întregului grup [9, p. 192].

În *rubrica a doua* sunt expuse succint acele circumstanțe care deja sunt constatate la momentul întocmirii planului de cercetare. Este important ca aici să fie reflectate nu doar informațiile care au fost colectate cu referire la circumstanțele specificate în prima coloană. Or, este posibil ca, atât în cazul unor sau altor circumstanțe în cadrul etapei inițiale a cercetării să lipsească anumite informații. Acest fapt nu trebuie să deranjeze ofițerul de urmărire penală, deoarece, în asemenea cazuri, urmează să determinăm cu minuțiozitate ce anume urmează să stabilim și în ce consecutivitate, care vor fi direcțiile de bază ale căutării informațiilor necesare.

În următoarea rubrică (*a treia*) sunt fixate acele întrebări care apar în legătură cu informațiile deținute în privința fiecărei circumstanțe care urmează a fi cercetate. În lipsa acestor informații – se va face referire la acele întrebări care urmează a fi clarificate pentru a obține informații cât mai ample despre fiecare dintre circumstanțele necesare. În situația unui deficit de informații cu privire la fapte cercetată, aceste întrebări pot determina direcțiile de bază ale ulterioarei investigații.

În *rubrica a patra* se vor indica măsurile speciale de investigații și acțiunile de urmărire penală care pot contribui la o cercetare mai minuțioasă și detaliată a circumstanțelor relevante pentru cauză. Aici sunt specificate și scopurile de bază ale acestor măsuri speciale de investigații și acțiuni de

urmărire penală. Toate acestea vor permite determinarea aceluia complex de măsuri care este planificat pentru realizarea anumitor obiective [9, pp. 192-193].

Și, în sfârșit, în următoarea rubrică (*a cincea*) se vor face mențiuni referitoare la termenul de efectuare a măsurilor speciale de investigații și a acțiunilor de urmărire penală. La planificarea activităților în cazurile privind actele de terorism, în special, atunci când este evident că numărul infracțiunilor comise, al faptuitorilor sau al circumstanțelor care urmează a fi stabilite este mare, acest moment este foarte important.

În opinia noastră, aici urmează a fi indicat nu doar termenul planificat de efectuare a anumitor măsuri sau acțiuni, dar și limitele temporare ale realizării lor.

De asemenea, pentru ca cercetarea să fie organizată cât mai eficient, conducătorul grupului de urmărire penală trebuie să identifice fie direcția de activitate a fiecărui membru al grupului, fie măsurile și acțiunile concrete, pe care acesta urmează să le efectueze. Aceste momente trebuie să se regăsească în *rubrica a șasea* a planului de urmărire penală.

În *rubrica a șaptea* urmează a fi concretizate succint rezultatele efectuării măsurilor speciale de investigații și cele ale acțiunilor de urmărire penală. Conducătorul organului de urmărire penală intră în posesia acestor informații prin studierea proceselor-verbale ale acțiunilor de urmărire penală precum și în baza informațiilor furnizate de către ofițerii de investigații.

Informațiile grupate în acest fel pot fi utilizate pentru aprecierea calității, plenitudinii și obiectivității cercetării anumitor circumstanțe ale cauzei, precum, și ulterior, pentru aplicarea măsurilor de constrângere procesual-penală, pentru înaintarea acuzației și întocmirea concluziilor de învinuire [9, pp. 193-194].

O întocmire prematură, într-un moment în care nu se dețin date sumare cu privire la faptă, poate conduce cercetările pe o pistă falsă, întârziind soluționarea cauzei. Consecințe negative asupra desfășurării cercetărilor poate avea și întârzierea în întocmirea planului, aspect de natură să împiedice desfășurarea unor activități organizate în stabilirea faptelor și împrejurărilor [8, p. 366].

În paralel cu planul de bază elaborat de persoana autorizată să dirijeze întreaga activitate de cercetare, se vor întocmi și planuri individuale pentru fiecare membru al echipei. Conținutul acestora este în funcție de sarcinile atribuite membrilor echipei: verificarea unei sau a mai multor versiuni; cercetarea unui sau a mai multor episoade, tuturor împrejurărilor referitoare la activitatea infracțională a unuia dintre făptuitori. În cazul în care activitatea criminală a cuprins diverse localități sau teritorii, acțiunile membrilor echipei de cercetare se vor desfășura după criteriile teritoriale [2, p. 291].

Informațiile obținute sunt verificate pentru autenticitate, exactitate și relevanță. Sursele de informații sunt: surse de informații ocazionale și surse de informații cu pregătire specială. Sursele de informații ocazionale, cum sunt informatorii de ocazie, se evaluează din punct de vedere al capacității de percepție, al motivației și al circumstanțelor în care aceștia transmit informațiile. Sursele de informații cu pregătire specială se referă la informatorii specializați și la investigatorii sub acoperire, care sunt evaluați în funcție de modul de integrare în grupurile teroriste, de categoriile de informații la care aceștia au acces și de capacitatea acestora de a efectua un joc dublu [5, p. 297].

Pentru conducătorul grupului de urmărire penală, de mare ajutor în planificarea cercetărilor pot fi anumite anexe la planul de urmărire penală. În primul rând, vom atrage atenția la posibilitatea și utilitatea întocmirii schemelor privind legăturile dintre infractori și victime, între rudele și cunoscuții acestora. Uneori, aceste relații sunt atât de complexe și diversificate, că fără anumite scheme nu vom putea înțelege și ne va fi greu să stabilim legăturile dintre anumite persoane, care prezintă interes pentru organul de urmărire penală. Schemele pot avea o importanță deosebită, în special, atunci când este vorba despre cercetarea activității formațiunilor teroriste bine organizate și cu un număr mare de membri. De asemenea, tot ele pot fi relevante nu doar pentru a fixa legăturile dintre anumite persoane, dar și pentru prognozarea și cercetarea și altor legături și relații, care nu sunt cunoscute organului de urmărire penală, însă ar putea exista, reieșind din circumstanțele cauzei cercetate. Or, este evident că fără examinarea minuțioasă a acestor legături și relații nu vom putea stabili toate faptele activității infracționale.

Dacă este investigată activitatea infracțională a unei formațiuni teroriste care acționează de o perioadă îndelungată de timp, apoi, inevitabil, se va constata că structura și componența acesteia nu a fost una constantă, în acțiunile ei fiind antrenate nu doar unele și aceleași persoane. În asemenea cazuri, un ajutor substanțial ne pot oferi tabelele, în care sunt incluse informațiile referitoare la toate epizoadele activității infracționale cu indicarea persoanelor participante. De asemenea, aceste tabele

ne vor permite nu doar să vizualizăm informațiile deja colectate, dar vor servi și în calitate de temei pentru înaintarea și verificarea unor noi versiuni în cadrul cauzelor penale.

Informații foarte interesante și relevante pentru urmărirea penală se pot regăsi și în schemele privind itinerarul parcurs de infractori și victime. Aceste scheme ne permit ca, deja la etapa inițială a cercetărilor, deși cu aproximație, să stabilim numărul de făptuitori antrenați în comiterea actului de terorism, activitatea lor concomitentă sau separată, perioada în care au acționat etc. [9, pp. 194-195].

În cazurile complexe, cu un grad sporit de dificultate, un număr mare de participanți și cu multiple infracțiuni săvârșite, la planul de cercetare penală, elaborat pentru întreaga cauză, se pot anexa fișe pentru fiecare învinuit, care conțin date despre faptele săvârșite, problemele ce urmează a fi elucidate, ordinea și modalitățile de rezolvare, grafice referitoare la efectuarea unor activități de cercetare, cum ar fi: reținerea și prezentarea spre recunoaștere, percheziția, ascultarea bănuțiilor, învinuțiilor etc. [2, p. 291].

Cu scopul de a asigura coordonarea în desfășurarea cercetării, fiecare ofițer de urmărire penală va lua cunoștință de planul general și va contribui la realizarea lui. Întocmirea planurilor individuale ale ofițerilor de urmărire penală este determinată de distribuirea sarcinilor în grup. De exemplu, fiecare membru al echipei va putea studia și prelua o versiune, un episod ori activitatea infracțională a bănuțului, învinuțului concret. Este posibilă și o altă distribuire de îndatoriri și planificare: de exemplu, în raport cu caracterul activităților de urmărire penală: astfel, un ofițer va purta răspundere de pregătirea și efectuarea perchezițiilor, examinarea obiectelor, a documentelor; altul – de stabilirea și audierea martorilor; al treilea – de studierea activității criminale a infractorilor.

Or, nu pot fi prezentate toate rețetele general-valabile pentru toate situațiile, care pot apărea pe parcursul instrumentării cauzelor penale de către un grup de ofițeri de urmărire penală. Ordinea planificării este determinată de natura infracțiunii, volumul activității efectuate pe marginea acțiunii în cauză, experiența profesională a ofițerilor de urmărire penală, care participă la cercetarea cauzei.

De asemenea, în plan este rezonabil să se expună prioritar conținutul datelor faptice privind caracterul evenimentului, iar apoi să se indice versiunile și modul de verificare a lor [3, pp. 350-351]. Planul de urmărire penală capătă o formă scrisă, deoarece numai în acest mod pot fi fixate toate elementele, toate amănuntele, a căror omisiune poate aduce prejudicii desfășurării ulterioare a cercetărilor [8, p. 366].

Concluzii: Suntem departe de părerea că am reușit să expunem, în cadrul acestui studiu, întregul spectru de probleme legate de organizarea și planificarea cercetării infracțiunilor de terorism. Or, acest lucru nu este posibil de realizat într-un singur articol, având în vedere întregul spectru de probleme diversificate, referitoare la organizarea și planificarea cercetării infracțiunilor de terorism. De asemenea, evidențiem faptul că în cazurile privind infracțiunile de terorism o importanță enormă o are plenitudinea colectării informațiilor inițiale și verificarea ei în scopul luării unei hotărâri corespunzătoare privind începerea urmăririi penale. Verificările urmează să se realizeze pe două căi: cercetarea obiectului atentatului criminal și stabilirea (identificarea) persoanei/persoanelor făptuitorilor. În procesul cercetării actelor de terorism apar diverse situații tipice de urmărire penală, acestora, în funcție de caracter și particularități, fiindu-le specifice anumite sarcini și versiuni care determină vectorul și direcția investigațiilor. Or, în aceste condiții, organizarea și planificarea cercetării actelor de terorism își au propriile particularități, condiționate de modalitățile de comitere a acestor infracțiuni, de obiectele folosite de făptuitori în calitate de arme ale infracțiunii, de calitățile personale ale infractorului.

Bibliografie:

1. CRISTESCU, D. I., ENESCU, V. C. *Practica investigativă penală și judiciară în cazul infracțiunilor contra securității naționale și de terorism. Elemente de tactică criminalistică*. Timișoara: Ed. Solness, 2017. Vol. I. 1101 p. ISBN 978-973-729-496-8.
2. DORAȘ, S. *Criminalistica*. Chișinău: Ed. Cartea Juridică, 2011. 630 p. ISBN 978-9975-53-015-6.
3. GHEORGHITĂ, M. *Tratat de criminalistică*. Chișinău, 2017. 872 p. ISBN 978-9975-53-834-3.
4. MARAS, Helen-Mari. *The CRC Press Terrorism Reader*. Boca Raton, FL: Ed. CRC Press. Taylor & Francis Group, 2014. 418 p. ISBN 978-1-4665-8832-5.
5. MOISE, A. C., STANCU, Em. *Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor*. București: Ed. Universul Juridic, 2017. 356 p. ISBN 978-606-39-0044-0.
6. OGANESEAN, A. *Interacțiunea subiecților procesuali în cadrul cercetării cauzelor penale: Monografie*. Chișinău: Ed. Lexon-Prim, 2022. 223 p. ISBN 978-9975-163-11-8.

7. RONCZKOWSKI, M. R. *Terrorism and organized hate crime: intelligence gathering analysis and investigations*. Boca Raton, FL: Taylor & Francis Group, 2012. 389 p. ISBN 978-1439-8675-94.
8. STANCU, Em. *Tratat de criminalistică. Ediția a IV-a*. București: Ed. Universul Juridic, 2007. 742 p. ISBN 978-973-127-008-1.
9. *Преступления террористической направленности: уголовное преследование на досудебной стадии*. Под науч. ред. О. Н. КОРШУНОВОЙ. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 436 p. ISBN 5-94201-238-5.
10. ФИЛИППОВ, А. Г. *Криминалистика. Полный курс: учебник для вузов*. Москва: Юрайт, 2015. 855 p. ISBN 978-5-9916-3267-6.

CZU 343.14

ПОКАЗАНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ, АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Ион КОВАЛЬЧУК, докт., конф., Факультет права и социальных наук,
Бельцкий государственный университет им. Алеку Руссо

Abstract: *Undoubtedly, statements represent the primary source of information for the judicial authorities in the criminal process. Beyond the risks associated with this means of evidence, and the criticisms highlighted over time in the specialized literature, we cannot overlook the fact that obtaining statements automatically involves involving the individual in the criminal process, with the ensuing consequences. Therefore, in addition to the interest of the judicial authorities in administering evidence, the interest of the individuals to be interviewed also comes into play from this perspective. Given the special circumstances of certain individuals who may be interviewed in the criminal process, such as age, health status, and, last but not least, the impact of the crime, the legislator is constantly seeking legislative solutions that, on the one hand, would ensure the efficient administration of evidence and, on the other hand, would avoid subjecting these individuals to harmful consequences due to the statements they make in the criminal process.*

Keywords: *Criminal process, evidence, statement, minor, hearing.*

Невозможно не согласиться с мнением Б. Розовского о том, что нормотворчество – это, по сути, процесс осмысления накопленного человеческого опыта, порой жестокого, трагического. Например, считается, что правила техники безопасности писаны кровью тысяч поколений тружеников, ставших жертвами ненадлежаще организованных производственных процессов. Уголовный процесс рассматривает те же правила производственной безопасности, но в узкой, специфической сфере, именуемой уголовным судопроизводством. Пользуясь аналогией, можно с полным основанием утверждать, что и нормы уголовно-процессуального законодательства исторически приобрели современный вид, очищаясь от крови и мук не меньшего числа поколений, безвинно загубленных во времена рабовладения, инквизиции, всевозможных форм внесудебной расправы и судебного произвола, ошибок, допускавшихся на стадии следствия и судебного разбирательства. Как и правила производственной безопасности, уголовный процесс становится все более взвешенным, выверенным, в мельчайших деталях согласованным с нормами цивилизованной морали и этики. Прогресс очевиден. Однако он имеет и обратную сторону: по мере приближения к идеалу утрачивается его практичность [5, стр. 15].

Несовершеннолетние участники уголовного процесса, а в особенности свидетели и потерпевшие, в последнее время находятся под пристальным вниманием законодательства Республики Молдова. В частности, были изменены правила получения показаний несовершеннолетних свидетелей, а именно: согласно ст. 110¹ УПК РМ¹, допрос несовершеннолетнего свидетеля по уголовным делам о преступлениях сексуального характера, о торговле детьми или о насилии в семье, а также в других случаях, если того требуют интересы правосудия, осуществляется судьей по уголовному преследованию в специально обустроенных помещениях, оснащенных средствами аудио и видеозаписи с помощью следователя. Допрос несовершеннолетнего проводится в ограниченные сроки.

¹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова

В соответствии с уголовно-процессуальным законодательством Республики Молдова, под несовершеннолетним будем использовать понятие, данное ст. 6 п. 47 УПК РМ: лицо, не достигшее возраста 18 лет. В частности, нас интересуют способы получения показаний от несовершеннолетних по уголовным делам, в соответствии со ст. 110¹ УПК РМ. Согласно данной статье, законодатель предусмотрел функциональную компетенцию допроса несовершеннолетних исключительно для судьи по уголовному преследованию, а сам допрос должен производиться в специально обустроенных помещениях, оснащенных средствами аудио и видеозаписи. Также законодательством предусмотрено, что допрос должен производиться с помощью допрашивателя, то есть допрашиватель является единственным участником процесса, который непосредственно общается со свидетелем. Так, согласно статье ст. 110¹ ч. 2-4 УПК РМ, следует, что допрос непосредственно производится допрашивателем. В соответствии с указанными нормами, несовершеннолетний свидетель и допрашиватель находятся в допросной комнате, отделенные от судьи по уголовному преследованию и других лиц, участвующих в данном процессуальном действии.

В наблюдательной комнате находятся судья по уголовному преследованию, прокурор, защитник подозреваемого или обвиняемого, психолог, судебный секретарь, законный представитель допрашиваемого несовершеннолетнего, законный представитель потерпевшего и, при необходимости, иные лица в соответствии с законом. Участвующие в допросе адресуют вопросы судье по уголовному преследованию, который передает их допрашивателю устно – посредством технических устройств или письменно – во время перерыва.

Также при необходимости допрашиватель имеет право переформулировать вопросы, способные травмировать несовершеннолетнего свидетеля, не изменяя при этом их сути. Согласно ст. 6 п. 19¹ УПК РМ, допрашиватель – это лицо, приглашенное компетентным органом для участия в уголовном процессе в качестве посредника при допросе несовершеннолетнего – пострадавшего/свидетеля преступления в соответствии с положениями статьи 110¹ УПК РМ. В качестве допрашивателя могут привлекаться специально подготовленные для этого лица с юридическим или психологическим образованием. В процессе допроса несовершеннолетнего допрашиватель имеет статус специалиста. Структура ст. 110¹ УПК РМ исключает возможность допроса несовершеннолетнего прокурором, органом уголовного преследования, а также судьей по уголовному преследованию, даже если они имеют специальную подготовку. Более того, таким правом практически не обладает даже судебная инстанция. Так, согласно ст. 369 ч. 1¹ УПК РМ, при необходимости судебная инстанция в силу полномочий или по заявлению потерпевшего может путем мотивированного определения распорядиться о допросе потерпевшего в случае преступления сексуального характера, преступления, связанного с насилием в семье, преступления, связанного с торговлей людьми или с торговлей детьми, в соответствии с положениями статьи 110¹, или, в отсутствие подсудимого, – с обеспечением последнему возможности ознакомиться с показаниями потерпевшего и задать вопросы через своего защитника. Все они не могут участвовать в расследовании или рассмотрении дела и им заявляется отвод, если они проходили по делу в качестве свидетеля, эксперта или специалиста, согласно ст. 33 ч. 2 п. 3, ст. 54 и ст. 57¹ УПК РМ. Желание дать допрашивателю определённый статус в рамках уголовного процесса понятно, однако его приравнивание к специалисту является дискуссионным: или, с одной стороны, в качестве допрашивателя может привлекаться специально подготовленные для этого лица с юридическим образованием, а с другой стороны, в соответствии со ст. 87 ч. 3 УПК РМ, специалист не может назначаться или иным образом привлекаться к производству по уголовному делу в качестве специалиста по юридическим вопросам.

Несомненно, законодательство преследовало цель максимально защитить несовершеннолетних, вовлечённых в уголовный процесс. Защита, необходимость которой исходит из специфики развития несовершеннолетних. Вопрос, который возникает в связи с этим: данная регламентация в пользу защиты прав несовершеннолетних не ущемляет ли права других участников, а также не влияет на возможность достижения цели уголовного процесса в целом? В этой связи, согласно мнению профессора Стэнфордского университета (США) Герберта Пакера, изложенного в статье «Две модели уголовного процесса», опубликованной в 1964 г. и ныне считающейся классической, выделяются две модели уголовно-процессуальной политики: а)

модель «надлежащей правовой процедуры» (Due Process Model), когда основным приоритетом становится защита индивидуальных прав и свобод, обеспечиваемая предоставлением максимального числа гарантий лицу, защищаемому от уголовного преследования; б) модель «контроля над преступностью» (Crime Control Model), когда во главу угла ставится защита общества и его членов (потенциальных или реальных потерпевших) от преступлений, допускающая во имя достижения максимальной эффективности существенное ограничение индивидуальных прав и свобод. Опираясь на эту концепцию, признаваемую сегодня хрестоматийной, можно сказать, что основными, причем постоянно конкурирующими, направлениями уголовно-процессуальной политики являются, с одной стороны, всемерная защита прав человека, а с другой стороны – жесткая борьба с преступностью. Заслуживает внимания также то, что он показал невозможность абсолютной монополии любого из этих направлений уголовно-процессуальной политики. Они хотя и находятся в естественной конкуренции между собой, тем не менее постоянно взаимодействуют, заставляя каждую конкретную уголовно-процессуальную систему находиться в вечном поиске необходимого для общества баланса. В этом смысле уголовно-процессуальную политику можно сравнить с маятником, который находится в постоянном движении, но, как только достигает крайней точки (опасного для общества рубежа), сразу же начинает обратный ход. Другое дело, что в отличие от механически раскачивающегося маятника уголовно-процессуальная политика требует постоянной оценки со стороны специалистов и общества на предмет своей адекватности – малейшие неверные законодательные или правоприменительные шаги здесь способны привести к длительной утрате необходимого баланса [5, стр. 57].

Так, из вышесказанного очевидно, что сам процесс допроса несовершеннолетнего стал более комплексным, что не может не сказаться как на времени, потраченного на подготовку, так и на, соответственно, проведение допроса. Организация относительно большого числа участников допроса, специальные помещения и техника, а также определенное лицо, которое непосредственно осуществляет допрос, указывает в лучшем случае на сложность следственного действия, а в худшем – на излишний бюрократизм.

С другой стороны, не можем не заметить, что такие следственные действия, как очная ставка, проверка показаний на месте преступления, предъявление лица для опознания, а также другие, посредством которых могут получаться либо проверяться показания, становятся неприменимыми к несовершеннолетним свидетелям и потерпевшим по соображениям, высказанным выше. Необходимость упомянутых следственных действий в рамках уголовного процесса является бесспорной, однако как обойти условия, которые указаны в законодательстве в ст. 110¹ УПК РФ.

Так, например непонятно, как можно провести очную ставку с участием несовершеннолетнего, тогда как, согласно ст. 113 УПК РФ, участники очной ставки допрашиваются о их взаимоотношениях, о событиях и обстоятельствах, в отношении которых были даны противоречивые показания. После дачи показаний лица, между которыми производится очная ставка, могут задавать друг другу вопросы и отвечают на вопросы лица, производящего процессуальное действие. Или как можно провести проверку показаний на месте преступления, тогда как, согласно ст. 114 УПК РФ, следственное действие подразумевает присутствие на месте преступления вместе с допрошенным лицом и, в зависимости от обстоятельств, с защитником, переводчиком, специалистом, законным представителем и предполагает со стороны допрошенного лица описание обстоятельств и предметов, в отношении которых он дал или может на соответствующий момент дать показания.

Также допрошенное лицо указывает путь следования к месту преступления, описывает обстоятельства и предметы, в отношении которых уже даны показания, а также отвечает на вопросы представителя органа уголовного преследования. Если в ходе проверки показаний на месте преступления будут обнаружены предметы и документы, которые могут послужить доказательствами по уголовному делу, они изымаются, о чем делается отметка в протоколе.

Проведение всех указанных следственных действий невозможно не только без непосредственного общения представителя органа уголовного преследования с несовершеннолетним участником следственного действия, но иногда и с другими участниками процесса. В

итоге желание законодательства изолировать несовершеннолетних участников уголовного процесса от негативного воздействия подразумевает слишком высокую цену, либо в виде отказа от проведения определённых следственных действий, без которых невозможно достижение цели уголовного процесса, либо – игнорирование цели законодателя и проведение необходимого комплекса следственных действий без учёта возраста участников процесса.

Более того, непонятно, почему законодатель при проведении соответствующих изменений в уголовно процессуальном законодательстве „забыл” о главной категории несовершеннолетних – тех, в отношении которых проводится расследование, то есть подозреваемые, обвиняемые и соответственно подсудимых. По непонятным причинам по отношению к данной категории участников уголовного процесса законодательство отказалось от использования таких же процессуальных инструментов защиты, хотя все они являются несовершеннолетними.

В заключение, не ставя под сомнение необходимость дифференцированных процедур, касающихся несовершеннолетних участников уголовного процесса, считаем необходимым, с одной стороны, применение максимально одинаковых инструментов защиты интересов вне зависимости от их процессуального статуса, а с другой стороны, применение таких инструментов, которые не блокировали бы необходимость достижения цели уголовного процесса.

Библиография:

1. Cuşnir V, Activitatea operativă de investigații, suporturi de curs, Chişinău 2008.
2. Decizia Curții Constituționale nr. 25 din 29.03.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 63 alin.(1) punctele 1)-3) și alin.(2) pct.3) din Codul de procedură penală (recunoașterea calității de bănuț a persoanei) //Monitorul Oficial 176-180/94, 01.06.2018.
3. Decizia Colegiului Penal al CSJ, dosarul nr. 1ra-61/2019, http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13417.
4. Hotărârea CtEDO din 14 octombrie 2010 în cauza Brusco contra Franței. <https://www.juridice.ro/126078/dreptul-la-tacere-si-dreptul-de-a-fi-asistat-de-un-avocat-cedo-brusco-vs-franta.html>
5. Packer H.L. Two Models of the Criminal Process // University of Pennsylvania Law Review. Vol. 113. November 1964. N 1. P. 1., În: Головки Л. и другие. Курс Уголовного процесса. Изд. Статут. Москва 2017. с. 57 1280 с.
6. Розовский Б. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса. Эссе. – Луганск: РИО ЛАВД, 2004. 600 с.

CZU 342.51:004

ELECTRONIC JUSTICE AS A WAY TO OPTIMIZE CIVIL LEGAL PROCEEDINGS

Igor ARSENI, PhD., Assoc. Prof.
Faculty of Law, Comrat State University

Abstract: *The issue of e-justice in recent years has been significantly updated in connection with the ongoing judicial reform and the intensification of the processes of introducing e-justice into judicial practice. However, this issue is still characterized by some “gaps” in the development of general theoretical and methodological foundations and conceptual concepts. Based on this, the scientific understanding of the phenomenon under study is still relevant.*

Keywords: *civil litigation, optimization, electronic justice, informatization, remoteness, information openness.*

The concept of "electronic government" appeared relatively recently, without having had time to get a holistic theoretical understanding in legal science. At the same time, a lot of studies are devoted to "electronic government", in which it is studied, the most acceptable, from the point of view of the authors of these works, its definitions are given, its principles, significance and role for the legal development of the state and society are considered, the results of legislative activity are analyzed, affecting the organization and activities of "electronic government" and, as a result, various directions for improving these activities are being explored and proposed.

The concept of "electronic state" includes many different aspects, among which e-justice is of particular importance. However, the concept of e-justice is currently receiving less attention than, for example, the concept of e-government, which is devoted to quite a lot of scientific research.

The issue of e-justice in recent years has been significantly updated in connection with the ongoing judicial reform and the intensification of the processes of introducing e-justice into judicial practice. However, this issue is still characterized by some "gaps" in the development of general theoretical and methodological foundations and conceptual concepts. Based on this, the scientific understanding of the phenomenon under study is still relevant.

Currently, there is a need for a comprehensive scientific study and understanding of the information processes taking place in various courts, their methodological and legal foundations. In this regard, the chosen research topic is very relevant.

For example, it is necessary to distinguish between such categories as e-justice and informatization of the activities of courts. The confusion of these categories in practice can lead to the fact that the external modernization of judicial activity without a fundamental substantive restructuring will be considered as a sufficient implementation of the concept of e-justice. However, the unification of state courts into a single computer network, the publication of court decisions on the Internet is not yet e-justice.

It is necessary to develop such areas for improving legislation and law enforcement practice that will allow for the implementation of the essential restructuring of the information and technological support of judicial activities in accordance with the needs of the modern information society, in the general scope of the concept of protecting rights and legally protected interests.

The formation of e-justice, as noted above, is one of the most urgent tasks for the development of the state mechanism in our country. The solution of this problem is a response to the challenges of the modern information society and an integral component of the strategy for the long-term improvement of legislation and law enforcement practice in the field of organizing the judiciary.

At the same time, the formation and implementation of such a strategy necessitates a clear understanding of the methodological foundations and the conceptual and categorical apparatus of e-justice in civil proceedings. Without their unambiguous establishment, the uniform implementation of e-justice in civil proceedings is also impossible. Meanwhile, such uniformity is extremely important precisely in the sphere of organization of the judiciary for the application of the constitutional principle of equality of all before the law and the courts.

In this regard, we will pay special attention to the concept of e-justice in civil proceedings and its characteristic features.

The concept of "electronic justice" has repeatedly served as the subject of consideration in the scientific works of various researchers, however, an unambiguous definition and a unified approach to understanding electronic justice in domestic legal science has not yet been developed. However, this situation is not entirely correct and may adversely affect the process of establishing e-justice in our country. In this regard, it is necessary to formalize the concept of e-justice, which could be further used in law enforcement practice.

A fairly capacious and meaningful definition of e-justice is contained in the Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe CM / Rec (2009)[10] государствам-участникам Совета Европы по электронной демократии. According to this document, "e-justice is the use of ICT in the administration of justice by all stakeholders in the legal field in order to improve the efficiency and quality of public services, in particular for individuals and businesses. It includes electronic communication and data exchange, as well as access to judicial information." The Recommendations also emphasize: "since the judiciary is a key component of democracy, e-justice is an essential facet of e-democracy. Its main goal is to improve the efficiency of the judiciary and the quality of justice. Access to justice is one aspect of access to democratic institutions and processes."

This concept should be taken into account when developing a legislative definition of e-justice, which should be implemented in the Moldovan legal system as part of further improvement of the legal framework for judicial reform and e-justice in the Republic of Moldova.

The use of information and communication technologies in justice as a fundamental feature of e-justice is often used in the doctrinal construction of the concept of e-justice.

Sharaev S.Yu. noted: "electronic justice" is a way of administering justice based on the use of information technology. "Electronic justice" includes a number of systems that provide access to information about the activities of arbitration courts and systems for automating legal proceedings. According to this concept, electronic tools should ensure absolute openness and accessibility of arbitration courts, improve the quality of judicial work, reduce costs and maximize convenience for participants in economic disputes. [11]

A.P. Malashko, believes that e-justice is "a way of administering justice, in which a number of procedural actions are performed in electronic digital form using information and communication technologies, which ensures openness and accessibility of legal proceedings, optimizes document flow, creates additional opportunities for observing procedural deadlines and contributes to the efficiency of the consideration of the case as a whole". [2]

According to V.V. Sasa, "electronic justice involves the use of information and communication technologies in the implementation of procedural legislation. In particular, for this it is necessary that the texts of judicial acts be posted on the Internet on the official websites of the judiciary, etc. This education also implies high informatization and computerization of the entire judicial system, including improving the skills of judges and other subjects in using these technologies. [7, p. 102]

Artyushova E.A. considers: "the concept of e-justice is only included in speech and is not enshrined at the legislative level. Electronic justice (e-Justice) is a way of administering justice based on the use of ICT systems". [3, p. 9]

At the same time, the above definitions indicate only the most superficial signs of e-justice, including in the civil process. At the same time, it remains unclear how exactly the information and communication systems named in the definitions are used within the framework of e-justice, which systems are meant. In addition, the line between e-justice and simple informatization of judicial activity, which does not affect the essence of the judiciary, remains rather blurry.

The author offers another definition of e-justice. In particular, according to Arteshova E.A., "electronic justice can be defined as the performance of procedural actions in digital form." This definition better reflects the essence of e-justice. At the same time, it should be noted that the concept of "digital form", in turn, is also ambiguous and we consider its use in the definition of e-justice not entirely appropriate.

As examples of e-justice in the legal literature, such as filing claims, registering applications, submitting responses to claims electronically, electronic court case, moving this case from court to court in electronic form, meetings via videoconferencing, sending additional notifications participants in the trial via the Internet or via SMS messages, etc.". [5, p. 117-120]

Romanenkova S.V. proposes to consider e-justice in a broad and narrow sense. At the same time, according to the author, "in a broad sense, e-justice can be understood as a set of various automated information systems - services that provide means for publishing judicial acts, conducting an "electronic case" and accessing the parties to the materials of an "electronic case". The above means allow bringing the interaction of the court, participants in the process and other interested parties to a completely different qualitative level. At the same time, all these services are of an applied, auxiliary nature, without changing the way the litigation is conducted. [6, p. 26-31]

In a narrow sense, "electronic justice", in her opinion, is "the ability of the court and other participants in the trial to carry out actions provided for by regulatory legal acts that directly affect the beginning and course of the trial (for example, such actions as filing documents with the court in electronic form or participation in a court session via a videoconferencing system).

The difference between the broad and narrow approach, noted by the author, is rather the difference between the informatization of judicial activity as an external, formal improvement of the organizational foundations of the judiciary, and e-justice itself.

Chizhova M.V. the concept of "electronic litigation" is defined as "based on the use of videoconferencing technology, the procedural activity of the court in the consideration of civil, criminal and administrative cases, in the course of which it is possible for persons who are remote from the place of the court session to participate in the court session". [9, p. 9]

Thus, since the concept of e-justice is defined by the author through the concept of e-justice, here again the use of videoconferencing remains meaningful.

However, video conferencing in court is one of the most easily distinguishable external manifestations of e-justice, but it is only an optimization of the court's activities using modern technologies and does not exhaust the whole variety of e-justice qualities that essentially change the relationship between the court and citizens (legal entities).

The legal literature also presents an approach according to which "the use of the term "electronic justice (litigation)" does not imply the emergence of some qualitatively new phenomenon that is different from the traditional "justice (justice)"; this is the same state activity of the courts in considering and resolving cases, but carried out in electronic form. The use of new technologies in legal proceedings, in fact, refers to the formal, and not to the substantive side of justice. [1, p. 168]

In general, agreeing with the above opinion, we note that with the introduction of electronic technologies for the administration of justice, it is still changing, not only formally, there are also much deeper essential changes. In particular, these essential changes consist in changing the psychology of the relationship between the court and other subjects of procedural legal relations. For example, with a remote form of interaction between a judge and a witness through the use of videoconferencing systems, the judge loses that intuitive aspect of the perception of the interlocutor, the veracity of the transmitted information, which is based on the subconscious perception of the nuances of facial expressions and intonation of the interlocutor. In general, the communication between the judge and the participants in the process becomes more impersonal, the judge becomes more involved in the "person-source of information" interaction scheme, and not "person-to-person". This, on the one hand, contributes to the objectivity and impartiality of legal proceedings, on the other hand, the human factor is lost - the judge's motivation to contribute to a fair resolution of a specific life conflict of specific people, the nuances of perceiving the personality of the participants in the process, which in some cases are of great legal importance (for example, when determining the amount of compensation for non-pecuniary damage).

With the large-scale introduction of e-justice, the entire course of the process, including the civil one, changes radically at almost every stage, when innovations appear that are the product of the modern information society. For example, traditionally (in the "pre-information age") legal proceedings did not use the filing of documents in electronic form, electronic notifications, the use of videoconferencing systems, electronic evidence, electronic digital signature, maintenance of court websites with the publication of court decisions on them, SMS notification participants in the process, other achievements of modern information technologies. Comparing the development of the mechanisms and technologies of legal proceedings at the present and at the previous stages, we can conclude that the essential changes are as follows: 1) accelerating the pace of legal proceedings; 2) increasing the transparency of the judicial process; 3) strengthening the "feedback" mechanism in the relationship between the judiciary (as a representative of the state) and civil society; 4) simplification of participation in the judicial process for citizens who have the necessary skills in dealing with modern information technologies; 5) deepening differentiation between generations and social strata in society according to the criteria of possession of computer skills and material wealth (which makes it possible to purchase the necessary computer equipment), which is reflected in the uneven access of various social strata and age groups to the use of the achievements of e-justice technologies.

At the same time, an overly broad interpretation of e-justice, although it has the right to exist, is still not practical enough and needs to be specified.

First of all, we should dwell on the distinction between the concepts of "electronic justice" and "informatization of courts", which in practice are often confused. Experience shows that the fuzzy distinction between these concepts has the most detrimental effect on the practice of e-justice, as it leads to a superficial and ineffective perception of its basic principles.

As the researchers note, "informatization of courts suggests that courts use computers and other equipment in their activities as an auxiliary tool, but not as a procedural tool". [8, p. 14-17] It should be emphasized that "automation of judicial office work, transition to a new instruction on judicial office work, audio and video recording of trials, unification of all courts into a single computer network, emergence of court websites, publication of all court decisions on the Internet is not yet e-justice. This is just a transition to new information technologies, i.e. automating some routine processes and thereby increasing the efficiency of the court. For example, the protocol of a court session

at the end of the last century was written by hand, and then typed on a typewriter, and now it is already being made on a computer. Cases and documents coming to the court are currently registered in writing in various journals, and in the event of a transition to a “new” instruction on judicial record keeping; this will be recorded in an electronic register on a computer.

Informatization correlates with the introduction of e-justice as a part and a whole, a process stage and a process. In other words, informatization is possible without the introduction of e-justice (as an improvement in the external form of the organization of the judiciary, without affecting its deep essence). However, e-justice is impossible in isolation from informatization processes affecting various aspects of the administration of justice.

Based on the foregoing, simple informatization of judicial activity should not be equated with e-justice and should not replace the essential restructuring of the mechanisms for the implementation of the judiciary with the superficial execution of national decisions in this area. At the same time, when formulating the definition of e-justice in a civil process, it must be taken into account that remote (remote) communication with participants in a civil process and a non-documentary form of data transfer (information, documents, etc.), which is carried out using information technologies (INTERNET, other means telecommunications) does not replace traditional forms of data transmission. In particular, the remote (non-documentary) method is an alternative or subsidiary in relation to the documentary one. Both of these methods, adopted by the court in civil proceedings, make it possible to more fully and effectively establish state guarantees of the rights of citizens in civil proceedings.

Thus, based on the foregoing, the following definition of e-justice in a civil process is proposed: *e-justice in a civil process is a statutory procedural activity of a court in the administration of justice, in cases subordinate to it, in which remote (remote) communication with participants in a civil process and paperless the form of data transfer (information, documents, etc.) is carried out using information technologies (the INTERNET network, other means of telecommunications), which is an alternative or subsidiary means of communication (notices, hearings), as well as a predominantly documentary form of data (information) transfer relevant to the proceedings.*

Based on this definition, in our opinion, e-justice from a substantive point of view can be characterized as follows:

1. It is necessary to predict the further development of not only e-justice, but also e-government and e-lawmaking, i.e. a consistent transition of all branches of state power to a fundamentally new format of work. At the same time, the judiciary acts as the “flagship” of legal reform, being the first to be included in a large-scale essential (and not formal, external, which is the simple informatization of state power) change in the fundamental foundations in order to switch to a modern model of activity in the structure of the information society of the XXI century.

2. The development of e-justice, including in civil proceedings, reflects the trend of informatization of the activities of public authorities in the modern information society. Since, as it seems, further informatization and virtualization in the foreseeable future will remain the dominant trend in world social development, the development of electronic justice in civil proceedings will only deepen for objective reasons, and this vector of reform can hardly be changed, based on the objective needs of modern society.

3. The most important semantic feature of e-justice in civil proceedings is the formation of a fundamentally new model of interaction between the state (represented by the judiciary) and citizens (legal entities), which changes not only the external form (informatization of judicial activity) but also the content of the court’s activities in the field of civil justice.

4. Особенности осуществления правосудия в гражданском процессе в Within the framework of the modern electronic model, they lie in the fact that direct communication between subjects of civil procedural legal relations and the use of a predominantly documentary form of information transfer is partially replaced by remote and interactive communication and a non-documentary form of information transfer. We must agree with L.N. Rakitina that “taking into account at least two factors: the high cost of travel to the location of the court and the presence of a large number of disabled people who often do not have the elementary physical ability to get to the court, procedural legislation should be as convenient as possible for a citizen to conduct a case and at a distance, t.e. and when, for one reason or another, a person does not get to court”. [4]

Thus, the introduction of the principles of remoteness and lack of documentation, on the one hand, contributes to a more complete protection of the rights of citizens, more effective observance of the principle of equality of all before the court (including, regardless of place of residence and property status). However, it should be taken into account that this principle is not so ambiguous and carries a number of significant risks. In addition to the risk for the adversarial principle in the event that one of the participants in the process is in direct contact with the judge, and the other remotely, one can single out the risk of unauthorized access to databases of electronic documents, the risk of falsifying or changing the original electronic document, the risk of "overloading" the courts due to simplification application forms, etc.

5. The introduction of e-justice in the civil process and in legal proceedings as a whole means a qualitative change in the role of the court in the life of society: there is not only a quantitative change in the degree of interaction between society and the court (due to the simplification of the procedure for filing a claim and participation in the process, citizens and legal entities more often go to court), but also a qualitative change in such communication. In particular, a significant proportion of the interaction between the court and society begins to take extra-procedural interaction. The intensity of such interaction can serve, in our opinion, as one of the indicators of building a state of law, since an important indicator of the level of legal culture of citizens is their desire to acquire legal knowledge (namely, this happens, for example, when accessing the Internet sites of courts), as well as the ability to apply this knowledge (for example, when a citizen sends his wishes and proposals to the court through "feedback" channels using the resources of the Internet network). As a result, the court becomes not only a representative of the state, performing a number of state-significant functions, but also a center of "attraction" and development of civil society resources, a "mouthpiece" of the state in explaining to citizens the basics of state policy in a particular area, a means of increasing the legal culture of the population.

6. Extra-procedural interaction between the court and society is carried out, for example, in the following areas: a) obtaining information about the activities of the judicial system as a whole on the basis of materials posted on the websites of the courts (in these relations, which are not procedural, but informational and educational in nature and implemented outside the administration of justice, not only participants in the process can join, but also any person who wants to receive information about the Russian judicial system or the consideration of specific cases, for educational, research and other purposes); b) obtaining by citizens of information about specific cases and general trends in the development of judicial practice in certain categories of cases (including for scientific and educational purposes) on the basis of information and reference resources of the Internet sites of courts and the archives of court cases posted on them; c) "feedback" of society with the court, which allows informing the court about specific shortcomings of the judicial system, including through the institution of an electronic complaint against actions (inaction) and decisions of specific judges (feedback).

It can be predicted that with the intensification of the use of e-justice technologies in civil proceedings, not only their positive features, but also the shortcomings that manifested themselves in the arbitration process can also be received. In this regard, it is necessary to develop legal mechanisms for protecting the interests of citizens in e-justice and in civil proceedings.

For example, in addition to the institution of professional legal assistance (advocacy), the institution of professional information and technical assistance to citizens in civil proceedings can be developed, within which the subjects of civil proceedings will be assisted in competent and effective interaction with the court using e-justice technologies.

In general, it can be concluded that a thorough doctrinal development of the concept of e-justice in civil proceedings and a deeper study of its essential features and characteristics will contribute to the development of practically oriented proposals for improving legislation and law enforcement practice, which will more effectively guarantee the rights of citizens. in their interaction with state courts in the framework of civil proceedings.

Bibliography:

1. ZIPUNNIKOVA, Yu. N. On the issue of electronic justice (legal proceedings) and electronic procedural form // Implementation of civil proceedings by courts of general jurisdiction and arbitration

- (economic) courts in Russia and other CIS countries. Proceedings of the international scientific and practical conference, Moscow, November 22-23, 2012 / Ed. d. y. n., prof. T. E. Abova. ISSN 1812-3929
2. MALASHKO A.P. The use of elements of e-justice in the activities of the CIS Economic Court: current state and prospects. [Electronic resource]. URL: http://sudsng.org/download_files/publication/2014/article_20141125.pdf (accessed 25/08/2023).
 3. ARTESHOVA, E. P. Legal problems of the introduction and use of electronic document management: Collection of materials of the thematic round table / Ed. D.V. Shibaeva. Vologda: FGU Vologda TsNTI, 2010. ISBN 978-5-902579-06-9
 4. RAKITINA, L.N. Remote litigation and securing a claim. [Electronic resource]. URL: http://www.juristlib.ru/book_8519.html (accessed 25/08/2023).
 5. ROGOZHIN, S.P. On some features of the electronic provision of justice // Tsivilist. 2012. No. 2. ISSN 2071-5889
 6. ROMANENKOVA S.V. The concept of electronic justice, its genesis and implementation in the law enforcement practice of foreign countries // Arbitration and civil process. 2013. No. 4. ISSN 1812-383X
 7. CAC, V.V. "Electronic justice" as an element of "network society": theoretical problems // Legal Science. 2012. No. 2. ISSN 2220-5500
 8. FEDOSEEVA, N.N. Electronic justice in Russia: essence, problems, prospects // Arbitration and civil process. 2008. No. 9. ISSN 1812-383X
 9. CHIZHOV M.V. The use of information and communication technologies in judicial activities in the conditions of the formation of the information society: Abstract of the thesis. diss. ...cand. legal Sciences. M., 2013.
 10. URL: cikrf.ru/international/recommend.doc (accessed 25/08/2023).
 11. URL: <http://www.garant.ru/action/regional/271319> (accessed 25/08/2023).

CZU 338.12.017

ROLE AND ESSENCE OF ORGANIZERS TRADING TURNOVER

Igor ARSENI, *PhD., Assoc. Prof.*,
Faculty of Law, Comrat State University
Sergei ZAHARIA, *PhD., Assoc. Prof.*,
Faculty of Law, Comrat State University

Abstract: *The article highlights the legal status, the functional purpose of the organizers of the trade turnover and their classification. The relevance of the research topic is due to the fact that modern theoretical and scientific and practical studies devoted to the analysis of the legal status and functional characteristics of trade entities are conducted in insufficient volume. At the same time, it cannot be overlooked that complex studies of this problem were not undertaken, which led to the existence of quite explicable gaps in the theory, and as a consequence, the unreservedness of a significant group of questions of practical enforcement. Therefore, the development of theoretical aspects of the topic is highly relevant.*

Keywords: *organizers of trade turnover, trade turnover, functions, classification, subjects.*

Actually, the word "organizer" comes from Latin organum (organ) and means a person bringing people together, organizing something [21] or "the connector of people and the director of the activity of their forces towards a specific goal" [10].

Analyzing the functions of organizers of trade turnover, it should be noted that for these entities the organization of trade turnover is a legal goal, as D.A. Kerimov noted, "a means of implementation for the sake of practical achievement of that result in regulation of social relations, which was meant by the legal purpose" [5, p. 280].

Therefore, the target orientation organizers of the trade turnover are system sign. It is the legal purpose – organization of trade turnover in general – defines the functionality of this group of subjects of trade turnover.

The organization of trade turnover involves the elimination or reduction of time gaps between the stages of work or individual trading operations and allows you to make the activity as continuous as possible [16, p. 46].

At the same time, as S.Yu. Morozov correctly notes, the solution of the organizational problem comes down to establishing such a combination of legal ties between subjects, when the result of their interconnected activities becomes greater than the sum of the results of each individual activity, which in turn is an effective combination of legal ties. [8, c. 128]

Trade turnover, like any activity, is a process or flow of material resources and related information.

It should be especially noted that due to the lack of research on the legal status of the organizers of trade turnover, these subjects of trade law need legislative regulation to the same extent as the main participants in trade. A systematic study of the legal regulation of organizational relations requires their regulatory support.

The purpose of the organizers of the trade turnover is not to make transactions, but to create conditions and opportunities for the performance of trade operations by other participants in the trade turnover. These organizations are commercial in their role in the market structure, in their trading purpose and non-commercial in nature and legal form, since they are created not to make a profit, but to create conditions for the sale of goods by other entities.

A characteristic feature of the development of wholesale trade in developed countries has been an increase in the degree of concentration of wholesale turnover. As a result, large independent wholesale firms have become the organizers of trade in the country.

As world experience shows, wholesale trade in megacities is divided between three groups of operators: 60% of the market belongs to wholesale and retail networks, resellers (agents, brokers, commission agents) occupy up to 15%, and 25% belongs to state-controlled organizers of trade turnover – [13, c. 18] wholesale food markets, fairs.

A historical look at the role and place of the organizers of the trade turnover will make it possible to more clearly define their functional purpose in the modern trade turnover. Historically, legal entities, which are now classified as special subjects of commercial law, arose much earlier than the predecessors of modern commercial organizations. Even in the laws of the XII tables in Roman law, professional associations of artisans were mentioned. Sources that have come down to us indicate that already in the VI century. BC _ in Roman society, trade unions of artisans, bakers, garment workers, etc. were created. [19, c. 95]

"Researchers believe that all free unions that ever existed in Rome were of a public nature and arose on the basis of public law... " ... descendants were obliged to send a certain craft as a duty in favor of the state, which for this exempted them from bearing other hardships. Such were the colleges of artisans, bakers and bakers, shipbuilders in Rome and the provinces ... "... " Colleges that were not directly established by the government, but were formed by the artisans themselves, thanks to the unity of the craft or industrial specialty, acquired the same compulsory character. " [9, p. 49,59]

The idea of forced involvement of people in professional associations arose in the postclassical period of the development of Roman law as a result of economic and social development in order to stabilize the economy and strengthen the state. Membership in these associations was permanent, it lasted until the end of life. In essence, these associations were intermediary institutions that connected Roman artisans, workers and merchants with the state. Membership cards were stamps applied to the bodies of members. [18, p. 96]

The development of commodity-money relations required the replacement of "forced unions with voluntary unions" created to achieve the common goals of their participants. [14, p. 144]

Similar goals were set for medieval guild associations. [2, p. 100; 12], as well as the first self-regulatory organizations that appeared abroad. We should agree with the opinion of S.A. Zinchenko and V.V. Galov that guild associations "predetermined not only the production process, but also interfered in the regulation of family, personal and property relations", taking into account a different understanding of the relationship between public and private in law that existed earlier in science. [4, c. 122]

In particular, shop organizations essentially performed the function of licensing the relevant professional activity, but membership in them was not mandatory, since licensing continued to exist, and self-regulation was only an alternative to it. Moreover, there are many examples when professionals united in self-regulatory organizations in order to create uniform rules for their own activities, which at that time were not even approved by the state. In particular, in the USA in 1906-1912. "vigilance committees" were formed, which, according to their own criteria, revealed unfair advertising. [20, c. 9]

The functional purpose of the organizers of the trade turnover is predetermined by the historical prerequisites for the formation of this category of trade participants.

This article attempts to classify the organizers of the trade turnover and analyze the special role that is assigned to the organizers of the trade turnover in comparison with its main participants – traders (commercial organizations). It seems appropriate to go beyond the typology of non-profit organizations, considering them in conjunction with other subjects of trade turnover, taking into account the specifics of their functioning. Such a methodological approach will significantly narrow the area under study and utilize the role of the organizers of the trade turnover in relation to its various stages.

Legal entities involved in trade are primarily classified according to the purpose of the activity. [22, c. 101]

At the same time, the private law doctrine, as a classification basis, highlights the legal goal of a legal entity, understood as a legal result, which the subject of law counts on when he performs legally significant actions. [23, c. 28]

This criterion is enshrined in Article 186 of the Civil Code of the Republic of Moldova, according to which all legal entities are divided into commercial and non-commercial organizations. The former pursue profit-making as the main goal of their activities, the latter do not have such a goal as the main one and distribute the profit received among themselves (participants). Non-profit organizations can be created in the form of consumer cooperatives, public and religious organizations (associations), institutions financed by the owner, charitable and other foundations, as well as in other forms provided by law.

In accordance with one of the existing classifications, legal entities are divided into corporate and unitary organizations. [3, c. 78]

Corporate organizations have members, while unitary organizations have no members. The first non-profit organizations include consumer cooperatives, associations of legal entities (associations and unions), non-profit partnerships. Non-profit legal entities of a unitary type without members include foundations, institutions and associations.

The classification of subjects of commercial law can be carried out according to the volume of legal capacity. The competence of entities organizing commercial activities, as a rule, is special.

General legal personality is defined by law as the ability to perform any action, except for those that are not prohibited by law. Special legal personality, on the contrary, attaches fundamental importance to the list of those actions that the organization is allowed to do. This is due to the fact that an organization with such legal personality is not entitled to perform other actions than those permitted. The list of actions possible for such an organization is given in its constituent documents or in the law. That is why special legal personality is also called “statutory”. [9, c. 86]

The special nature of their legal capacity makes it possible, first of all, to ensure the protection of the rights and interests of participants in the trade turnover and ensure their normal work in the commodity markets.

Non-profit organizations have the right to engage in entrepreneurial activities with the obligatory observance of two requirements:

- a) such activities should serve the achievement of the goals for which they were created;
- b) the nature of the activity should correspond to these goals, i.e. non-profit organizations can also make a profit, but not as the main purpose of the activity, and, moreover, they are not entitled to share (distribute) it.

But, since it can be quite difficult to distinguish the main goal of an activity from the non-main one, since workarounds and camouflage are possible here (one goal can specifically cover another), this criterion turns out to be very indefinite. Thus, it is not possible to consistently divide legal entities as subjects of civil law into commercial and non-profit organizations. Such a distinction, presumably, is rather the subject of tax legislation. [3, c. 80]

The subjects of trade turnover in a number of scientific studies are classified on the basis of commodity specialization, which is one of the main classifying features in the field of trading activi-

ties. Commodity specialization as a classifying feature was of great importance in the Soviet period, and is used to a lesser extent at the present stage of development of trading activity. [26, c. 29]

Today, this feature makes it possible to distinguish between universal wholesale organizations and specialized ones in the sphere of trade in consumer goods [7, p. 93; 11, p. 136]

Product specialization in the field of wholesale trade in foreign countries plays an extremely important role, while the number of varieties of trade organizations, for example, in the United States, distinguished by this feature is very large.

The classification, which should be discussed in more detail, is the classification of the organizers of the trade turnover according to the functions they perform.

Functional approach to determining the status of trade turnover organizers. function (from lat. Functio - performance) according to the definition of the encyclopedic dictionary is an obligation, a range of activities, an external manifestation of the properties of an object in a system of relations, in this case in a trade turnover. [1, c. 78] The function is one of the most significant characteristics of legal objects, by their nature intended for their application in the actions of people.

It should be noted that the study of the functions of the subjects of trade turnover allows not only to determine the role of the subject in the regulation of trade activities, but also allows you to identify opportunities to help improve the efficiency of trade turnover in general. While agreeing with the opinion that the functions express the main purpose of the object, it is impossible at the same time to accept the view of the functions as the goals of the actions of the subject of law, since this loses an indication of the objects in relation to which the corresponding functions are performed. [16, c. 100]

The organizers of trade turnover are a type of subjects of trade law, which are not commercial organizations.

It should be noted that the study of the functions of the subjects of trade turnover allows not only to determine the role of the subject in the regulation of trade activities, but also the opportunities to help improve the efficiency of trade turnover in general.

From a legal point of view, the classification of participants in the trade turnover, dividing them depending on the functions they perform and the degree of participation in the trade turnover, divides them into three groups:

1. Independent wholesalers who acquire ownership of the product
2. Intermediary wholesale organizations that do not carry out transactions with goods, providing only services to bring it from the manufacturer to the consumer
3. Special participants who are the organizers of the trade turnover. [17, p. 38; 15, pp. 137-139; 24, p. 138]

The role of special subjects of trade turnover - the organizers of trade as an effective tool for promoting goods, the formation of regional, interregional and national markets, is not currently in doubt among any of the researchers. [24, p. 160]

The organizers of the trade turnover, in general, perform the most important function in the trade turnover – the regulatory one. They organize normal work, create conditions and opportunities for the subjects to carry out trade operations, generating initiative and interest in further activities. In particular, they solve one of the most important problems on which the formation and development of trade depends – the problem of organizing the sale of manufactured goods, which leads to the establishment of stable trade and economic ties, the improvement of the structure and infrastructure of the market, is crucial for overcoming the systemic crisis, more full use of the productive capacities of the economy, which should lead to its normal development.

The competence of entities organizing commercial activities belonging to the third group, as a rule, is special. The special nature of their legal capacity makes it possible, first of all, to protect the rights and interests of participants in the trade turnover and ensure their normal work in the commodity markets.

Providing assistance to the main participants in trade – manufacturers of goods and trade organizations in the implementation of marketing and supply is the main task of the organizers of trade turnover. The implementation of this task can take place using various functions inherent in the organizers of trade, which determines their special position among other subjects of wholesale trade.

Analyzing the functions of the organizers of the trade turnover, one should refer to the position of Professor V.E. Chirkin, who argues that the organizers of the trade turnover, being non-profit

organizations, "should be created, first of all, not for private interests, but "for the common good", in the common interest, for the common good". [25, p. 4]. This makes it possible to attribute the organizers of the trade turnover to the category of "legal entities of public law".

At present, the actualization of the discussion on public trade law seems to be quite justified, given the general trends towards strengthening the regulatory role of the state in the trade sphere.

This is due to the economic processes of building civilized market relations and preventing the consequences of the "wild market" in our country. Today, issues of the ratio of private and public interest in the field of commercial law, the influence on the formation of the foundations of trade turnover of other branches of law, such as administrative, tax, customs, etc., come to one of the first places.

The classification of special subjects of trade turnover can be carried out according to various criteria, but the most significant is the one that takes into account the functions they perform in the organization of trade turnover.

Taking into account the preliminary remarks about the status and functions, the organizers of the trade turnover, having special legal capacity, play an auxiliary, but very significant role, contributing to the development of the trade turnover and the formation of a civilized structure of the commodity market.

Based on the main stages of trade turnover, which include the processes of market research, sales by manufacturers of manufactured goods, their purchase by consumers and intermediary activities, the organizers of trade turnover can be classified depending on the functions that they perform at each of these stages.

Thus, the main function of such special entities in trade turnover is the implementation of non-entrepreneurial activities aimed at assisting the main participants in trade turnover (trading organizations, entrepreneurs, merchants) in promoting goods from producers to consumers.

The organizers of the trade turnover, having special legal capacity, play an auxiliary, but very significant role, contributing to the formation of the trade turnover and the formation of a civilized structure of the commodity market.

Based on the foregoing, the concept of a *trade turnover organizer can be formulated as follows - a non-profit organization that carries out non-entrepreneurial activities aimed at assisting the main participants in trade turnover (trading organizations and individual entrepreneurs) in promoting goods from producers to consumers, built on the beginnings of coordination and subordination, social relations of participants in the trade turnover. Organizers of trade turnover are entities intended to streamline the main property relations in trade.*

The importance of organizers of trade turnover will increase as soon as their legal status is determined at the legislative and general theoretical level, taking into account the latest world trends in the development of trade.

The modernization of the legislation regulating the sphere of trade is impossible without a functional approach to legal entities, and to the organizers of trade turnover in the first place, and requires legal scholars to take into account modern trends in the development of social relations, the realities of economic development and the development of new approaches to legal categories.

The study of the institute of trade turnover organizers is of great importance for scientific doctrine. The presence in commercial practice of special subjects - organizers of trade turnover forces specialists to take a fresh look at many problems of the theory of a legal entity. It seems that a legal entity in modern conditions, in a certain sense, is losing its significance as the only possible subject of commercial turnover. The formal-static view of a legal entity is being replaced by its functional and activity characteristics. Such organizers of trade turnover as wholesale markets, fairs, and exhibitions, being special subjects of trade turnover, also represent special forms of trade. The formalism of legislation in this area often does not keep pace with the dynamic development of trade relations.

Bibliography:

1. BELOVINSKY. L.V. Encyclopedic Dictionary of Russian Life and History: XVIII – early XX century, M., Olma - Press, 2003. ISBN. 5224040086.
2. GALOV, V.V. Self-Regulatory Organizations in Russian Legislation: Problems and Solutions // Corporations and Institutions: Sat. Art. / Rev. ed. M.A. Rozhkov. M., 2007. ISBN9785835404414.
3. SADIKOV. HE. Civil law. Ros. to urs lectures. Part one. - M.: Yurid. lit., 1996. ISBN 5-7975-0473-1.

4. GRACHEV, D.O. Self-Regulatory Organizations: Problems of Determining Legal Status // Journal of Russian Law. 2004, No. 1. ISSN 2500-4298.
5. KERIMOV, D.A. Methodology of Law: Subject, Functions, Problems of the Philosophy of Law, 4th ed., M., 2008. ISBN 5832303180.
6. KOZLOVA, N.V. The concept and essence of a legal entity. Essay on History and Theory: Textbook, M., 2003. ISBN 5-8354-0169-8.
7. ZYRYANOVA, A. V. Commercial and intermediary activities in the commodity market: Proc. special / Ural. state. economy. un-t, Yekaterinburg, "Solaris" 1995. ISBN 5-900853-03-9.
8. MOROZOV, S.Yu. System of transport organizational agreements, M., Norma, 2011. ISBN 978-5-91768-198-6.
9. NEFEDOV, D.V. "On the Legal Nature of Banking Legal Personality" // Collection of scientific papers "Actual problems of science and practice of commercial law", issue 3, St. Petersburg State University, 2000. ISBN: 5-466-00128-7.
10. MIKHELSON, A.D. Explanation of 25,000 foreign words that have come into use in the Russian language, with the meaning of their roots. 1865.
11. Osipova, L.V., Sinyaeva, I.M. Fundamentals of commercial activity. M., 2001. ISBN 5-85173-093-5.
12. PAVLODSKY, E.A. Self-Regulating Organizations: Fashion or Trends // Law and Economics. 2003, No. 3. ISSN: 0869-7671.
13. PODSHIBYAKIN, A., TOROCHESHNIKOVA M. "Finita la comedia: the decline of the "wild trade" // "Business Journal", 2002, no. 4. ISSN 1819-267X.
14. POKROVSKY, I.A. Main problems of civil law, M., 1998. ISBN 978-5-8354-0934-1.
15. Popondopulo, V.F. Commercial (business) law, M., Norma, 2008. ISBN 978-5-91768-568-7.
16. Puginsky, B.I. Theory and practice of contractual regulation, M., 2008. ISBN 978-5-94373-147-1.
17. PUGINSKY, B.I. Commercial Law of Russia. Textbook, M.: Zertsalo Publishing House, 2006. ISBN 5-8078-0111-3.
18. PUKHAN, I., POLENAK-AKIMOVSKAYA, M. Roman law (basic textbook) / Ed. V.A. Tomsinov. M., 2000. ISBN 5-8078-0040-0.
19. NOVITSKY, I.B., PERETERSKY, I.S. Roman private law: Textbook. M., 2006. ISBN 978-5-9516-0392-0.
20. KRYUCHKOVA, P.V. Self-Regulation: A Handbook for Entrepreneurs. M., 2002. ISBN 5-89921-027-3.
21. Dictionary of foreign words included in the Russian language. Chudinov A.N., 1910.
22. TOLSTOY, Yu.K., SERGEEV, A.P. Civil law. - T. 1. - M., 2000. ISBN 5-98032-911-0.
23. FILIPPOVA S.Yu. Private law means of organizing and achieving legal goals, M., Statute, 2011. ISBN 978-5-8354-0763-7.
24. FROLOVA, N.K. Legal problems of wholesale trade, Chelyabinsk, Publishing Center of SUSU, 2009. ISBN 978-5-696-03889-6.
25. CHIRKIN, V.E. Legal entity in public relations regulated by public law // Law. Journal of the Higher School of Economics, 2008, No. 2. ISBN 978-5-468-00082-3.
26. YAZEV, V.A. Law on Soviet Trade, M., Legal Literature, 1987. ISBN 5-88103-047-8.

CZU 340.142

APLICABILITATEA METODELOR INFORMALE ÎN PROCESUL DECIZIONAL JURIDIC

Elena BOTNARI, dr., conf. univ., Facultatea de Drept și Științe sociale, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The article discusses informal decision-making methods through the lens of the achievements of decision methodology. The applicability of some informal methods, affirmed in decision-making practice, identified in the process of law enforcement is examined. The applicability of the associative method, the synectic method, the brainstorming method, the key questions method, the morphological method, the inversion method in legal decision-making in administrative practice is observed. The cumulative or alternative applicability of the methods listed is at the discretion of the decision-makers and depends on the decision-making situation, the state of affairs requiring legal solutions.*

Keywords: *method, decider, process, decision-making, formal, informal.*

Metodologia decizională este interpretată în teoria deciziilor ca un ansamblu de modalități și metode de activitate mentală, ce ghidează gândirea decidentului, privind elaborarea, adoptarea și implementarea deciziilor manageriale, activitate bazată pe legile obiective ale managementului și ale organizării muncii. Se menționează că atunci când se elaborează o metodologie, trebuie să se țină seama de conformitatea acesteia cu legile gândirii, teoria cunoașterii, logica, principiile de management etc. [1, p. 76].

Valabilitatea științifică a deciziilor, în mare parte, eficiența acestora, este determinată de gradul de relevanță a metodelor utilizate în procesul de elaborare și implementare a deciziilor. De aceea, în vizorul nostru se va afla metodologia decizională, cu precădere în activitatea juridică.

Metodologia decizională integrează metode formale, metode informale și metode mixte. De regulă, metodele de justificare a deciziilor sunt utilizate într-o manieră complexă, determinată de prezența unor factori formali și informali care creează situația, starea care pretinde o decizie. Acești factori trebuie să fie luați în considerare de decident în alegerea finală a unei decizii.

Metodele formale, așa cum se sintetizează în teoria deciziilor, se bazează pe obținerea de rezultate cantitative de calcul și sunt utilizate în rezolvarea problemelor bine structurate și parțial slab structurate pentru a evalua opțiunile de decizie, pentru a selecta și a justifica opțiunea optimă. Metodele formale, care sunt utilizate cu precădere în economie pentru justificarea și selectarea soluțiilor optime, includ: – modele și metode economice și matematice care formalizează interrelațiile dintre procese și fenomene; – analiza sistemică care permite dezvoltarea interacțiunilor dintre părțile constitutive ale sistemelor, a strategiei de dezvoltare a acestora; – evaluări și judecăți de specialitate, cu ajutorul cărora specialiștii calificați pot evalua semnificația evenimentelor, fenomenelor, factorilor, previziunile privind evoluția sistemelor și subsistemelor, raportul dintre factorii deterministici și probabilistici [2, p. 242-243].

Metodele formale au un anumit grad de aplicabilitate în procesul decizional juridic. Menționăm oportunitatea metodelor formale în procesul de analiză sistemică a legislației, metode care permit cunoașterea interdependenței subsistemelor legislației, identificarea perspectivelor de îmbunătățire a mecanismului juridic de reglementare a relațiilor sociale, proiectarea reformelor juridice pe anumite segmente ale legislației. Indispensabilă este metoda de analiză logică în procesul de aplicare a normelor juridice de către organele competente ale statului la diverse stări de fapt care pretind soluții juridice.

În special, metoda modelării se aplică în domeniul juridic în procesul penal sub forma precedentelor juridice/judiciare, reconstituirii faptei, experimentului în procedura de urmărire penală, prezentarea spre recunoaștere a persoanelor și a obiectelor [2, p. 245].

O altă metodă formală, aplicabilă în practica juridică, este metoda expertizei care îi permite agentului de aplicare a dreptului (ofițer de urmărire penală, procuror, judecător) să consulte diverși specialiști (de exemplu: contabili, psihiatri, medici legiști, psihologi etc.), prin dispunerea expertizei judiciare, conform normelor procesuale, și să ia în considerare opiniile acestora în procesul de elaborare a deciziei juridice individuale [2, p. 245].

Totuși, multe sarcini în procesul decizional, în special cel juridic, nu pot fi rezolvate într-un mod formalizat. În acest caz, deciziile manageriale/juridice pot fi elaborate pe baza experienței personale, a cunoștințelor, a intuiției decidentului însuși, a membrilor echipei sale sau a specialiștilor competenți (experți) implicați din exterior. Metodele informale (euristice) de luare a deciziilor se caracterizează printr-o abordare creativă a identificării de alternative, se bazează pe abilitățile analitice ale decidentului.

Metodele informale reprezintă un ansamblu de tehnici și metode logice de luare a deciziilor cu ajutorul comparării alternativelor, ținând cont de experiența acumulată de către decident. Metodele informale de luare a deciziilor sunt utilizate în varia situații: - dacă lipsesc informațiile necesare sau dacă informațiile nu elimină incertitudinea; - dacă informațiile statistice sau cantitative nu sunt suficient de credibile; - dacă informațiile sunt calitative, dar nu sunt cuantificabile; - dacă există o problemă non-standard [1, p. 57].

Vom examina conținutul de bază al celor mai cunoscute metode decizionale informale, aplicabile în domeniul juridic, în special în procesul aplicării dreptului.

Metoda asociativă (metoda asociațiilor libere) constă în utilizarea ideilor cunoscute pentru generarea ideilor noi, ceea ce sporește eficiența activității creative de alternative în procesul decizional. În procesul de generare a asociațiilor, de la cunoscut la necunoscut, se stabilesc conexiuni extraordinare

între elementele problemei de rezolvat și experiența anterioară a persoanelor implicate în procesul decizional. Această metodă și tehnologia de execuție a acesteia au în vizor particularitățile activității creierului uman, care produce idei noi atunci când apar noi conexiuni asociative. Astfel, dacă membrii unui grup propun un cuvânt, un concept, acesta poate deveni fundament pentru stabilirea unor legături asociative.

Sugestii importante pentru decidentul care recurge la metoda asociativă ar fi: - să nu se grăbească să rezolve problema, ci să încerce în mod repetat să o reformuleze, s-o abordeze dintr-o altă perspectivă; - să propună un cuvânt, un concept, să încerce să „evoce” o anumită imagine, care poate deveni un stimulent pentru formarea unor asociații libere neașteptate și va contribui la apariția ideii de rezolvare a problemei; - la etapa inițială de generare a ideilor, bazate pe formarea asociațiilor, critica este interzisă; - schimbarea cuvintelor, conceptelor, imaginilor care formează asociații trebuie să se producă rapid. Unele recomandări pentru membrii echipei decizionale ar fi: - exprimarea și demonstrarea directă sau indirectă a oricărei idei ce aduce la apariția asociațiilor și ideilor noi; - înregistrarea tuturor ideilor generate de colegi; - sistematizarea și clasificarea tuturor ideilor generate; - selectarea celor mai bune idei, după o analiză critică [1, p. 58].

De exemplu, în procesul cercetării faptelor penale, celor contravenționale formularea ipotezelor (versiunilor) de săvârșire a faptei are la bază metoda asociativă. Pluralitatea ipotezelor poate asigura cea mai bună soluție în descoperirea faptei săvârșite și de identificare a făptuitorului/lor. Verificarea versiunilor este o metodă de lucru inerentă activității de urmărire penală. Evident această metodă n-ar fi oportună în situațiile excepționale, stările de urgență, care pretind decidentului soluții operative, instantanee, restricționate de factorii temporal și de risc profesional.

O altă metodă informală, care poate fi utilizată în procesul decizional, este *metoda sinectică* (metoda Gordon). Metoda sinectică este o metodă complexă de stimulare a activității creative, care utilizează principiile și tehnicile atât ale brainstormingului, cât și ale metodei analogiei și asociațiilor. Atunci când se utilizează metoda sinectică, soluția problemei este căutată de un grup de varia profesioniști, inclusiv cei care stăpânesc metoda, cât și cei novice. Se recomandă ca membrii grupului sinectic, cu excepția liderului acestuia, să nu cunoască esența problemei în cauză înainte de a începe lucrul, ceea ce le permite să se distanțeze de la stereotipul obișnuit de gândire.

În metodologia decizională [1, p. 59] sunt formulate condițiile și cerințele de aplicare a metodei sinectice: - problema urmează a fi descrisă într-un mod general; - dezbaterile privind problema trebuie să înceapă cu analiza trăsăturilor generale ale acesteia, situația per ansamblu; - nu se recomandă limitarea la o singură idee de soluție, chiar dacă este originală; - în caz de dificultăți în rezolvarea problemei este necesar să se revină la analiza situației care a condiționat problema; - expunerea ideilor și selectarea lor depind de priceperea, tactul, ingeniozitatea conducătorului, de capacitatea acestuia de a stimula gândirea creativă a participanților; - selectarea și evaluarea critică a ideilor de soluționare etapizată a problemei: 1) analiza fiecărei idei propuse; 2) gruparea și clasificarea ideilor; 3) analiza critică a ideilor propuse; 4) selectarea soluțiilor originale, optime. În contextul aceleiași metode, unele sugestii pentru decident ar fi: - să aplice complex metodele de brainstorming, analogia, inversiunea, asocierea liberă etc.; - componența optimă a grupului este de 3 - 15 persoane cu abilități, interese profesionale și pregătire diferită; - membrii grupului trebuie încurajați să reformuleze problema de mai multe ori; - să adreseze întrebări provocatoare grupului (Cum vă imaginați soluția?, Ce este nou în propunere?, Ce-ar fi dacă am inversa soluția?). Membrii grupului li se recomandă: - să valorifice la maximum experiența personală, cunoștințele, abilitățile; - să nu recurgă la formulări premature, pripite; - să folosească analogii, metafore, inversiuni, elemente de joc, raționamente vociferate la expunerea ideilor; - să analizeze obiectul decizional multiaspectual.

Cu siguranță, metoda sinectică este o metodă sintetică care integrează reușit mai multe metode informale verificate de practica decizională. În principiu, la ea s-a putea reduce toate metodele informale în procesul de optimizare a luării deciziilor. În practica judiciară metoda sinectică este valorificată, de exemplu, în activitatea curților de jurați; în practica administrativă este o metodă oportună în realizarea diverselor proiecte locale în parteneriat cu societatea civilă; per ansamblu, în procesul decizional juridic și administrativ care antrenează grupuri, comitete, comisii de lucru cu atribuții decizionale.

Consultarea cetățenilor, asociațiilor, altor părți interesate este obligatorie de către autoritatea publică responsabilă de elaborarea proiectului de decizie prin următoarele modalități: dezbateri publice,

audieri publice, sondaj de opinie, referendum, solicitarea opiniilor experților în domeniu, crearea grupurilor de lucru permanente sau ad-hoc cu participarea reprezentanților societății civile (alin. (1), art. 11). Autoritatea publică ulterior va întocmi un dosar privind elaborarea proiectului de decizie, care va conține procesele-verbale privind consultarea cetățenilor, asociațiilor constituite în corespundere cu legea, altor părți interesate, recomandările parvenite și sinteza acestora (alin. (4), art. 12) [3].

Metoda morfologică este metoda informală care reduce complexitatea problemei prin împărțirea acesteia în componente relativ independente. Principalul domeniu de aplicare a metodei este identificarea soluțiilor inovatoare. Metoda include următoarele etape: 1) formularea generală a problemei; 2) împărțirea problemei în componente de care depinde soluția acesteia; 3) lista de soluții cunoscute și potențiale pentru fiecare componentă a problemei; 4) introducerea componentelor problemei și soluțiilor lor într-o matrice specială; 5) combinarea soluțiilor conținute în matrice, obținând soluții generale inovatoare; 6) testarea fezabilității soluțiilor inovatoare. Metoda morfologică este considerată excelentă pentru integrarea soluțiilor parțiale deja existente într-o soluție generală inovatoare. Totuși, metoda morfologică pretinde decidentului capacități analitice înalte și un grad avansat de abstracțiune a gândirii. Metoda dată ar avea priză la nivel de leader, primar, de exemplu, fiind utilă în practica administrativă în implementarea proiectelor de parteneriat public-privat, la nivel de comunitate locală (consiliu local) prin implicarea tuturor subdiviziunilor autorităților locale în identificarea celor mai bune soluții de proiecte locale. De asemenea, în metodologia cercetării infrafracțiunilor, la etapa verificării versiunilor, atunci când versiunile apărării contravin versiunilor acuzării, observăm aplicabilitatea metodei morfologice, care pretinde investigatorului-decident întocmirea unui tabel al contradicțiilor dintre versiuni și care determină planificarea ulterioară a acțiunilor de urmărire penală [5, p. 86].

Metoda brainstorming-ului (asaltul de idei) este justificată de situațiile dificile în găsirea unei soluții decizionale. Brainstormingul permite identificarea și compararea judecăților individuale, a unei serii de idei, pentru rezolvarea unei probleme, urmate de luarea unei decizii. Există mai multe varietăți ale acestei metode: brainstormingul direct, invers, conferința de idei etc.

Brainstormingul direct este o formă de generare colectivă de idei pentru a rezolva o problemă creativă; scopul său este de a selecta idei. Unele reguli sugerate de metodologia decizională pentru participanții brainstormingului: - participanții se așează la o masă rotundă; - sunt interzise disputele, criticile, evaluarea celor spuse; - volumul de timp pentru un vorbitor 1 - 2 minute; - libertatea de exprimare a oricărei idei; - cantitatea de idei este mai importantă decât calitatea lor. Liderul ar trebui: - să ghideze discuția, să pună întrebări de încurajare; - să stimuleze exprimarea de idei, să folosească glume și replici pentru a crea o atmosferă informală. Numărul de participanți de la 4 la 15; timp de lucru - de la 15 minute până la 1 oră [1, p. 61].

Ideile sunt selectate de specialiști experți, care le evaluează în două etape, inițial sunt selectate cele mai originale și raționale idei, apoi cele optime, ținând cont de problemă și de scopul soluționării acesteia. Brainstormingul direct poate fi urmat imediat de cel invers, replica la brainstormingul direct, esența căruia este de a critica soluțiile propuse inițial. Critica oferă posibilitatea de a sistematiza și de a clasifica ideile, de a le grupa în funcție de abordările comune în rezolvarea problemelor; de asemenea, de a evalua ideile din punct de vedere al fezabilității și eventualelor impedimente; de a selecta ideile cele mai imune la critică.

Asaltul de idei este practicat în cursul cercetării tuturor tipurilor de fapte ilicite de către organele competente ale statului, în special în cursul cercetării etapizate a faptelor ilicite penale. Dezbaterile unui proiect decizional normativ, în comisii, grupuri de lucru, în ședința plenară a organului decizional pretind adeseori aplicarea metodei brainstormingului (direct, indirect, conferință de idei). De exemplu, la întocmirea unui proiect decizional normativ, în cazul atestării unor divergențe conceptuale, autorul proiectului actului normativ organizează o dezbateră cu participarea reprezentanților autorităților publice și ai instituțiilor interesate, ai societății civile pentru identificarea soluțiilor privind remediarea divergențelor (alin. (3), art. 39) [4].

Metoda întrebărilor-cheie este metoda informală utilă pentru colectarea informațiilor suplimentare în condițiile unei situații problematice sau pentru a organiza informațiile deja disponibile în momentul rezolvării unei probleme. Întrebările puse (Cine? Ce? De ce? Unde? Cum? Când? etc.) servesc drept stimulent pentru formarea strategiei și tacticii de rezolvare a problemelor, dezvoltă intuiția, formează algoritmi de gândire, conduc o persoană la ideea unei soluții, încurajează răspunsurile co-

recte. Cerințele necesare pentru utilizarea metodei sunt următoarele: - prin întrebări puse cu abilitate, natura problematică a problemei trebuie redusă la un nivel optim sau incertitudinea problemei trebuie redusă; - cu ajutorul întrebărilor se încearcă împărțirea problemei în subprobleme; - fiecare întrebare nouă ar trebui să formeze o strategie, un model de rezolvare a problemei. Recomandările pentru leaderul-decident, specificate în metodologia decizională [1, p. 64]: - stimularea gândirii în ansamblu, decât sugerarea unei idei de rezolvare a problemei; - întrebările trebuie să conțină un minimum de informații; - atunci când se formulează o serie de întrebări, este necesar să se reducă nivelul de problematizare a sarcinii și să se pună întrebări care să aibă o legătură logică, să fie interesante ca formă, să încurajeze apariția unor puncte de vedere neașteptate asupra problemei; - trebuie stimulată atât gândirea empirică, analitică, cât și cea dialectică, creativă; - problema trebuie să fie împărțită în subprobleme și etape de rezolvare. Recomandări pentru membrii grupului decizional ar fi: - să rețină întrebările tipice și să încerce să le sistematizeze; - să-și pună întrebări care simplifică problema, care le permit să o înțeleagă dintr-o altă perspectivă, stimulează utilizarea cunoștințelor existente și a abilităților dezvoltate, împart problema în subprobleme, încurajează autoorganizarea, autocontrolul. Se recomandă formularea etapizată a întrebărilor pentru a stimula rezolvarea problemelor și a crește gradul de certitudine a problemei.

Metoda întrebărilor-cheie este indispensabilă în cadrul cercetării penale a cauzei, atât la etapa de urmărire penală, cât și la faza dezbaterilor judiciare. Prin urmare, acest instrument metodologic urmează a fi posedat cu iscusință de către ofițerii de urmărire penală, procurori, judecători etc., și depinde de experiența și formarea lor profesională.

Metoda inversiunii constă în schimbarea cursului de căutare a soluției unei probleme. Atunci când se caută o idee, soluția la o problemă poate fi găsită adeseori prin schimbarea direcției de căutare în sens opus, intuitive, contrazicând punctele de vedere tradiționale stabilite, dictate de logică și de bunul simț. În situațiile în care metoda logică, procedeele de gândire sunt inutile, o soluție alternativă, de exemplu, intuitivă, este optimă. Metoda și tehnologia de execuție a acesteia se bazează pe principiile dualismului, unității dialectice și utilizării optime a procedurilor opuse (directe și inverse) de gândire creativă, a abordării dialectice de analiză a obiectului cercetat.

Metodologia decizională sugerează unele recomandări pentru decidentul leader: - să încurajeze membrii grupului să reformuleze în mod repetat problema pentru a o înțelege; - să propună sarcini inverse, paralel cu sarcina directă; - să propună membrilor grupului să utilizeze proceduri opuse în procesul de soluționare a problemelor. Unele recomandări pentru membrii grupului ar fi: - căutarea ideilor în direcții contrare opiniilor tradiționale, convingerilor, bunului simț, logicii formale; - rezolvarea unei probleme prin reformularea acesteia; - identificarea ideilor contrare la fiecare idee; - folosirea procedurilor, mijloacelor opuse în timpul rezolvării problemelor. Această metodă permite dezvoltarea dialectică a gândirii; să fie găsită o soluție din situații dificile, soluții originale de diferite niveluri de dificultate. Aplicarea acestei metode necesită abilități creative dezvoltate, cunoștințe de bază, competențe și abilități [1, p. 65].

Metoda analogiei este o altă metodă informală eficientă în procesul decizional juridic, în cazul lacunelor legislației, constatate de organul competent de aplicarea dreptului cu prilejul soluționării unei stări de fapt. Decidentul este constrâns de starea de drept lacunară, apelând la o normă analoagă de drept sau, în absența ei, la principiile dreptului în vederea depășirii ad hoc a lacunei de drept și soluționării juridice a stării de fapt [2, p. 244-245].

Evident, sunt metode informale cunoscute și afirmate în practica decizională, dar care depășesc obiectul nemijlocit al acestui studiu, deoarece se regăsesc mai puțin în practica juridică, de aplicare a dreptului în special (de exemplu, metoda Delphi, metoda blocknotului colectiv etc.).

Abilitățile decidentului de a integra eficient metodele formale cu cel informale, de a selecta și cumula metodele informale, pretinse de starea de fapt, sunt determinate de pregătirea și experiența profesională a decidentului și echipei manageriale, dar și de specificul situației decizionale (certe, incerte, de risc).

Bibliografie:

1. ДЕМИН, Г. А. *Методы принятия управленческих решений*: учеб. пособие. Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2019. 88 с.

2. BOTNARI, Elena. *Metode și stiluri decizionale în activitatea juridică*. În *Materialele Conferinței științifice cu participare internațională JUSTIȚIA – PILON FUNDAMENTAL AL EDIFICĂRII STATULUI DE DREPT*, 19 octombrie 2022, USARB, Bălți, 2023. – P. 238-247. – ISBN 97 8-9975-50-300-6. [online] [cit. 21. 09. 2023]. Disponibil: Arhiva instituțională digitală: Justiția – pilon instituțional <http://dspace.usarb.md:8080/jspui/handle/123456789/6069>
3. Legea Nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional. În *Monitorul Oficial* Nr. 215-217 din 05.12.2008, art. 798. [online] [cit. 24. 09. 2023]. Disponibil: <http://legis.md>
4. Legea Nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: *Monitorul Oficial* Nr. 7-17 din 12.01.2018, art. Nr. 34. [online] [cit. 28. 09. 2023]. Disponibil: <http://legis.md>
5. JITARIUC, Vitalie. *Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane*. – București: Pro Universitaria, 2022. – 281 p. ISBN 978-606-26-1625-0
6. КОЛПАКОВ, В. М. *Теория и практика принятия управленческих решений*: Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – Киев, 2004. 504 с.

CZU 327(4)

ESENȚA ȘI ROLUL AGENȚIILOR EXECUTIVE ÎN CADRUL SISTEMULUI INSTITUȚIONAL AL UNIUNII EUROPENE

**Victoria ȚARĂLUNGĂ, dr., conf. univ., Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Maria GABOR, licențiată în șt. administ.**

Abstract: *The European Agencies, without which the institutional system of the European Union cannot be conceived, are decentralized bodies created by a legislative act and empowered with a specific mission. Essentially, the role of the European agencies consists in supporting the actors involved in the decision-making process in realizing legal, technical and even scientific tasks. European agencies have a word to say in almost all areas of activity of the European Union, from health to external relations and social policy. In this article the authors elucidate the particularities of the European Union agencies, placing a particular emphasis on the essence and role of the executive agencies and formulating some recommendations on the research topic.*

Keywords: *European Union, executive agencies, decentralized agencies.*

În contextul integrării cu pași rapizi a Republicii Moldova în Uniunea Europeană (UE), de o deosebită importanță este cunoașterea sistemului instituțional al acestei importante organizații internaționale cu un pronunțat caracter de supranaționalitate. În cadrul acestui sistem instituțional, bine încheșat al Uniunii Europene un rol deosebit revine agențiilor Uniunii Europene.

În literatura de specialitate precum și în mass-media se operează în mod frecvent cu anumite concepte care vin să evidențieze structura complexă și dinamică a procesului construcției europene: *instituții ale Uniunii Europene și organe ale Uniunii Europene*.

Instituțiile constituie structura acțională cea mai importantă a Uniunii Europene și sunt, în prezent, în număr de șapte: Consiliul European, Consiliul, Comisia Europeană, Parlamentul European, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Curtea Europeană de Conturi și Banca Centrală Europeană.

Conceptul de instituții ale Uniunii Europene se caracterizează prin următoarele elemente specifice [6, p. 44]:

- au rolul de a pune în aplicare, în temeiul competențelor lor, regulile juridice fundamentale de constituire și de funcționare a Uniunii Europene;
- sunt create prin tratate;
- în domeniile în care acționează sunt dotate cu puterea de a lua decizii și de a le impune statelor-membre; din această perspectivă ele reprezintă o desprindere de schemele tradiționale ale cooperării internaționale, în care executarea tratatelor este supusă disponibilității semnatarilor, suveranitatea națională fiind cauza principală a așa-numitei „paralizii a tratatelor”;
- prin natura lor, ele reprezintă interesele statelor (Consiliul), interesele Uniunii Europene (Comisia Europeană), interesele cetățenilor (Parlamentul European) și interesele dreptului (Curtea de Justiție);

- beneficiază de anumită autonomie juridică, administrativă și financiară, corolar al specificității lor funcționale.

În plus la aceste considerații, menționăm că Comunitățile Europene și, ulterior, Uniunea Europeană nu au transpus tripticul instituțional care decurge din aplicarea principiului separației puterilor, ci au adoptat o structură instituțională mai complexă decât aceea existentă într-un stat, tocmai pentru a se exprima participarea statelor și participarea popoarelor la ansamblul comunitar.

Organele Uniunii Europene se diferențiază prin faptul că [6, p. 43-44]:

- îndeplinesc funcții consultative, cu caracter tehnic ori financiar, auxiliar;
- sunt prevăzute prin tratate, altele sunt create de către instituții în vederea exercitării atribuțiilor lor;
- cele înființate prin tratate pot avea personalitate juridică sau o simplă autonomie financiară; cele create de instituții trebuie să aibă fundamentul în tratate, să nu fie dotate cu puteri proprii de decizie, ci numai cu funcții de execuție strict controlate, să nu modifice echilibrul instituțional.

Reieșind din cele enunțate mai sus, susținem că pot fi considerate organe ale Uniunii Europene acele elemente structurale, create prin tratate sau de către instituțiile Uniunii Europene, în vederea îndeplinirii unor funcții consultative auxiliare cu caracter tehnic, financiar și de altă natură.

În categoria organelor Uniunii Europene sunt incluse și agențiile Uniunii Europene – entități juridice distincte, înființate printr-un act de drept derivat cu scopul de a efectua sarcini specifice de natură tehnică, științifică sau de gestionare, care ajută instituțiile Uniunii Europene să definească și să pună în aplicare politici. Ele sunt situate în diferite state membre și au o influență semnificativă în domenii de importanță esențială pentru viața de zi cu zi a cetățenilor europeni, cum ar fi sănătatea, siguranța, securitatea, libertatea și justiția.

Numărul agențiilor a crescut de-a lungul anilor. Raportul pe anul 2021 al Curții Europene de Conturi [2, p.7-8] acoperă 44 de agenții, cu trei agenții mai mult decât în raportul pentru exercițiul 2020². Există trei tipuri de agenții ale Uniunii Europene: 1. *agenții descentralizate*, 2. *agenții executive ale Comisiei Europene* și 3. *alte organisme* [2, p. 7].

Cele 33 de *agenții descentralizate*³ joacă un rol important în elaborarea și în punerea în aplicare a politicilor Uniunii Europene, mai ales, în ceea ce privește sarcinile tehnice, științifice, operaționale

² Cele trei noi Agenții sunt:

1. Autoritatea Europeană a Muncii (ELA), care și-a început activitatea la 17 octombrie 2019 și care este autonomă din punct de vedere financiar de la 26 mai 2021;
2. Parchetul European (EPPO), care și-a început activitatea la 1 iunie 2021 și care este autonom din punct de vedere financiar de la 24 iunie 2021;
3. Agenția Executivă Europeană pentru Domeniile Sănătății și Digital (HaDEA), înființată la 16 februarie 2021.

³ Agenția Uniunii Europene pentru Cooperarea Autorităților de Reglementare din Domeniul Energiei (ACER); Agenția de Sprijin pentru Organismul Autorităților Europene de Reglementare în Domeniul Comunicațiilor Electronice (Oficiul OAREC); Centrul European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale (Cedefop); Centrul de Traduceri pentru Organismele Uniunii Europene (CdT); Agenția Uniunii Europene pentru Formare în Materie de Aplicare a Legii (CEPOL); Oficiul Comunitar pentru Soiuri de Plante (OCSP); Agenția Uniunii Europene pentru Siguranța Aviației (AESA); Biroul European de Sprijin pentru Azil (EASO); Autoritatea Bancară Europeană (ABE); Centrul European de Prevenire și Control al Bolilor (ECDC); Agenția Europeană pentru Produse Chimice (ECHA); Agenția Europeană de Mediu (AEM); Agenția Europeană pentru Controlul Pescuitului (EFCA); Autoritatea Europeană pentru Siguranța Alimentară (EFSA); Institutul European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (EIGE); Autoritatea Europeană pentru Asigurări și Pensii Ocupaționale (EIOPA); Autoritatea Europeană a Muncii (ELA); Agenția Europeană pentru Medicamente (EMA); Observatorul European pentru Droguri și Toxicomanie (EMCDDA); Agenția Europeană pentru Siguranță Maritimă (EMSA); Agenția Uniunii Europene pentru Securitate Cibernetică (ENISA); Agenția Uniunii Europene pentru Căile Ferate (ERA); Autoritatea Europeană pentru Valori Mobiliare și Piețe (ESMA); Fundația Europeană de Formare (ETF); Oficiul Uniunii Europene pentru Proprietate Intelectuală (EUIPO); Agenția Uniunii Europene pentru Gestionarea Operațională a Sistemelor Informatică la Scară Largă în Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție (eu-LISA); Agenția Europeană pentru Securitate și Sănătate în Muncă (EU-OSHA); Agenția Uniunii Europene pentru Programul Spațial (EUSPA); Fundația Europeană pentru Îmbunătățirea Condițiilor de Viață și de Muncă (Eurofound); Agenția Uniunii Europene pentru Cooperare în Materie de Justiție Penală (Eurojust); Agenția Uniunii Europene pentru Cooperare în Materie de Aplicare a Legii (Europol); Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA); Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Garda de Coastă (Frontex).

sau normative. Rolul lor este de a aborda nevoi specifice în materie de politici și de a consolida cooperarea europeană prin punerea în comun a expertizei tehnice și de specialitate a Uniunii Europene și a guvernelor naționale. Agențiile descentralizate sunt înființate pentru a funcționa pe o perioadă nedeterminată, prin regulamentul al Consiliului sau prin regulamentul al Parlamentului European și al Consiliului.

Agențiile executive ale Comisiei Europene funcționează ca filiale extinse ale acesteia și execută o serie de sarcini specifice în numele Comisiei [7]. Din 2003, Comisia Europeană are dreptul de a înființa agenții executive, pentru o perioadă limitată de timp, cu scopul de a gestiona sarcini specifice legate de programele UE [4, p. 1-8]. Prima agenție de acest tip a fost înființată la începutul anului 2004⁴. De atunci, Comisia a crescut treptat volumul fondurilor și numărul de programe externalizate către agențiile executive pe care le deține în prezent. Spre deosebire de ceea ce se întâmplă în cazul agențiilor descentralizate și al altor organisme, Comisia nu poate încredința unei agenții executive sarcini care necesită competențe discreționare de transpunere a unor opțiuni politice în acțiuni [8]. Aceste agenții sunt instituite pentru o perioadă determinată (în prezent, până la 31 decembrie 2028) [2, p. 10].

În propunerea sa privind Cadrul financiar multianual (CFM) pentru perioada 2021-2027[9], Comisia Europeană a subliniat importanța implicării agențiilor executive în implementarea programelor, deoarece aceasta generează economii de costuri și economii de scară și asigură proximitatea operațională față de beneficiari [8]. Prin urmare, în opinia Comisiei, ar trebui analizată posibilitatea de a se recurge într-o măsură și mai mare la o astfel de externalizare.

După cum am mai menționat, până în prezent au fost înființate 7 agenții executive ale Comisiei Europene, cu următoarele domenii de competență:

- 1) *Agenția Executivă Europeană pentru Cercetare (REA)* [10] – este mandatată de Comisia Europeană să sprijine politica de cercetare și inovare a UE. Această Agenție finanțează proiecte de cercetare și inovare de înaltă calitate care generează cunoștințe în beneficiul societății. De asemenea, aceasta gestionează acțiunile de promovare a produselor agricole. Agenția Executivă a Consiliului European pentru Cercetare are următoarele responsabilități [10]:
 - să gestioneze proiectele de cercetare sprijinite în cadrul programului Orizont Europa, cel mai amplu program-cadru pentru cercetare și inovare de până acum, care se derulează în perioada 2021-2027;
 - să gestioneze proiectele de cercetare sprijinite în cadrul programului Orizont 2020, programul-cadru anterior pentru cercetare și inovare (2014-2020);
 - să implementeze programele Promovarea produselor Agricole și Fondul de Cercetare pentru Cărbune și Oțel ale Uniunii Europene, precum și proiectele în curs finanțate din bugetul UE pentru perioada 2014-2020;
 - să furnizeze asistență solicitanților de finanțare și ofertanților, beneficiarilor și experților independenți;
 - să gestioneze Serviciul de informare în domeniul cercetării [11] din cadrul Comisiei Europene, care răspunde la întrebările adresate de solicitanții de granturi, de cercetătorii care beneficiază de finanțare și de public;
 - să îi sprijine pe experții independenți [12] care evaluează propunerile de proiecte care concurează pentru fondurile UE destinate cercetării;
 - să sprijine activitățile de validare juridică și financiară necesare în toate programele de acordare a granturilor UE și în toate procedurile de achiziții publice finanțate direct de Comisia Europeană⁵ [10].

⁴ Agenția Executivă pentru Competitivitate și Inovare (EACI)

⁵ REA are următoarele sarcini de gestionat:

- bursele Marie-Curie și premiile aferente;
- acorduri de subvenționare specifice în beneficiul întreprinderilor mici și mijlocii;
- proiecte cu mai mulți parteneri în domeniul cercetării spațiale;
- proiecte cu mai mulți parteneri în domeniul cercetării în materie de securitate;
- sediul destinat acceptării de propuneri și serviciilor de evaluare situat în clădirea Convent Garden din centrul Bruxelles-ului;
- ghișeu de asistență unic destinat cererilor referitoare la PC7;

2) *Agenția Executivă a Consiliului European pentru Cercetare (ERCEA)* [13]. Consiliul European pentru Cercetare (CEC) face parte din cel de-al șaptelea program-cadru al UE pentru cercetare (PC7). Consiliul a fost înființat de către Comisia Europeană în februarie 2007, pe baza programului specific IDEI din cadrul PC7, în vederea sprijinirii activităților de cercetare exploratorie propuse de cercetători⁶. Principalul său obiectiv este acela de a stimula excelența științifică în Europa, sprijinind și încurajând oamenii de știință, academicienii și inginerii cei mai buni și cu adevărat creativi, care sunt invitați să depună propuneri în orice domeniu al cercetării. CEC este format dintr-un consiliu științific și o agenție executivă care acționează în numele Comisiei Europene. Consiliul Științific al CEC definește strategia și metodele științifice, în timp ce *Agenția Executivă* a acestuia implementează și aplică aceste strategii și metode în gestionarea și derularea activităților de finanțare ale CEC în contextul legislativ al PC7. Agenția Executivă a CEC a fost înființată oficial în decembrie 2007 și a obținut autonomie administrativă în data de 15 iulie 2009. Agenția Executivă a CEC are următoarele sarcini [14]:

- executarea programului de lucru anual, definit de către Consiliul științific al CEC și adoptat de către Comisie;
- punerea în aplicare a apelurilor pentru propuneri, în conformitate cu programul de lucru;
- informarea și sprijinirea candidaților;
- organizarea de evaluări de către colegi;
- încheierea și administrarea de acorduri de subvenționare, în conformitate cu regulamentul financiar al UE⁷;
- acordarea de asistență Consiliului Științific al Consiliului European pentru Cercetare.

3) *Agenția Executivă pentru Consiliul European pentru Inovare și Întreprinderi Mici și Mijlocii (EISMEA)* – înființată la 1 aprilie 2021, este responsabilă pentru dezvoltarea și punerea în aplicare a Consiliului European pentru Inovare⁸ [15] și gestionează alte programe ale UE în domeniile sprijinului pentru IMM-uri, ecosisteme de inovare, piață unică, politica de consum și investiții interregionale în inovare [16]. Astfel, EISMEA regroupează într-o singură Agenție toate activitățile Consiliului European pentru Inovare și programele referitoare la întreprinderile mici și mijlocii: 1) *Consiliul European pentru inovare*; 2) *Programul privind piața unică*; 3) *Investiții interregionale pentru inovare* [17].

EISMEA își propune să consolideze poziția Uniunii Europene ca lider global în cercetare și inovare, să consolideze piața sa unică, să deschidă oportunități pentru IMM-uri și să mențină standarde înalte de protecție pentru cetățenii săi către o UE mai competitivă, digitală, ecologică și favorabilă incluziunii.

Predecesoarea EISMEA a fost *Agenția Executivă pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii (EASME)* care a fost creată de către Comisia Europeană⁹ pentru a gestiona în numele acesteia mai multe programe ale UE în domeniile sprijinului și inovației pentru IMM-uri, mediu, acțiuni climatice, energie și afaceri maritime [18]. La rândul său, EASME este succesoarea *Agenției Executive pentru Competitivitate și Inovare (EACI)* – prima agenție executivă înființată de către Comisia Europeană (în 2004), care în perioada 2004-2013 s-a preocupat de gestionarea progra-

- sistem de înregistrare unic destinat partenerilor de proiect, în vederea reducerii formalităților administrative necesare pentru gestionarea proiectelor.

⁶ CEC funcționează în mod transparent, deținând autonomie și integritate, garantate de către Comisia Europeană, în fața căreia raportează. Comisia Europeană își asumă responsabilitatea finală față de executarea PC7 și față de bugetul alocat acestuia.

⁷ Regulamentul financiar este actul de bază care definește principiile și procedurile pentru întocmirea și execuția bugetului Uniunii Europene, precum și pentru controlul finanțelor acesteia.

⁸ Consiliul European pentru Inovare (EIC) a fost înființat în cadrul programului UE Orizont Europa. Are un buget de 10,1 miliarde EUR pentru a sprijini inovațiile care schimbă jocul de-a lungul ciclului de viață, de la cercetare în stadiu incipient, până la dovada conceptului, transferul de tehnologie și finanțarea și extinderea start-up-urilor și IMM-urilor.

⁹ Agenția Executivă pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii (EASME) a fost creată prin Decizia de punere în aplicare a Comisiei 2013/771/CE din 17 decembrie 2013 iar Actul de delegare a fost adoptat la 23 decembrie (C(2013)9414).

melor și inițiativelor europene de finanțare în materie de energie, transport, mediu, competitivitate și inovare.

- 4) *Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA)* – creată în 2005, gestionează programele și acțiunile europene în domeniul educației, audiovizualului și culturii [19]. EACEA este responsabilă de gestionarea anumitor aspecte ale următoarelor programe ale UE: *Erasmus+*; *Europa Creativă*; *Europa pentru cetățeni*; *Corpul voluntar European de ajutor umanitar*; *Corpul European de solidaritate* [20]. De asemenea, această Agenție executivă coordonează proiecte în domeniul învățământului superior în cadrul următoarelor bugete ale UE de cooperare externă: *Instrumentul de asistență pentru preaderare*; *Instrumentul European de vecinătate*; *Instrumentul de finanțare a cooperării pentru dezvoltare*; *Instrumentul de parteneriat pentru cooperarea cu țările din afara UE și cel de-al 11-lea Fond European de Dezvoltare* [20]. Printre sarcinile de gestionare ale EACEA se numără:

- a. definirea condițiilor pentru finanțare;
- b. evaluarea ofertelor de proiecte;
- c. gestionarea financiară a proiectelor de succes și colaborarea cu beneficiarii;
- d. monitorizarea progresului proiectelor;
- e. publicarea rezultatelor proiectelor.

EACEA este responsabilă de administrarea *Rețelei europene de informare asupra sistemelor și a politicilor de educație* (Rețeaua Eurydice) [21], care oferă informații privind structurile naționale și europene, sistemele și evoluțiile din domeniul educației. EACEA raportează cu regularitate Comisiei Europene cu privire la implementarea programelor pentru care este responsabilă.

- 5) *Agenția Executivă pentru Inovare și Rețele (INEA)* a fost înființată în 2013¹⁰ [22] pentru perioada de programare 2014-2020. Aceasta este succesoarea *Agenției Executive pentru Rețeaua Transeuropeană de Transport (TEN-T EA)*, care a gestionat programul TEN-T pentru perioada 2007-2013 (cu aproximativ 100 de membri ai personalului și cu un buget de 7,9 miliarde de euro distribuit pentru aproape 700 de proiecte).

Misiunea INEA constă în a sprijini Comisia, promotorii de proiecte și părțile interesate prin furnizarea de expertiză și management de program în cadrul unor proiecte de infrastructură și de cercetare și inovare în domeniul transporturilor, în domeniul energiei și în cel al telecomunicațiilor, precum și în a promova sinergii între aceste activități. Prin urmare, INEA are un rol-cheie în punerea în aplicare din punct de vedere tehnic a politicilor sectoriale ale Comisiei¹¹ [22]. Mai precis, INEA elaborează și lansează cereri de propuneri, organizează proceduri de evaluare și de selecție a proiectelor, elaborează și semnează acorduri de grant, asigură monitorizarea tehnică și financiară a proiectelor și oferă feedback Comisiei. Aceasta dispune de un buget anual pentru cheltuieli administrative de aproximativ 27 de milioane de euro [8].

- 6) *Agenția Executivă pentru Consumatori, Sănătate, Agricultură și Siguranță Alimentară (CHAFEA)* este o agenție executivă a Uniunii Europene care a preluat de la *Agenția Executivă pentru Sănătate și Consumatori (EAHC)*¹² [23] Programul pentru consumatori (desfășurat până în 2008)

¹⁰ Decizia de punere în aplicare 2013/801/UE a Comisiei din 23 decembrie 2013 de înființare a Agenției Executive pentru Inovare și Rețele și de abrogare a Deciziei 2007/60/CE, astfel cum a fost modificată prin Decizia 2008/593/CE (JO L 352, 24.12.2013, p. 65). Prin Decizia C(2013) 9235 a Comisiei s-au delegat competențe Agenției.

¹¹ Agenției îi este încredințată implementarea unor părți ale următoarelor programe ale Uniunii: a) Mecanismul Conectarea Europei; b) partea III Provocări societale ale Programului specific Orizont 2020. De asemenea, Agenției îi este încredințată implementarea moștenirilor următoarelor programe ale Uniunii: a) programul privind rețeaua transeuropeană de transport; b) Programul Marco Polo. Sunt prevederile art. 3, p. (1) și (2) al Deciziei de punere în aplicare 2013/801/UE a Comisiei din 23 decembrie 2013 de înființare a Agenției Executive pentru Inovare și Rețele și de abrogare a Deciziei 2007/60/CE, astfel cum a fost modificată prin Decizia 2008/593/CE (JO L 352, 24.12.2013, p. 65).

¹² Agenția Executivă pentru Sănătate Publică (PHEA) a fost înființată în 2005 pentru a îmbunătăți punerea în aplicare a programului comunitar de sănătate publică. Fiind o agenție temporară a Uniunii Europene, ar fi trebuit să rămână operațională până la sfârșitul anului 2010, dar în 2008, mandatul agenției a fost prelungit până la

și Inițiativa „Instruire mai bună pentru alimente mai sigure”, implementată după anul 2008. CHAFEA a devenit operațională de la 1 ianuarie 2014, cu mandat până în 2024, îndeplinind funcțiile care i-au fost atribuite de către Direcția Generală pentru Sănătate și Siguranță Alimentară a Comisiei Europene. Agenția Executivă pentru Consumatori, Sănătate, Agricultură și Siguranță Alimentară a gestionat patru programe ale UE în numele Comisiei Europene: *Programul de sănătate; Programul Consumatorului; Inițiativa „Instruire mai bună pentru alimente mai sigure” (“Better Training for Safer Food Initiative” – BTSF) și Programul de promovare a produselor agricole* [24]. CHAFEA și-a încetat existența la 1 aprilie 2021 [2, p. 10].

7) *Agenția Executivă pentru Domeniile Sănătății și Digital (HADEA)* – înființată la 16 februarie 2021, contribuie la reconstrucția unei Europe post-COVID-19 mai verde, mai digitală, mai rezilientă și mai bine pregătită pentru provocările actuale și viitoare – una dintre ambițiile Comisiei Europene [25]. Obiectivele specifice ale HADEA presupun sprijinirea dezvoltării, a punerii în aplicare și a asigurării respectării și, atunci când este necesar, a revizuirii legislației UE în domeniul sănătății și sprijinirea furnizării de date valabile, fiabile și comparabile de înaltă calitate pentru luarea deciziilor și monitorizarea bazate de date concrete și promovarea utilizării evaluărilor de impact asupra sănătății ale altor politici relevante ale Uniunii [26]. HADEA va implementa următoarele programe (cu buget orientativ):

- Programul „UE pentru sănătate” (EU4Health): 4,7 miliarde EUR (din bugetul total de 5,3 miliarde EUR)
- Programul Orizont Europa: Pilonul II, clusterul 1 – Sănătate: 4,1 miliarde EUR
- Programul privind piața unică: Siguranță alimentară – Sănătatea umană, a animalelor și a plantelor de-a lungul lanțului alimentar și o formare mai bună pentru o hrană mai sigură: 1,3 miliarde EUR
- Programul Europa digitală: 0,8 miliarde EUR
- Mecanismul pentru interconectarea Europei – Sectorul digital: 1,7 miliarde EUR
- Programul Orizont Europa: Pilonul II, clusterul 4 – Dezvoltarea digitală, industria și spațiul: 5,6 miliarde EUR

În perioada 2021-2023, un buget suplimentar în valoare de 1,6 miliarde EUR va fi pus la dispoziție din fondul NextGenerationEU pentru acțiuni care fac parte din componentele digitale și de sănătate ale programului Orizont Europa. Se preconizează că bugetul total gestionat de HADEA se va ridica la peste 20 miliarde EUR pentru perioada de 7 ani a cadrului financiar multianual (CFM) 2021-2027 [25].

O agenție executivă a Comisiei Europene este condusă de un comitet director și de un director. Directorul agenției executive are autoritate asupra personalului acesteia. Comitetul director este format din cinci membri numiți de Comisia Europeană. Decizia de a prelungi existența unei agenții, reînnoirea prelungirii sau lichidarea agenției se adoptă de către Comisia Europeană pe baza analizei costuri-beneficii. Agențiile executive au personalitate juridică. În fiecare stat membru, acestea beneficiază de cea mai extinsă capacitate juridică acordată persoanelor juridice conform legislației naționale. Agențiile pot, în special, să achiziționeze sau să lichideze bunuri mobile și imobile și să fie parte în procese. În acest scop, agenția este reprezentată de directorul acesteia. Toate agențiile executive își au sediile la Bruxelles unde activează Comisia Europeană.

Alte organisme incluse într-o categorie distinctă a agențiilor Uniunii Europene sunt [2, p. 10]:

1. *Institutul European de Inovare și Tehnologie (EIT)* – un organism independent și descentralizat al Uniunii Europene, care pune în comun resurse științifice, comerciale și educaționale pentru a stimula capacitatea de inovare a Uniunii Europene, acordând finanțare sub formă de granturi¹³.

31 decembrie 2015 și extins și la intervențiile în domeniul protecției și formării consumatorilor asigurând o mai mare siguranță alimentară.

¹³ De la înființarea sa în 2008 până în 2020, EIT a creat cea mai mare comunitate de inovare din Europa. Modelul său, testat și validat, a permis: crearea a 8 comunități de inovare prospere; crearea a peste 60 de centre de inovare în întreaga Europă; sprijinirea a peste 3200 de întreprinderile nou-înființate și în curs de extindere; strângerea 3.3 miliard EUR sub formă de capital extern, prin inițiativele pe care le-am susținut; crearea a peste 13 000 de locuri de muncă; participarea a peste 3 100 de studenți la cursuri de master și de doctorat, așteptându-se ca numărul acestora să depășească 5 000 până la sfârșitul anului 2020; crearea a peste 1 170 de produse și servicii noi.

EIT face parte din programul *Horizon 2020*, programul-cadru de cercetare și inovare al Uniunii Europene [27];

2. *Agenția de Aprovizionare a Euratom (ESA)* are misiunea de a asigura aprovizionarea constantă și echitabilă a utilizatorilor din Uniunea Europeană cu combustibili nucleari, în conformitate cu Tratatul EURATOM. ESA monitorizează piața nucleară și avertizează cu privire la tendințele care constituie o amenințare la adresa securității aprovizionării Uniunii Europene cu materiale nucleare pentru utilizări energetice și neenergetice. Ea poate lua măsuri pe cont propriu (de exemplu, Memorandumul de înțelegere cu SUA privind disponibilitatea materialelor specializate și a combustibililor pentru cercetare și uz medical) sau îi poate propune măsuri Comisiei Europene. ESA este singurul organism care poate semna contracte pentru furnizarea de minereri, materii prime și materiale fisibile speciale în Uniunea Europeană și poate refuza încheierea unui contract. Deciziile agenției cu privire la contractele de furnizare pot fi contestate în fața Comisiei în baza sistemului de control și echilibru al competențelor Agenției [28].
3. *Comitetul Unic de Rezoluție (SRB)* este principala autoritate a Mecanismului unic de rezoluție din cadrul Uniunii Bancare Europene [29]. Misiunea sa este de a asigura un proces de rezoluție ordonată a băncilor în curs de a intra în dificultate sau susceptibile de a intra în dificultate, astfel încât să se reducă la minimum impactul asupra economiei reale și asupra finanțelor publice ale statelor membre ale Uniunii Europene¹⁴.
4. *Parchetul European (EPPO)* este un organism independent și descentralizat al Uniunii Europene, cu competența de a cerceta, a urmări penal și a trimite în judecată persoanele învinuite de săvârșirea unor infracțiuni care aduc prejudicii bugetului Uniunii Europene, cum ar fi actele de fraudă, spălare a banilor sau de corupție ori cazurile transfrontaliere de fraudă gravă în materie de TVA [30]. Regulamentul de instituire a Parchetului European în cadrul cooperării consolidate a fost adoptat la 12 octombrie 2017 și a intrat în vigoare la 20 noiembrie 2017 [5]. În prezent, sunt 22 de state membre participante din cele 27 de state-membre ale Uniunii Europene. Parchetul European și-a început activitatea la 1 iunie 2021. Acesta are sediul la Luxemburg, alături de Curtea de Justiție a UE și Curtea Europeană de Conturi.

Conform *Regulamentului (UE) 2017/1939 al Consiliului din 12 octombrie 2017 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în ceea ce privește instituirea Parchetului European (EPPO)* s-a stabilit că va exista un sistem de competențe partajate între EPPO și autoritățile naționale în domeniul combaterii infracțiunilor care aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii, iar în considerare principiului cooperării loiale, atât EPPO, cât și autoritățile naționale competente ar trebui să se sprijine și să se informeze reciproc cu scopul de a combate eficient infracțiunile care intră în sfera de competență a EPPO. Comisia Europeană este responsabilă de instituirea și funcționarea administrativă inițială a EPPO până în momentul în care acesta dispune de capacitatea de a-și executa propriul buget [3].

Parchetul European efectuează investigații transfrontaliere în cazurile de fraudă care implică sume de peste 10 000 EUR din fondurile Uniunii Europene sau în cazurile de fraudă în materie de TVA la nivel transfrontalier care implică daune de peste 10 milioane EUR. Pe lângă faptul că EPPO lucrează în strânsă colaborare cu autoritățile naționale de aplicare a legii, acesta, de asemenea, colaborează îndeaproape cu alte organisme precum EUROJUST și EUROPOL. Anterior, doar autoritățile naționale ar fi putut investiga și urmări penal aceste infracțiuni și nu puteau să acționeze dincolo de granițele lor.

La 13 iulie 2022 procurorul-șef al Parchetului European, Laura Codruța Kövesi, aflată în vizită oficială la Chișinău, a semnat cu Procurorul General interimar, Dumitru Robu, *Acordul de lucru*

¹⁴ Principalele sale sarcini sunt:

- să stabilească norme standard și proceduri privind rezoluția entităților;
- să ia decizii privind rezoluția în cadrul Uniunii bancare, în conformitate cu un standard – acest proces ajută la menținerea încrederii pieței;
- să stabilească măsuri de rezoluție credibile și fezabile;
- să elimine obstacolele din calea rezoluției, pentru ca sistemul bancar european să fie mai sigur;
- să reducă la minimum costurile de rezoluție și să evite distrugerea valorii, cu excepția cazului în care acest lucru este necesar în vederea atingerii obiectivelor de rezoluție;
- să ofere avantaje importante contribuabililor, băncilor și deponenților;
- să promoveze stabilitatea economică și financiară la nivelul Uniunii Europene.

privind cooperarea dintre Procuratura Generală a Republicii Moldova și Parchetul European [1]. Scopul acordului este de a facilita cooperarea judiciară în materie penală și schimbul de informații între părți. Principalele domenii reglementate de Acordul interinstituțional încheiat între Procuratura Generală a Republicii Moldova și Parchetul European se referă la:

- cooperare în materie de obținere a probelor sau obținerea extrădării persoanelor căutate;
- indisponibilizarea bunurilor infracționale, prin aplicarea sechestrelor sau prin emiterea ordinului de înghețare;
- constituirea echipelor comune de anchetă.

În egală măsură, s-a convenit între părți că Parchetul European, la cererea Procuraturii Generale din Republica Moldova, va sprijini procurorii moldoveni în exercitarea funcțiilor sale, prin schimbul de bune practici în ceea ce privește investigarea și urmărirea penală a infracțiunilor financiare și a corupției.

În concluzie, menționăm că un rol deosebit în categoria organelor Uniunii Europene revine agențiilor Uniunii Europene – entități juridice distincte, înființate printr-un act de drept derivat cu scopul de a efectua sarcini specifice de natură tehnică, științifică sau de gestionare, care ajută instituțiile Uniunii Europene să definească și să pună în aplicare politici. Obiectivele agențiilor sunt numeroase și variate, fiecare agenție fiind unică și îndeplinind o funcție separată. Cu toate acestea, există câteva obiective generale care stau la baza întregii activități a fiecărei agenții:

- agențiile conferă activităților Uniunii Europene un anumit grad de descentralizare și dispersare;
- agențiile sporesc importanța sarcinilor ce le revin, prin faptul că respectivele sarcini sunt identificate cu însăși agenția;
- unele agenții răspund nevoii de a dezvolta un know-how științific sau tehnic în anumite domenii bine definite;
- există agenții care au rolul de a integra diferite grupuri de interes, înlesnind astfel dialogul la nivel european sau internațional.

Marea majoritate a agențiilor Uniunii Europene se atribuie la categoria agențiilor descentralizate (33 de agenții) care fac parte integrantă din organizarea și aplicarea guvernantei la nivelul Uniunii Europene, în calitate de organisme cu o personalitate juridică proprie și un anumit grad de autonomie administrativă și financiară pentru realizarea sarcinilor atribuite.

Agențiile descentralizate – create pentru o perioadă nedeterminată, cu sediul în diverse state din Uniunea Europeană – au rolul de a contribui la luarea deciziilor și implementarea politicilor instituțiilor Uniunii Europene, asigurând informații de specialitate referitoare la diverse aspecte ale vieții de zi cu zi din Uniunea Europeană (alimente, educație, medicamente, mediul de viață, Securitate, justiție etc.). De asemenea, ele sprijină cooperarea dintre Uniunea Europeană și guvernele naționale prin punerea în comun a expertizei tehnice și de specialitate a instituțiilor Uniunii Europene și a autorităților naționale.

Agențiile executive sunt create de către Comisia Europeană (până în prezent au fost create 7 agenții executive), funcționează ca filiale extinse ale acesteia și execută o serie de sarcini specifice în numele Comisiei. Agențiilor executive le pot fi încredințate în special următoarele sarcini:

- a) gestionarea uneia sau a tuturor etapelor din existența unui proiect, în legătură cu proiecte individuale specifice, în contextul punerii în aplicare a unui program al Uniunii Europene și al efectuării controalelor necesare în acest sens, prin adoptarea de decizii relevante pe baza atribuțiilor care le sunt delegate de Comisia Europeană;
- b) adoptarea instrumentelor de execuție bugetară a veniturilor și cheltuielilor și desfășurarea tuturor activităților necesare punerii în aplicare a programului Uniunii Europene pe baza atribuțiilor delegate de Comisia Europeană și, în special, a activităților legate de acordarea contractelor și a fondurilor nerambursabile;
- c) colectarea, analizarea și transmiterea către Comisie a tuturor informațiilor necesare pentru direcționarea punerii în aplicare a unui program al Uniunii Europene.

A treia grupă de agenții ale UE, pe lângă agențiile executive și cele descentralizate, numită *alte organisme* include patru organisme independente în cadrul Uniunii Europene: Parchetul European, Institutul European de Inovare și Tehnologie, Agenția de Aprovizionare a Euratom și Comitetul Unic de Rezoluție.

Fără a nega toate momentele laudabile care pot fi atribuite agențiilor Uniunii Europene, considerăm că sistemul agențiilor UE necesită unele reforme și, în acest sens, venim cu următoarele recomandări:

- Agențiile cooperează îndeaproape și prin intermediul Rețelei Agențiilor UE (EUAN), care a fost creată pentru a le spori vizibilitatea și pentru a identifica și a promova posibile creșteri în materie de eficiență. Prioritățile sale sunt convenite de către agenții sub forma unei strategii pe cinci ani și a unor programe de activitate anuale. Unul dintre rolurile sale importante este de a asigura o comunicare eficientă între agenții și părțile lor interesate, în principal instituțiile UE. Nouă sub-rețele dau contur acțiunii și interacțiunii membrilor acestei rețele și permit obținerea unor rezultate concrete în beneficiul UE și al cetățenilor săi. Cu toate acestea, EUAN nu are competențe executive, nu toate agențiile participă la toate sub-rețelele și cooperarea este axată în principal pe aspecte administrative, și nu operaționale. Considerăm că aceste lacune ar trebui remediate.
- În ce privește funcționarea Comisiei Europene, considerăm necesar ca Comisia să se preocupe mai mult de acțiuni fundamentale și mai puțin de sarcini de gestiune. În acest scop, suntem de părere că este necesar a consolida sistemul de agenții ale UE care ar putea prelua anumite sarcini de administrare ale Comisiei. Astfel, Comisia Europeană și-ar consolida funcțiile sale importante de gardian al tratatelor, de inițiativă legislativă și de reprezentare, concentrându-se asupra obiectivelor sale esențiale.
- Apreciind colaborarea Republicii Moldova cu unele agenții ale UE (Europol, Eurojust, Parchetul European), considerăm că statul nostru, în calea sa de aderare la Uniunea Europeană, ar fi binevenit să inițieze relații de colaborare cu mai multe agenții ale Uniunii Europene, care ne-ar oferi ajutor și asistență în procesul de racordare a ordinii juridice a Republicii Moldova la acquis-ul Uniunii Europene.

Bibliografie:

1. Acordul de lucru privind cooperarea dintre Procuratura Generală a Republicii Moldova și Parchetul European semnat la 13.07.2022 // [on-line] https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-07/Signed%20WA%20between%20EPP0%20and%20GPO%20of%20Moldova_RO_0.pdf (accesat pe 18.04.23)
2. Auditul agențiilor Uniunii Europene pe 2021. Prezentare a Raportului anual pe 2021 al Curții de Conturi Europene referitor la agențiile UE. Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2022.
3. Decizia de punere în aplicare (UE) 2020/1117 a Consiliului din 27 iulie 2020 de numire a procurorilor europeni ai Parchetului European. L 244/18 din 29.07.2020// [on-line] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020D1117&from=EN> (accesat pe 18.04.23)
4. Regulamentul (CE) nr. 58/2003 al Consiliului din 19 decembrie 2002 de stabilire a statutului agențiilor executive cărora urmează să li se încredințeze anumite sarcini în gestionarea programelor comunitare. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 11 din 16.01.2003. // [on-line] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32003R0058> (accesat pe 11.11.22)
5. Regulamentul (UE) 2017/1939 al Consiliului din 12 octombrie 2017 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în ceea ce privește instituirea Parchetului European (EPPO). OJ L 283, 31.10.2017.p.1-71. // [on-line] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32017R1939> (accesat pe 18.04.23)
6. Țarălungă V. Drept instituțional al Uniunii Europene. Curs universitar. Bălți, 2022. // [on-line] <http://dspace.usarb.md:8080/jspui/handle/123456789/5720> (accesat pe 09.11.22)
7. [on-line] http://europa.eu/about-eu/agencies/index_ro.htm (accesat pe 12.11.22)
8. [on-line] <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/inea-19-2019/ro/index.html> (accesat pe 12.11.22)
9. [on-line] <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2020/12/17/multiannual-financial-framework-for-2021-2027-adopted/> (accesat pe 14.11.22)
10. [on-line] https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/european-research-executive-agency_ro (accesat pe 17.11.22)
11. [on-line] https://research-and-innovation.ec.europa.eu/contact-us/research-enquiry-service_en (accesat pe 17.11.22)
12. [on-line] <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/work-as-an-expert> (accesat pe 17.11.22)
13. [on-line] <https://epso.europa.eu/ro/institutions/ercea-european-research-council-executive-agency> (accesat pe 19.11.22)

14. [on-line] https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/european-research-council-executive-agency_ro (accesat pe 19.11.22)
15. [on-line] https://eic.ec.europa.eu/about-european-innovation-council_en (accesat pe 26.11.22)
16. [on-line] https://eisma.ec.europa.eu/index_en (accesat pe 26.11.22)
17. [on-line] https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/european-innovation-council-and-small-and-medium-sized-enterprises-executive-agency_ro (accesat pe 27.11.22)
18. [on-line] <https://wayback.archive-it.org/12090/20210412123959/https://ec.europa.eu/easme/en/> (accesat pe 26.11.22)
19. [on-line] https://publications.europa.eu/resource/cellar/e59478d4-68a2-11e3-a7e4-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_1 (accesat pe 28.11.22)
20. [on-line] https://publications.europa.eu/resource/cellar/f60304ed-c90f-47bf-8db2-8e172dfc9d34.0021.03/DOC_2 (accesat pe 28.11.22)
21. [on-line] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM:c11061> (accesat pe 29.11.22)
22. [on-line] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013D0801&from=EL> (accesat pe 29.11.22)
23. [on-line] https://koaha.org/wiki/Agenzia_esecutiva_per_la_salute_e_i_consumatori (accesat pe 26.11.22)
24. [on-line] <https://www.developmentaid.org/donors/view/122442/chafea> (accesat pe 28.11.22)
25. [on-line] https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/european-health-and-digital-executive-agency_ro (accesat pe 30.11.22)
26. [on-line] <https://oportunitati-ue.gov.ro/programul-ue-pentru-sanatate/> (accesat pe 30.11.22)
27. [on-line] <https://eit.europa.eu/ro/in-your-language> (accesat pe 05.12.22)
28. [on-line] https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/euratom-supply-agency_ro (accesat pe 06.12.22)
29. [on-line] https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/srb_ro (accesat pe 06.12.22)
30. [on-line] www.eppo.europa.eu (accesat pe 18.04.23)

CZU 342.52:336.22

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA NOUA LEGE A TAXEI DE STAT

**Dumitru DUMITRAȘCU, dr., asist. univ., Facultatea de Drept
și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți**

Abstract: *Free access to justice can be conceived as the right of every individual to have the opportunity to seek justice before the courts without being constrained by financial, social, or administrative barriers. Among the aspects influencing free access to justice, there is no doubt the financial aspect of the case, that is, the court costs. The party that wants to go to court is obliged to advance some of these expenses by paying the state tax. Relatively recently, the Parliament of the Republic of Moldova adopted the new State Tax Law, which modifies the amounts of the state tax and introduces the concept of stamp duty. Therefore, in this article, we will highlight the main innovations of this law and analyze in detail the consequences of the stamp duty regulation.*

Keywords: *court costs, state tax, stamp tax, civil proceeding, free access to justice, the right to defense.*

Accesul liber la justiție reprezintă un drept și principiu fundamental al oricărei societăți democratice și a statului de drept. Într-o lume în continuă schimbare și evoluție, garantarea dreptului la justiție pentru fiecare individ devine tot mai crucială pentru menținerea echității și a ordinii sociale. Acest concept, deși adesea perceput ca un drept inalienabil, este adesea îngrădit prin reglementări ostile din partea legiuitorului.

Accesul liber la justiție poate fi conceput ca dreptul fiecărui individ de a avea oportunitatea de a-și căuta dreptatea în fața instanțelor de judecată, fără a fi constrâns de bariere financiare, sociale sau administrative. Respectiv, accesul liber la justiție nu este doar un principiu fundamental al drepturilor omului, ci și o condiție esențială pentru menținerea statului de drept și pentru asigurarea respectului față de lege.

Din acest considerent, instrumentele internaționale în mod expres reglementează acest drept fundamental al omului. Prin urmare, Declarația universală a drepturilor omului [11] în cadrul art. 8 consfințește că „orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin constituție sau prin lege”.

În aceeași ordine de idei, art. 6 par. 1, având denumire marginală „dreptul la un proces echitabil”, din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [9] prevede că „Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa”.

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare – CtEDO) se arată că textul art. 6 par. 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale garantează fiecărei persoane dreptul ca o instanță să soluționeze orice contestație privitoare la drepturile și obligațiile sale civile, consacrand, astfel, dreptul la un tribunal, iar dreptul de a-l sesiza nu constituie decât unul din aspectele sale [3, p. 458].

În acest sens, CtEDO a decis [6] că art. 6 par. 1 poate fi invocat de orice persoană care consideră ilegală o ingerință în exercițiul drepturilor sale cu caracter civil și se plânge de faptul că nu a avut posibilitatea să supună o asemenea ingerință unui tribunal ce răspunde exigențelor impuse de acest text. Atunci când există, privitor la o astfel de ingerință „o contestație reală și serioasă”, fie că poartă asupra înseși existenței dreptului sau numai asupra întinderii sale, justițiabilul are dreptul distinct, pe temeiul art. 6 par. 1, ca un tribunal să decidă asupra acestei chestiuni, în sistemul național de drept.

În același context, s-a arătat că dreptul de acces la un tribunal nu este absolut, acesta poate fi supus unor restricții legitime, cum ar fi termenele de prescripție extinctivă, reglementările privind minorii și persoanele fără discernământ [5]. În cazul în care accesul persoanei este limitat fie de drept, fie de fapt, CtEDO va examina dacă limitarea impusă a afectat esența dreptului de acces la un tribunal și, în special, dacă statul a urmărit un scop legitim și a existat un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit a fi atins [4]. Dacă restricția este compatibilă cu aceste principii, nu vom fi în prezența încălcării art. 6 par. 1.

Așadar, observăm că statele pot impune unele limitări accesului liber la justiție, care pot fi obstacole de drept și obstacole de fapt. Unul dintre obstacole, de fapt, al accesului liber la justiție îl constituie fixarea unui quantum excesiv al sumei ce are a fi avansată, potrivit legislației naționale, pentru exercitarea unei acțiuni în justiție sau a unei căi de atac, când cel ce intenționează să le exercite este lipsit de resurse financiare.

Spre exemplu, într-o cauză în care reclamantul a invocat încălcarea dreptului său la un tribunal prin fixarea unei sume mari ce urma a fi consemnată spre a i se putea examina cererea de constituire ca parte civilă într-un dosar penal, Curtea a apreciat că stabilirea unei sume substanțiale în absența unor resurse financiare ale acestuia reprezintă, practic, privarea sa de dreptul de a se adresa unui judecător [3, p. 469].

În scopul transpunerii prevederilor internaționale, Constituția Republicii Moldova [8] prin art. 20 reglementează accesul liber la justiție, statuând că „orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție”.

Dintre aspectele ce influențează accesul liber la justiție se enumeră, fără îndoială, aspectul financiar al cauzei, adică cheltuielile de judecată. Pentru înfăptuirea justiției statul cheltuie mijloace financiare esențiale. Pentru exercitarea activității instanțelor judecătorești în legătură cu înfăptuirea justiției în cauzele civile este necesară alocarea anumitor mijloace financiare din bugetul de stat. Statul își asumă aceste cheltuieli, care includ: achitarea salariilor judecătorilor și ale personalului instanțelor de judecată, întreținerea și repararea încăperilor, procurarea echipamentului, inventarului ș.a. [10, p. 136]

Cheltuielile generate de un proces civil sunt avansate, în primul rând, de stat, care se angajează să garanteze justițiabililor dreptul de acces la o instanță independentă, imparțială și care să analizeze pretențiile justițiabililor într-un termen rezonabil [18, p. 1].

În al doilea rând, deși gratuitatea justiției reprezintă „complementul natural” al egalității părților în procesul civil, înfăptuirea serviciului public al justiției implică unele cheltuieli pe care o parte sau părțile le avansează în cursul desfășurării procesului [12, p. 37].

În doctrină [2, p. 285], cheltuielile de judecată sunt privite ca totalitatea sumelor bănești pe care trebuie să le suporte părțile în legătură cu activitatea lor procesuală. După art. 82 din Codul de procedură civilă [7] (în continuare – CPC), cheltuielile de judecată se compun din taxa de stat și din cheltuielile de judecare a cauzei. Taxa de stat reprezintă o sumă care se percepe, în temeiul legii, de către instanța judecătorească în beneficiul statului de la persoanele în ale căror interese se exercită actele procedurale de judecare a cauzei civile sau cărora li se eliberează copii de pe documente din dosar (art. 83 CPC).

Taxa de stat este suma de bani avansată de partea (reclamant, pârât sau intervenient principal) care se adresează în instanța de judecată cu acțiune civilă. Această taxă urmărește compensarea cheltuielilor suportate de către stat pentru întreținerea sistemului judecătoresc și asigurarea activității acestuia, potrivit legii [17, p. 261].

Legislația prevede și modalitatea de achitare a cuantumului taxei de stat, deci, potrivit art. 83 alin. (2) CPC, în acțiunile patrimoniale, taxa de stat se determină în funcție de caracterul și valoarea acțiunii, iar în acțiunile nepatrimoniale și în alte cazuri prevăzute de lege, în proporții fixe, conform Legii taxei de stat.

Până nu de mult, cuantumurile tarifare ale taxei de stat erau reglementate prin Legea nr. 1216/1992 [15], care în cadrul art. 3 stabilea regula principală în materia cuantumurilor tarifare ale taxei de stat pentru cererile de chemare în judecată privitor la litigiile cu caracter patrimonial. Respectiv, pentru cererile de chemare în judecată privitor la litigiile cu caracter patrimonial partea era obligată să achite 3% din valoarea acțiunii dar nu mai puțin de 150 lei și nu mai mult de 25 000 lei de la persoanele fizice și nu mai puțin de 270 lei și nu mai mult de 50 000 lei de la persoanele juridice. Trebuie să menționăm că, în principiu, acest tarif (de 3% din valoarea acțiunii) a fost stabilit încă din anul 1996, care de atunci, practic, nu a suferit unele schimbări esențiale.

Evident că cheltuielile statului pentru sistemul de justiție din 1996 au crescut în mod considerabil, întreținerea sistemului judecătoresc devine din ce în ce mai costisitoare. În această ordine de idei, s-a impus necesitatea modificării cuantumului taxei de stat, în sensul majorării acesteia. Prin urmare, în data de 31 iulie 2023 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat noua Lege a taxei de stat nr. 213/2023 [16], ce va intra în vigoare la 1 ianuarie 2024.

Legea nr. 213/2023, practic, preia definiția taxei de stat stabilită de vechea Legea taxei de stat, noua lege definește taxa de stat ca o „sumă de bani care se percepe de către organele de stat și de către alte entități împuternicite special pentru acest fapt de la persoanele fizice și juridice în ale căror interese se efectuează acțiuni sau se eliberează documente” (art. 1 din Legea nr. 213/2023). Totodată, au rămas neschimbate obiectele impunerii cu taxă de stat și modul de achitare a taxei de stat. Cu titlu de noutate, la capitolul modului de achitare a taxei de stat, legiuitorul prevede în art. 6 din Legea nr. 213/2023 că „în cazul acțiunilor a căror valoare este indicată în valută străină, taxa de stat se achită conform cursului de schimb valutar în vigoare la data plății taxei de stat, stabilit de Banca Națională a Moldovei”. Din punctul nostru de vedere, este o prevedere salutabilă, ce are drept scop eliminarea posibilității unor interpretări asupra cuantumului taxei de stat în acțiunile valoarea căroră este stabilită în valută străină.

Una dintre principale modificări ce se aduce prin Legea nr. 213/2023 este stabilirea noilor cuantumi ale taxei de stat. Primul aspect pe care dorim să-l evidențiem este renunțarea legiuitorului la stabilirea cuantumului taxei de stat cu ajutorul cotelor procentuale fixe, care potrivit vechii reglementări se calculau în funcție de cota procentuală de la unitate convențională (unitatea convențională era egală cu 20 de lei). Ca de exemplu, după Legea nr. 1216/1992, pentru cererile de chemare în judecată privitor la desfacerea primei căsătorii, reclamantul era obligat să achite taxa de stat în mărime de 200% de la unitatea convențională, adică suma de 40 lei¹⁵. De la 1 ianuarie 2024 nu se mai aplică cote procentuale fixe, de exemplu pentru cererile de chemare în judecată privind desfacerea căsătoriei, reclamantul după noua Lege va achita taxa de stat în mărime de 500 lei.

Al doilea aspect demn de a fi remarcat, reprezintă modificarea cuantumului taxei de stat pentru acțiunile patrimoniale. Fără a transcrie toate cuantumurile noi ale taxei de stat, dorim să analizăm mai

¹⁵ 20 x 200% = 20 x 2 = 40 lei

jos cele mai des întâlnite în practică acțiuni civile, și anume cererile de chemare în judecată privitor la litigiile cu caracter patrimonial:

Valoarea acțiunii	Cuquantumul taxei de stat
mai mică sau egală cu 5.000 lei	5% din valoarea acțiunii, dar nu mai puțin de 150 lei pentru persoanele fizice și 250 lei pentru persoanele juridice
5.001–50.000 lei	250 lei + 4% din valoarea acțiunii care depășește 5.001 lei
50.001–1.500.000 lei	2.050 lei + 3% din valoarea acțiunii care depășește 50.001 lei
1.500.001–5.000.000 lei	45.550 lei + 2% din valoarea acțiunii care depășește 1.500.001 lei
5.000.001–10.000.000 lei	115.550 lei + 1% din valoarea acțiunii care depășește 5.000.001 lei
egală sau mai mare de 10.000.001 lei	165.550 lei + 0,5% din valoarea acțiunii care depășește 10.000.001 lei

Cu referire la aceste noi cuantumul, în primul rând, observăm că legiuitorul a exclus pragul maxim al taxei de stat, care anterior era 25.000 lei pentru persoane fizice și 50.000 lei pentru persoane juridice. În al doilea rând, s-a schimbat modalitatea de calcul al taxei de stat pentru acțiunile valoarea cărora depășește 5.001 lei. Ca să exemplificăm, presupunem că dorim să depunem o acțiune civilă cu o valoare de 10.000 lei, respectiv trebuie să achităm 250 lei + 4% din valoarea acțiunii care depășește 5.001 lei: $250 \text{ lei} + ((10.000 \text{ lei} - 5.001 \text{ lei}) \times 4\%) = 250 \text{ lei} + (4.999 \text{ lei} \times 4\%) = 250 \text{ lei} + 199,96 \text{ lei} = 449,96 \text{ lei}$. Deci, taxa de stat pentru acțiunea în valoare de 10.000 lei va constitui suma de 449,96 lei.

Pentru comparație, taxa de stat achitată pentru cererea de chemare în judecată cu valoarea acțiunii de 10.000 lei, potrivit vechii Legi este de 300 lei, iar potrivit noii Legi este de 449,96 lei. Cu alte cuvinte, sub aspect procentual, taxa de stat în speța noastră a fost majorată cu aproximativ 50%. Am încercat să mai vedem creșterea în procente a taxei de stat pentru o cerere de chemare în judecată cu valoarea acțiunii de 30.000 lei, respectiv am obținut următoarele rezultate: taxa de stat potrivit vechii Legi este de 900 lei, iar potrivit noii Legi este de 1.249,96 lei, adică o creștere de aproximativ 38%.

Altă modificare adusă prin Legea nr. 213/2023 se referă la cuantumul taxei de stat achitată pentru atacarea hotărârii judecătorești. Respectiv, pentru cererile de apel împotriva hotărârilor instanțelor de judecată, inclusiv pentru apelul incident și cererile de alăturare la apel se va achita 85% din taxa de stat achitată în prima instanță, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 85% din taxa calculată din suma contestată (potrivit vechii reglementări era 75%). Pentru cererile de recurs privind hotărârile instanțelor de judecată se va achita 70% din taxa de stat achitată în prima instanță, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 70% din taxa calculată din suma contestată (potrivit vechii reglementări era 50%). Pentru cererile de revizuire a actelor judecătorești de dispoziție se va achita 55% din taxa de stat achitată în prima instanță, iar în cazul litigiilor cu caracter patrimonial – 55% din taxa calculată din suma contestată (potrivit vechii reglementări era 25%).

Aparent, s-ar crea impresia că cuantumul taxei de stat a fost mărit în mod brusc, însă această majorare nu aduce atingere accesului liber la justiție și, deci, nu afectează drepturile justițiabililor de a se adresa instanței de judecată pentru apărarea drepturilor subiective civile și intereselor legitime. Pentru a garanta accesul liber la justiție, legiuitorul reglementează instituția scutirii, amânării și eşalonării plății taxei de stat. În afară de cazurile expres prevăzute în art. 85 CPC, instanța de judecată, în vederea neîngrădirii dreptului părților privind accesul liber la justiție, la cerere, poate scuti persoana fizică sau juridică de plata taxei de stat, în urma justificării situației materiale a acesteia. Scutirea poate fi totală sau parțială, apreciindu-se în funcție de cerere și de dovezile prezentate.

În acest sens, Plenul Curții Supreme de Justiție [14] atenționează că pornind de la principiul respectării dreptului de acces liber la justiție, consfințit de jurisprudența CtEDO, în cadrul soluționării cererilor privind acordarea facilităților la plata taxei de stat, instanțele judecătorești urmează să examineze cu minuțiozitate fiecare caz concret pentru a nu admite îngrădirea dreptului persoanei la „un tribunal”, conducându-se la soluționarea acestor cereri atât de normele dreptului național, cât și de prevederile Convenției și jurisprudenței CtEDO.

Cu alte cuvinte, legislația în vigoare nu stabilește în mod exhaustiv toate temeiurile de scutire de la achitarea taxei de stat, ci, în funcție de situația materială și de probele prezentate în acest sens, instanța de judecată poate scuti de plata taxei de stat sau de plata unei părți a ei.

În plus, o altă garanție a accesului liber la justiție reprezintă instituția repartizării cheltuielilor de judecată între părți. În acest sens, art. 94 alin. (1) CPC consfințește regula potrivit căreia „instanța ju-

decătorească obligă partea care a pierdut procesul să plătească, la cererea părții care a avut câștig de cauză, cheltuielile de judecată. Dacă acțiunea reclamantului a fost admisă parțial, acestuia i se compensează cheltuielile de judecată proporțional părții admise din pretenții, iar pârâtului – proporțional părții respinse din pretențiile reclamantului.”

Deci, în situația în care pretențiile reclamantului vor fi admise de către instanța de judecată, instanța va obliga pârâtul inclusiv la restituirea reclamantului sumei achitate în calitate de taxă de stat. În acest sens, în literatura de specialitate [18, p. 27] se susține că la baza obligației de acoperire a cheltuielilor de judecată se află culpa procesuală. Partea din vina căreia s-a purtat procesul trebuie să suporte aceste cheltuieli, făcute în mod justificat de partea câștigătoare. Sub acest strict aspect, buna-credință a părții care a pierdut procesul nu are relevanță juridică.

Instituția juridică controversată, ce a fost introdusă de Legea nr. 213/2023, este taxa de timbru. Noua Lege a taxei de stat definește taxa de timbru drept o sumă de bani care se percepe, o singură dată, de la persoanele fizice și juridice pentru intentarea unui proces judiciar civil, de contencios administrativ, precum și pentru fiecare contestație împotriva deciziei agentului constator asupra cauzei contravenționale atât în primă instanță, cât și în căile de atac (art. 2 alin. (1) din Legea nr. 213/2023). Taxa de timbru constituie 200 de lei.

Respectiv, la depunerea cererii de chemare în judecată, reclamantul, pe lângă achitarea taxei de stat, mărimea căreia se determină în funcție de obiectul și valoarea acțiunii, va fi obligat să achite suplimentar 200 de lei în calitate de taxă de timbru. Nu este suficient că legiuitorul a majorat cuantumul taxelor de stat (după cum am observat anterior, majorarea fiind, uneori, de 38%; 50%, în funcție de valoarea acțiunii), legiuitorul a decis să crească mărimea cheltuielilor de judecată, impunând achitarea taxei de timbru pentru intentarea procesului civil.

În afară de faptul că nu înțelegem necesitatea introducerii taxei de timbru, apare întrebarea referitor și la obiectul impunerii cu taxa de timbru în procesul civil. Textul de lege din cadrul art. 2 alin. (1) din Legea nr. 213/2023 arată că taxa de timbru se achită „pentru intentarea unui proces judiciar civil, de contencios administrativ ... atât în primă instanță, cât și în căile de atac”. Este interpretabilă sintagma „intentarea unui proces”, nu este clar ce anume a avut în vedere legiuitorul. Dacă interpretăm această sintagmă *stricto sensu*, atunci prin intentarea unui proces trebuie să înțelegem depunerea cererii de chemare în judecată, respectiv numai cererile de chemare în judecată depuse de reclamant în procedura contencioasă vor fi impuse cu achitarea taxei de timbru. Bineînțeles, că cu plata taxei de timbru se impun cererile din procedura specială, procedura în ordonanță, procedura contenciosului administrativ etc.

Pe de altă parte, dacă interpretăm această sintagmă *lato sensu*, prin „intentarea unui proces”, trebuie să înțelegem toate cererile care au ca obiect sesizarea instanței de judecată cu acțiune civilă, la această categorie atribuim: cererea de chemare în judecată a reclamantului, cererea reconvențională a pârâtului și cererea de intervenție principală. Din punctul nostru de vedere, interpretarea dominantă va fi anume cea *lato sensu*, adică vor fi impuse cu taxă de timbru nu numai cererile de chemare în judecată, ci și cererile reconvenționale și cererile de intervenție principală. Cu toate acestea, este imperativ necesară intervenția și clarificare din partea legiuitorului prin reglementarea expresă a obiectului impunerii cu taxă de timbru. Respectiv, în scopul înlăturării oricăror interpretări și aplicări neuniforme a legislației, legiuitorul trebuie să reglementeze în mod expres ce fel de cereri se impun cu taxă de timbru.

Cu toate acestea, cea mai critică prevedere privind taxa de timbru este inserată în art. 2 alin. (2) din Legea nr. 213/2023, potrivit căreia „taxa de timbru nu este susceptibilă de scutire, amânare sau eşalonare, cu excepțiile prevăzute de prezenta lege. Suma de bani plătită ca taxă de timbru nu se restituie și nici nu se compensează din contul părții care a pierdut procesul”. Dispoziția respectivă aduce grave atingeri accesului liber la justiție și conține o soluție inechitabilă și contrară prevederilor Codului de procedură civilă referitoare la repartizarea cheltuielilor de judecată între părți.

Este inexplicabilă opțiunea legiuitorului de a nu permite scutirea, amânarea sau eşalonarea plății a taxei de timbru, fapt care marginalizează o categorie de justițiabili și face imposibilă adresarea acestor către instanța de judecată. Chiar dacă mărimea taxei de timbru este una relativ mică, de 200 de lei, oricum există categorii de justițiabili care nu pot să-și permită nici achitarea acestei sume mici de bani.

În această ordine de idei, dorim să facem referire la Avizul la proiectul legii taxei de stat (nr. 484 din 27.12.2022) din partea Direcției generale juridice a Parlamentului Republicii Moldova [1], în care

se arată că instituirea taxei de timbru este nejustificată, „în condițiile în care proiectul de lege prevede la art. 3 impunerea cu taxă de stat fiecare acțiune, cerere și act de procedură efectuat în prima instanță cât și în căile de atac. Taxa de timbru aplicată distinct de taxa de stat, dublează aceste taxe. Or, achitarea taxei de timbru suplimentar taxei de stat, fără a prevedea posibilitatea scutirii, amânării sau eșalonării achitării acesteia, în lipsa unei argumentări corespunzătoare, cel puțin pentru persoanele din grupurile vulnerabile, va împovăra și mai mult persoana care dorește să depună o acțiune în instanța de judecată și o va descuraja să apeleze la sistemul judiciar pentru apărarea drepturilor sale fundamentale”.

Într-o manieră similară a fost apreciată instituirea taxei de timbru de către Guvernul Republicii Moldova, care în Avizul la proiectul legii taxei de stat și asupra amendamentelor la proiectul legii taxei de stat [13] subliniază că „impunerea concomitentă cu taxă de stat și taxă de timbru pentru fiecare acțiune, cerere sau act de procedură efectuat atât în prima instanță, cât și în căile de atac, în cauzele civile, ar putea genera situații în care persoana fizică și juridică nu va face față cheltuielilor unui proces de judecată din cauza lipsei mijloacelor financiare. Or, dacă în cazul taxei de stat, în funcție de starea financiară a reclamantului acesta poate solicita scutirea, amânarea sau eșalonarea plății, din textul proiectului de lege propus rezultă că acesta (reclamantul), indiferent de starea sa financiară va fi obligat să plătească taxa de timbru în situația în care proiectul stabilește în art. 2 alin. (1) că aceasta este nesusceptibilă de scutire, amânare sau eșalonare”.

În pofida acestor avize negative, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat fără modificări dispozițiile referitoare la instituirea taxei de timbru, creându-se, astfel, dubla impunere a justițiabililor și o îngrădire nejustificată a dreptului de acces la un tribunal. De asemenea, în situația persoanelor care pot să-și permită achitarea taxei de timbru, soluția privind necompensarea taxei de timbru ni se pare una inechitabilă și chiar ilegală. Considerăm că taxa de timbru urmează a fi inclusă în categoria cheltuielilor de judecare a cauzei, încadrându-se perfect în dispoziția art. 90 lit. 1) CPC. Or, CPC nu operează cu noțiunea de taxă de timbru, însă achitarea acestei taxe este necesară pentru intentarea și desfășurarea procesului civil, respectiv corespunde lit. 1) din art. 90 CPC: „1) alte cheltuieli necesare, suportate de instanță și de participanții la proces”.

În această ordine de idei, art. 2 alin. (2) din Legea nr. 213/2023 vine în contradicție cu art. 94 alin. (1) CPC. Deoarece Legea nr. 213/2023 stipulează că suma de bani plătită ca taxă de timbru nu se restituie și nici nu se compensează din contul părții care a pierdut procesul, pe când CPC arată că „instanța judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să plătească, la cererea părții care a avut câștig de cauză, cheltuielile de judecată” (în categoria cheltuielilor de judecată trebuie să includem și achitarea taxei de timbru). Deși nu suntem de acord cu faptul că taxa de timbru este nesusceptibilă de restituire și de compensare, instanțele de judecată vor fi nevoite să aplice prevederea din art. 2 alin. (2) din Legea nr. 213/2023, pentru că, potrivit regulii cuprinse în art. 2 alin. (2) CPC, în caz de discordanță între normele CPC și cele ale unei alte legi organice, se aplică reglementările legii adoptate ulterior, adică a noii Legi a taxei de stat.

Reieșind din considerentul că instituirea taxei de timbru are drept efect îngrădirea accesului liber la justiție, creează dubla impunere (achitarea taxei de stat și a taxei de timbru) a justițiabililor la depunerea acțiunilor civile, imposibilitatea scutirii, amânării, eșalonării și compensării taxei de timbru credem că este stringent necesară abrogarea art. 2 din Legea nr. 213/2023, până când acest act normativ nu intrat încă în vigoare. La începutul articolului am reținut că, potrivit jurisprudenței CtEDO, eventuala restricționare nu este incompatibilă cu dispozițiile art. 6 par. 1 a Convenției europene a drepturilor omului, dacă sunt respectate trei condiții: a) restricționarea să nu atingă substanța acestui drept; b) ea să urmărească un scop legitim; c) să existe un raport de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit. În legătura cu taxa de timbru, aceste trei condiții nu sunt respectate, respectiv instituirea taxei de timbru pentru sistemul din Republica Moldova este incompatibilă cu dispozițiile art. 6 par. 1 a Convenției europene a drepturilor omului.

Bibliografie:

1. Avizul la proiectul legii taxei de stat (nr. 484 din 27.12.2022) din partea Direcției generale juridice a Parlamentului Republicii Moldova. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: <https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=dc3cd487-844c-4ff7-bfec-33f148ad3613>
2. Belei E., et. al. Drept procesual civil. Partea generală. Chișinău: S.n., 2016. ISBN: 978-9975-4072-9-8.

3. Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți. București: Ed. All Beck, 2005. ISBN: 978-973-655-663-8.
4. Case of Ashingdane v. The United Kingdom. 28 May 1985. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57425>
5. Case of Stubbings and others v. The United Kingdom. 22 October 1996. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58079>
6. Case of Z and others v. The United Kingdom. 10 May 2001. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre/?i=001-59455>
7. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138883&lang=ro#
8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136130&lang=ro#
9. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale nr. 342 din 04.11.1950. Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. A intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro
10. Crețu V. Noțiunea „cheltuieli de judecată” și caracterizarea acestui institut de drept. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, nr. 7/2004.
11. Declarația universală a drepturilor omului nr. 12 din 10.12.1948. Adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro
12. Deleanu I. Tratat de procedură civilă. Vol. II. București: Ed. C.H. Beck, 2007. ISBN: 978-973-115-172-4.
13. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 516 din 19 iulie 2023, privind aprobarea Avizului la proiectul legii taxei de stat și asupra amendamentelor la proiectul legii taxei de stat. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: <https://www.parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=a746cf77-0ec6-4178-bca7-4e263c3e94d3>
14. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației despre încasarea cheltuielilor de judecată în cauzele civile” nr. 25 din 28.06.2004. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=226
15. Legea taxei de stat nr. 1216 din 03.12.1992. Abrogată prin LP213/2023, în vigoare 01.01.2024 [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136479&lang=ro#
16. Legea taxei de stat nr. 213 din 31.07.2023. [Online] [citat 30.09.2023] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138534&lang=ro
17. Prisac A. Drept procesual civil. Partea generală. Chișinău: Cartier, 2013. ISBN: 978-9975-79-849-5.
18. Puiu A.-M., Nicolae A., Puiu A.C. Cheltuielile de judecată. București: Ed. Hamangiu, 2011. ISBN: 978-606-522-495-7.

CZU 351.765

SERAIT-IL OPPORTUN D’INTRODUIRE DANS LA CONSTITUTION UNE DISPOSITION RELATIVE AUX ANIMAUX?

Mariana SPATARI, *maître des conf., dr., Faculté de Droit et des Sciences Sociales, Université d’État «Alec Russo» de Bălți*
Silvian COLODROVSKI, *étudiant, Faculté de Droit et des Sciences Sociales, Université d’État «Alec Russo» de Bălți*

Abstract: *The need to guarantee certain rights to animals that have been recognized as being endowed with sensibility is a controversial subject in contemporary law. The laws regarding animal rights, adopted in numerous countries, have proven to be insufficient. Thus, in countries where this protection was guaranteed in the Constitution, a much greater involvement of the authorities is observed to ensure the effectiveness of this guarantee, but also of the judges, whose sanctions that are applied for the violation of animal rights have become more severe. In this perspective, the objective of this study is to analyze the situation of the States that have guaranteed animal rights, by exposing the advantages of implementing such a reform in the practice of other States.*

Keywords: *animal rights, constitutional protection, biodiversity, ecosystem, sanctions, legal basis, effectiveness of protection, Constitutional Court, European Convention of Human Rights, public action, etc.*

„Notre maison brûle et nous regardons ailleurs. La nature, mutilée, surexploitée, ne parvient plus à se reconstituer, et nous refusons de l'admettre (...). La terre et l'humanité sont en péril et nous en sommes tous responsables. Il est temps, je crois, d'ouvrir les yeux (...). Nous ne pourrions pas dire que nous ne savions pas! Prenons garde que le XXIe siècle ne devienne pas, pour les générations futures, celui d'un crime de l'humanité contre la vie". [1] Cet extrait du discours prononcé par le Président Chirac devant l'Assemblée plénière du Sommet mondial sur le développement durable en 2002 constitue une illustration des préoccupations qui retiennent l'attention au niveau mondial depuis une quarantaine d'années. Cette prise de conscience a été due aux multiples catastrophes écologiques, comme celles du Seveso, Bhopal, Tchernobyl, aux marées noires induites par le naufrage d'Erika, du Prestige, et qui ont eu un impact dévastateur sur l'ensemble de l'environnement, y compris les animaux.

Le devoir d'agir pour protéger l'environnement et l'animal au même titre, du fait de leur proximité étroite, conduit à une remise en cause des rapports entre l'homme, la nature et les animaux qui, depuis Bacon et Descartes, ont été basés sur la domination. Dans l'ouvrage de Descartes, *Discours de la méthode*, le philosophe a notamment introduit une séparation stricte entre l'homme et l'animal afin de marquer la césure définitive entre le monde humain et le règne animal. [2, p.24] Le droit a été beaucoup influencé par cette approche philosophique. Ainsi, dans le Code civil français de 1804, l'animal s'est vu conférer le statut d'une chose (articles 528, 547 et 1385). Aucune différence n'a été donc faite entre l'animal, être vivant, et les choses inanimées. En outre, le statut diffère: s'il s'agit d'un animal de compagnie, il est considéré meuble par nature et s'il s'agit d'un animal d'élevage, il est alors immeuble par destination. Enfin, l'animal sauvage est absent dans cette catégorisation, du fait notamment que le droit français le reconnaît comme un *res nullius*, c'est-à-dire un bien vacant et sans maître, qui est par conséquent appropriable par le chasseur, le pêcheur, à partir du moment où certaines règles sont respectées, comme l'obligation d'obtention d'un permis, par exemple.

En réaction à cette théorie philosophique, plusieurs courants de pensée ont cherché des solutions alternatives aux problèmes que pouvait poser cette position de l'homme. Les premières législations protectrices des animaux datent du XIXe siècle. Dès 1822, en Angleterre, est adoptée une loi visant à interdire les mauvais traitements infligés en public aux animaux domestiques. Cette initiative a influencé l'opinion publique française. Le 2 juillet 1850, le Parlement français a adopté, pour la première fois, une loi protectrice de l'animal. Il s'agit de la loi dite „loi Grammont”, qui prévoyait la répression des mauvais traitements exercés publiquement et abusivement envers les animaux domestiques. Cette avancée fondatrice limitait l'homme dans son action sur l'animal. Là encore, il s'est agi d'une avancée, certes, mais limitée dans sa pratique, du fait qu'elle garantissait une protection aux animaux domestiques uniquement. Les autres catégories d'animaux étaient donc exclues. En outre, cette protection visait à protéger la sensibilité des hommes plutôt que l'animal lui-même. L'animal en tant qu'„être vivant doué de sensibilité” n'a été reconnu en droit français qu'à la suite d'une réforme législative datant de 2015, par laquelle a été introduit un nouvel article (515-14) dans le Code civil. Le travail visant à faire évoluer le régime et le statut juridique de l'animal a été initié en 1984. Il a fallu attendre trente-et-un an pour voir aboutir cette initiative. L'on constate donc que si, dans la législation française, existent des avancées, elles sont lentes. [3, p. 707-708]

Une comparaison avec la situation existante dans d'autres pays permet de constater un retard assez important de la France, surtout au niveau constitutionnel. Le 11 février 2022, l'Italie a constitutionnalisé le devoir de l'État de protéger les animaux. L'article 9 de la Constitution italienne a ainsi été enrichi par un troisième alinéa, qui dispose que: „[l]a République protège l'environnement, la biodiversité et les écosystèmes, également dans l'intérêt des générations futures. Le droit national régit les modalités et les formes de la protection des animaux”. [4]

Par cette révision constitutionnelle, l'Italie a rejoint les États garantissant à l'animal, ou à sa protection, une valeur constitutionnelle, tels que la Suisse, la Slovénie, l'Autriche, l'Allemagne, le Luxembourg, l'Inde, la Russie, l'Égypte, le Brésil. [5, p. 5-33]

La lecture des textes constitutionnels de ces pays permet de constater que le contenu, l'objectif poursuivi par le constituant peuvent varier. En Inde, par exemple, pays de la vache sacrée, c'est le

devoir d'assistance qui est le principe fondateur sur lequel repose la relation avec le peuple animal. Ne pas porter secours à un animal est une infraction constitutionnelle car „*Il est du devoir de tout citoyen de l'Inde (...) de protéger et d'améliorer l'environnement naturel y compris les forêts, lacs, rivières et la vie sauvage, et d'avoir de la compassion pour les créatures vivantes*”. En Égypte, l'article 45 de la Constitution, adoptée le 15 janvier 2014, prévoit que: „*L'État s'engage à la protection et au développement des espaces verts dans les zones urbaines; les ressources botaniques, animalières et halieutiques; la protection des espèces en voie de disparition; et la prévention de la cruauté envers les animaux. Tous ces éléments sont protégés dans les conditions déterminées par la loi*”. Nous constatons donc une différence assez importante entre la formulation du texte retenue par le constituant égyptien et celui italien, le premier ayant choisi d'inclure non seulement la protection des animaux, mais également la prévention de la cruauté.

Les deux Constitutions ont un point commun: celui de garantir une protection indistinctement à tous les animaux. C'est le cas également pour la Constitution allemande et la Constitution de Luxembourg. Or, dans certains cas, il peut y avoir une protection garantie à un animal déterminé: à la vache dans la Constitution indienne; à la truie dans la Constitution de Floride. Nonobstant la formulation retenue, tous ces pays ont tout de même garanti une assise constitutionnelle formelle à la protection des animaux. Ce qui n'est pas le cas en France. Les débats suscités par la proposition de loi visant l'abolition de la corrida, faite par le député Aymeric Caron, et l'abandon de son examen, le 24 novembre 2022, en raison du nombre trop important d'amendements, qui a rendu impossible un vote en moins de six heures, met en évidence les divergences qui dominent la scène politique française, nonobstant l'évolution très claire de l'opinion publique à ce sujet.

Selon les résultats des différents sondages portant sur le sujet, 84% des Français considèrent aujourd'hui la protection des animaux comme une cause importante [6] et se déclarent donc favorables à l'introduction dans le texte constitutionnel d'une garantie visant à protéger les animaux. Le Président Macron a déclaré vouloir mettre en œuvre la réforme constitutionnelle promise lors de la campagne électorale de 2017. La nécessité d'octroyer aux animaux une assise constitutionnelle va donc être invoquée si la procédure de révision constitutionnelle est engagée.

La question qui se pose est celle de savoir si l'introduction d'une disposition relative aux animaux dans la Constitution française serait opportune et quel impact notamment pourrait-elle avoir sur le respect de l'animal, qui deviendrait dans ce cas un objet du droit constitutionnel?

Au regard de la jurisprudence des différentes juridictions suprêmes et constitutionnelles étrangères, l'on peut constater que la constitutionnalisation, et donc la reconnaissance de l'animal, de sa protection, dans la norme fondamentale de l'État, qui se trouve au sommet de la hiérarchie des normes, garantit l'existence d'un fondement juridique élevé (I). Celui-ci est absolument nécessaire pour assurer un encadrement plus strict de l'obligation de respecter les droits des animaux (II). Il ne s'agit donc pas d'une simple déclaration d'intention sans aucune portée pratique. L'assise constitutionnelle entraîne une vraie influence sur le système juridique, les organes de la puissance publique et les particuliers eux-mêmes.

I / L'octroi d'un fondement juridique élevé nécessaire à la protection de l'animal

L'introduction de la protection de l'animal dans le texte constitutionnel implique un changement total au niveau des rapports entre les droits garantis aux êtres humains et aux animaux (A) et à celui des obligations qui incombent aux autorités publiques (B).

A / Un changement des rapports entre les droits protégés

La révision constitutionnelle intervenue en Allemagne a été effectuée en vue de mettre fin au problème d'effectivité de la TierSchG qui interdit au §7 (al. 2 et 3) les expériences sur les vertébrés, celles-ci étant autorisées uniquement si elles sont, de manière cumulative, „indispensables” et „éthiquement justifiables”. Pour garantir le respect de ces prescriptions, de valeur législative, des Commissions de la recherche sur les animaux ont été créées dans chaque Länder, qui se prononcent sur les propositions d'expérimentation. Ces dernières peuvent être effectuées uniquement après avis favorable donné par la Commission saisie. Des litiges sont donc nés à la suite des refus prononcés par ces autorités. Lorsque les juges ont été saisis, les décisions de refus d'octroi des autorisations réclamées ont été annulées au nom de la liberté de la science, qui est reconnue sans restriction à l'article 5 al. 3 de la Constitution allemande. En l'absence d'une garantie constitutionnelle de la protection des animaux,

les limites prévues par la TierSchG, à valeur législative, ne pouvaient pas être mises en balance, du fait de leur valeur juridique inférieure.

Le même constat a été fait dans le domaine artistique. La TierSchG interdisait l'utilisation des animaux pour des photographies, des spectacles ou films, lorsqu'une telle action provoquait de la douleur chez l'animal. Cette disposition législative a été toutefois neutralisée par la liberté artistique garantie à l'article 5 al. 3 de la Loi fondamentale, tel que le montre une affaire jugée par le Tribunal de première instance de Cassel en 1991. [5, p. 30]

Dans le domaine de l'enseignement aussi la TierSchG a connu des limites d'application. Son §10 prévoyait l'utilisation de méthodes d'instruction respectueuses des animaux. Sur le fondement de ces dispositions, un enseignant-chercheur s'est vu interdire de pratiquer des expériences sur des rats vivants. Lorsque le litige a été porté devant le juge, c'est la prévalence de la liberté de l'instruction, garantie au même article 5 al. 3 de la Loi fondamentale qui a été retenue.

Tous ces litiges ont prouvé l'inefficacité de la protection à partir du moment où elle est faite par la voie législative. Or, dans le cadre de l'exercice d'un contrôle par rapport à une norme constitutionnelle, c'est cette dernière qui va prévaloir, dénouant d'effet la norme législative.

Enfin, la présence de la protection constitutionnelle de l'animal permet au juge constitutionnel d'invalider une loi attentatoire aux droits des animaux. À titre d'exemple, pourrait être donné le cas de la „fête du bœuf”, une tradition populaire controversée du Sud du Brésil. En se fondant sur l'article 225 de la Constitution, qui interdit les actes de cruauté sur les animaux, le Tribunal fédéral suprême du Brésil a jugé inconstitutionnelle la législation de l'État de Santa Catarina qui autorisait cette fête. [7] Sur le même fondement, a été suspendue une loi de l'État de Rio de Janeiro autorisant les combats de coqs. [5, p. 20] Ces deux exemples montrent que l'assise constitutionnelle garantit une véritable protection aux animaux et a un impact sur les pratiques, tant populaires que politiques.

B / Un impact sur le pouvoir d'action des autorités publiques

Nous pouvons distinguer deux aspects en ce qui concerne la question du pouvoir d'action des autorités publiques. Premièrement, il s'agit de leur obligation positive d'agir en vue de garantir efficacement la protection des animaux. L'octroi de l'assise constitutionnelle de la protection va donc les obliger à prendre les mesures nécessaires, d'ordre législatif et réglementaire, pour assurer la mise en œuvre des dispositions constitutionnelles. Comme nous l'avons vu dans l'introduction, certaines Constitutions prévoient explicitement cette obligation. En cas d'inaction de la part des autorités politiques, il serait possible d'engager leur responsabilité et même d'obtenir réparation des préjudices subis. En l'absence d'une telle obligation constitutionnelle, les actions contentieuses seront rejetées, tel que cela a déjà été le cas devant plusieurs juridictions françaises.

En deuxième lieu, l'assise constitutionnelle de la protection de l'animal permettrait de justifier certaines mesures prises par les autorités publiques, qui entreraient en conflit avec d'autres droits et libertés constitutionnels. Plusieurs exemples pourraient être invoqués à ce titre. Nous avons ainsi l'affaire *N.R. Nair vs. U.O.I. AIR* de 2001 jugée par la Cour suprême indienne. Dans cette affaire, le Gouvernement indien avait interdit sur le fondement d'une loi le dressage de lions, panthères, ours et singes dans le but de divertissement dans les cirques et les spectacles de rue. La légalité de l'acte a été contestée, le requérant invoquant la violation de la liberté de commerce. La requête a été rejetée sur le fondement de l'article 51-1 de la Constitution qui impose un devoir de compassion à l'égard des animaux.

L'arrêt de la Cour constitutionnelle de Slovaquie du 25 avril 2018 est un autre exemple intéressant à ce sujet. [8] Dans cette affaire, la question centrale était de savoir si la disposition légale contestée était compatible avec la liberté de religion énoncée au premier paragraphe de l'article 41 de la Constitution. Les requérants, une communauté religieuse dont le but est de préserver les valeurs islamiques et une personne physique de confession musulmane, ont invoqué l'inconstitutionnalité de la loi imposant l'étourdissement préalable des animaux dans tous les abattoirs sans exception. L'abattage rituel a donc été de ce fait interdit. De l'avis des requérants, la disposition contestée empêchait les musulmans de s'approvisionner et de consommer quotidiennement de la viande halal. Il s'agissait donc, selon eux, d'une restriction à l'exercice de la liberté religieuse apportée par le législateur. Dans son appréciation, la Cour a procédé à une mise en balance de la liberté religieuse garantie à l'article 41 de la Constitution et les dispositions de l'article 72 garantissant „la protection des animaux contre la torture”. La Haute juridiction souligne explicitement que ces dispositions obligent le législateur de

prendre les mesures nécessaires pour prévenir, atténuer ou adoucir les sensations physiquement désagréables de douleur, de stress et de peur causées aux animaux par les humains. Il s'agit donc d'une obligation constitutionnelle que le législateur a respectée par l'adoption des dispositions législatives contestées. De ce fait, l'intervention était appropriée et nécessaire.

En outre, l'objectif du commandement de pré-étourdir les animaux avant l'abattage, afin d'assurer le bien-être des animaux, fait partie de la morale en tant qu'ensemble de règles qui évaluent et guident le comportement des gens sur la base des concepts du bien et du mal. La moralité est considérée, y compris dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme visant l'interprétation de l'article 9 de la CEDH, comme un motif admissible d'ingérence dans la liberté religieuse. La saisine des requérants a donc été rejetée, la Cour constitutionnelle ayant jugé que la restriction prévue par la loi en cause n'entraînait pas une privation totale d'accès à la viande halal, mais uniquement une limitation et ne constituait pas de ce fait une ingérence disproportionnée dans l'exercice de la liberté religieuse.

Si le juge constitutionnel français avait été saisi de cette question, il n'aurait pas disposé du fondement juridique nécessaire, tel que cela a été le cas de la Cour constitutionnelle slovène, et la solution rendue serait certainement allée dans le sens de la protection de la liberté religieuse. Si, en France, certains auteurs considèrent que la protection de l'animal est garantie de manière indirecte dans la Charte de l'environnement, qui a une valeur constitutionnelle, une telle affaire aurait obligé le Conseil constitutionnel de procéder à une interprétation très large de la Charte, ce qu'il ne fait généralement pas. La constitutionnalisation de la protection de l'animal est donc nécessaire pour garantir une véritable efficacité, y compris des normes législatives déjà en vigueur.

II / Un encadrement plus strict de l'obligation du respect des droits des animaux

Compte tenu du fait que la Constitution est la norme suprême dans l'État, la garantie d'un droit se retrouve renforcée. C'est la raison pour laquelle les droits et libertés de l'homme ont été élevés au rang constitutionnel. Toutes les dispositions législatives et réglementaires adoptées doivent assurer la protection efficace des droits et libertés constitutionnels. La constitutionnalisation, au regard des pratiques observées dans les États ayant fait ce choix, a donc une incidence sur la manière dont les normes inférieures sont appliquées et interprétées, que ce soit au niveau du respect des droits des animaux (A) ou à celui des sanctions prononcées (B).

A / La garantie de l'efficacité de la protection des animaux prévue au niveau législatif

Dans les pays ayant constitutionnalisé la protection de animaux, les effets ont été quasi immédiats. En Floride, par exemple, où ont été interdites par la voie constitutionnelle les salles de gestation, les deux grands producteurs qui utilisaient ce procédé ont renoncé à leur activité. Compte tenu des investissements qu'ils devaient faire pour adapter leur élevage conformément aux prescriptions constitutionnelles, ils ont refusé de réaliser les investissements financiers nécessaires.

En Allemagne aussi, la législation prévoyait la création d'organes de contrôle pour surveiller les projets d'expériences, par exemple. Toutefois, c'est la constitutionnalisation de la protection animale qui leur a donné la possibilité d'exercer pleinement leurs missions. Le juge administratif a consacré ce changement, en reconnaissant la mission effective dévolue aux autorités de contrôle. Dans une affaire datant de 2003, par exemple, le Tribunal administratif de Giessen a explicitement indiqué que l'objectif de l'État de protéger les animaux implique une application plus stricte des conditions légales établissant l'encadrement des expériences. [9] Il a notamment reconnu aux organes de contrôle le droit de vérifier le matériel utilisé, d'examiner le projet scientifique en général. Le juge d'appel a confirmé la décision du tribunal de première instance, en plaçant lui aussi expressément son analyse sur le terrain constitutionnel. C'est ainsi qu'a été établi un droit d'examen matériel complet dont dispose désormais chaque instance d'homologation qui va valider ou rejeter le projet d'expériences envisagé. Grâce à la constitutionnalisation de la protection, l'animal en tant qu'objet d'expérimentation a vu ses droits renforcés.

Le même constat a pu être fait dans le cas des différents divertissements. En Inde, par exemple, sur le fondement du droit de protection animale garanti dans la Constitution, tous les zoos ont été obligés de s'enregistrer auprès de l'Autorité centrale des zoos pour pouvoir exercer leur activité. Cette Autorité peut rejeter les demandes si les animaux sont soumis à des douleurs et souffrances du fait de leur enfermement dans des cages étroites et inadaptées. Des décisions de refus ont été bien sûr contestées. Dans une décision de 2000, la Haute Cour de Delhi a, par exemple, rejeté les demandes

indemnitaires des requérants, qui considéreraient qu'ils avaient été privés de leurs biens par l'autorité publique et a même enjoint que les animaux soient remis aux autorités responsables de la faune. [10] Il s'agit donc ici même d'une sanction supplémentaire prononcée par les juges, dont la rigueur d'application peut aussi évoluer.

B / Le durcissement des sanctions pour les violations commises

Comme c'est le cas en France, la législation pénale a connu une évolution assez importante en ce qui concerne la sanction des actes de cruauté, les traitements indignes des animaux. Toutefois, dans les pays ayant constitutionnalisé la protection de l'animal, a pu être observé un durcissement des sanctions pénales, mais aussi administratives. À titre d'exemple, pourrait être citée l'application de la TierSchG en Allemagne, qui prévoit la pénalisation de l'acte de tuer un vertébré sans motif raisonnable ou de causer à un animal des douleurs et souffrances persistantes et répétées. L'acte législatif prévoit une peine d'emprisonnement et une amende assez élevée. Toutefois, les condamnations étaient rares et toujours peu élevées. Après la révision constitutionnelle de 2002, qui a prévu à l'article 20a de la Loi fondamentale que l'État protège les animaux par l'exercice des pouvoirs exécutif et judiciaire, les pratiques ont changé radicalement. En effet, la justice s'est vu octroyer l'obligation de protection. Il s'agit donc désormais d'une obligation constitutionnelle qu'elle doit exercer conformément au cadre normatif en vigueur. Ainsi, après la révision constitutionnelle, un homme accusé d'avoir noyé son chien fut condamné à une amende de 2400 euros, alors que cette somme était beaucoup moins élevée avant.

La constitutionnalisation de la protection animale a également entraîné un durcissement des conditions de l'abattage, voire son interdiction. En Inde, par exemple, la législation interdisant l'abattage des vaches trouve son fondement dans l'article 48 de la Constitution. Si sur le plan national, l'interdiction n'a été établie, c'est le cas au niveau régional. Or, presque tous les États de l'Inde ont adopté des législations en ce sens. La Cour suprême de l'Inde a été appelée à se prononcer sur la marge de liberté dont disposent les États pour interdire l'abattage des vaches. La solution de principe a été établie dans la décision *Hanif Quareshi*, rendue en 1958. [11] La Cour a établi trois principes en fonction du type de bovines. Elle a accepté l'interdiction totale de l'abattage des vaches et des veaux. Pour les buffles femelles, les taureaux reproducteurs, l'abattage a été interdit tant qu'ils peuvent être utilisés. [12, p. 88-91]

Dans toutes les décisions rendues depuis, les débats se font sur le fondement de l'article 48 de la Constitution, ce qui démontre l'importance de la valeur constitutionnelle de la protection assurée aux animaux. Nous pouvons donc constater que sa constitutionnalisation ne constitue pas un simple gadget voulu par les personnes qui luttent pour la protection des droits des animaux. Il s'agit d'un changement radical dans l'ordre juridique, avec un impact sur la pratique du droit et du politique. Nonobstant, l'introduction d'une telle protection dans la Constitution française n'est pas encore assurée. En effet, l'initiative doit venir de la part des responsables politiques car l'article 89 de la Constitution prévoit le droit d'initiative de révision uniquement pour le Président de la République ou le Parlement. Il peut y avoir des pressions de la part de la société civile, mais la décision finale appartiendra aux deux autorités disposant du droit d'initiative. Une autre solution serait l'interprétation extensive de la Charte de l'environnement par le Conseil constitutionnel, à condition qu'il accepte de le faire. Toutefois, pour faire évoluer les pratiques et la culture juridique et politique, une avancée dans le sens d'une protection constitutionnelle de l'animal est nécessaire, voire impérative.

Bibliographie:

1. Le discours du Président Jacques Chirac // [en ligne] [consulté le 02.09.2023]. Disponible à l'adresse: <https://www.lejdd.fr/Politique/notre-maison-brule-et-nous-regardons-ailleurs-lintegralite-du-discours-de-jacques-chirac-en-2002-3921858>.
2. DESCARTES, René. *Discours de la méthode*, Flammarion, Paris, 2016, 232 p., ISBN 9782081390713.
3. GASSIOT, Olivier. *L'animal, nouvel objet du droit constitutionnel*, Revue française de droit constitutionnel, nr. 64, 2005/4, pp. 703-732, ISSN 1151-2385.
4. MARRO-MENOTTI, Hugo. *L'émergence de l'animal dans la Constitution italienne*, Revue trimestrielle: *Droit Animal, Éthique & Sciences*, 06.01.2023, ISSN 2116-2743 // [en ligne] [consulté

le 03.09.2023]. Disponible à l'adresse: <https://www.fondation-droit-animal.org/115-emergence-de-lanimal-dans-la-constitution-italienne/#:~:text=Par%20une%20révision%20constitutionnelle%20en,suprême%20du%20système%20juridique%20transalpin>.

5. LE BOT, Olivier, *La protection de l'animal en droit constitutionnel. Étude de droit comparé*, Lex Electronica, nr. 2, vol. 12, 2007, pp. 2-53. ISSN 1480-1787.
6. Les données sont disponibles à l'adresse: <https://www.fondation-droit-animal.org/documents/revue111.pdf> [consulté le 03.09.2023].
7. Tribunal fédéral suprême du Brésil, STF RE (Recours extraordinaire), 3 juin 1997, nr. 153.531-8.
8. Cour constitutionnelle de Slovénie, 25 avril 2018, nr. U-I-140/14-21.
9. Tribunal administratif de Giessen, VG Giessen, 10 E 1409/03 du 13 août 2003.
10. Haute Cour de Delhi, *All India Mobile Zoo Owners and Animal Welfare Association vs. U.O.I.* AIR, 2000.
11. Cour suprême de l'Inde, *Hanif Quareshi Vs. State of Bihar*, AIR 1958 S.C. 731.
12. O'TOOLE, Therese. *Secularising the Sacred Cow: The Relationship between Religious Reform and Hindu Nationalism*, Hinduism in Public and Private: Reform, Hindutva, Gender and Sampraday, Oxford University Press, 2003, pp. 84-109, ISBN 0195663934 // [en ligne] [consulté le 04.09.2023]. Disponible à l'adresse: http://www.ed.ac.uk/sociol/sas/papers/panel25_toole.rtf.

CZU 343.713

CARACTERISTICA CRIMINALISTICĂ A INFRAȚIUNILOR DE ȘANTAJ

Vitalie JITARIUC, dr., lect. univ., Facultatea de Drept și Administrație publică, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul

Abstract: *Extortion, as a dangerous social phenomenon, began to emerge in the 1990s as a crime affecting both property and personal integrity, which has spread significantly and penetrated the various sectors of society, being used to obtain confidential information or to influence political or business decisions, but also in interpersonal relationships to obtain personal benefits or to exercise control over other people. The increased use of digital technologies and social networks has created new opportunities for criminals to commit such crimes. Criminals can also use the internet to hide their identity and contact their victims without being traced by the authorities. In this way, criminals can exploit victims' online vulnerabilities and commit extortion crimes without being identified or caught. It is not enough to know that an offense is criminal in nature and reflects a public danger and wrongdoing in order to investigate it. Unlike this characteristic, which expresses a set of elements of the corpus delicti of a particular criminal act (object, objective side, subject, subjective side), the forensic characteristic, based on the materials of law enforcement practice, establishes the essence, nature and specificity of the criminal act from a forensic point of view.*

Keywords: *extortion, crime, forensic characteristic, property, theft, damageability, fact, act, object, subject, objective side, subjective side, perpetrator, victim, traces of the crime, evidence, evidentiary procedure.*

După esența și natura sa, infrațiuinea de șantaj face parte din categoria infrațiuinilor contra patrimoniului săvârșite în scop de cupiditate, dar care nu reprezintă o sustragere. Spre deosebire de alte infrațiuini din această categorie, și anume – de infrațiuinea de cauzare de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere (art. 196 CP RM) [5], șantajul se înfățișează, în unele ipoteze, drept faptă prejudiciabilă violentă. Anume această fațetă a lucrurilor a fost luată în considerație de către legiuitor pentru a califica fapta de șantaj drept infrațiuine mai puțin gravă (alin. (1) art. 189 CP RM), gravă (alin. (2) și (3) art. 189 CP RM) și chiar deosebit de gravă (alin. (4)-(6) art. 189 CP RM) [5]. De asemenea, gradul de prejudiciabilitate a infrațiuinii de șantaj sporește nu doar pe fundalul periclitării valorilor sociale specifice ce derivă din patrimoniu, având în conținutul său un drept real sau un drept de creanță, dar și al afectării în plan secundar a următoarelor atribute ale persoanei: integritatea/ libertatea psihică sau fizică a persoanei, integritatea corporală a acesteia, sănătatea sau chiar viața persoanei [6, p. 9].

În rezultatul evoluției relațiilor sociale, șantajul a obținut o altă formă de infraționalitate, cu cerințe și solicitări mai diverse, cerințe și amenințări care pot fi influențate de factori precum dezvoltarea tehnologică, accesul la informații și comunicare precum și schimbările sociale și economice din societate. De exemplu, în era digitală, șantajul poate fi realizat prin amenințarea cu răspândirea de in-

formații sau fotografii compromițătoare pe internet, sau prin utilizarea altor mijloace tehnologice. În plus, în anumite domenii de afaceri, infractorii pot amenința cu distrugerea sau deteriorarea proprietății pentru a obține beneficii sau pentru a-și proteja interesele. Caracteristicile cercetării infracțiunii de șantaj sunt influențate de modelul criminalistic, care ia în considerare multiple aspecte ale acestei infracțiuni. La rândul său, modalitățile de pregătire și de comitere a infracțiunii sunt, de asemenea, importante pentru procesul de investigare.

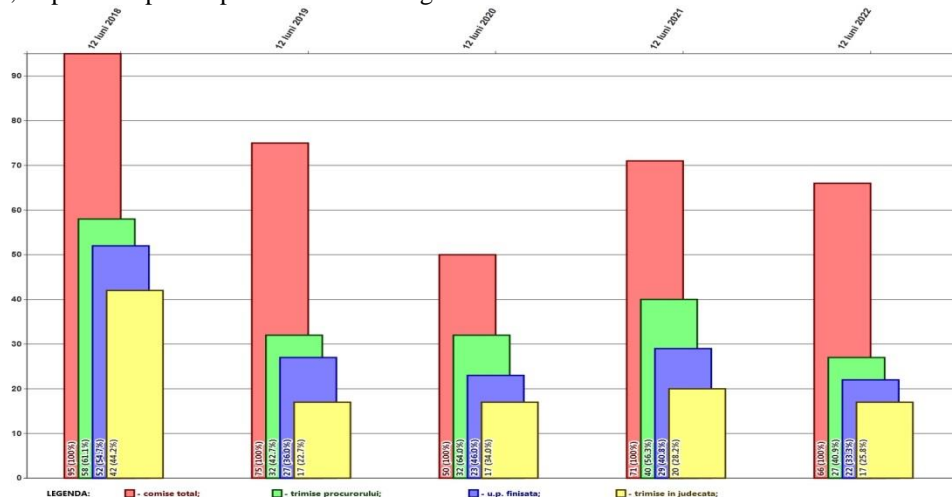

Figura 1. Infracțiuni de șantaj săvârșite în perioada 2018-2022, pe teritoriul Republicii Moldova

Cunoașterea legităților procesului complicat de stabilire a adevărului în timpul cercetării cauzelor penale și aplicarea consecvență a lor în activitatea practică servesc drept premisă primordială pentru descoperirea cu succes a infracțiunilor, evaluarea și demascarea lor [8, p. 48].

Infracțiunea de șantaj, conform art. 189 din Codul Penal al Republicii Moldova [5], constă într-un complex de acțiuni care produce prejudicii. Aceste acțiuni includ o acțiune principală și o acțiune adiacentă. În cazul infracțiunii de șantaj, acțiunea principală poate fi una dintre cele trei modalități menționate în lege: cererea de a se transfera bunurile proprietarului, posesorului sau deținătorului; cererea de a se transfera dreptul asupra bunurilor proprietarului, posesorului sau deținătorului; cererea de a comite acțiuni cu caracter patrimonial. Prin acțiunea adiacentă, făptașul amenință cu violența persoana, rudele sau apropiații acesteia, cu răspândirea de știri defăimătoare despre acestea, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor proprietarului, posesorului sau deținătorului sau cu răpirea proprietarului, posesorului, deținătorului, a rudelor sau a apropiaților acestora, cu scopul de a obține cererea din acțiunea principală [3, p. 293].

În timpul cercetării, circumstanțele săvârșirii faptei pot fi interpretate în mai multe moduri, ceea ce duce la apariția diferitelor versiuni. Aceste versiuni sunt rezultatul unui proces complex de cunoaștere a realității și joacă un rol important în asigurarea unei concordanțe cât mai depline între presupunerile organului de cercetare penală și ceea ce s-a întâmplat în realitate [2, p. 93].

Autoarea Belozerova I. I. subliniază că structura caracteristicii infracțiunii de șantaj include informații despre următoarele elemente interdependente ale acestei fapte penale: despre obiectul și subiectul șantajului, despre infractor, victimă, mediul și modul în care a fost comisă fapta penală, despre consecințele acestei infracțiuni [15, p. 234].

Obiectul atentatului infracțional în cazul șantajului poate fi variat și poate include:

a) averea, care poate fi orice bun material de valoare, cum ar fi bijuterii, autovehicule, imobile, sau orice alt obiect care poate fi valorificat în bani; b) valuta națională sau străină poate fi, de asemenea, un obiect al șantajului, fiind un bun material cu valoare economică; c) dreptul la avere poate fi, de asemenea, obiectul șantajului, inclusiv dreptul de proprietate sau dreptul de posesiune, de utilizare și de dispoziție a bunurilor; d) alte acțiuni cu caracter de proprietate pot fi și ele subiectul șantajului, cum ar fi executarea gratuită a oricăror munci, oferirea serviciilor sau angajarea fictivă a unei persoane la un post remunerat [10, p. 791].

Caracteristica personalității victimei. În contextul investigării infracțiunilor de șantaj prin intermediul tehnicilor și metodelor moderne, cercetările științifice relevă importanța deosebită acordată caracteristicilor personalității victimei. Or, cunoașterea multilaterală a modului de viață, a personalității și a legăturilor victimei are o importanță majoră în procesul descifrării relației victimă-autor-context [4, p. 72].

În investigarea infracțiunilor de șantaj, victima poate fi o sursă crucială de informații despre circumstanțele infracțiunii și despre autorul acesteia. Evaluarea statutului juridic și personal al victimei poate contribui semnificativ la identificarea motivațiilor și obiectivelor autorilor unui act cu potențial periculos din perspectivă socială. În majoritatea cazurilor de șantaj, motivele infracțiunii sunt: prezența unor conflicte interpersonale cu unul dintre potențialii șantajști; sursele de venit ilegale precum și manifestarea vizibilă și excesivă a propriei averi [17, p. 166].

Cercetătoarea Averianova T. V. denotă că victimele șantajului mai pot fi alese în funcție și de statutul lor social și de activitățile lor, astfel încât infractorii să poată obține un avantaj sau o anumită poziție de putere în relația lor cu victima. Victimele șantajului sunt împărțite în două grupuri: a) persoanele care ocupă poziții de conducere în afaceri sau funcții publice pot fi ținte ale șantajului, deoarece deciziile lor pot avea un impact semnificativ asupra altor persoane sau afaceri. Prin obținerea unor informații compromițătoare sau prin amenințarea cu expunerea unor acțiuni ilegale sau rușinoase, șantajștii pot încerca să-i determine să ia anumite decizii sau să acorde anumite favoruri; b) al doilea grup include persoanele care sunt implicate în activități ilegale sau dubioase, cum ar fi mita, tranzacțiile ilegale și dubioase, spălarea de bani etc. De obicei, aceste persoane au vulnerabilități mai mari și pot fi ținte mai ușoare pentru șantaj. De asemenea, șantajul poate fi utilizat de grupurile criminale pentru a-și extinde influența sau a redistribui activitățile din sferile lor de influență [12, p. 746-747].

Datele despre persoana infractorului. Există o diversitate de infractori care săvârșesc infracțiuni de șantaj, iar aceștia pot avea diferite statuturi sociale și ocupații. În general, se poate face o distincție între infractorii cu un statut social mai scăzut, care fac parte din grupuri criminale organizate și utilizează amenințarea și violența fizică pentru a-și atinge scopurile, și infractorii cu un statut social mai înalt, care pot fi angajați în cadrul unor structuri comerciale și de securitate, sau chiar agenți de aplicare a legii, și care utilizează informații sau influența lor pentru a obține beneficii financiare sau alte avantaje. De exemplu, angajații din domeniul bancar sau al societăților pe acțiuni pot avea acces la informații sensibile despre clienții lor sau despre tranzacțiile lor, pe care le pot folosi pentru a șantaja clienții sau alte persoane implicate în aceste tranzacții. De asemenea, există situații în care agenții de aplicare a legii sau de securitate folosesc poziția lor pentru a obține beneficii financiare sau alte avantaje, prin intermediul șantajului sau a altor metode ilegale [12, p. 746-747].

Aceeași opinie o expune și profesorul M. Gheorghită, care menționează că după statutul lor social, șantajștii pot fi împărțiți în două grupe: elementele criminale (membrii grupurilor criminale) și cetățenii care respectă (la prima vedere) legile statului (lucrători ai structurilor comerciale și de pază, ai organelor de drept, conducători ai băncilor și societăților pe acțiuni etc.) [9, p. 280].

Cu referire la *timpul comiterii infracțiunii de șantaj*, autorul Baev O. I., definește două perioade și anume: perioada astronomică care se referă la momentul în care a avut loc infracțiunea și perioada în care infracțiunea a continuat [13, p. 102].

Modalitățile de pregătire pentru săvârșirea șantajului sunt determinate de mai multe circumstanțe, în special de „calificarea” șantajistului, de personalitatea victimei, de obiectul atentatului infracțional, de locul și atmosfera creată în momentul săvârșirii infracțiunii [10, p. 789]. Totodată pregătirea preliminară pentru comiterea șantajului poate include o varietate de acțiuni planificate de către infractor, în funcție de obiectivele sale specifice ca: metoda de retragere a banilor; metoda de retragere de la locul faptei etc. Pregătirea și planificarea atentă a infracțiunii sunt adesea parte a modalităților de comitere a șantajului, deoarece infractorii încearcă să minimizeze riscul de a fi prinși [16, p. 141].

Măsurile de pregătire pentru a comite infracțiunea de șantaj pot varia în funcție de circumstanțe și de făptuitor, însă pot include: a) identificarea persoanei căreia îi va fi înaintată cererea de transmitere a bunurilor ori dreptul asupra acestora sau de a săvârși alte acțiuni cu caracter patrimonial; b) urmărirea victimei cu scopul de a afla mai multe date despre aceasta (obiceiurile, modul de viață, veniturile, itinerarele deplasărilor sale și modalitățile de deplasare, locul aflării averii etc.); c) alegerea modalității de prezentare a cererii de transmitere a bunurilor, ori dreptul asupra acestora sau de a săvârși alte

acțiuni cu caracter patrimonial; d) alegerea armelor sau a altor mijloace necesare de influențare psihică; e) alegerea locului săvârșirii infracțiunii; împărțirea rolurilor între complici; f) imitarea imaginii criminale (complicitatea la activitatea grupărilor criminale influente și bine organizate); g) atragerea victimei într-o situație ilicită (înscenată) cu scopul ca ulterior, să o folosească pentru justificarea/argumentarea cererii înaintate etc. [9, p. 277].

Dacă ținem cont de experiența practică a organelor de drept în materia investigării infracțiunilor de șantaj, la măsurile de pregătire pentru comiterea acestor fapte mai pot fi catalogate:

- *Cercetarea antecedentelor penale ale victimei*: făptuitorul poate efectua cercetări asupra trecutului victimei pentru a obține informații cu privire la vulnerabilitatea ei;
- *Identificarea punctelor vulnerabile ale victimei*: cum ar fi dependența de droguri, probleme de sănătate mintală sau probleme financiare, folosindu-le pentru a o constrânge să se supună cererilor sale.
- „*sextorsion*” – ul sau „*șantajul sexual*”: infractorul obține imagini sau videoclipuri cu conținut sexual de la victimă, pentru ca apoi să o șantajeze cu difuzarea lor publică sau cu transmiterea lor către alte persoane dacă nu îi satisface cererile sau nu plătește suma de bani solicitată.
- Înregistrare video ascunsă pentru a obține material compromițător, aplicat ulterior în cadrul actului de șantaj.

Cu referire la mediul în care se săvârșeste infracțiunea de șantaj, acesta este diversificat, fiind influențat de factori temporali, teritoriali, personali și alți factori. Șantajiiștii se adresează victimelor atât la locul de lucru, cât și la locul de odihnă, de trai, în funcție de ambianța (mediul, condițiile) existente la acel moment [9, p. 279].

Locul de muncă: Persoanele care șantajează pot alege să acționeze la locul de muncă al victimei, poate fi un coleg de serviciu, un superior ierarhic sau un alt angajat. Acest lucru poate fi motivat de faptul că persoana șantajată poate fi mai vulnerabilă în mediul de muncă, poate să îi fie frică să piardă locul de muncă sau să fie ostracizată de colegi;

Locuința: În cazul în care infractorul are acces la locuința victimei, poate alege să acționeze acolo, astfel încât să poată controla situația mai bine. De asemenea, locuința poate oferi un spațiu privat în care infractorul poate să amenințe, să șantajeze sau să intimideze victima fără a fi văzut de alții;

Spațiile publice: În unele cazuri, șantajul poate avea loc în spații publice, cum ar fi parcuri, piețe sau în mijloacele de transport obștești. Infractorul poate conta pe faptul că victima nu va fi în stare să ceară ajutor fără a atrage atenția altor persoane;

Spațiile virtuale: În era digitală, șantajul poate avea loc și în spațiul virtual, cum ar fi rețelele sociale, platformele de mesagerie sau prin intermediul e-mailului. Infractorii pot folosi informații personale sau fotografii compromițătoare pentru a șantaja victima, amenințând să le dezvăluie public;

Medii sociale sau culturale: În funcție de mediu social sau cultural în care se petrece infracțiunea, infractorii pot folosi amenințări sau constrângeri specifice. De exemplu, infractorii pot folosi amenințarea cu dezvăluirea unor comportamente considerate imorale sau improprii pentru a-și atinge scopurile în comunitățile cu valori tradiționale conservatoare. Acest lucru poate fi valabil mai ales în cazul persoanelor care sunt implicate în activități ilegale sau care se află în poziții de putere sau influență în aceste comunități. Un șef de clan sau un lider religios într-o comunitate conservatoare poate amenința cu dezvăluirea unor comportamente considerate imorale sau improprii ale unui membru al comunității pentru a obține controlul asupra acelei persoane sau pentru a obține avantaje personale. În acest caz, victima poate fi forțată să accepte anumite condiții sau să facă anumite acțiuni împotriva voinței sale.

În știința criminalisticii mai ales în metodele de descoperire și investigare a anumitor tipuri de infracțiuni, metoda de comitere a infracțiunii este de cea mai mare importanță. La fel și în cazurile de investigare a infracțiunii de șantaj, *modus operandi* este de o importanță fundamentală.

Modul săvârșirii unei fapte penale cuprinde mijloacele și metodele de pregătire și realizare a activității infracționale sau de acoperire a urmărilor acesteia. Alegerea de către făptuitor a unui anumit mod de operare din multitudinea de modalități posibile este condiționată, pe de o parte, de împrejurările și situația în care se activează, iar, pe de altă parte, de deprinderile și experiența făptuitorului, inclusiv infracțională [7, pp. 299-300].

În opinia autorului Belkin R. S., prin modul de comitere a infracțiunii se înțelege „un sistem de acțiuni de pregătire, comitere, și tănuire a unei fapte care sunt determinate de condițiile de mediu și

psiho-fiziologice ale infractorului precum și de obiectul atentatului infracțional, instrumentele și condițiile adecvate, locul și timpul comiterii infracțiunii” [14, p. 176].

Cercetătorul Yablokov N. P. definește modul de comitere a infracțiunii ca „fiind ansamblul acțiunilor obiective și subiective întreprinse de către făptuitor înainte, în timpul și după comiterea infracțiunii, care lasă diverse urme în mediul înconjurător și care pot fi analizate cu ajutorul procedeelelor criminalistice. Aceste urme furnizează informații valoroase despre fapta săvârșită, precum și despre particularitățile comportamentale și individuale ale făptuitorului, care pot fi folosite pentru a identifica cele mai eficiente tehnici și metode de investigare a infracțiunii” [18, p. 89].

În cazul infracțiunii de șantaj, modalitatea de comitere reprezintă unul dintre aspectele-cheie ale caracteristicilor specifice acestui tip de infracțiune. Modalitățile de comitere a faptei implică, de obicei, planificarea unor acțiuni premeditate, cu scopul de a obține beneficii precum, o anumită sumă de bani, un bun sau alte avantaje, prin utilizarea amenințării cu violența, distrugerea proprietății sau dezvăluirea unor informații compromițătoare.

Modalitățile de săvârșire a infracțiunii de șantaj utilizate de infractori sunt clasificate în baza mai multor temeuri, la care poate fi catalogat și caracterul acțiunilor exercitate de infractori asupra victimelor. Astfel, autorul Gheorghiu M., distinge trei modalități de acțiune:

a) prima modalitate de săvârșire a șantajului constă în amenințările cu caracter psihologic, care includ demonstrarea armelor, aplicarea torturii, expunerea amenințărilor de a aplica violența, luarea rudelor sau persoanelor apropiate drept ostatici, lipsirea de libertate a acestora și deținerea lor pe o anumită perioadă de timp în locuri ascunse și de asemenea, aplicarea nemijlocită a violenței fizice; b) cea de-a doua modalitate de acțiune a infractorilor constă în amenințarea cu divulgarea unor informații care le pun pe victime într-o lumină nefavorabilă sau le compromit: secrete ale activității comerciale și proceselor tehnologice: informații referitoare la veniturile ilicite: date privind evaziunile fiscale; date care se referă la relații intime etc. c) a treia modalitate de acțiune a infractorilor constă în amenințarea de a distruge sau a deteriora averea care îi aparține victimei sau care este folosită de către aceasta [9, p. 278].

Lămurirea problemei modului de operare folosit reprezintă, fără îndoială, una din sarcinile esențiale ale cercetării infracțiunii. Importanța cunoașterii modului în care făptuitorul a intrat în posesia bunurilor sau valorilor este evidențiată și prin aceea că oferă posibilitatea determinării activităților specifice care urmează a fi întreprinse pentru administrarea probelor [1, pp. 170-171]. Deci, cunoscând modul de operare, organele de urmărire penală vor proceda, de îndată, la determinarea activităților care urmează a fi întreprinse operativ în vederea administrării probelor necesare identificării faptei și a autorului ei. Disponerea și efectuarea la timp a percheziției, ridicării de obiecte și documente, a altor activități speciale de investigații înlesnesc descoperirea și ridicarea armelor, instrumentelor, mijloacelor de transport și a altor obiecte folosite sau de care s-ar fi putut face uz la săvârșirea infracțiunii, iar prin verificarea în baza cartotecilor de evidență criminalistică a modului de operare se poate restrânge cercul persoanelor suspecte [7, p. 300]. Totodată, lămurirea modului de operare reprezintă o importanță deosebită și sub aspectul asigurării unei încadrări juridice a faptei [11, p. 256].

Tăinuirea urmelor infracțiunii reprezintă un alt aspect important al modului în care se comite șantajul, iar infractorii pot folosi diverse metode pentru a șterge orice dovadă a implicării lor. Descoperirea urmelor în cazul săvârșirii șantajului depinde de circumstanțele specifice ale fiecărui caz. În unele cazuri, urmele pot fi evidente, cum ar fi leziunile corporale, urmele de tortură sau luptă, care pot fi observate la examinarea fizică a victimei sau a infractorilor.

De asemenea, urmele pot fi găsite pe hârtie, documente sau dispozitive de scris, cum ar fi scrisul sau vopseaua. În alte cazuri, urmele pot fi mai subtile și pot necesita o examinare mai detaliată pentru a fi descoperite. De exemplu, urmele papilare (amprente digitale) pot fi găsite pe obiecte sau documente, ceea ce poate ajuta la identificarea infractorilor. De asemenea, urmele de substanțe chimice pot fi utilizate pentru a urmări transferurile de bani sau alte activități infracționale. În general, investigația va implica examinarea atentă a circumstanțelor cazului, inclusiv identificarea și interviul martorilor, colectarea de probe fizice, precum și examinarea documentelor relevante și a altor surse de informații. În funcție de circumstanțele specifice ale cazului, aceste probe pot fi utilizate pentru a ajuta la localizarea urmelor și la identificarea infractorilor [16, p. 141].

Concluzii

Caracteristica criminalistică a șantajului reprezintă un sistem de informații care evidențiază caracteristicile specifice ale acestei infracțiuni și care este constant și distins prin date probabilistico-statistice, care arată gradul de interdependentă și interrelaționare a componentelor sale. Fiecare dintre aceste elemente reprezintă un sistem de circumstanțe și caracteristici care pot ghida ofițerii de urmărire penală și ofițerii de investigații în stabilirea liniilor directe ale investigației.

Structura caracteristicilor prezentate ale șantajului include informații privind următoarele elemente interrelaționate ale actului infracțional: obiectul și subiectul șantajului, infractorul, victima, mediul și modul de punere în aplicare a actului infracțional, precum și consecințele rezultate din această infracțiune. Aceste informații sunt esențiale pentru a identifica infractorul, a stabili motivele sale și modul în care a comis infracțiunea, precum și pentru a proteja victima și pentru a asigura o pedeapsă potrivită pentru infractor.

Prin urmare, caracteristica criminalistică a șantajului este deosebit de importantă în investigarea acestei infracțiuni, deoarece poate oferi organului judiciar informații valoroase despre modul în care infractorul a acționat și cum să îl identifice. De asemenea, ea poate contribui și la dezvoltarea de strategii pentru a preveni asemenea infracțiuni pe viitor.

Referințe bibliografice:

1. AIONIȚOAI, C. et al. *Tratat de metodică criminalistică*. Craiova: Ed. Carpați, 1994. Vol. I. 376 p. ISBN 973-95706-2-3.
2. BERCHEȘAN, V. *Cercetarea penală. Îndrumar complet de cercetare penală*. București: Ed. Icar, 2002. 418 p. ISBN 973-606-012-8.
3. BRÎNZĂ, S. et al. *Drept Penal. Partea Specială*. Chișinău: Ed. Cartier, 2005. 804 p. ISBN 9975-79-325-8.
4. BUTOI, B.T. et al. *Analiza comportamentală din perspectiva psihologiei judiciare victimologiei și tacticii criminalistice*. București: Ed. ProUniversitaria, 2018. 378 p. ISBN 978-606-26-0998-6.
5. *Codul penal al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002*. Monitorul Oficial, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003.
6. CRIJANOVSKI, S. *Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de șantaj*: Teză de doctorat. Chișinău, 2012. 186 p.
7. DORAȘ, S. *Criminalistica*. Chișinău: Ed. Cartea Juridică, 2011. 629 p. ISBN 978-9975-53-015-6.
8. GHEORGHÎȚĂ, M. *Tezele generale ale tacticii criminalistice*. Chișinău: Ed. ARC, 2004. 128 p. ISBN 9975-61-327-6.
9. GHEORGHÎȚĂ, M. *Tratat de metodică criminalistică*. Chișinău: Ed. CEP USM, 2015. 532 p. ISBN 978-9975-71-606-2.
10. GHEORGHÎȚĂ, M. *Tratat de criminalistică*. Chișinău, 2017. 871 p. ISBN 978-9975-53-834-3.
11. STANCU, Em. *Criminalistica*. București: Universitatea din București. Facultatea de Drept, 1983. 299 p.
12. АВЕРЬЯНОВА, Т. В. и др. *Криминалистика: Учебник для вузов*. Москва: Норма, 2000. ISBN 5-89123-302-9
13. БАЕВ, О. Я. *Тактика следственных действий*. Воронеж: Модек, 1992. 205 p. ISBN 5-7455-0544-3.
14. БЕЛКИН, Р. С. *Криминалистика: Проблемы, тенденции, перспективы. Теория и практика*. Москва, 1987. 270 p.
15. БЕЛОЗЕРОВА, И. И. *Криминалистика* [online]: учебник. Москва: Научная цифровая библиотека PORTALUS.RU [accesat 12.10.2023]. Disponibil: https://portalus.ru/modules/russianlaw/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1130071210&archive=1254313237&start_from=&ucat=&
16. ЗЕЛЕНСКИЙ, В. Д. и др. *Криминалистическая методика расследования отдельных видов и групп преступлений: учебное пособие*. Краснодар: Изд. КубГАУ, 2013. 336 p.
17. КУДРЯВЦЕВ, В. Н., НАУМОВА, А. В. *Причинение имущественного или иного ущерба, не связанного с хищением. В: Уголовное право России особенная часть*. Москва: Юрист, 1997, pp. 164-166 [online] [accesat 14.10.2023]. Disponibil: <https://sci.house/pravo-rossii-ugolovnoe-sci-book/prichinenie-imuschestvennogo-ili-inogo.html>
18. ЯБЛОКОВ, Н. П. *Структура способа совершения преступления как элемента его криминалистической характеристики*. Москва, 1984. 144 p.

URMĂRILE PREJUDICIABILE ÎN CAZUL INFRAȚIUNII DE VÂNAT ILEGAL

Anastasia BOLDESCU, *drd., Facultatea de Drept,
Universitatea de Stat din Moldova*

Abstract: *The value of the animals, which represent the material object of the offense of illegal hunting, is established in accordance with annexes 3, 4, 4¹ and 6 to Law no. 439/1995. The progressive increase in the amount of payments, established in the annexes to Law no. 439/1995, as well as the increase of the amount of the conventional unit, on the basis of which the damages caused by an offense are calculated, managed to adjust to some extent the severity of the damages, produced as a result of illegal hunting, with the interest of society to react adequately and proportionately to the threats to wildlife biodiversity. In art. 233 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the transition from the criterion of "conventional units" to the criterion of "average monthly wages for the economy, established by the Government decision in force at the time of the act" could be made only after the operation of the corresponding changes in the annexes to Law no. 439/1995, which should be based on an ecological expertise. In art. 233 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the value threshold of 200 conventional units allows the delimitation of an offense from a contravention. For a more appropriate differentiation of liability for illegal hunting, it would be appropriate to complete art. 233 of the Criminal Code of the Republic of Moldova with a provision in which liability would be provided for illegal hunting in large scale proportions, not for illegal hunting in especially large proportions.*

Keywords: *illegal hunting; prejudicial consequences; the value of the animals; conventional units.*

Orice infracțiune este prejudiciabilă, însă nu orice infracțiune presupune prezența unor urmări prejudiciabile. Infracțiunea de vânat ilegal face parte din categoria de infracțiuni care presupun prezența urmărilor prejudiciabile. Comiterea faptei prejudiciabile nu este suficientă pentru a se aplica art. 233 CP RM. Fapta prejudiciabilă, care este prevăzută de acest articol, nu epuizează (sub aspectul laturii obiective) conținutul infracțiunii de vânat ilegal. În dispoziția de la alin. (1) art. 233 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM), urmările prejudiciabile sunt descrise prin cuvintele „*daune ce depășesc 200 de unități convenționale*”. Specificând acest semn constitutiv al laturii obiective în dispoziția de incriminare, legiuitorul lasă să se înțeleagă că infracțiunea de vânat ilegal este o infracțiune materială.

Din art. 126 CP RM rezultă implicit că daunele, cauzate prin infracțiunea prevăzută la art. 233 CP RM, se exprimă în valoarea pagubei pricinuite de o persoană sau de un grup de persoane, care, în momentul de comitere a faptei, depășește 200 de unități convenționale. Paguba respectivă se concretizează în capturarea,uciderea sau rănirea de animale care reprezintă obiectul material al infracțiunii de vânat ilegal. Mărimea acestei pagube corespunde valorii animalelor ce constituie obiectul material al infracțiunii în cauză.

Într-o speță din practica judiciară, în care a fost aplicat art. 233 CP RM, poate fi găsit următorul text: „*Dauna se consideră în proporții mari în funcție de prețul animalelor dobândite (a se vedea art. 126 CP), de numărul animalelor și cantitatea dobândită, de categoria și speciile animalelor dobândite (de exemplu, specii rare) etc.*” [1] Nu este clar de ce în această speță sunt menționate daunele în proporții mari în condițiile în care mărimea daunei cauzate a constituit 250 de unități convenționale. Legiuitorul a fost suficient de explicit, folosind în art. 233 CP RM expresia „*daune ce depășesc 200 de unități convenționale.*” Orice încercare de a nu ține seama de această voință a legiuitorului poate echivala cu aplicarea greșită a art. 233 CP RM.

O concluzie asemănătoare se impune pentru o altă speță în care s-a aplicat art. 233 CP RM. În această speță, urmările prejudiciabile sunt descrise astfel: „*pagubă considerabilă în sumă de 5000 lei.*” [2] Nu este clar la ce servește menționarea caracterului considerabil al daunei cauzate, odată ce în art. 233 CP RM nu este specificat un asemenea caracter.

Cum se stabilește valoarea animalelor care reprezintă obiectul material al infracțiunii de vânat ilegal?

În viziunea lui X. Ulianoschi, stabilirea daunei, cauzate prin infracțiunea de vânat ilegal, se face „*în funcție de prețul animalelor dobândite [...], de numărul animalelor și cantitatea dobândită, de cate-*

goria și speciile animalelor dobândite (de exemplu, specii rare) etc.” [3, p. 484] Aceste afirmații își găsesc confirmarea în legislație. Mai concret, ele își găsesc confirmarea în unele anexe la Legea nr. 439/1995.

Anexa nr. 3 la această lege conține Lista speciilor faunistice incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldova și plățile de încasare pentru pagubele cauzate de către persoanele fizice și juridice prin vânare, pescuit, dobândire, colectare, comercializare, posesiune și export ilicite sau prin nimicire. Conform acestei liste, pentru un exemplar de animal vânat, plata în unități convenționale este: 200 (pentru barza albă); 225 (pentru vipera comună); 250 (pentru acvila imperială) etc. În cazul analizat, valoarea animalului vânat depinde de categoria de raritate a speciei de care acesta aparține, categorie stabilită în corespundere cu Legea nr. 325 din 15.12.2005 cu privire la Cartea Roșie a Republicii Moldova. [4] Astfel, valoarea unui exemplar de animal dintr-o specie vulnerabilă este de 200 de unități convenționale. Valoarea unui exemplar de animal dintr-o specie periclitată este de 225 de unități convenționale. În fine, valoarea unui exemplar de animal dintr-o specie critic periclitată este de 250 de unități convenționale.

Anexa nr. 4 la Legea nr. 439/1995 cuprinde Lista speciilor și grupelor sistematice faunistice relativ rare (monumente ale naturii) protejate de stat și taxele de încasare pentru pagubele cauzate de către persoanele fizice și juridice prin vânare, pescuit, dobândire, colectare, comercializare, posesiune și export ilicite sau prin nimicire. Potrivit acestei liste, pentru un exemplar de animal vânat, plata în unități convenționale este: 50 (pentru ariciul comun); 75 (pentru uliul cu picioare scurte); 125 (pentru dumbrăveancă); 150 (pentru rața cu perucă); 175 (pentru ciovlica de stepă). În ipoteza examinată, valoarea animalului vânat depinde de categoria de raritate a speciei de care acesta aparține, categorie stabilită în corespundere cu nota din Anexa nr. 4 la Legea nr. 439/1995. Astfel, valoarea unui exemplar de animal dintr-o specie nepericlitată este, după caz, de 50 sau 75 de unități convenționale. Valoarea unui exemplar de animal dintr-o specie nedeterminată este de 125 de unități convenționale. Valoarea unui exemplar de animal dintr-o specie rară este de 150 de unități convenționale. În sfârșit, valoarea unui exemplar de animal dintr-o specie vulnerabilă este de 175 de unități convenționale.

Anexa nr. 4¹ la Legea nr. 439/1995 conține Lista speciilor de păsări migratoare întâlnite pe teritoriul Republicii Moldova. Comportă relevanță notele din această anexă. Astfel, conform Notei 1 din Anexa nr. 4¹ la Legea nr. 439/1995, „plățile aplicabile pentru pagubele cauzate speciilor de păsări migratoare de către persoanele fizice și juridice prin vânare, pescuit, dobândire, colectare, comercializare, posesiune și export ilicit sau prin nimicire se calculează reieșind din 100 de unități pentru un exemplar.” [5] În context, este necesar să menționăm Nota 2 din anexa analizată: „Categoriile de raritate a speciilor conform clasificării Uniunii Internaționale pentru Conservarea Naturii (UICN): critic periclitat (CR), periclitat (EN), vulnerabil (VU), potențial amenințată cu dispariția (NT), neamenințată cu dispariția (LC).” [5] În Anexa nr. 4¹ la Legea nr. 439/1995 se face diferențierea în funcție de aceste categorii de raritate. De exemplu, acvila pitică se consideră specie neamenințată cu dispariția; becațina mare se consideră specie potențial amenințată cu dispariția; acvila imperială se consideră specie vulnerabilă; rața cu cap alb se consideră specie periclitată. Nicio specie dintre cele specificate în Anexa nr. 4¹ la Legea nr. 439/1995 nu se consideră critic periclitată. Nu este clar de ce, fără a se lua în seamă gradul de raritate a animalului vânat, legiuitorul a decis să uniformizeze cuantumul de plată aplicabilă pentru pagubele cauzate prin vânare. Trebuie, totuși, să precizăm că această abordare nediferențiată se aplică doar pentru o parte dintre speciile menționate în Anexa nr. 4¹ la Legea nr. 439/1995. În cazul altor specii nominalizate în aceeași anexă, în notele 3 și 4, se face referire la anexele nr. 3 și 4 la Legea nr. 439/1995.

În fine, Anexa nr. 6 la Legea nr. 439/1995 se numește „Taxe de încasare pentru pagubele cauzate de către persoanele fizice și juridice prin vânare, dobândire, comercializare, posesiune și export ilicite sau prin nimicire a animalelor de vânat din republică”. [5] De această dată, valoarea animalului vânat variază de la 15 unități convenționale (pentru un exemplar de turturică, de hulub sălbatic sau de celelalte păsări, cu excepția speciilor rare și celor incluse în Cartea Roșie a Republicii Moldova) până la 500 de unități convenționale (pentru un exemplar de cerb nobil).

Este necesar să concretizăm că mărimea plăților, stabilite în anexele la Legea nr. 439/1995, a crescut odată cu trecerea timpului. Creșterea progresivă a mărimii acestor plăți reprezintă efectul adoptării Legii nr. 221 din 14.07.2006 cu privire la modificarea și completarea anexelor la Legea regnului animal nr. 439-XIII din 27 aprilie 1995 [6]; Legii nr. 237 din 17.11.2017 pentru modificarea și completarea Legii regnului animal nr. 439/1995. [7]

Una dintre caracteristicile de esență ale daunei, cauzate prin infracțiune, este ca aceasta să fie măsurabilă, cuantificabilă.

Cu această ocazie, considerăm că trebuie menționată Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 65 din 27.06.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 82g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 328 alin. (1) din Codul penal: „[...] Curtea a reținut că, din perspectiva principiului „ultima ratio” în materie penală, nu este suficient să se constate că faptele incriminate aduc atingere valorii sociale ocrotite, ci această atingere trebuie să prezinte un anumit grad de intensitate, de gravitate, care să justifice sancțiunea penală. [...] Sarcina de a reglementa gravitatea vătămării rezultate din comiterea unei fapte penale și valoarea pagubei revine legiuitorului [...]”. [8]

Adaptând legea penală la necesitățile sociale, care se află în continuă dinamică, legiuitorul a modificat cuantumul unității convenționale în baza căreia se calculează daunele cauzate prin infracțiune. Astfel, prin Legea nr. 207 din 29.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, în alin. (2) art. 64 CP RM, textul „20 de lei” a fost substituit cu textul „50 de lei”. [9]

Creșterea progresivă a mărimii plăților, stabilite în anexele la Legea nr. 439/1995, precum și creșterea cuantumului unității convenționale, în baza căreia se calculează daunele cauzate prin infracțiune, au reușit să ajusteze, într-o oarecare măsură, gravitatea daunelor, produse în rezultatul vânătorii ilegal, cu interesul societății de a reacționa adecvat și proporțional la amenințările la adresa biodiversității faunei sălbatice. Pragul valoric de 200 de unități convenționale mai este prevăzut doar în art. 234 CP RM. Praguri valorice, exprimate în unități convenționale, sunt stabilite, de asemenea, la lit. b) art. 231, alin. (2) art. 232, alin. (1) art. 238, alin. (1) art. 239, alin. (1) art. 244¹, alin. (4) art. 324 și alin. (4) art. 333 CP RM. În toate celelalte cazuri, care reprezintă, de altfel, majoritatea, pragurile valorice se exprimă în salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei. Acest din urmă criteriu este comparativ mai flexibil, deoarece astfel de hotărâri de guvern se adoptă în fiecare an, reflectând starea de lucruri în continuă schimbare din economia națională și variațiile nivelului de venituri ale populației.

În art. 233 CP RM ar fi posibilă, în principiu, tranziția de la criteriul „unităților convenționale” la criteriul „salariilor medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei”. În acest caz, ar trebui să se facă modificările corespunzătoare în anexele la Legea nr. 439/1995. La concret, în aceste anexe valoarea exemplarului de animal vânat ar trebui, într-un astfel de caz, să se exprime în salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei, nu în unități convenționale. Or, „o dispoziție legală nu poate fi ruptă din sistemul normativ din care face parte și nu poate opera în mod izolat. Dimpotrivă, ea trebuie citită în coroborare cu celelalte dispoziții legale incidente, ca făcând parte dintr-un sistem juridic coerent.” [10-12] Modificările corespunzătoare în anexele la Legea nr. 439/1995 ar trebui să fie făcute după o temeinică fundamentare. Doar în aceste condiții și-ar dovedi eficiența eventuala revizuire a criteriului de stabilire a daunelor cauzate prin infracțiunea prevăzută la art. 233 CP RM.

În art. 233 CP RM, pragul valoric de 200 de unități convenționale permite delimitarea ilicitului penal de ilicitul contravențional. Astfel, dacă acest prag valoric este depășit, atunci se aplică articolul în cauză. Dimpotrivă, dacă pragul valoric de 200 de unități convenționale nu este depășit, atunci ar trebui să se aplice alin. (2) art. 128 CC RM. Această normă contravențională se aplică inclusiv în ipoteza în care mărimea daunei cauzate este egală cu 200 de unități convenționale.¹⁶ 200 de unități convenționale este singurul prag valoric care prezintă semnificație pentru săvârșirea vânătorii pe calea încălcării legii penale sau a legii contravenționale. Nici în art. 233 CP RM, nici în art. 128 CC RM nu sunt indicate proporții mici, proporții considerabile, proporții mari sau proporții deosebit de mari. Așadar, nu se face o diferențiere graduală a răspunderii juridice pentru vânatul ilegal.

¹⁶ De exemplu, într-o speță din practica judiciară, alin. (2) art. 128 CC RM s-a aplicat, deoarece mărimea daunelor cauzate a constituit 2000 de lei (40 de unități convenționale).*

* *Решение Суда Комрата (центральное местонахождение) от 27 апреля 2023. Дело № 5r-131/2022. [citat 30.07.2023] Disponibil: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/577F4D18-D696-4A70-BC77-17DB55D732A4*

Pentru comparație, în Codul penal al Republicii Slovace, în § 310 se face diferențierea dintre braconajul săvârșit pe o scară mică (lit. b) alin. (2)), braconajul săvârșit pe o scară largă (lit. b) alin. (3)), braconajul săvârșit pe o scară considerabilă (alin. (4)) și braconajul săvârșit pe o scară extinsă (alin. (5)). [13] În Codul penal al Republicii Azerbaidjan, în art. 258 vânatul ilegal cu cauzarea unor daune în proporții considerabile este incriminat în alineatul 1, pe când vânatul ilegal, care a cauzat daune în proporții mari, este incriminat în punctul 1 alineatul 2. [14] În Codul penal al Federației Ruse, în art. 258 se face diferențierea dintre vânatul ilegal care cauzează daune în proporții mari (lit. a) alin. 1) și vânatul ilegal care cauzează daune în proporții deosebit de mari (alin. 2). [15]

În Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative, înregistrat în Parlamentul Republicii Moldova la 01.03.2018, s-a propus, printre altele, completarea art. 233 CP RM cu alineatul (2), în care litera b) să conțină sintagma „*în proporții deosebit de mari*”. [16] Totodată, în Nota informativă la proiectul respectiv [17] nu este prezentat niciun argument în sprijinul propunerii în cauză. În acest context, nu trebuie ignorată Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 2 din 30.01.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 10 pct. 4 din Legea nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: „[...] Curtea a reținut că prin individualizare legislatorul trebuie să [...] prevadă, pentru [...] judecător, instrumentele care să-i permită alegerea și determinarea unei sancțiuni concrete, în raport cu particularitățile faptei și cu persoana care a comis o contravenție sau o infracțiune [...] Individualizarea sancțiunii trebuie să reflecte relația dintre sancțiune (proporția și natura acesteia) și gradul pericolului social al faptei.” [18] Fără doar și poate, gravitatea urmărilor prejudiciabile reprezintă una dintre „*particularitățile faptei*” [18] care influențează „*gradul pericolului social al faptei*.” [18] Cu toate acestea, în opinia noastră, inițiativa legislativă analizată trebuie să-și găsească realizarea într-o altă formă decât cea propusă de către autorii acesteia. Afirmăm aceasta întrucât este puțin probabil ca, în rezultatul infracțiunii de vânat ilegal, daunele cauzate să depășească pragul de „*40 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei*”. De exemplu, în parametrii anului 2023, aceasta ar echivala cu 468000 de lei. Acest cuantum ar corespunde valorii pe care o au, de exemplu, aproximativ: 19 cerbi nobili; 38 de mistreți; 187 de iepuri de câmp; 374 prepelițe; 624 turturici. Pentru o țară ca Republica Moldova astfel de cote par a fi foarte departe de cele care se atestă în realitate.

Inițial, în art. 233 CP RM, urmările prejudiciabile ale infracțiunii erau descrise prin cuvintele „daune în proporții mari.” Prin Legea nr. 292 din 21.12.2007 privind modificarea și completarea unor acte, cuvintele „*în proporții mari*” au fost substituie prin cuvintele „*ce depășesc 200 de unități convenționale*”. [19] În acest mod, legiuitorul a dat de înțeles că valoarea exprimată în bani a animalelor, care reprezintă obiectul material al vânatului ilegal, nu trebuie să fie prea mare pentru a corespunde gradului prejudiciabil al unei infracțiuni. Având în vedere acest factor, ar fi potrivită mai degrabă completarea art. 233 CP RM cu o dispoziție în care răspunderea ar fi prevăzută pentru vânatul ilegal în proporții mari. Un asemenea prag valoric ar fi mai aproape de cotele de exemplare de animale vâdate, care se înregistrează în realitate. În plus, un astfel de prag valoric ar permite o diferențiere mai adecvată a răspunderii pentru vânatul ilegal, în funcție de valoarea exprimată în bani a animalului vânat.

Un asemenea criteriu de diferențiere a răspunderii pentru vânatul ilegal ar trebui să însoțească celălalt criteriu de acest gen. Ne referim la particularitățile obiectului material al infracțiunii (și anume – la faptul dacă specia animalului vânat este inclusă sau nu în Cartea Roșie a Republicii Moldova ori în anexele la Convenția privind comerțul internațional cu specii sălbatice de faună și floră pe cale de dispariție (CITES)). Explicația constă în aceea că dispariția oricărei specii de animale sălbatice, dar mai ales a speciilor incluse în aceste două acte, ar reprezenta o consecință ireparabilă pentru întreaga omenire.

În urma analizei efectuate, este necesar să formulăm următoarele *concluzii*:

- 1) valoarea animalelor, care reprezintă obiectul material al infracțiunii de vânat ilegal, se stabilește în conformitate cu anexe 3, 4, 4¹ și 6 la Legea nr. 439/1995;
- 2) în art. 233 CP RM, tranziția de la criteriul „*unităților convenționale*” la criteriul „*salariilor medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei*” ar putea fi făcută numai după operarea modificărilor corespunzătoare în anexele la Legea nr. 439/1995, care ar trebui să aibă la bază o expertiză ecologică;

- 3) în art. 233 CP RM, pragul valoric de 200 de unități convenționale permite delimitarea ilicitului penal de ilicitul contravențional;
- 4) pentru o diferențiere mai adecvată a răspunderii pentru vânatul ilegal, ar fi oportună completarea art. 233 CP RM cu o dispoziție în care răspunderea ar fi prevăzută pentru vânatul ilegal în proporții mari, nu pentru vânatul ilegal în proporții deosebit de mari.

Bibliografie:

1. Sentința Judecătoriai Ungheni din 05.08.2020. Dosarul nr. 1-112/2020. [online] [citată 30.07.2023]. Disponibil: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/2D5F500D-7898-43FA-9B88-7013A2AE7F70
2. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 02.05.2011. Dosarul nr. 1ra-479/2012. [online] [citată 30.07.2023]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
3. BARBĂNEAGRĂ, Alexei, ALECU, Gheorghe., BERLIBA, Viorel et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009, p. 484. 860 p. ISBN 978-9975-105-20-0.
4. Legea cu privire la Cartea Roșie a Republicii: nr. 325 din 15.12.2005. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 21-24, 95.
5. Legea regnului animal: nr. 439 din 27.04.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 62-63, 688.
6. Legea cu privire la modificarea și completarea anexelor la Legea regnului animal nr. 439-XIII din 27 aprilie 1995: nr. 221 din 14.07.2006. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 126-130, 613.
7. Legea pentru modificarea și completarea Legii regnului animal nr. 439/1995: nr. 237 din 17.11.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 48-57, 120.
8. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 82g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 328 alin. (1) din Codul penal: nr. 65 din 27.06.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 429-433, 132.
9. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative: nr. 207 din 29.07.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 369-378, 751.
10. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității articolului 129 punctul 19) din Codul fiscal (definiția „secretului fiscal”): nr. 24 din 10.08.2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 197-201, 158.
11. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 149g/2022 privind excepțiile de neconstituționalitate a articolului 291¹ alineatele (1) și (2) și a articolului 305¹ alineatele (2), (4) și (5) din Codul de procedură penală: nr. 138 din 29.09.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 334-341, 170.
12. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr. 223g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului II alin. (2) din Legea nr. 13 din 21 ianuarie 2022 pentru modificarea Legii nr. 1260 din 19 iulie 2002 cu privire la avocatură: nr. 7 din 26.01.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 42-44, 30.
13. Codul penal al Republicii Slovace. [online] [citată 30.07.2023]. Disponibil: <https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovacia-RO.html>
14. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. [online] [citată 30.07.2023]. Disponibil: e-qanun.az/framework/46947
15. Уголовный кодекс Российской Федерации. [online] [citată 30.07.2023]. Disponibil: <https://legalacts.ru/kodeks/UK-RF/>
16. Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. [online] [citată 30.07.2023]. Disponibil: <http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/4117/language/ro-RO/Default.aspx>
17. Nota informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. [online] [citată 30.07.2023]. Disponibil: <http://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/4117/language/ro-RO/Default.aspx>
18. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 10 pct. 4 din Legea nr. 845-XII din 3 ianuarie 1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: nr. 2 din 30.01.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 108-112, 54.
19. Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative: nr. 292 din 21.12.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr. 28-29, 82.

EXPERTIZELE JUDICIARE CA FACTOR DETERMINANT ÎN CERCETAREA FRAUDELOR BANCARE

Dumitru CUCU, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The development and improvement of the methodology for the investigation of banking frauds is a topical issue of the forensic science. The analysis of the specialized literature shows that the research into the phenomenon of financial crimes in the financial sphere imposes in most cases the need for specific knowledge in the field of accounting, bank accounting and the rules of banking prudence in money management. Thus, this scientific material analyzes and exposes the tactical and effective way of usually applying the judicial expertise procedure in the forensic examination of financial frauds.*

Keywords: *Financial market, Central Bank, nonbanking market, credit, mortgage, fraud crime, investigation, organization, planning, criminal prosecution actions, criminal prosecution plan, evidence, expert examination, schemes, appendices, criminal prosecution officer, criminal prosecution team, politic of credits.*

Republica Moldova, în istoria ei ca stat independent și suveran, a avut nenorocul de a trece prin imensul scandal legat de fraudele bancare și care, în consecință, a creat reacția negativă în lanț de infectare a unei părți semnificative a sistemului bancar de sindromul incapacității de plată. Evident, aceasta a fost, în esență, o provocare pentru sistemul organelor de urmărire penală a statului.

Începând procesul de adunare a datelor, ofițerul de urmărire penală nu cunoaște cu exactitate, din timp, la care rezultat final vor conduce aceste informații și, firește, nu are imaginea deplină a caracteristicii criminalistice a evenimentului infracțional. Această particularitate a activității de cunoaștere generează anumite dificultăți la adunarea, selectarea și evaluarea informației obținute, de aceea, apare necesitatea de a elabora și a verifica o mare diversitate de versiuni vizând natura sau valoarea anumitor fapte, circumstanțe și relațiile dintre ele.

În activitatea ofițerului de urmărire penală au o importanță esențială cunoștințele și experiența în domeniul criminalisticii, care îl ajută să caute, să aleagă și să înțeleagă mai bine informația de care are nevoie sau pe care deja a obținut-o. Cunoștințele și experiența profesională mai sunt și o condiție a activizării imaginației care îl va ajuta să restabilească evenimentul infracțiunii în formă de caracteristică criminalistică a acestuia [1].

Conducându-ne de opinia notoriului savant criminalist Mihail Gheorghiuță, ca și orice altă știință de sine stătătoare, criminalistica elaborează metode proprii de cunoaștere a realității (faptelor reale), aplicând și metode din diverse domenii ale științei contemporane [2, p. 27].

Din nefericire, doar instrumentele specifice dreptului penal pot limita tendința de fraudare a instituțiilor de credit [3, p. 9].

Convențional, piața financiară în Republica Moldova se conturează în tipul de bancară și nebanară. Această distincție vizează autoritățile centrale de supraveghere a piețelor financiare, Comisia Națională a Pieței Financiare, fiind autoritatea care supraveghează piața financiară nebanară și Banca Națională a Moldovei, fiind autoritatea centrală care reglementează și supraveghează piața financiară bancară [4].

Or, încălcarea regulilor de creditare și acordare a împrumuturilor, în special, prin neglijarea cerințelor de lichiditate, prudentă poate genera șocuri, dezechilibre, instabilitate, crize în sistemul financiar-bancar sau nebanar care, la rândul său, poate evolua în incapacitatea de plată a băncilor (riscuri sistemice), riscul de lipsă a lichidităților. Incapacitatea de plată a unei bănci din sistemul bancar al statului generează pe cale de consecință tensionarea întregului sistem bancar, instabilitate și presiune pe restul băncilor din cadrul sistemului care, ca finalitate, se poate transforma în colaps financiar-bancar (reacție în lanț) [5].

Sistemul bancar al Republicii Moldova, în activitatea de creditare a agenților economici, este condiționat și de obiectivele pe care le urmărește:

- acumularea și redistribuirea temporară a mijloacelor bănești pe piața financiară;
- creditarea economiei în scopul creșterii veniturilor bănești;

- acordarea de credite și de mijloace bănești suplimentare în economie pentru menținerea agenților economici;
- punerea în circulație a instrumentelor de credit;
- dezvoltarea evaluării proceselor investiționale în scopul creditării etc.

Baza pentru formarea și dezvoltarea proceselor de creditare, precum și caracteristicile lor, o constituie **politica de creditare**. Cu ajutorul acestei politici băncile comerciale din Moldova efectuează plasamente profitabile a pasivelor în diverse produse de creditare cu condiția consolidării portofoliului de clienți și optimizării riscurilor financiare.

Politicile de creditare a băncilor comerciale din Republica Moldova inter alia vizează:

- satisfacerea cererii de credit din societate;
- prevenția (riscurilor de credite neperformante) combinată cu diligența [6];

Un rol central în prevenirea creditelor neperformante îi revine autorității centrale de supraveghere care este Banca Centrală în Republica Moldova, fiind Banca Națională a Moldovei și Comisia Națională a Pieței Financiare în domeniul creditării nebancale. Rolul acestor autorități de reglementare, autorizare și supraveghere este emiterea actelor regulatorii în domeniile strict atribuite și controlul, monitorizarea, intervenirea, sancționarea participanților pieței [7].

În activitatea ofițerului de urmărire penală au o importanță esențială cunoștințele și experiența în domeniul criminalisticii, care îl ajută să caute, să aleagă și să înțeleagă mai bine informația de care are nevoie sau pe care deja a obținut-o. Cunoștințele și experiența profesională mai sunt și o condiție a activizării imaginației care îl va ajuta să restabilească evenimentul infracțiunii în formă de caracteristică criminalistică a acestuia [8].

Infracțiunile din domeniul financiar-bancar și nebancale comportă anumite trăsături proprii doar lor. Derivând din practica organelor de urmărire penală, aceste tipuri de infracțiuni sunt săvârșite de un cerc de subiecți din mediul intelectual, care dețin un anumit minim de cunoștințe în domeniu sau cu vaste experiențe în domeniul financiar contabil, administrare sau de business. După regula generală a obiectului probațiunii, stipulată în art. 96 din Codul de procedură penală, organului de urmărire penală îi revine sarcina și obligația de a dovedi circumstanțele specifice faptelor penale financiar-bancare [9].

Abordând metoda modelării la investigarea infracțiunii prevăzute de art. 239 din CP, trebuie avut în vedere aspectul că creditarea sau obținerea unui împrumut de la o instituție de credit fie bancă sau entitate nebancale, de multe ori, participă un cerc mai larg de participanți. Organului de urmărire penală îi revine sarcina de a stabili și modela întreaga schemă infracțională (prin semne grafice sau cu ajutorul softurilor de calculator) precum funcționarii bancari care, contrar cadrului normativ, au acceptat debursarea creditului și legătura lor cu potențialii beneficiari sau garanți.

În linii mari, categoria de observații se aplică cu semnificația percepției premeditate și consecvente a unui obiect sau fenomen, în vederea cunoașterii acestuia și a elementelor ce în particularizează. Ca una dintre principalele forme de cunoaștere a realității lumii materiale, observația se caracterizează prin natura sa deliberată și, în prealabil, orientată. Percepția imediată, originală și consecventă constituie forma inițială esențială a procesului de identificare a obiectelor, fenomenelor și faptelor cu semnificații criminalistice [10].

Afacerile entităților reglementate ale sistemului financiar sunt afaceri cu un înalt grad de risc, antrenând economiile unui mare număr de persoane.

Acordul Basel II permite băncilor să opteze între un model de bază (standard, simplificat), în care calculul pornește, în principal, de la factori cantitativi, și mai multe modele avansate, care pun accentul pe factorii calitativi ai portofoliului și permit adaptarea în funcție de necesități pentru fiecare bancă în parte [11 p. 101, p. 103].

O deosebită importanță prezintă versiunile elaborate în baza declarațiilor suspectului referitor la circumstanțele infracțiunii scopurile și modalitățile comiterii ei la alibiul bănuțului [12 pct. 329]. Indiferent de poziție, recunoaștere integrală, parțială sau de contestare, bănuțului, învinuțului i se va solicita de a declara tot ce știe despre fapta comisă [13 pct. 395]. Un aspect important urmează a fi punctat pe procedeu de relatare liberă și consecutive ale faptelor.

Tactica obținerii declarațiilor suspectilor în cadrul investigațiilor penale ale crimelor din sfera financiar-bancară și nebancale urmează a fi nuanțată și adaptată la specificul acestor infracțiuni. Or, în final pentru organul de urmărire penală este important de a stabili adevărul pe caz și numai bănuțului

sau învinuitului, de regulă, îi sunt cunoscute cel mai bine detaliile și obiectivele fixate la săvârșirea faptei penale. În această situație, un rol-cheie în aceste audieri îl joacă intuiția organului de urmărire penală.

Din acest aspect, părerea savanților din domeniul psihologiei conchide următoarele aspecte importante.

Astfel, psihologul american David Mayers, ne spune despre cunoștințele (învățarea) inconștiente. Adică ceea ce cunoști, dar, de fapt, nu cunoști despre un fenomen aspect, când, de fapt, cunoști, de regulă, are o influență mai mult decât am avea despre aceasta o închipuire.

Cunoștințele (învățarea) inconștiente, indiferent la trăsăturile sale subtile, în esență, pot forma, contura niște stereotipuri destul de flexibile.

Acumularea de experiență și cunoștințele tacite, ocupă un rol destul de important în procedeul de audiere a suspectilor în crimele financiare. Gândirea academică și motivarea ne ajută să înțelegem de ce anumite persoane obțin succes în activitatea profesională.

Cunoștințele tacite rezidă în cunoașterea neaccentuată, care s-a acumulat de-a lungul experienței, însă nu intenționat. Dicționarul de filosofie al conștientului ne comunică că cunoștințele tacite, de regulă, nu sunt accesibile conștientului – sunt intuitive. Cunoștințele tacite – sunt cunoștințe metodice. Ca diferență dintre cunoaștere explicită răspunde întrebării *știi ce este* cunoașterea tacită *știi cum* [14].

Este evident că organul de urmărire penală nu poate deține cele mai ample și aprofundate cunoștințe din domeniul finanțelor și circulației mijloacelor financiare în amplul mega circuit. Anume aspectele legate de cunoștințele tacite experiența cotidiană și profesională deseori fac ca organul de urmărire penală să se poată orienta în labirintul financiar.

Începând procesul de adunare a datelor, ofițerul de urmărire penală nu cunoaște cu exactitate din timp la care rezultat final vor conduce aceste informații și, firește, nu are imaginea deplină a caracteristicii criminalistice a evenimentului infracțional. Această particularitate a activității de cunoaștere generează anumite dificultăți la adunarea, selectarea și evaluarea informației obținute, de aceea, apare necesitatea de a elabora și a verifica o mare diversitate de versiuni vizând natura sau valoarea anumitor fapte, circumstanțe și relațiile dintre ele [15].

Totuși, evoluția tehnologiei informației și a sistemelor informatice, aflată în pronunțată accesiu-ne, și-a pus amprenta asupra tuturor domeniilor vieții sociale, economice, civile etc., influențând decisiv progresul umanității. Acest adevărat „*cyberspațiu*” oferă, pe lângă multiplele avantaje, posibilitatea săvârșirii de infracțiuni într-o altfel de modalitate decât cea tradițională [16].

Urmează a fi luat în calcul că, la moment, finanțele și circulația finanțelor la scară largă sunt suse și integrate în sistemele electronice informatice. Aici urmează a face recurs la detaliile din psihologie, prezentate de notoriul savant David Mayers, în privința cunoștințelor tacite și intuiției care trebuie să facă uz organul de urmărire penală. Desigur, acest fapt nu trebuie să fie elementul definitiv în inițierea și parcurgerea investigațiilor financiare. Însă urmează a fi luat în calcul faptul că pentru organul de urmărire penală și cel de investigații speciale, de cele mai deseori, investigațiile sunt perturbate și sabotate prin aspectul de secret comercial și/sau secret bancar. Dacă este să ne referim la politicile de creditare a băncilor, de regulă, ele se prezintă ca secret bancar.

Din raționamentele de secret bancar și mijloacele sofisticate de protecție a informației bancare, de regulă, instituțiile financiare nu sunt cooperante cu organul de urmărire penală. În practica internațională a organelor de urmărire penală în investigații se recurge la infiltrarea de agenți sub acoperire sau ofițeri sub acoperire în instituții de creditare.

Conduita agentului sub acoperire, care înglobează în sine regulile de comportament ale agentului în activitatea specială de investigație, face parte din categoria tacticii și metodicii de investigație sub acoperire. În consecință, în primul rând, urmează să definim conceptul de investigație sub acoperire și cel de agent sub acoperire, pentru a elucida toate particularitățile conduitei acestui subiect în procesul de acumulare a datelor despre infracțiune.

Infiltrarea operativă în organizațiile criminale reprezintă introducerea unui colaborator titular sau a unei persoane care colaborează în mod confidențial cu organele investigativ-operative în mediul infracțional (grup, organizație criminală) sau la obiective (întreprinderi, organizații, instituții), în scopul colectării informațiilor despre persoane, fapte și împrejurări de interes operativ și al îndeplinirii altor misiuni operative în vederea realizării sarcinilor activității operative de investigație. Infiltrarea operativă posedă un caracter complex, îmbrăcând forma unei operațiuni speciale ce include măsuri

organizaționale, tactice, tehnice, materiale de investigație operativă, de securitate etc., precum și de perfectare a actelor de identitate necesare și a altor documente de acoperire. Operațiunea specială de infiltrare operativă se realizează pe etape, fiind precedată de desfășurarea altor măsuri operative de investigații, precum chestionarea, culegerea de informații, urmărirea, experimentul operativ și, după caz, alte măsuri necesare infiltrării operative.

În literatura de specialitate autohtonă s-a abordat destul de nuanțat această măsură specială de investigație. Investigația sub acoperire reprezintă o măsură specială de investigații, a cărei realizare este bazată pe infiltrarea conspirată a ofițerului subdiviziunii specializate (sau a confidentului) în structurile criminale sau în rândurile funcționarilor unor organizații, firme, întreprinderi etc., în scopul culegerii datelor și informațiilor despre persoanele, faptele și circumstanțele care prezintă interes din punctul de vedere al activității speciale de investigații, influenței asupra unor persoane, precum și în scopul participării conspirate la alte acțiuni ce țin de soluționarea (sau de crearea condițiilor pentru soluționarea) sarcinilor activității speciale de investigații.

Infiltrarea operativă urmează a fi considerată nu doar în sens restrâns, ca un proces de infiltrare, penetrare în scopul strângerii informației, dar și ca rezultat intermediar sau finit în următoarele modalități:

- fortificarea poziției în obiectul de infiltrare;
- accesul la informația ce prezintă interes operativ;
- crearea circumstanțelor ce contribuie la obținerea informației de către persoanele infiltrate;
- efectuarea măsurilor de căutare și cercetare;
- identificarea persoanelor și faptelor ce prezintă interes operativ;
- stabilirea contactului (relațiilor de încredere) cu anumite persoane identificate;
- culegerea informației operative;
- efectuarea altor măsuri în scopul soluționării sarcinilor.

Infiltrarea operativă poate fi realizată prin următoarele două modalități:

1) *introducerea confidentului* (ofițerului operativ sau a colaboratorului) în obiectul de interes operativ sau în mediul apropiat al acestuia;

2) *racolarea (recrutarea) agentului* din membrii obiectului de interes operativ.

Etapele racolării sunt următoarele:

- 1) studierea clandestină a persoanei;
- 2) verificarea informației colectate;
- 3) identificarea sau crearea unei baze de recrutare ori găsirea unei modalități de consolidare a acestei baze;
- 4) stabilirea relațiilor confidentiale;
- 5) implicarea treptată într-o cooperare secretă sau după evaluare și verificare, propunerea directă de recrutare și începerea pregătirii recrutului.

În acest sens, sunt aplicate anumite modalități de racolare, în funcție de caz. Aici, modalitățile de racolare reprezintă „totalitatea mijloacelor de influență fizică sau morală asupra unei persoane pentru a o implica într-o cooperare secretă în rolul unui agent”. Există trei metode de a exercita presiuni asupra unei persoane: metoda *convingerii*; metoda *sugestiei*; metoda *constrângerii* [17].

Într-o altă ordine de idei, criminaliștii din Federația Rusă conchid că la investigarea infracțiunilor din segmentul financiar-bancar urmează a fi luate în calcul atât cauzele care au facilitat acordarea ilegală a creditului sau împrumutului, cât și factorii care se referă la gradul de vinovăție a persoanelor implicate, printre care:

- Lacunele legislative în domeniul creditării sau reglementarea defectuoasă a procedurii de examinare și acceptare a unui credit sau împrumut;
- Nerespectarea condițiilor și a cerințelor care sunt înserate în actele normative fie ale autorității de reglementare sau actelor corporative interne;
- Acceptarea creditelor și împrumuturilor în situație de prezentare a dosarului de creditare incomplet sau defectuos format;
- Verificarea superficială a solicitanților de credite și împrumuturi (persoane fizice sau juridice) fără studierea detaliilor din istoria creditară;
- Emiterea deciziilor de acordare a creditelor de către subiectul necorespunzător al instituției de credit;

- Acordarea creditelor sau împrumuturilor fără existența garanțiilor personale sau reale adecvate [18 p. 281-282].

După modul în care legea reglementează necesitatea efectuării expertizelor, acestea pot fi clasificate în expertize *obligatorii* și *facultative*.

Facultative pot fi numite expertizele ale căror dispunere și efectuare se realizează la decizia organului de urmărire penală, procurorului, instanței de judecată din oficiu sau la insistența părților în proces, sau în temeiul unei cereri scrise a persoanei fizice sau juridice privind efectuarea expertizei [19].

Ordonatorul expertizei judiciare identifică întrebările puse în fața expertului.

Pentru asigurarea unui rezultat eficient, ordonatorul expertizei judiciare este responsabil de punerea la dispoziția expertului a materialelor cauzei penale. Normele procesual-penale prevăd obligativitatea punerii la dispoziția expertului a obiectelor și materialelor respective, iar în cazurile necesare, și a materialelor cauzei penale, inclusiv când expertiza este efectuată din inițiativă și pe contul propriu al părților. Expertul poate înainta anumite cereri privind punerea la dispoziție a anumitor materiale, fapt despre care se face o mențiune în ordonanță sau încheiere prin care s-a dispus expertiza judiciară. În cazul în care materialele prezentate nu au fost suficiente, expertul poate indica asupra imposibilității de a răspunde la toate sau la unele din întrebări formulate [20].

De regulă, ordonatorul expertizelor judiciare în cauzele de investigare și urmărire penală a infracțiunilor din sfera financiară este organul de urmărire penală, însă, de foarte deseori, aceasta o solicită și persoanele implicate în procesul penal.

Succesul în investigarea infracțiunilor din sfera financiară fie bancară, fie non bancară, este indisolubil legat de modalitatea tactică de dispunere și concluziile experților atestați, în privința chestiunilor apărute în procesul de urmărire penală. Or, domeniul financiar-bancar este unul destul de complex, organul de urmărire penală fără suportul expertului judiciar în realitățile actuale ar fi practic lipsit de pârghie în investigare, deși expertiza în aceste cazuri formal este facultativă.

Scopul principal al expertizelor financiar-contabile în metodică criminalistică este de a determina acuratețea calculului rezultatului (tabloului) financiar – profit sau pierdere. În consecință, putem concluziona că această examinare este utilizată, în principal, în procesele legate de evaziune fiscală, sau, mai precis, cu reducerea bazei de impozitare prin subestimarea veniturilor proprii sau supraestimarea cheltuielilor.

Obiectul examinării contabile criminalistice a rezultatelor financiare este de a forma o opinie asupra fiabilității rezultatului financiar final al perioadei de raportare, adică a profitului sau pierderii pentru o anumită perioadă de raportare, precum și a legalității formării rezultatului financiar și elementele sale principale: venituri și cheltuieli din activități obișnuite și alte venituri și cheltuieli. De asemenea, o examinare contabilă a veniturilor și cheltuielilor pentru activități obișnuite poate fi efectuată separat, de exemplu, cum ar fi: examinarea corectitudinii calculării costului produselor, examinarea veniturilor din vânzarea produselor, examinarea cheltuielilor de vânzare și altele.

Pentru a forma o opinie pe baza rezultatelor revizuirii rezultatelor financiare și a utilizării acestora, este necesar să se controleze următoarele:

- în primul rând, să verifice corectitudinea formării profitului sau pierderii din vânzarea produselor, precum și a mărfurilor, mijloacelor fixe și a altor active;
- se efectuează și o analiză a veniturilor din exploatare și a cheltuielilor de exploatare și se efectuează o verificare a conformității raportării cu datele contabile sintetice și analitice;
- în al doilea rând, se verifică corectitudinea contabilizării veniturilor nerealizate și a cheltuielilor neefectuate;
- în al treilea rând, este necesar să se efectueze o examinare a utilizării corecte a profiturilor (dividende, cheltuieli din fonduri proprii, fonduri și rezerve).

Informațiile normative, incipiente, determinate în cadrul unei anumite organizații, includ documente precum politicile contabile (creditare) ale organizației, statutul acesteia, planul de afaceri și altele asemenea. Pe baza acestor informații, contabilitatea criminalistică poate evalua competența tranzacțiilor comerciale studiate, reflectată în informațiile factive. Acestea includ:

1. documente primare de contabilizare a veniturilor și a cheltuielilor. Acestea includ facturi, rapoarte anticipate, extrase bancare din conturi curente și alte conturi, rapoarte anticipate, extrase de plată, rapoarte de casierie etc.

2. registre de contabilitate analitică și sintetică pentru conturile [21] corespondente, în special, din contabilitatea bancară reglementată de Banca Națională a Moldovei sau pentru organizațiile de creditare nebancaară după cerințele obligatorii ale Comisiei Naționale a Pieței Financiare.
În conformitate cu actele normative ale Republicii Moldova, băncile au obligația să asigure:
 - elaborarea de sine stătător a procedurilor interne privind inițierea și reflectarea în evidența contabilă a operațiunilor bancare, ținând cont de prevederile legislației în vigoare;
 - întocmirea documentelor primare pentru orice operațiune efectuată;
 - înregistrarea în contabilitate a tuturor operațiunilor;
 - inventarierea patrimoniului băncii;
 - întocmirea rapoartelor financiare și statistice;
 - controlul independent și confirmarea rapoartelor financiare de către audit;
 - furnizarea, publicarea și păstrarea informațiilor cu privire la situația patrimoniului și rezultatele obținute de bancă;
 - alte obligații în conformitate cu actele normative [22].

Referințe bibliografice:

1. Gheorghită, Mihail. *Rolul ofițerului de urmărire penală la cercetarea criminalistică a infracțiunilor*, <https://juridicemoldova.md/7086/rolul-ofiterului-de-urmarire-penala-la-cercetarea-criminalistica-a-infraciunilor.html>
2. Gheorghită, Mihail. *Tratat de Criminalistică*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017. 872 p. ISBN 978-9975-53-834-3
3. Dr. Sorescu, Laurențiu. *Insolvența bancară în dreptul comerțului internațional*. Monografie. București: Universul Juridic, 2010. ISBN 978-973-127-222-1
4. Legea privind Comisia Națională a Pieței Financiare nr. 192-XIV din 12.11.1998 (în vigoare 04.03.1999)
5. Legea cu privire la banca națională, nr. 548-XIII din 21.07.1995 (în vigoare 12.10.1995). Legea privind activitatea băncilor nr. 202 din 06.10.2017 (în vigoare 01.01.2018)
6. Șestacovscaia, Angela; Strechi, Maria. *Politica băncilor comerciale privind creditarea întreprinderilor în Republica Moldova*, Institutul de Relații Internaționale. Volumul V. Anuar Științific al Institutului de Relații Internaționale. Numărul 5 / 2007 / ISSN 1857-1840
7. Legea cu privire la piața de capital nr. 171 din 11.07.2012; Material din conferința internațională, Rolul unei bănci centrale în modernizarea societății – provocări în economiile emergente 07.04.2021
8. Gheorghită, M. *Rolul ofițerului de urmărire penală la cercetarea criminalistică a infracțiunilor*. Disponibil: https://juridicemoldova.md/7086/rolul-ofiterului-de-urmarire-penala-la-cercetarea-criminalistica-a-infraciunilor.html#_ftnref1
9. Codul de Procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14-03-2003; Hotărârea Băncii Naționale al Moldovei cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la tratamentul riscului de credit pentru bănci potrivit abordării standardizate nr. 111 din 24.05.2018 (în vigoare 30.07.2018)
10. Doraș, Simion. *Criminalistica*. Chișinău: Cartea Juridică, 2011. ISBN 978-9975-53-015-6
11. Piperea, Gheorghe. *Insolvența: legea, regulile, realitatea*. Romania, Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-973-1911-10-6
12. Gheorghită, Mihai. *Tratat de Criminalistică*. Chișinău, 2017. p. 329. ISBN 978-9975-53-834-3
13. Doraș, Simion. *Criminalistica*. Chișinău, 2011. p. 395 ISBN 978-9975-53-015-6
14. Майерс Дэвид. *Интуиция*. Питер, 2012. Intuition its Powers and Perils David G Myers Yale University Press;
15. Rolul ofițerului de urmărire penală la cercetarea criminalistică a infracțiunilor 27.02.2020 | Mihail Gheorghită, <https://juridicemoldova.md/7086/rolul-ofiterului-de-urmarire-penala-la-cercetarea-criminalistica-a-infraciunilor.html>.
16. Scurtă incursiune în caracteristica criminalistică a infracțiunilor informatice 21.02.2020 | Boris Talpă <https://juridicemoldova.md/6987/scurta-incursiune-in-caracteristica-criminalistica-a-infraciunilor-informatic.html>.
17. Caracteristica conduitei agentului sub acoperire în activitatea specială de investigație 20.03.2020 | Dumitru Roman, Artiom Eni. <https://juridicemoldova.md/7446/caracteristica-conduitei-agentului-sub-acoperire-in-activitatea.html>
18. Коршунов, О.Н.; Степанов, А.А. Курс криминалистики в трех томах. Том III. Санкт-Петербург, 2004. ISBN 5-94201-327-6.

19. <https://www.expert-judiciar.com/post/clasificarea-%C8%99i-tipologia-expertizelor-judiciare>
20. Ghidul Ordonatorului de Expertize Judiciare <https://www.undp.org/ro/moldova/publications/ghidul-ordonatorului-expertizei-judiciare>
21. The forensic accounting and fraud examination of financial results Elnikova A. (Russian Federation) Судебно-бухгалтерская экспертиза финансовых результатов Ельникова А.С. (Российская Федерация) <https://cyberleninka.ru/article/n/sudebno-buhgalterskaya-ekspertiza-finansovyh-rezultatov/viewer>
22. Regulamentul privind organizarea contabilității în băncile din Republica Moldova, aprobat prin HCA al BNM nr. 238 din 10.10.2002, H O T Ă R Ă R E cu privire la nivelul ratelor dobânzilor Băncii Naționale a Moldovei și la norma rezervelor obligatorii nr. 238 din 03.12.2021 (în vigoare 03.12.2021) Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 302-306 art. 1404 din 10.12.2021, <https://www.bnm.md/ro/content/regulamentul-privind-organizarea-contabilitatii-bancile-din-republica-moldova-aprobat-prin>

CZU 343.26:316.6

DISCRIMINAREA DEȚINUȚILOR CU DIZABILITĂȚI – PROBLEME, CONSTATĂRI, RECOMANDĂRI

Veronica POZNEACOVA, studentă, ciclul II,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The infrastructure of penitentiary institutions is not suited to the necessities of people with locomotor disabilities. The refusal in reasonable accommodation to the needs of the detainee with disabilities by the Prison Administration 13 was founded by the Council for equality in Decision No. 155 of 11.12.2014. Later the detainee addressed to the European Court of Human Rights, which found the violation of art. 3 by undue delay in conducting investigations to establish the inmate's hepatitis C contamination, non-investigation of complaints of hepatitis C contamination in the prison system, and inadequate medical care. This decision is a crucial one in the case law of the Equality Council, being one of two councils' decisions mentioned in the case law of the ECtHR. In this study, we analyzed the violations found by the Equality Council, the failure of positive obligations by the authorities, the reasonable non-accommodation of the conditions of detention to the needs of the person with locomotor disabilities from childhood and the non-granting of the pension for persons with disabilities during their deprivation of liberty. In order to prevent the repetition of these violations in the future, we formulated the recommendations of the relevant authorities focused on improving the conditions of detention of persons with disabilities in penitentiary institutions.*

Keywords: *disability, reasonable accommodation, penitentiary system, positive obligations, conditions of detention.*

Introducere

Consiliul pentru egalitate reprezintă o autoritatea publică, instituită prin Legea Nr. 121 din 25-05-2012, cu privire la asigurarea egalității în scopul prevenirii și combaterii discriminării și asigurării egalității [3, art. 11]. Consiliul constată faptele, care reprezintă discriminare directă, discriminare indirectă, hărțuire, instigare la discriminare, victimizare și refuzul în acomodare rezonabilă. Deciziile Consiliului sunt obligatorii pentru executare de la data comunicării lor părților [4, pct. 65].

Conceptul de acomodare rezonabilă este definit prin Legea cu privire la asigurarea egalității ca fiind orice modificare sau adaptare necesară și adecvată, într-un caz particular, care nu impune o sarcină disproporționată sau nejustificată atunci când este nevoie pentru a asigura unei persoane exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale în condiții de egalitate cu ceilalți [3, art. 2]. Acomodarea rezonabilă presupune adaptarea mediului, a condițiilor la necesitățile particulare a persoanei pentru ca aceasta să poată exercita drepturile constituționale în volum deplin, ca și alte persoane, care nu posedă aceste caracteristici particulare. Obligația de a asigura acomodare rezonabilă este pusă în sarcina autorității, de care depind condițiile de exercitare a unui drept fundamental prevăzut de lege. Printre situațiile în care poate fi necesară acomodarea rezonabilă se numără, în special, adaptarea condițiilor și a procesului de studii în instituție de învățământ la necesitățile copilului cu dizabilități, măsurile implementate fiind în strânsă legătura cu tipul dezabilității de care suferă copilul. Altă situație, care necesită acomodare rezonabilă, se manifestă prin obligația instituției penitenciare de a adapta condiții de detenție la necesitățile particulare ale persoanei cu dezabilități, ca aceasta să poată exercita drepturile reglementate de legislația în vigoare în volum deplin.

Cu toate acestea, obligațiile puse în sarcina autorităților nu trebuie să fie disproporționate și nejustificate. Prin urmare, măsurile implementate trebuie să fie strict necesare, fiind determinate de necesitățile speciale ale unei anumite persoane și coroborate cu sferile în care aceasta nu-și poate exercita drepturile în volum deplin. Proporționalitatea măsurilor de acomodare rezonabilă se manifestă prin: 1. determinarea necesităților speciale ale persoanei; 2. stabilirea sferei, în care aceasta nu-și poate exercita drepturile în volum deplin; 3. determinarea măsurilor, care pot facilita exercitarea drepturilor fundamentale de către persoana respectivă prin depășirea dificultăților generate de necesitățile speciale ale acesteia; 4. implementarea măsurilor necesare. Prin urmare, măsurile implementate trebuie să fie strict necesare, efective, eficiente și să corespundă necesităților persoanei. Măsurile respective nu pot fi aplicate șablonat, fiind elaborate după evaluarea amplă a necesităților persoanei vizate. Justificarea măsurilor propuse spre implementare se manifestă prin determinarea impactului acestor măsuri asupra situației particulare a persoanei respective și determinarea implementării acestor măsuri poate îmbunătăți exercitarea drepturilor fundamentale. Disproporționalitatea măsurilor de acomodare rezonabilă se manifestă prin solicitarea de implementare a unor măsuri, care depășesc substanțial necesitățile persoanei, sunt costisitoare din perspectiva timpului, a resurselor, a mijloacelor financiare sau sunt foarte greu de implementat. Calificarea măsurilor ca nejustificate se manifestă prin solicitarea implementării unor măsuri, care depășesc substanțial necesitățile persoanei sau nu contribuie la creșterea gradului de respectare a drepturilor ei.

La data de 11.12.2014 Consiliul pentru egalitate a emis decizia 155/14 prin care a constatat refuzul în acomodarea rezonabilă, pe criteriu de dizabilitate de către administrația Penitenciarului 13. Ulterior, victima discriminării s-a adresat la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care a constatat încălcarea art. 3 prin întârzieri nejustificate în efectuarea investigațiilor pentru stabilirea contaminării cu hepatită C a deținutului, neinvestigarea plângerilor de contaminare cu hepatită C în sistemul penitenciar și îngrijiri medicale inadecvate [1]. În decizia sa, CtEDO a făcut trimitere la examinarea plângerii reclamantei de către Consiliul pentru egalitate și concluziile acestuia expuse în Decizia 155/14, ceea ce determină necesitatea analizei încălcărilor constatate de către Consiliul și elaborarea recomandărilor pentru prevenirea apariției situațiilor similare pe viitor.

Circumstanțe de fapt

În plângerea adresată Consiliului, petiționara a invocat faptul că aceasta este discriminată de către Departamentul Instituțiilor Penitenciare, Penitenciarul nr. 13, Casa Națională de Asigurări Sociale pe criteriu de dizabilitate, privind refuzul în acomodarea rezonabilă și pe criteriu de statut social de deținută, privind refuzul achitării indemnizației de invaliditate de către Casa Națională de Asigurări Sociale. Petiționara este de naționalitate rusă și este invalid de gradul I. Aceasta suferă de sechele ale traumatismului vertebro-medular cu parapareză membrelor inferioare, hepatită cronică virală „C”, activitate „O”, narcomanie opiacee. Odată cu internarea în P13, s-a îmbolnăvit și de alte boli, cum ar fi: dermatită de contact, IRVA, bronhopneumonie acută pe dreapta, fracturi vicios consolidate a osului calcaneu stâng, otită cronică bilaterală. Ea se află la evidență de dispensar în serviciul medical al Penitenciarului nr. 13 Chișinău cu consecințe ale traumatismului vertebro-medular. Petiționara s-a aflat în penitenciarul nr. 16 Pruncul pentru investigații și tratament în condiții de staționar numai în perioada 18 iulie 2013 - 13 august 2013. Conform recomandărilor CEMV, ea necesită îngrijire permanentă acordată de către o altă persoană (extras din Certificatul Seria EM nr. 231668, emis de Casa Națională de Asigurări Sociale). Din cauza condițiilor proaste de detenție și a acordării asistenței medicale necalificate, (servicii stomatologice în penitenciar), petiționara a fost infectată de hepatita „C” [5].

Circumstanțele de fapt interpretate de către petiționara ca fiind neacomodarea rezonabilă se numără: 1. Detenție într-un bloc al Penitenciarului nr. 13, la etajul nr. 2, chiar dacă aceasta se deplasează în cărucior și nu se poate deplasa în mod individual în alte locații, fiind ajutată de alți deținuți, care o transportă (ex. – întrevedere cu avocatul). 2. Imposibilitatea realizării activităților vitale, care i-ar permite să-și asigure în mod elementar igiena personală sau alimentația în celula în care aceasta este deținută, în special aceasta nu se poate spăla în mod individual, nu poate face mâncare, nu poate merge la veceu, pentru că acesta nu este în nici un fel acomodat pentru necesitățile persoanelor cu dizabilități și este foarte murdar. Pentru a facilita accesul la veceu, ca rezultat al cerințelor multiple, administrația P13 i-a oferit petiționarei un scaun vechi, al cărui fund a fost scos și de pe care este foarte ușor să cazi. 3. Baia nu este adaptată și se realizează în comun cu alte deținute, fiind organizată doar o dată pe săptămână.

Din cauza că sala de baie nu este acomodată necesităților persoanelor cu dizabilități, în luna februarie 2012, petiționara a căzut jos și s-a lovit grav, ca rezultat al loviturii fiind cauzate mai multe echimoze pe diferite părți ale corpului. 4. Patul, de asemenea, nu este adaptat necesităților persoanelor cu dizabilități. 5. Petiționarei nu i se acordă asistența medicală necesară, chiar dacă aceasta a solicitat în nenumărate ori asistența medicilor din cadrul penitenciarului. 6. Petiționara nu poate avea întrevederi confidențiale cu avocatul său, din motivul că aceasta nu poate fi transportată în locul unde au loc, de regulă, întrevederile, din cauza infrastructurii neadaptate reprezentată de scări abrupte, înalte, coridor îngust, din considerentul că sala de audieri a Penitenciarului nr. 13, se află la etajul 3 al Postului nr. 1 (de către gardieni și deținuți este numit Turn). 7. Alimentația petiționarei, la fel este proastă și nu corespunde recomandărilor medicale, ținând cont de bolile de care suferă aceasta. Petiționara recepționează câte un colet pe săptămâna de la mama acesteia, care-i permite să aibă o alimentație adecvată [5].

Pentru soluționarea acestor probleme petiționara, în repetate rânduri, s-a adresat la Departamentul Instituțiilor Penitenciare, Administrației Penitenciarului nr. 13, Centrului pentru Drepturile Omului, prin care a solicitat îmbunătățirea condițiilor de detenție, acordarea unui asistent personal, acordarea asistenței medicale adecvate, ajustarea infrastructurii celulei la cerințele acesteia. Petiționara nu a recepționat nici un răspuns de la Departamentul Instituțiilor Penitenciare și administrația Penitenciarului nr. 13. La data de 23 iunie 2011 a recepționat răspunsul avocatului parlamentar, Aurelia Grigoriu, prin care au fost constatate existența condițiilor proaste de detenție în privința petiționarei M.T. și a drepturilor acesteia, în calitate de invalid. Dna Aurelia Grigoriu a făcut mai multe recomandări administrației Penitenciarului nr. 13 cu privire la îmbunătățirea condițiilor de detenție în privința petiționare, inclusiv reieșind din situația sa specifică de persoană cu dizabilități, dar care nu au fost executate, situația petiționarei rămânând a fi gravă în continuare [5].

În plângerea depusă la Consiliu, petiționara a invocat prezența discriminării indirecte pe criteriu de statut social curent, fiind invocat faptul că administrația Penitenciarului nr. 13 nu a realizat măsuri suficiente, astfel ca aceasta să-și recepționeze pensia de invaliditate, garantată de legislație, reieșind din starea acesteia de sănătate. Petiționara a adresat o petiție Centrului pentru Drepturile Omului, care i-a comunicat că conform prevederilor art. 7 din Legea, privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni nr. 499 din 10 iulie 1999 [2], aceasta nu are dreptul la pensia de invaliditate, fiindcă se află la întreținere deplină a statului [5]. Petiționara califică această prevedere ca fiind discriminatorie pe motiv că este aparent neutră, însă dezavantajează anumite categorii de persoane, și anume persoanele cu grad de invaliditate private de libertate pe criteriu de dizabilitate. Petiționara consideră că este victima unei situații de discriminare indirectă, deoarece în raport cu dânsa, în calitatea sa de invalid de gradul I, persoană cu dizabilități, se aplică tratament diferențiat, în comparație cu alți deținuți care au statut de pensionar și recepționează pensia de vârstă în penitenciar, în baza criteriului de stare socială (persoană condamnată, deținută în penitenciar), fiindu-i lezat dreptul la asistență și protecție socială, garantat de prevederile art. 47 al Constituției Republicii Moldova [5].

După depunerea plângerii, s-a început reparația celulei în care este deținută petiționara, iar pe timpul reparației dumeaiei a fost transferată într-o celulă cu alte deținute, care se află în subsolul penitenciarului și nu este acomodată la necesitățile persoanei cu dizabilități. Petiționara nu a fost asigurată cu un cărucior, cumpărându-l în mod individual [5].

Constatările Consiliului pentru egalitate

Consiliul constată că petiționara invocă două forme distincte de discriminare interzise prin art. 2 al Legii nr. 121 privind asigurarea egalității: - discriminare prin refuz în acomodare rezonabilă pe criteriu de dizabilitate al petiționarei, comisă de Departamentul Instituțiilor Penitenciare și de Penitenciarul nr. 13 și - discriminare bazată pe dizabilitate și locul aflării persoanei exprimată prin refuzul achitării alocației sociale de stat petiționarei pe durata detenției sale, ale cărei scop este eliminarea barierelor cu care se ciocnește petiționara ca persoană cu dizabilități [5].

Cu referire la pretinsa discriminare a petiționarei prin refuzul în acomodare rezonabilă pe criteriu de dizabilitate, manifestat de Departamentul Instituțiilor Penitenciare și Penitenciarul nr. 13, Consiliul conchide că din probele acumulate la dosar, fotografiile făcute în Penitenciarul nr. 13 și din mărturiile depuse de părți, cele descrise în plângere de către petiționară, corespund situației de fapt în care se află aceasta și constituie refuz în acomodarea rezonabilă. Penitenciarul nr. 13 nu este adaptat arhitectural și nu dispune de asistenți personali pentru a deține persoane cu dizabilități care întâmpină

bariere din motiv al dizabilității sale [5]. Administrația instituției penitenciare nu a adoptat o abordare proactivă, axată pe acomodarea condițiilor materiale în celula în care este deținută petiționara, ținând cont de dizabilitatea ei. Administrația a fost informată de dificultățile pe care le întâmpină petiționara, despre imposibilitatea ei de a realiza activități vitale și de a se deplasa de sine stătător, cu toate acestea, nu au fost implementate acțiunile pentru a diminua suferința reclamantei în detenție, determinată de starea de sănătate a acesteia, care s-a agravat în detenție. Administrația P-13 a putut implementa mai multe acțiuni, pentru a acomoda condiții de detenție la necesitățile reclamantei, precum: 1. Transferul acesteia în celulă, care se afla la etajul 1; 2. Acordarea unui cărucior; 3. Adaptarea blocului sanitar la necesitățile unei persoane cu dizabilități; 4. Efectuarea unei reparații în celulă; 5. Acordarea asistenței medicale calificate și respectarea prescripțiilor medicilor, pentru a diminua înrăutățirea sănătății acesteia; 6. Împuternicirea unei femei, care activează în deservirea gospodărească de a-i ajuta la solicitare; 7. Acordarea unei camere la etajul 1, care putea fi folosită pentru întrevederile reclamantei cu avocatul. Înaintea de adresarea petiționarei la Consiliu nici una dintre aceste acțiuni nu au fost efectuate.

Reclamatul Penitenciarul 13 recunoaște omisiunile sale și, deși a întreprins măsuri, ca urmare a adresării petiționarei la Consiliu, acestea nu au fost suficiente pentru a-i asigura petiționarei acomodarea rezonabilă. Deși celula în care se deținea M.T. a fost reparată, fiind instalate bare de suport în zona pentru veceu, precum și pe coridorul unde se află celula petiționarei, accesul în celulă și din celulă la spațiul destinat plimbărilor este în continuare inaccesibil pentru petiționară, persoană cu dizabilități locomotorii [5]. Prin urmare, acțiunile implementate de către administrația instituției penitenciare nu au fost suficiente pentru a acomoda condițiile de detenție la necesitățile persoanei cu dizabilități. Îmbunătățirile efectuate nu au fost în măsură să faciliteze realizarea acțiunilor vitale ale petiționarei și a-i acorda posibilitatea să realizeze dreptul la plimbare și posibilitatea de a ieși din celulă fără suportul altor deținute. Deținuta, în continuare, a fost lezată în dreptul de a avea întrevederi confidențiale cu avocatul și în dreptul de a petrece 2 ore pe zi în aer liber.

Consiliul reține că Penitenciarul nr. 13 a eșuat în obligația de a asigura petiționarei acomodarea rezonabilă, ori camera în care se deține dna M. se află în continuare la etajul 2 al clădirii și asta în circumstanțele în care scările nu sunt dotate cu rampă de acces pentru cărucior. Reclamatul, în exercitarea obligației sale de a asigura acomodare rezonabilă, s-a limitat la instalarea pe peretele lateral al scărilor a unei bare de suport, uitând că petiționara nu se poate deplasa fără cărucior și această bară nu rezolvă inaccesibilitatea scărilor pentru ea. Așadar, petiționara rămâne să se afle într-o ambianță neprietenosă și neacomodată pentru persoane cu dizabilități locomotorii [5]. Din cele expuse mai sus, observăm că unele măsuri implementate de către administrația instituției penitenciare nu au fost adaptate la specificul dizabilității petiționare, și anume la faptul că aceasta se deplasează în cărucior. Îmbunătățirile implementate nu puteau fi folosite de către petiționară și nu puteau facilita deplasarea ei în interiorul instituției penitenciare. Administrația instituției penitenciare a urmărit să implementeze careva acțiuni, pentru a arăta adaptarea penitenciarului la necesitățile persoanelor cu dizabilități fără a ține cont de situația particulară a petiționarei.

Totodată, Consiliul înțelege că petiționara este impusă de situația în care se află în penitenciar să apeleze la ajutorul unei persoane terțe în procesul de îngrijire personală pentru că nu se descurcă de una singură din cauza dizabilității sale. În acest sens, pentru a-și epuiza sarcina de a acomoda rezonabil petiționara, ar fi fost suficient ca Penitenciarul nr. 13 să dispună de cel puțin o angajată infirmieră de gen feminin, care ar putea să o asiste pe petiționară în procesul de îngrijire personală la cererea acesteia [5]. Această soluție ar putea rezolva unele probleme, determinate de necesitatea de a asigura acomodarea rezonabilă a condițiilor de detenție, și anume de a facilita intrarea și ieșirea persoanei din celulă, acordarea unui ajutor necesar în efectuarea activităților vitale zilnice și deplasarea în curte pentru plimbări. Infirmieră trebuia, în mare parte, să realizeze acțiunile unui asistent personal, care acordă ajutorul persoanei cu dizabilități în comunitate. Însărcinarea unei deținute cu aceste atribuții ar putea facilita acomodarea petiționarei la mediu penitenciar și asigura o intendență relativă a acesteia, diminuând suferințele determinate de progresarea bolii ei.

Din explicațiile oferite Consiliului a devenit evident că atât Departamentul Instituțiilor Penitenciare, cât și Penitenciarul nr. 13 nu și-au epuizat sarcina probei și nu au demonstrat că acomodarea rezonabilă cerută de petiționară impune efort disproporționat asupra instituției penitenciare și astfel nu poate fi realizată. Dimpotrivă, faptul că pe durata examinării acestei plângeri reclamații au cheltuit

surse financiare pentru realizarea unor măsuri de acomodare, fără să le realizeze pe deplin pe toate, confirmă că sarcina nu este disproporționată [5]. Pentru realizarea acțiunilor necesare în scopul acomodării rezonabile a petiționarei nu au fost necesare cheltuirea mai multor mijloace financiare indisponibile la moment în bugetul instituției penitenciare, efectuarea unor acțiuni complexe sau a unor reconstrucții capitale. Cu toate acestea, administrația nu a implementat aceste acțiuni la solicitarea petiționarei, începând implementarea lor doar după adresarea cererii la Consiliul pentru egalitate. Aceste considerente arată că acțiunile necesare nu au disproporționate și imposibil de realizat de către Penitenciarul 13. Pornind de la cele expuse mai sus, Consiliul pentru egalitate a constatat prezența discriminării prin refuz în acomodarea rezonabilă, pe criteriu de dizabilitate, recomandând Departamentului Instituțiilor Penitenciare și Penitenciarul nr. 13 să realizeze acomodarea rezonabilă potrivită situației petiționarei în termen de până la 90 de zile. În plus, Ministerului Justiției și Departamentul Instituțiilor Penitenciare le-a fost recomandată implementarea măsurilor imediate pentru acomodarea instituțiilor penitenciare pentru deținuții cu dizabilități.

Analizând prezența discriminării indirecte, Consiliul a făcut trimitere la prevederile art. 3 al Legii nr. 499 din 14.07.1999, care enumeră categoriile de persoane, care beneficiază de plata alocației. Petiționara, fiind invalid de gradul I din copilărie, se încadrează în art. 3 lit. b) al Legii menționate fiind persoană cu dizabilități severe și medii din copilărie, iar alocația primită de ea se cuprinde de textul art. 3 lit. g), formulat în felul următor „persoanele cu dizabilități severe din copilărie – pentru îngrijire, însoțire și supraveghere”. Așadar, este fără dubii că alocația pentru dizabilitatea petiționarei se încadrează în ambele situații, ea fiind persoană cu dizabilitate severă, invalid de gradul I. Totodată, Consiliul observă că legislatorul, în textul art. 3 lit. g) din Legea nr. 499, specifică foarte clar că scopul alocației oferite pentru persoanele cu dizabilități severe este anume pentru îngrijire, însoțire și supraveghere. Deci alocația vine să elimine sau să micșoreze barierele cu care persoana se confruntă datorită dizabilității sale. În asemenea circumstanțe, o persoană cu dizabilități severe, care se află în libertate beneficiază, fără careva restricții, de alocația socială de stat, scopul căreia este să-i asigure persoanei cu dizabilități severe din copilărie îngrijire, însoțire și supraveghere, pe de altă parte, dacă acea persoană se află în detenție alocația socială de stat este suspendată, drept pretext fiind invocată aflarea persoanei la întreținerea statului. Într-o astfel de situație, având mai sus constatat că Penitenciarul nr. 13 nu este acomodabil pentru detenția persoanelor cu dizabilități, autoritatea publică, responsabilă de stabilirea și modul de achitare a acestei alocații sociale, neglijează scopul pentru care aceasta este achitată și anume: pentru îngrijire, însoțire și supraveghere. Aici, Consiliul subliniază că persoanele cu dizabilități severe din copilărie, indiferent dacă se află la libertate sau în detenție, au, în egală măsură, aceleași necesități pentru că acestea reies din natura dizabilității. Astfel, petiționara, deși aflându-se la întreținerea statului, rămâne a fi persoană cu dizabilități severe din copilărie într-un mediu neacomodat pentru dizabilitatea sa [5].

Importanța acestor constatări ale Consiliului se rezumă la determinarea spiritului legii, fiind stabilită cauza acordării indemnizațiilor persoanelor cu dizabilități, și anume „îngrijire, însoțire și supraveghere”. Prin introducerea alocațiilor sociale, legiuitorul a urmărit drept scop micșorarea suferințelor persoanelor cu dizabilități, susținerea lor, acomodarea condițiilor de viață la necesitățile particulare ale acestora, acordându-le posibilitatea să achite serviciile unui asistent personal. Persoanele cu dizabilități în custodia statului sunt limitate în primirea acestor indemnizații pe motiv că autoritățile sunt obligate să asigure acomodarea rezonabilă a condițiilor materiale la necesitățile lor, acordarea asistenței medicale calificate, prezența unei persoane, care le va facilita îndeplinirea lucrurilor de rutină, autoritățile realizând sarcina de „îngrijire, însoțire și supraveghere” pentru care a fost acordată indemnizație.

În aceasta ordine de idei, Consiliul se arată îngrijorat de soarta petiționarei și, în general, a persoanelor cu dizabilități beneficiari ai alocațiilor sociale, cărora li se suspendă achitarea acestora pe motivul aflării lor în detenție, atunci când aceste instituții sunt neacomodate. Asemenea stare de fapt a lucrurilor constituie discriminare prin negarea acomodării rezonabile [5]. Problema principală se rezumă la faptul că autoritățile instituțiilor penitenciare nu realizează obligația lor de a asigura acomodarea rezonabilă a condițiilor de detenție la necesitățile persoanelor cu dizabilități, care, în final, rămân și fără indemnizație de invaliditate și fără „îngrijire, însoțire și supraveghere”, care nu sunt asigurate de către autoritățile statului. În situația respectivă, persoana cu dizabilități rămâne a fi dezavantajată și nu primește ajutor financiar și logistic garantat de către prevederile legale.

Negarea acomodării rezonabile se manifestă în special prin faptul că toate autoritățile responsabile pentru implementarea acțiunilor axate pe acordarea ajutorului și îngrijirii persoanelor cu dizabilități neagă prezența obligațiilor pozitive în sarcina lor, punându-le în sarcina altor autorități. Cu alte cuvinte, Casa Națională de Asigurări Sociale suspendă plățile în folosul petiționarei, pe motiv că aceasta este în custodia statului, Departamentul Instituțiilor Penitenciare fiind responsabil pentru acomodarea rezonabilă a acesteia. Departamentul Instituțiilor Penitenciare și Penitenciarul 13, la rândul lor, neagă obligația de a efectua acțiuni pentru acomodarea rezonabilă a petiționarei sub pretextul suprapopulării instituției penitenciare, lipsei mijloacelor financiare sau a imposibilității implementării acțiunilor pentru acomodarea rezonabilă a persoanelor cu dizabilități. Cu toate acestea, prezența unor dificultăți în gestionarea instituției penitenciare nu poate reprezenta un argument pentru încălcarea drepturilor omului, a dreptului de a nu fi supus tratamentului inuman și degradant sau a dreptului la un tratament nediscriminatoriu. Problemele în sistemul penitenciar nu trebuie să fie soluționate prin mijloace în detrimentul persoanelor private de libertate și nu trebuie să fie invocate pentru a justifica încălcarea drepturilor fundamentale. În obligația autorităților intră identificarea modalităților de soluționare a problemelor, pentru a asigura condiții de detenție umane, care corespund standardelor internaționale, acomodarea rezonabilă a condițiilor pentru persoanele cu dizabilități și respectarea dreptului absolut de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant.

Consiliul subliniază că persoanele cu dizabilități aflate în detenție sunt discriminate în raport cu persoanele aflate în detenție care nu suferă de dizabilitate, deoarece, fiind în situație diferită, li se aplică același tratament. Penitenciarul nu asigură suplimentar îngrijire, însoțire și supraveghere de care au nevoie persoanele cu dizabilități severe aflate în detenție. Din contra, acestea sunt tratate la fel ca și ceilalți deținuți care nu au dizabilități. Situația arată că persoanele cu dizabilități aflate în detenție sunt tratate egal cu cele fără dizabilități, iar acest tratament este discriminatoriu, ori aplicarea tratamentului egal persoanelor aflate în situații semnificativ diferite, constituie discriminare [5]. În aceste circumstanțe, persoanele cu dizabilități suferă incomodități suplimentare, care nu sunt prezente la detenția persoanelor fără dizabilități, ceea ce înrăutățește considerabil situația lor. Neimplementarea acțiunilor în vederea acomodării rezonabile înrăutățește situația persoanelor cu dizabilități, supunându-le suferințelor, care pot fi calificate ca tratament inuman sau degradant, ceea ce determină necesitatea implementării acțiunilor prompte din partea autorităților pentru a asigura acomodarea rezonabilă a condițiilor de detenție la necesitățile acestei categorii de persoane.

Pornind de la cele expuse mai sus, Consiliul a constatat faptul că alin. 10 al art. 6 din Legea nr. 499 din 14.07.1999, privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, este discriminatoriu față de persoanele cu dizabilități private de libertate în instituțiile penitenciare neacomodate pentru această categorie de deținuți [5].

Concluzii

Până în prezent, persoanele cu dizabilități se confruntă cu refuzul în acomodarea rezonabilă din partea administrației instituțiilor penitenciare. Arhitectura sistemului penitenciar, în mare parte, este neadaptată la necesitățile persoanelor cu dizabilități, care nu-și pot realiza eficient drepturile reglementate de legislație în vigoare. Administrația Națională a Penitenciarelor nu a soluționat problema însărcinării unei deținute angajate în sectorul de deservire gospodărească în acordarea ajutorului persoanei cu dizabilități la solicitare, persoana, care ar putea înlocui un asistent personal. Mai mult ca atât, adaptarea condițiilor de detenție la necesitățile persoanelor cu dizabilități nu reprezintă o sarcină disproporționată și urmează să fie realizată de către administrația instituției penitenciare, inclusiv prin efectuarea reparațiilor în celule, în care se dețin persoanele cu dizabilități, procurarea cărucioarelor pentru persoanele cu dizabilități locomotorii și acordarea asistenței medicale calificate.

În plus, Consiliul a constatat prezența discriminării indirecte, care se manifestă prin neacordarea alocațiilor sociale persoanelor cu dizabilități în custodia statului, ceea ce determină limitarea lor în îngrijire, însoțire și supraveghere, care nu sunt asigurate pe deplin de către instituția penitenciară, iar deținutul este limitat în posibilitatea achitării pentru servicii de asistență și îngrijire pe motivul suspendării achitării alocațiilor sociale. Toate persoanele cu dizabilități, indiferent de statutul lor procesual, starea socială și materială au dreptul la alocații sociale necesare pentru îngrijirea acestora, iar limitarea unor categorii de persoane cu dizabilități în acordarea pensiei, de exemplu, pe motiv că acestea sunt private de libertate este inadmisibilă și contravine spiritului legii.

În cazul analizat, Casa Națională de Asigurări Sociale a suspendat achitarea alocațiilor sociale pe motiv că persoana cu dizabilități este privată de libertate, iar administrația instituției penitenciare nu a realizat obligație pozitivă de a adopta condiții de detenție la necesitățile deținutului cu dizabilități. Această abordare a autorităților are urmări negative pentru persoana, care nu are nici susținere financiară din partea statului și nici nu se bucură de acomodarea condițiilor de detenție de administrația instituției penitenciare. Pentru neadmiterea acestor încălcări pe viitor, este necesară modificarea prevederilor legislației în vigoare în aspectele care se referă la acordarea indemnizațiilor sociale persoanelor cu dizabilități private de libertate și adaptarea condițiilor de detenție în instituții penitenciare la necesitățile persoanelor cu dizabilități.

Recomandări pentru executarea hotărârii Consiliului pentru egalitate Parlamentului

1. Modificarea art. 6 alin. 10 cu excluderea regulii privind suspendarea acordării alocațiilor sociale persoanelor private de libertate.

ANP

2. Crearea în toate penitenciarele a unei camere cu condiții de detenție, adaptate la necesitățile persoanelor cu dizabilități.
3. Asigurarea ca fiecare penitenciar să dispună de un cărucior pentru persoanele cu dizabilități.
4. Elaborarea unui ghid sau a unui regulament intern, care reglementează măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru acomodarea rezonabilă a persoanelor cu dizabilități, în funcție de dizabilitatea acesteia, fiind reglementate acțiunile implementate în cazul detenției persoanei cu dizabilități locomotorii, slab văzătoare, oarbe, cele cu deficiențe de auz, surde sau surdomute.
5. Elaborarea modalității de contractare a interpreților de semne, care pot fi contractați pentru a facilita acomodarea rezonabilă necesară persoanei cu deficiențe de vorbire sau auz.
6. Organizarea instruirilor pentru colaboratorii instituțiilor penitenciare cu scopul familiarizării acestora cu necesitățile persoanelor cu dizabilități, comportamentului și atitudinii nediscriminatorii.
7. Instalarea rampelor pentru persoanele cu dizabilități locomotorii la căile de acces în instituții penitenciare.

Bibliografie:

1. Case of *Machina v. The Republic of Moldova* (*Application no. 69086/14*) 17 January 2023 § 56-57 Online: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222307> (Accesat la: 01.09.2023)
2. Lege Nr. 499 din 14-07-1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni* Publicat: 30-09-1999 în Monitorul Oficial Nr. 106-108 art. 512 Versiune în vigoare din 01.01.13 în baza modificărilor prin LP313 din 26.12.12, MO280/31.12.12, art.882; Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=86409&lang=ro# (Accesat la: 07.09.2023)
3. Lege Nr. 121 din 25-05-2012 cu privire la asigurarea egalității Publicat: 29-05-2012 în Monitorul Oficial Nr. 103 art. 355 MODIFICAT LP2 din 02.02.23, MO35-38/09.02.23 art.63; în vigoare 09.02.23 Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135522&lang=ro
4. LEGE Nr. 298 din 21-12-2012 cu privire la activitatea Consiliului pentru egalitate Publicat: 05-03-2013 în Monitorul Oficial Nr. 48 art. 148 MODIFICAT LP2 din 02.02.23, MO35-38/09.02.23 art. 63; în vigoare 09.02.23 Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135531&lang=ro
5. Decizie din 11.12.2014 în cauza nr. 155/14 (M.T. vs. Departamentul Instituțiilor Penitenciare, Penitenciarul nr. 13, Casa Națională de Asigurări Sociale) privind discriminarea prin refuz în acomodarea rezonabilă pe criteriu de dizabilitate Online: https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/DECIZIE_155_2014_depersonalizat.pdf (Accesat la: 07.09.2023)

CZU 343.621:341.231.14

CAUZE JUSTIFICATIVE PRIVIND ÎNTRERUPEREA CURSULUI SARCINII ȘI LIMITELE TEMPORALE ALE ACESTORA

Silvia BALCAN, *drd., Școala Doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova*

Abstract: *Abortion is one of the problems of society, which expresses a woman's right to self-determination and at the same time presents an aggression against intrauterine life. This article comes to*

analyze the reasoning related to the voluntary termination of pregnancy at advanced terms, when two social values or conflicting interests are present, only one can be saved. The purpose of the study is to identify the reasonable balance between two fundamental rights, that of the woman to her private life and the right to the life of the fetus.

Keywords: *abortion, intrauterine life, fetus, right to life.*

Avortul, generat de doleanța femeii de a nu da naștere unui copil nedorit, a apărut încă din antichitate, deși în acea perioadă societatea era mai permisivă față de întreruperea voluntară a sarcinii decât în perioadele ulterioare, fiind opinat avortul diferit din punct de vedere moral și juridic.

Legitimitatea încriminării avortului, inclusiv raționamentele care au stat pe parcursul timpului la baza inculpării avortului au fost și prezintă, în continuare, subiectul unor ample dezbateri pe dimensiuni etice și juridice atât la nivel internațional, cât și la nivel intern.

Prin hotărârile sale și Curtea Europeană a Drepturilor Omului, având spre soluționare subiecte ce țin de legitimitatea întreruperii voluntare a sarcinii, nu a oferit soluții clare. Or, presupunând că jurisprudența ei ar putea avea o anumită influență asupra reglementărilor într-un domeniu atât de delicat, a considerat că statele contractante trebuie să se bucure de o anumită putere discreționară [1, p. 70].

Deși aceste dezbateri mai sunt actuale, „legislațiile naționale au tranșat problematica încriminării avortului, oferind soluții care reflectă, în primul rând, semnificația atribuită dreptului la viață în fiecare sistem de drept”, menționează Iulia Stroe [2]. Potrivit autoarei, soluțiile legislative reflectă concepția la nivel național asupra raportului dintre două drepturi fundamentale ale omului și anume: dreptul la viață al copilului nenăscut și dreptul la viață privată al femeii, care, în mod necesar, include și dreptul la autodeterminare.

Legislația Republicii Moldova în acest domeniu se consideră a fi una permisivă, or potrivit conținutului normei penale de la articolul 159 din Codul penal, dreptul femeilor la avort este garantat până la 12 săptămâni de sarcină, inclusiv în rândul minorelor, care însă au necesitatea acordului părinților sau reprezentanților legali [3]. Norma legală care prevede acest termen limită este prevăzută la alin. (2) art. 32 al Legii 411/1995 [4], potrivit căreia operația de întrerupere a cursului sarcinii poate fi efectuată până la sfârșitul primelor 12 săptămâni de sarcină în instituții medico-sanitare publice și private. La anumite indicații medicale, expres prevăzute de Ministerul Sănătății, și sociale este permis chiar și avortul tardiv, adică după perioada de 12 săptămâni și până la 21 săptămâni (Anexele nr. 1 și 2 la Standardul privind întreruperea sarcinii în condiții de siguranță), iar în cazuri de malformații incompatibile cu viața/incurabile, pe tot parcursul sarcinii, după examinarea cazului în cadrul IMSP Institutul Mamei și Copilului, de către un Consiliu Medical reprezentativ, aprobat anual prin ordinul conducătorului instituției [5].

Remarcăm că avortul legal până la termenul de 12 săptămâni, la cererea femeii, a fost legalizat în țara noastră în anul 1955, în perioada Uniunii Sovietice, până atunci fiind identificat doar ca o metodă de contracepție, deși în timp observăm că această normă nu a suferit modificări substanțiale.

Potrivit normei de la alin. (1) articolul 32, din Legea 411/1995, „Femeilor li se acordă dreptul să-și hotărască personal problema maternității”. Pe cale de consecință, vom statua că în Republica Moldova întreruperea voluntară a cursului sarcinii până la termenul de 12 săptămâni reprezintă un drept al femeii, iar metodele de întrerupere nu contează, acestea fiind prin diferite metode: medicamentoasă, mecanică, operativă etc.

Întreruperea voluntară a cursului sarcinii se efectuează, după cum am menționat, conform Legii nr. 411/1995 și Legii nr. 138/2012 privind sănătatea reproducerii [6], cât și a Standardului național pentru efectuarea întreruperii sarcinii în condiții de siguranță, care este elaborat în conformitate cu principiile medicinei bazate pe dovezi științifice și se actualizează o dată la 5 ani.

Conform dispoziției articolul nr. 5 din Legea nr.138/2012, Statul asigură fiecărei femei accesul la metode sigure de întrerupere a cursului sarcinii, care urmează a fi efectuată în instituțiile medico-sanitare acreditate pentru prestarea acestui gen de servicii, la alegerea femeii gravide, indiferent de locul de trai sau viza de reședință. Se va reține că întreruperea voluntară a cursului sarcinii după primele 12 săptămâni de sarcină se efectuează doar după consilierea și primirea acordului femeii, în instituțiile medico-sanitare publice, departamentale sau private, ce corespund cerințelor actelor normative în vigoare, prin metoda medicamentoasă. Urmare, întreruperea cursului sarcinii, efectuată în afara institu-

țiilor enunțate supra, intră sub incidența art. 159 din Codul penal, la fel ca și în cazul întreruperii sarcinii ce depășește 12 săptămâni, în lipsa indicațiilor medicale sau existenței indicațiilor sociale stabilite de Ministerul Sănătății pentru întreruperea cursului sarcinii ce depășește 12 săptămâni de la Anexa 2 din Standardul național pentru efectuarea întreruperii cursului sarcinii, după cum urmează: vârsta femeii gravide sub 18 ani și peste 40 ani; sarcina survenită în urma violului, incestului sau a traficului cu ființe umane; divorț în timpul sarcinii; decesul soțului în timpul sarcinii; privațiune de libertate sau decăderea din drepturi părintești a unuia sau a ambilor soți; femeile gravide aflate în procesul de migrație; femeile gravide cu 5 și mai mulți copii; femeile gravide care au în grija sa un copil mai mic de 2 ani sau unul sau mai mulți membri ai familiei cu dizabilitate severă, care necesită îngrijire.

În acest sens, ne aliniem opiniei doctrinarilor Sergiu Brînza și Vitalie Stati că „Indicațiile sociale nu pot fi luate în considerare ca circumstanță care exclude caracterul penal al faptei, atunci când întreruperea cursului sarcinii este săvârșită în cazul sarcinii ce depășește 12 săptămâni. De aceea, medicul de specialitate (ca și oricare altă persoană) este susceptibil de răspundere penală, dacă va întrerupe cursul sarcinii a cărei vârstă depășește 12 săptămâni, invocând indicațiile sociale” [7, p. 398].

Însă, nu putem accepta afirmația că victimă a infracțiunii prevăzute la art. 159 din Codul penal este numai femeia însărcinată căreia i se provoacă avortul. Ne opunem opiniei că produsul concepției este o parte a corpului femeii însărcinate și, respectiv, nu poate fi considerat victimă a infracțiunii de provocare ilegală a avortului. Sub acest aspect, ca argument enunțăm și decizia Curții Supreme din Portugalia, care este calificată drept precedent și drept una istorică pentru întreaga comunitate europeană și care a devenit obiect al discuțiilor, inclusiv în cadrul mediilor academice și religioase. Instanța a decis că „copilul nenăscut nu este o masă biologică, nu este un obiect și nici parte componentă a corpului matern, ci un om viu în faza particulară a vieții lui, care se dezvoltă progresiv și neîntrerupt, așa ca și oamenii deja născuți”. Potrivit judecătorilor, embrionul are demnitate și beneficiază de multe alte drepturi caracteristice omului [8].

Reiterăm că, în acest sens, legea penală națională, potrivit căreia momentul de început al vieții persoanei este cel al declanșării nașterii, când are loc apariția unei oarecare părți a corpului copilului din pântecul mamei și nu este cel din momentul conceperii sau din momentul în care acesta este un organism deja cu toate organele formate, și are sensibilitate la durere, este una caducă și lasă fără protecție penală ființa umană în perioada sa de dezvoltare intrauterină.

În acest context, stabilim că, în Republica Moldova, potrivit afirmației doctrinarului Aliona Plop „produsul de concepție nu poate constitui obiectul material al nici uneia dintre infracțiuni care cuprind în conținutul său varianta agravantă „(cu bună-știință) asupra unei femei gravide”. Cu atât mai mult, afirmă autorul că nu poate produsul concepției să constituie obiect material al infracțiunii de provocare ilegală a avortului [9, p. 40]. Argumentul Alionei Plop este că produsul concepției este lipsit de personalitate, nu dispune de drepturi specifice unei persoane obținute la naștere și, în acest sens, nu există temei de a proteja de sine stătător viața intrauterină. Cu referire la aceste raționamente, se impune a enunța semnificația dreptului la viață, inclusiv statutul acordat fătului în legislația altor state, care deja au stabilit prin norme penale și practici jurisprudențiale, un echilibru dintre două drepturi fundamentale și anume: dreptul la viață al copilului nenăscut și dreptul la viața privată a femeii, care înglobează nemijlocit și dreptul acesteia la autodeterminare. Or, aceste concepții care au fost deduse din hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului, prin care după cum am menționat supra, statelor membri li s-a oferit dreptul de apreciere privitor la această chestiune reieșind din considerente morale și etice, poziție expusă și în studii anterioare.

Pornind de la noțiunile ce definesc cauza justificativă în dreptul penal și anume că acestea sunt acele situații reglementate de legea penală în prezența cărora o faptă conformă unei norme de incriminare încetează a mai fi în contradicție cu ordinea juridică, devenind permisă, statuăm că în cazul prezenței unei cauze justificative suntem în situația în care din două valori sociale sau interese în conflict, doar numai una poate fi salvată, acest fapt fiind dictat de raționamente aferent unei valori net superioare celor ocrotite inițial prin norme legale.

Urmare, stabilim drept cauze justificative, privind întreruperea cursului sarcinii după perioada primelor 12 săptămâni de sarcină, următoarele situații de excepție:

Avortul terapeutic, ce reprezintă întreruperea unei sarcini din motive medicale sau în scop terapeutic, indiferent de vârsta gestațională, în cazurile în care mama își riscă viața dacă duce sarcina

până la capăt sau dacă fătul are o problemă ce va duce, cu certitudine, la moartea sa, înainte de naștere sau la scurt timp după aceea. Vom menționa că sintagma „în scop terapeutic” include atât avortul terapeutic propriu-zis (în interesul mamei), atunci când întreruperea cursului sarcinii se realizează pentru a proteja sănătatea, integritatea fizică sau viața femeii însărcinate, cât și avortul eugenic (în interesul fătului), atunci când întreruperea cursului sarcinii se realizează pentru a elimina o ființă nenăscută ce urmează să se nască cu diverse malformații genetice. În cazul unui avort terapeutic propriu-zis, vom considera inoportun să stabilim careva limite temporale, din motiv că, viața potențială nu trebuie considerată mai valoroasă decât viața actuală. Considerăm imperios ca să se facă tot posibilul pentru salvarea ambelor vieți, dar, cu certitudine, viața femeii e cea mai importantă, căci în caz contrar ar însemna că constrângem femeia să nască cu prețul propriei vieți sau să o obligăm să renunțe la dreptul său la viață și la auto-apărare, însă pentru acest fapt nu am putea indica nici un raționament admisibil.

Cu referire la avortul eugenic, care se consideră a fi un mijloc de intervenire pentru îmbunătățirea geneticii umane [10, p. 954], vom reține că îl considerăm a fi o problemă de relativitate. Totodată, se va reține că avortul eugenic a fost și este condamnat atât la nivel european, cât și cel internațional, în acest sens, fiind adoptată Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități [11], care a pus în sarcina statelor semnatare asigurarea și promovarea exercitării depline a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru toate persoanele cu dizabilități, fără nici un fel de discriminare pe criterii de dizabilitate, printre care și dreptul la viață al acestor persoane. Prevederi similare există și în conținutul altor instrumente de drept european și internațional, ca Declarația Universală asupra Genomului Uman și Drepturilor Omului [12], care prin art. 17 prescrie că: „statele trebuie să respecte și să promoveze practica solidarității față de indivizi, familii și grupuri de populație care sunt deosebit de vulnerabile sau afectate de o boală sau un handicap de natură genetică. Acestea ar trebui să încurajeze, printre altele, cercetarea privind identificarea, prevenirea și tratarea bolilor genetice și influențate genetic, în special a bolilor rare și endemice care afectează un număr mare din populația lumii” ori Convenția de la Oviedo care interzice orice formă de discriminare față de o persoană ca urmare a patrimoniului său genetic [13].

În acest context, vom menționa și Hotărârea Curții Constituționale a Poloniei din 22 octombrie 2020 care a statuat ca neconstituțional avortul solicitat pe temeiul malformațiilor fătului din considerentul că, în acest mod, este încălcat conținutul dreptului la viață. Potrivit comunicatului de presă emis, Curtea enunță raționamentele care au stat la baza excluderii malformațiilor fetale din lista de motive care permit avortul: Copilul nenăscut, ca ființă umană care are dreptul la o demnitate inalienabilă, este un subiect care are dreptul la viață, iar sistemul juridic trebuie să garanteze protecția cuvenită pentru acesta. Simplul fapt al unei boli care presupune existența unui handicap sau a unei boli incurabile atribuite unui copil în faza prenatală, nu poate determina admisibilitatea întreruperii sarcinii [14]. Sub acest aspect, ne aliniem opiniilor doctrinarilor care consideră că un handicap minor al fătului nu ar urma a fi considerat ca un motiv suficient pentru un avort și doar în situații excepționale, confirmate prin examene prenatale, ce ar indica o probabilitate ridicată ca fătul să prezinte o malformație gravă și ireversibilă sau suferă de o boală incurabilă, care să condiționeze moartea sa în utero ori la scurt timp după naștere, ar justifica procedura avortului, indiferent de etapa de dezvoltare intrauterină a fătului, deoarece în astfel de circumstanțe nu am mai putea pune problema apărării dreptului la viață al ființei umane nenăscute [15, p. 139].

O altă cauză justificativă aferent întreruperii cursului sarcinii după perioada primelor 12 săptămâni se consideră a fi avortul etic, adică întreruperea voluntară a cursului sarcinii rezultată dintr-o infracțiune, care, de obicei, sunt violul sau incestul. Pornind de la ideea că în situații de sarcină rezultate urmare a unei fapte prejudiciabile atât femeia, cât și viitorul copil sunt ambii victime inocente, aceasta, potrivit unor doctrinari, nu acordă și ultimului drepturi, or potrivit percepțiilor femeia violată este singura care are drepturi, și, în special, de a păstra sau nu sarcina rezultată contrar voinței ei. La baza acestor realități este faptul că păstrarea sarcinii ar însemna ca la nivel emoțional momentele violului ar fi prezente zilnic, producând astfel consecințe asupra sănătății mentale a femeii, din care motiv aceasta nu poate fi obligată atât prin norme legale, cât și condamnată moral pentru alegerea de a întrerupe sarcina.

Cu referire la această situație, vom considera că, deși femeia a rămas însărcinată, contrar voinței ei, dreptul de a avorta ar urma să aibă niște limite temporale, după părerea noastră, cum am menționat și în alte dezbateri științifice, termenul maxim ar fi de până la 8 săptămâni, atunci când fătul încă nu

percepe durerea, dar deoarece legislația națională în vigoare prevede alte termene legale atunci scadența ar fi 12 săptămâni de sarcină, dar nici într-un caz mai mult.

În consecință, statuăm că avortul nu poate fi acceptat în totalitate ca un drept al femeii, iar fetusul nu este un organ sau o parte al organismului femeii și că aceasta are dreptul deplin de a face ce dorește, inclusiv să avorteze în orice perioadă consideră. Fătul este un organism temporar dependent de corpul femeii însărcinate, din care motiv are nevoie de protecție legală de sine stătătoare. Femeia are dreptul la autodeterminare, dar acest drept urmează să aibă limite, inclusiv temporale atunci când vorbim de un copil care se află la etapele incipiente de dezvoltare. Condamnăm avortul după săptămâna a 8-a de sarcină, atunci când este generat de presiuni sociale, inclusiv din preferințe față de copiii de un anumit sex, pe motive de ordin economic etc. Compromisul, care urmează a fi identificat de către legiuitor, ar fi un echilibru rezonabil între drepturile femeii și dreptul la viață a fătului, însă acesta, după părerea noastră, urmează a fi raportat în mod obligatoriu la termenul de sarcină și nu la alte circumstanțe de ordin social, moral sau economic.

Bibliografie:

1. BÎRSAN, Corneliu. *Convenția europeană a drepturilor omului*. Comentariu pe articole, București: Ed. C.H. Beck 2010, 1887 p. ISBN 978-973-115-676-7
2. Stroe, Iulia. *Înteruperea cursului sarcinii – cauze justificative și de nepedepsire*. [online] [citată 14.09.2023]. Disponibil: <https://abcjuridic.ro/interuperea-cursului-sarcinii-cauze-justificative-si-de-nepedepsire/>
3. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18-04-2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74
4. Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28-03-1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.34
5. Standardul privind întreruperea cursului sarcinii în condiții de siguranță. Aprobata prin Ordinul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova nr. 766 din 18.08.2020. Disponibil: <https://msmps.gov.md/legislatie/ghiduri-protocoale-standarde/>
6. Legea nr. 138 din 15-06-2012 privind sănătatea reproducerii Republica Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 205-207 art. 673.
7. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal*, Partea specială, vol. I. Chișinău, Ed. F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2015. 1326 p. ISBN 978-9975-53-468-0
8. Hotărârea Curții Supreme de Justiție a Portugaliei. [online] [citată 19.09.2023]. Disponibil: <http://www.dgsi.pt/jstj.nsf/954f0ce6ad9dd8b980256b5f003fa814/28aff17cdabb90e880257cb00034dc2?OpenDocument&Highlight=0,nascituro>
9. PLOP, Aliona. *Aspecte polemizate privind obiectul material al infracțiunii de provocare ilegală a avortului*. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 9, p. 40 ISSN 1811-0770
10. Dicționar Enciclopedic Britanic, Ed. De AGOSTINI, p. 1390
11. Convenția privind drepturile persoanelor cu dezabilități. Publicat: 30-12-2016 în Tratatul Internațional Nr. 50 art. 320. Semnat la Chișinău, 30 martie 2007. În vigoare din 21 octombrie 2010. [online] [citată 15.09.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro
12. Declarația Universală asupra Genomului Uman și Drepturile Omului, adoptată la 11 noiembrie 1997 de către cea de-a 29-a Conferință Generală și aprobată în anul următor de Adunarea Generală a ONU. [online] [citată 15.09.2023] Disponibil: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/bioethics/human-genome-and-human-rights/>
13. Convenția privind protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, semnată la Oviedo, 4 aprilie 1997. [online] [citată 15.09.2023] Disponibil: <https://coe.int/en/web/bioethics/oviedo-convention>
14. Hotărârea Curții Constituționale a Poloniei din 22 octombrie 2020. [online] [citată 15.09.2023]. Disponibil: <https://www.jurist.org/news/2020/10/poland-constitutional-court-court-tightens-abortion-restrictions/>
15. LUCAN, Maria Casandra, Teza de doctorat. *Protecția produsului de concepție și a fătului prin mijloace de drept penal*. p. 139

**THE INFLUENCE OF EUROPEAN LEGISLATION ON THE SPECIFICS
OF CONCLUDING SOME OF THE CIVIL CONTRACTS**

Olga TATAR, *PhD, Assoc. Prof.,
Comrat State University*

Abstract: *Advertising today occupies one of the main positions in the economy of the Republic of Moldova and foreign countries. The emergence, development and legal regulation of advertising relations has been going on for many years, however, as such, consolidation at the legal level, as can be seen from the practice of foreign countries, for some reason has not found proper application. A couple of decades ago, the use and distribution of advertising was not as much in demand as it is today. Analyzing the very intensive development of this industry in foreign countries, we can conclude that the techniques and methods of legal regulation of the advertising industry used by it contribute to the fact that advertising as a factor and phenomenon of an economic and social nature occupies the main place in the market of all countries of the European Community.*

Keywords: *civil contracts, legal specifics, EU countries, analysis, factors, development.*

Introduction: Having studied foreign experience in the field of legal regulation of advertising activities, we will be able to ensure a stable position of such activities in the Republic of Moldova, since the real demand for the application, use and regulation of such relations is very high. Based on the current Law of the Republic of Moldova "On Advertising" No. 1227 of 27.06.1997, we understand that this law is not devoid of contradictions and gaps, which indicates shortcomings in resolving issues related to advertising. For example, the issue related to outdoor advertising objects, with their placement on movable and immovable objects, has not been settled. This is due to the fact that such issues are devoid of detailed study in the legal literature, because being a significant phenomenon and it is possible to use advertising in various ways, which means that the legal regulation of advertising activity also changes, in view of which of these activities is the subject of legal regulation. For example, if we talk about outdoor advertising, then the consideration of this kind of issue is connected, firstly, with the fact that this type of advertising activity is very widespread, since it strongly affects consumers, in view of the fact that we encounter outdoor advertising every day and everywhere and it remains in our minds, without the use of any effort to remember it; secondly, this type of advertising has formed a separate industry around itself, where various actors are involved, from private to state actors.

That is, the lack of a well-thought-out regulatory framework in the field of advertising, its classification, the lack of legal regulation in contractual relations, which are common in this industry, indicate certain difficulties and the need to eliminate them. All those relationships that make up the advertising industry and determine the state of the economy of a particular region and country. The ten strongest markets in the world in the advertising industry include: USA, Japan, China, Germany, Great Britain, Brazil, France, Austria, Canada, Italy. Considering the importance and significance of this kind of relationship, as well as the fact that advertising has a great influence on consumers and taking into account the competition, a significant number of states have resorted to introducing special rules in the field of the advertising industry, in order to exclude the misleading of subjects of advertising activities, as well as avoidance of causing any harm to these subjects.

Carrying out some comparative analysis of the legal regulation of the advertising activity of the Republic of Moldova with foreign countries will allow itself to identify similar gaps and problems that exist on the territory of other states, as well as to analyze how the existing legislative norms regulate advertising relations in detail and whether there is a need for their improvement, and most it is important how these legislative norms will contribute to the suppression of violations arising in activities related to advertising [24, p. 28-34]. Analyzing the Law of the Republic of Moldova "On Advertising", we can confidently say that almost all states regulate relations in the field of advertising, starting with the adoption of the Law "On Advertising" in Armenia from 25.05.1996 [8], then in Ukraine the Law "On Advertising" dated 03.07.1996 [18], in Azerbaijan the Law "On Advertising" dated 03.10.1997 [9], in Kyrgyzstan the Law "On Advertising" dated 24.12.1998 [13], in Uzbekistan the Law "On Advertising" dated 25.12.1998 [16], in Tajikistan the Law "On Advertising" dated 01.08.2003 [14], in Ka-

zakhstan the Law "On Advertising" dated 19.12.2003 [11], in Russia the Law "On Advertising" dated 13.03.2006 [17], in the Republic of Belarus of the Law "On Advertising" dated 05/10/2007 [10].

As a rule, the legislation regulating this activity regulates the relations that arise between the subjects of advertising activities at the time of production, placement of advertising on various objects, providing various kinds of advertising services. The main goal pursued by the legislator in the process of advertising is aimed at establishing the stability of the interests of subjects of advertising activities, both entrepreneurs and consumers.

All of the above countries are considering issues related to the placement of outdoor advertising, in the form of stands, posters containing some kind of information of an advertising type. In each country, outdoor advertising is designated in its own way. For example, in the Republic of Kazakhstan outdoor advertising is "outdoor and visual advertising", in the Republic of Uzbekistan it is "outdoor advertising". In such countries as Ukraine, Belarus, Russia, Kazakhstan, placement of this kind of external information is possible only with the signing of an agreement with the owner of the structure or building where this kind of advertisement is placed.

The legislator of our country has not prescribed the conclusion of a contract related to the placement of advertising with the owner of the real estate where it is planned to install this or that structure, and with the permission of the local authority. The legislation of the Republic of Tajikistan provides that the placement of advertising is possible with the permission of specially authorized persons who pay attention to exactly where such an advertising structure will be installed. The legislation of the Republic of Belarus prohibits the installation of outdoor advertising along railways and highways. The legislation of the Republic of Moldova does not provide for the placement of advertisements on the territories of historical and cultural monuments, cultural sites, as well as specially protected natural areas. The legislation of the Republic of Belarus develops the consent of local authorities or the consent of the central authorities for the placement of outdoor advertising in memorial areas [22]. Advertising is an engine of progress, with many varieties, such as: political, commercial, social and others. Today, the contract is the primary source of the origin of contractual obligations, which can be fulfilled through the implementation of a number of active actions [23].

Next, let's pay attention to the legal regulation of this type of advertising, such as social advertising. For example, the Russian Federation provides for the mandatory conclusion of an agreement for the placement of social advertising, while Turkmenistan and Kazakhstan do not regulate such a type of social advertising at all. For example, with regard to the placement and production of social advertising, the legislation of such countries as: Armenia, Azerbaijan, Tajikistan, Russia provided for implementation on a contractual basis, and free placement and production of social advertising is provided for by the legislation of Uzbekistan and the Republic of Belarus. For example, in countries such as the USA, Germany, Austria, the Constitution is protected for commercial advertising, and in the Netherlands, Canada, commercial advertising is completely deprived of such protection. An advertisement placement agreement is a unique tool due to which the provision of advertising services is carried out through the conclusion of a contract between the subjects, namely: the advertiser and the advertising manufacturer. The subject of the contract is the creation of a special (advertising) object.

In practice, quite often the subject of advertising activity is the production of advertising objects by an advertising producer. For example, the Law of the Republic of Moldova "On Advertising" No. 1227 of 27.06.1997 in part (2) art. 4 says: "The use of objects protected by copyright or related rights as advertising material is allowed only on the basis of an agreement." For example, in Art. 21 of the Law "On Advertising" of the Kyrgyz Republic refers to advertising, also in Art. 12 of the Law "On Advertising" of the Russian Federation also mentions that "advertising materials, as well as contracts for the production, placement of advertisements are stored for one year from the date of placement of the advertisement".

To date, in the Republic of Moldova and abroad, control over the placement of advertising is carried out. In the Republic of Moldova in 2006, the Association of Advertising Agencies was formed, which included 20 legal entities representing different advertising markets. The Association of Commercial Agencies (hereinafter ACAR) has been operating in Russia since 1993, and since 2004 (RARA) has been controlling the advertising market. Since 1997, the All-Ukrainian Advertising Coalition (hereinafter ARC) has been operating in Ukraine, which studies the advertising market of Ukraine.

The legislation “On Advertising” of the above listed countries provides for the placement and distribution of advertising on a contractual basis, the Republic of Moldova is no exception, but there is no clear regulation and fixation of such an agreement in the law, therefore the legislator needs to fill this gap.

Sponsorship and Charity Agreements in Foreign Countries

Legal regulation of the organization and implementation of charity and sponsorship is very large and needs to perform a comparative legal analysis with the experience of charitable and sponsorship activities in foreign countries. Often, such an agreement is referred to as a donation agreement, which is a self-sacrifice and is considered a kind of sponsorship and charity [25, p. 62]. Let us disagree with the author, since the donation agreement is the most ancient institution. Pactum donationis is an informal agreement, where one subject named – the donor, provided the donee (*animus donandi*) with valuable things from his property, wishing to express generosity to the donee. This contract arose earlier in comparison with sponsorship and charity and is in no way a variation of them. Let us consider the development of these types of activities, using the example of the legislation of such countries as: the Republic of Belarus, the Republic of Tajikistan, the Kyrgyz Republic, the Republic of Uzbekistan, Ukraine, the Russian Federation, the Republic of Kazakhstan, Hungary, Poland, Lithuania, France, Albania.

I would like to note that the national legislation of the Republic of Belarus does not regulate the process of providing charitable and sponsorship activities through an agreement, which shows that there are gaps in this activity.

The Banking Code of the Republic of Belarus contains certain aspects related to charitable activities, namely the opening of charitable accounts, where certain donations can be transferred. For example, Art. 210 of the Banking Code of the Republic of Belarus discloses in detail the concept of a charitable account agreement, on the basis of which a bank or other financial institution admits any entity to a bank account in order to store and use funds, through voluntary, sponsorship or donations [1].

According to the legislation of the Republic of Belarus, gratuitous (sponsorship) is possible only through the conclusion of a sponsorship contract, otherwise for violation of the procedure for providing gratuitous sponsorship in accordance with Art. 23.84 of the Code of the Republic of Belarus on Administrative Offenses established administrative responsibility [2].

Analyzing the Law of the Kyrgyz Republic of November 6, 1999 "On Patronage and Charitable Activity": "Charitable activity is the receipt by all subjects of voluntary assistance on a disinterested basis of monetary sums, performance of work, provision of services and support. Patronage is the provision of disinterested, gratuitous assistance to all subjects in: art, science, culture, education, enlightenment, by transferring property and funds [12].

Regulation of charity and sponsorship is reflected in the Law of the Republic of Uzbekistan dated May 2, 2007 "On Charity", which also provides for the implementation of charity and sponsorship on a contractual basis [15].

In Ukraine, such a type of activity as charitable and patronage activities on a contractual basis is also provided for in the Law of Ukraine dated July 5, 2012. "On charitable activities and charitable organizations" [19].

According to the Law "On Charity" of the Republic of Kazakhstan, in part (1) of Art. 27 stipulates that: "A legal entity providing sponsorship distributes information about its own name, trademark, manufactured goods, services provided, in accordance with signed agreements with users" [20]. The legal regulation of charity and sponsorship does not extend to the term “donation”. The concept of "donation" is found in the Tax Code of the Republic of Azerbaijan together with the definition of "donation". The donation is assumed in a contractual form.

Charitable, sponsorship and philanthropic activities in the countries of the European Union have a wealth of experience, as evidenced by the legislative framework in the field of charity and sponsorship in: Hungary, where in 1997 the Law “On Public Benefit Activity”, in 2003 the Law“ On Public Benefit Activities and Volunteering ”was adopted in Poland, and in 2002 the Law“ On Charity and Sponsorship ”was adopted in Lithuania. In Hungary, the collection of funds is regulated in more detail by the Law CLXXV 2011 “On freedom of association, public benefit status, functioning and support of the organization of the civil sector” [5].

Sponsorship and charity in France is provided in the form of material assistance, whether it is a private person or some kind of organization with the goal of obtaining a certain benefit. The

legislation of Albania, namely in Art. 1 of the Law of Albania No. 72 of December 25, 1994 "On sponsorship" contains a definition of sponsorship, presented in the form of support for social and social activities through the provision of financial and material assistance without the purpose of obtaining economic benefits for sponsors [7].

A number of countries find discrepancies in their legislation between sponsorship and charitable activities. The analysis of charitable and sponsorship activities abroad shows a high level of such activities, as well as the great importance of this activity for society as a whole. But the legislation of a number of countries does not have clear approaches regulating the contractual activities of both charity and sponsorship, and patronage. It cannot be said that the development of these types of activities is at different stages of development, since each of the countries finds its own solutions in the regulation of such issues as sponsorship, charity and patronage.

Contracts on Rental of Vehicles in Foreign Countries

In Art. 632 of the Civil Code of the Russian Federation, it is stated that: "Renting a vehicle with a crew involves transferring the vehicle to the lessor-lessee for a specified amount of money for temporary possession and use, while, with the consent of another entity, offers his ability to manage and operate transport." According to G.A. Korniyuchuk, the main characteristic function of the lessor is the transfer of the vehicle to the lessee [6, p. 118]. Thus, it will be possible to resolve the situation and enable the subjects to exercise their rights. A variation of such a contract involves:

1. Rent of transport, through the provision of transport management services;
2. Rent of transport, through the provision of maintenance services;
3. Rent of transport, through the provision of services for its management and operation.

The responsibility of the subjects of the contract is presented in both external and internal form. The latter implies an obligation to the counterparty, and the external one provides for the obligations of both parties to a third party if damage is caused during the use of transport during the period of the contract. The use of the vehicle by the lessee for other purposes will result in compensation for the damage caused, plus lost profits by the lessee at the request of the lessor. In this case, the lessor will have the right to ask the lessee to provide a report on the actions taken and has the right to terminate the contract and demand compensation for losses, but not an exception when the lessee is released from liability for the state of the transport, namely if hidden defects of the vehicle were discovered, as a result of which the lessee suffered damage and it will be reimbursed by the landlord. The latter is responsible for the condition of the vehicle and for the offenses of the crew, which subsequently suffered the lessee under the vehicle lease agreement with the crew.

Note that the legislation of the Republic of Moldova excludes the rental of a vehicle, implying the rental of a vehicle, without paying attention to such a contract. This type of contract is an independent contract, where one subject-employer is given a vehicle for temporary use and possession for a set amount, whereby the lessor ensures the management and technical operation of the vehicle.

The Louisiana (USA) Civil Code describes the hiring of vehicles with and without a crew. According to Art. 2751 of the Civil Code: "The renter guarantees to the renter the intended purpose of the thing and guarantees that it will not have defects that make it difficult to use the thing for its intended purpose." If, during the operation of the leased thing, urgent repairs were required, the tenant is obliged to carry out it during the term of the lease agreement, but for this he has the right to ask the lessor to reduce the lease payment or terminate the contract [21].

The French Civil Code of 1804 also devotes a whole paragraph to this type of contract, according to Art. 1708 Civil Code of France, the contract of employment includes the following types: the hiring of things and the hiring of work [3]. This type of contract falls under the influence of the general rules of the Civil Law on Employment, however, in comparison with US law, the French legislator does not imply the hiring of a vehicle and the necessary services for the management and technical operation of the transport, therefore, there are some inconveniences. At the same time, the relations arising from the hiring of transport are regulated by the French Transport Code 2010 [4].

Conclusions:

Civil law leaves open the possibility of new contractual structures emerging. This is true, since in practice, the legal relations arising between the participants in civil legal relations are transformed and modified and they cannot be realized within the framework of these agreements, and then there is

a need for the emergence of new agreements. By concluding an agreement, the parties to the agreement pursue the satisfaction of certain material or spiritual needs, a certain benefit. They themselves have the right to decide which contract and on what conditions will be concluded. At the same time, one should not forget that, when concluding an agreement, one cannot but take into account that there are strictly established frameworks and limits of legal culture and should not be ignored, abused, since we all live in one society and must strive to achieve a certain order and harmony in it. It is not without reason that the legislator also provided for principles in civil law, such as the principle of freedom of contract, the principle of good faith and the principle of justice.

Contracts are independent contractual categories. In practice, the courts try to push the concluded nameless agreement into the category of named ones, thereby bringing it under clearly defined legal regulation. This position is very clear and convenient, which allows you to quickly find answers to controversial issues, without having a detailed and detailed explanation and legal regulation of such agreements. Indeed, to resolve disputes where an unnamed contract is considered, it is necessary to expend much more effort, so the courts are in no hurry to recognize the contract as unnamed, which will save an order of magnitude more time and effort, since it is much easier to expand the boundaries of the named contractual models and squeeze an unknown and unexplored contract among the named ones.

The legislator should pay attention to unnamed contracts, reserving the practical advantages of innovations in the field of civil law structures, which will make it possible in the future not to involve new contractual models within the framework of these contracts.

Bibliographic references:

1. Banking Code of the Republic of Belarus No. 441 -3 from 10.25.2000. In: *National Register of Legal Acts of the Republic of Belarus*, 2002, nr. 128. ISBN 978-80-210-7826-0.
2. Code of the Republic of Belarus No. 194-3 dated 21.04.2003 "On Administrative Offenses". [access date 24.09.2023]. http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=14895.
3. French Civil Code (Napoleon Code) 1804 [access date 24.09.2023]. <https://studfiles.net/preview/2094241/page:34/>
4. French Transport Code No. 2010-1307 dated 28.10.2010. In: *Ordonance*, 2010, nr. 1307-2010.
5. Hungarian Law No. CLXXV of 25.04.2011. "On Freedom of Association, Socially Useful Status, Functioning and Support of Civil Sector Organizations". [access date is 24.09.2023]. http://nemzetikonyvtar.kormany.hu/download/3/00/50000/orosznyomda_jav%C3%ADtott.pdf
6. Korniychuk, G.A. Rent, Recruitment and Leasing Agreements. Moscow: ITK Dashkov and K, 2009. 160 p. ISBN 978-5-91131-968-7.
7. Law of Albania No. 72 of December 25, 1994 "On Sponsorship". [access date 24.09.2023]. <https://studfiles.net/preview/3923649/page:2/>.
8. Law of the Republic of Armenia No. ZR-55 dated 25.05.1996 "On Advertising". [access date 24.09.2023]. <http://cnp-reklama.ru/zakon-armenii-o-reklame/>.
9. Law of the Republic of Azerbaijan No. 1281-IVQ dated 03.10.1997 "On Advertising". [access date 24.09.2023]. <http://cnp-reklama.ru/zakon-azerbajdzhana-o-reklame/>.
10. Law of the Republic of Belarus No. 225-3 dated 05/10/2007 "On Advertising". [access date 24.09.2023]. <http://www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10700225>.
11. Law of the Republic of Kazakhstan No. 508-II dated 19.12.2003 "On Advertising". [access date 24.09.2023]. <http://cnp-reklama.ru/zakon-kazakhstan-a-reklame/>.
12. Law of the Republic of Kyrgyzstan No. 119 of 06.11.1999 "On Patronage and Charitable Activities". In: *Erkin Too*, 1999, nr. 90.
13. Law of the Republic of Kyrgyzstan No. 155 dated 24.12.1998 "On Advertising". [access date 24.09.2023]. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/162>.
14. Law of the Republic of Tajikistan No. 34 dated 01.08.2003. "On Advertising". [access date 24.09.2023]. <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/ru/tj/tj031ru.pdf>.
15. Law of the Republic of Uzbekistan No. 3PY-96 dated 02.05. 2007 "On Charity". In: *Bulletin of the Chambers of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan*, 2007, nr. 5.
16. Law of the Republic of Uzbekistan No.723-I dated 25.12.1998 "On Advertising". [access date 24.09.2023] https://nrm.uz/contentf?doc=4491_zakon_respubliki_uzbekistan_ot_25_12_1998_g_n_723-i_o_reklame

17. Law of the Russian Federation No. 38-FZ dated 13.03.2006 "On Advertising". [access date 24.09.2023]. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_58968.
18. Law of Ukraine No. 270 dated 03.07.1996 "On Advertising". [access date 24.09.2023]. http://kodeksy.com.ua/ka/o_reklame.htm.
19. Law of Ukraine No. 5073-VI dated 05.07.2012 "On Charitable Activities and Charitable Organizations". [access date 24.09.2023]. http://kodeksy.com.ua/ka/o_reklame.htm.
20. Law of the Republic of Kazakhstan No. 402-V dated 16.11.2015 "On Charity". [access date: 24.09.2023]. http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32932361#pos=340;-48.
21. Louisiana Civil Code (as amended by the 1991 Act) [access date: 24.09.2023]. <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/020102>.
22. Protocol decision on activities in the field of advertising. [access date 24.09.2023]. Available: <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=3701>.
23. Tatar, O., Levushkin, A. Content and Specificity of Contractual Obligations in the Field of Advertising Services in the Russian Federation and the Republic of Moldova. In: *Eurasian Bar*. 12.21.2020. Moscow, no. 5 (48), p. 49-57. ISSN 2304-9839.
24. Tatar, O., Mihalache, Yu. Place and Role of Unnamed Contracts in Foreign Countries. In: *Legea și viața*. 2018, No. 12 (324), p. 28-34. ISBN 978-9975-121-75-0.
25. Turianu, C. *Curs de drept civil: Contracte Speciale*. București: Fundației "România de mâine", 2000. 552 p. 62. ISBN 978-606-26-1514-0.

CZU 347.736

CHARACTERIZATION OF THE NOTION OF INSOLVENCY PLAN IN DIFFERENT STATES

Olga TATAR, *PhD, Assoc. Prof.,
Comrat State University*

Abstract: *An insolvency plan is applicable to companies in different states, regardless of the legal form of the company, it must ensure the satisfaction of creditors' claims, as well as protect the interests of the debtor. The insolvency plan may include reorganization (restructuring) or liquidation of the company for the same purpose.*

In order to accept the restructuring of the debtor company in the insolvency plan, it must correspond to increases that, as a result of the restructuring, would make it possible to satisfy the creditors' claims urgently, as well as ensure that following these procedures the debtor becomes more efficient, maintains the enterprise and has an income, i.e. be profitable.

Keywords: *insolvency, debtor, creditor, reorganization, satisfaction of needs.*

By carrying out the restructuring or liquidation plan, a beneficial procedure is carried out for both creditors and debtors, more than that, it is a beneficial thing for the country's economy, since weak economic agents are liquidated or restructured to become stronger, which in finally influences the entire economic complex of the country. In the end, the insolvency procedure has legal effects, beneficial both for creditors and debtors [3, p. 63].

The procedure for completing an insolvency plan is an act that is constantly developing and deferred in the territory, for example:

United States of America. According to the US Constitution [7], Congress is empowered "to establish a uniform law on naturalization and uniform laws on bankruptcy (Bankruptcy) throughout the territory of the United States".

The importance of bankruptcy in the USA is determined by the large number of cases (annually, over 20,000 bankruptcies) and the economic importance of collective procedure situations determined the unification at the federal level, an own system of jurisdiction as well as the three types of judicial procedures:

- liquidation ('straight bankruptcy') – applied to all debtors, natural or legal persons, traders or non-traders;
- reorganization – applicable only to traders;
- the joint income plan procedure, which consists in debt rescheduling granted to people with regular, continuous income (pensions, salaries, dividends) and who have debts of a maximum of USD 100,000.

Bankruptcy Code, USC, Title II [2] - The US Bankruptcy Code - combines the classical theories of bankruptcy: universality and territoriality. It recognizes the cross-border effects of bankruptcy, admits the access of foreign creditors and representatives of a foreign proceeding to the U.S. bankruptcy courts. and allows the possibility of opening several procedures, if there are distinct assets.

According to the Bankruptcy Code, the representative of a foreign proceeding will be able to open a bankruptcy proceeding in the U.S. against a debtor who has his seat, domicile, residence, main place of business or main assets within the jurisdiction of the notified court.

Franta. The current regulation is given by two laws:

- Law no. 148/March 1, 1984 [5] regarding the prevention of difficulties and amicable settlement
- Law no. 98 of January 25, 1985 [6] on judicial recovery and liquidation (amended by Law no. 475 of June 10, 1994).

The laws regulate three procedures:

- amicable recovery of a company that is in difficulty but is not in a state of insolvency;
- a judicial procedure for insolvent companies,
- judicial liquidation with the sale of assets.

French courts can resolve disputes if either the headquarters of the company or secondary offices are located on the territory of this state.

Germany. In Germany, the Insolvency Law of 1994 [4] (Insolvenzordnung - InO) is in force. The insolvency procedure can be opened at the request of a creditor or the debtor, followed by one of the following procedures:

- an agreement outside the court, between the debtor and the creditors to save the company;
- reorganization based on an insolvency plan (Insolvenzplan), which can also be carried out based on the negotiation between the debtor and the creditor;
- agreement on the assets, the debtor going to sell all the assets or part of them to a buyer willing to continue the activity.

Spain. The legal framework is modern, being influenced by the UNCITRAL Model Law.

Insolvency (concurso) is defined as that situation in which a debtor can no longer regularly fulfill commercial obligations.

Insolvency can be requested by the debtor (voluntary insolvency) or by the creditor (compulsory insolvency). If the debtor neglects the insolvency situation, he can be sanctioned for acting in bad faith, the managers of the debtor companies can be prohibited from carrying out an economic activity for a period of up to 15 years.

By the sentence of the International Court of Arbitration next to the Chamber of Commerce and Industry of Romania, it was ruled that the decision of the Madrid Court by which two syndic judges were appointed to administer the bankruptcy based in Spain produces full legal effects in Romania, in the sense that the ability of the two representatives to act on behalf of the creditor mass and the debtor company in default of payments is recognized. Consequently, syndic judges have the necessary procedural capacity to be summoned in the case, together with the debtor company.

UK. The Insolvency Law (1986) provides:

- voluntary liquidations;
- mandatory liquidations.

Voluntary liquidation can begin when the insolvency decision has been approved by the shareholders. The company will operate only for the purpose of liquidation.

Compulsory liquidation can begin at the request of creditors, company directors or shareholders, as well as at the request of the State Secret for Commerce and Industry (for reasons of public order).

Belgium. In Belgium, the institution of the preventive concordat is applied, which is an agreement reached between the debtor and the creditor, by which the debtor undertakes to pay his debts on the terms and under the conditions agreed with the creditors. In this system, prior to the opening of the bankruptcy procedure, the role of creditors is predominant.

Countries with economies in transition (*Czech Republic, Hungary, Slovakia, Bulgaria, etc.*) In the case of countries with economies in transition, it can be observed that insolvency regulation is correlated - and, in certain cases - determined by two other processes: privatization and restructuring. The governments of these countries took measures contrary to the free market, which would have

allowed the transfer of a bankrupt property to a company that would administer it correctly and efficiently. Debt rescheduling measures were developed followed by their repeated cancellation, exemption from bankruptcy legislation during the privatization process, strategic companies benefited from subsidies that did not produce the expected results, etc.

There is a tendency to reform the national or regional systems. The Republic of Moldova still went through many stages of approving the bankruptcy law, which was amended only two years ago and we believe that it will continue to improve, so that the demands of the creditors are met as quickly as possible, and the debtor reorganizes the company to become profitable, or in case of liquidation to start a new beneficial business.

The concept and essence of insolvency proceedings. The term "bankruptcy procedure", for a number of years, is widely used in the pages of legal literature to characterize the legal institution of insolvency (bankruptcy) of the legal entity. Bankruptcy procedure – collective and egalitarian bankruptcy insolvency procedure that is applied to the debtor in order to liquidate his assets to cover the liability;

The above definition does not include all the basic features of the bankruptcy procedure, which reflect the specifics of this concept, the so-called definition cannot be considered optimal. Simplified understanding of bankruptcy procedures turns into a significant underestimation of the definition of certain procedures carried out in the process of recognition of the bankrupt debtor.

In science, there are several understandings of the meaning of the bankruptcy procedure. Bankruptcy procedure as a method of company reformation. Other scientists present the concept of "procedure" as the development of relationships within the bankruptcy procedure and understand the development of relationships within the bankruptcy framework, which differs with specific objectives, legal content, procedures and consequences of use. However, these definitions do not emphasize the specificity of the legal phenomenon.

In general, bankruptcy proceedings have varieties of procedural and organizational forms that are close to the procedural form. In some cases (when it comes to judicial bankruptcy proceedings), insolvency proceedings can be considered procedural because they are strictly regulated by the judiciary. Correctly says D.N. Bachrach [1, p. 44], the procedure of the activity of state power becomes even more perfect - the legal process when it is regulated by law and, most importantly, fully regulated in detail. A certain procedural rule, even several procedural rules of procedure, still do not make it an official procedure to be a legal process.

However, we believe that we cannot attribute bankruptcy judicial procedures to procedural forms, as their implementation takes place, first of all, not the power of the state, but the activity of other entities: the debtor, creditors and the insolvency administrator. This circumstance, in our opinion, can be explained by the fact that the legislator refers to the activities carried out during insolvency (bankruptcy) and calls them exactly procedures, not the process.

In forming the concept of "bankruptcy proceedings" must use the term "purpose" of commercial rights, which, in turn, when analyzing individual insolvency proceedings will be specified in the form of "tasks" of a bankruptcy proceeding.

Based on the above analysis, we can formulate the notion of bankruptcy proceedings. The bankruptcy procedure of a legal entity - is officially established by the legislation of insolvency (bankruptcy) by a sequence of actions to be applied to the debtor-legal entity, which has signs of bankruptcy or officially declared insolvent, in order to satisfy creditors' claims and the company's exit from the economic crisis.

This definition, in our opinion, contains all the basic characteristics of the bankruptcy procedure and allows to distinguish this legal phenomenon from other related concepts, such as "measures" and "activities" in the bankruptcy process. It seems that the legal structure of the proposal is promising from a scientific point of view, it opens the possibility to study in more depth the legal connection between individual actions carried out in one bankruptcy procedure or another.

Initially, the procedures applied to the debtor were extremely narrow, but the impact was reduced to punishing the insolvent debtor (creditors had the right to cut the debtor's body into pieces, enslave, and later - throw into the debt pit, penitentiaries). Then there was a shift to solving the economic consequences (dividing property among creditors). Later, after the medieval world, ami-

cable settlement was adopted as a way of terminating the insolvency procedure. The changes allowed the debtor to improve the financial situation. The measures applied to debtors, with the development of the law, are in continuous qualitative evolution. The separation of bankruptcy and insolvency proceedings has theoretical and practical importance. The concept of "bankruptcy proceedings" can be used to designate any of the procedures carried out in the course of insolvency (bankruptcy). The term "bankruptcy" is very multiple, that's why the legislator identifies a series of bankruptcy procedures, so it is important to differentiate certain types of procedures, by groups.

Insolvency (bankruptcy) procedures for legal entities, depending on the purpose of the procedures, are divided into the following three groups:

1. Reorganization procedures (aimed at maintaining the activity and rehabilitating the debtor to restore solvency);
2. liquidation procedures (aiming at the termination of a legal entity);
3. the procedure to conclude a reconciliation transaction. it does not relate to the reorganization procedures, because it does not aim to rehabilitate the debtor, or to restore solvency, and only aims at the repayment of debts to the debtor's creditors.

Since any bankruptcy procedure has the destination, in the end, to get the company out of the crisis, to move to a sustainable situation by increasing management efficiency, some authors consider bankruptcy procedures models of reorganization. This point of view is general, and does not clearly differentiate bankruptcy procedures, because each separate procedure pursues certain objectives that do not always contribute to the microeconomic level, to improve the economic situation of the legal entity.

In the controversial legal literature, there is the question of which group of bankruptcy procedures includes the monitoring procedure, the purpose of which is to preserve the debtor's assets, and to carry out the analysis of the debtor's financial situation. The opinion of the majority of students is that the monitoring procedure is a reorganization procedure. The ones that are not correct. This procedure is intended to create conditions for the efficient conduct of other insolvency procedures, this means that the monitoring procedure cannot be assigned to either reorganization or liquidation.

The purpose of bankruptcy proceedings is to satisfy the creditors' claims from the debtor, who has not fulfilled his financial obligations and commitments, the exit of the company from the economic crisis, the transition to sustainable efficiency by improving management, protecting the interests of debtors and creditors.

Conclusions:

The purpose of bankruptcy proceedings is to create a plan for the introduction of a special bankruptcy procedure, which, in turn, is to regulate and organize the use of a certain action to the debtor. The process is carried out in accordance with the application of the insolvency plan (overcoming insolvency), composed by the participants in the insolvency process and approved by the meeting of creditors. In fact, the plan is a business plan aimed at the withdrawal of the enterprise from the crisis, namely, through the use of anti-crisis tools and techniques. Application of the plan – is considered a set of actions used against the insolvent person. In turn, the selection of different bankruptcy procedures contributes to a deeper understanding of the essence of applying the plan procedure to the insolvent person and has a clear practical orientation.

Bibliographic references:

1. Bachrakh. D.N. Administrative law. Moscow. 2018. 700 p. *ISBN: 978-5-699-40071-3*.
2. Bankruptcy Code, USC, Title II [access date 24.09.2023]. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11>.
3. Cojocari, E., Tatar, O. Dreptul insolvabilității. Tipogr. "A&V Poligraf", Comrat. 2021. 203 p. *ISBN: 978-9975 -83-158-1*.
4. Insolvency Law of 1994. [access date 24.09.2023]. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html.
5. Law no. 148/March 1, 1984. [access date 24.09.2023]. <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/fr/fr001en.html>.
6. Law no. 98 of January 25, 1985. [access date 24.09.2023]. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000693911>.
7. US Constitution. [access date 24.09.2023]. <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>.

CZU 331.45(478)

REFLECȚII PRIVIND ORGANIZAREA SISTEMULUI SECURITĂȚII MUNCII
ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Evlampi DONOS, dr., conf. univ., Facultatea de Drept
și Administrație publică, Universitatea de Stat „B.P. Hașdeu” din Cahul

Abstract: *The purpose on this paper is to highlight some aspects concerning the organisation of the occupational safety and health system in evolution. The first legal acts in this field were adopted in 1992, but later in the setting up of this institution certain difficulties were encountered due to the lack of a clear concept based on international practice and standards. In spite of the fact that the Republic of Moldova ratified the main treaties in the field of labour safety and health, there have been misconceptions at certain stages. It should be noted that some of these dysfunctions have not been removed at this stage, compromising the proper course of activities related to the organisation and implementation of the labour safety and health process.*

Keywords: *industrial accident, government control, public control, supervisory and control authorities, employment health and safety, surveillance, high-risk sector.*

Instituția securității și sănătății în muncă în dezvoltarea sa a parcurs mai multe etape. În perioada 1990-1992 pentru legislația Republicii Moldova privind organizarea sistemului de securitate și sănătate a muncii erau caracteristice prezența unor elemente specifice fostei societăți socialiste. Pentru eliminarea acestor fenomene, Declarația suveranității RSSM, la art. 5 stipula că legile și alte acte normative ale fostei U.R.S.S. urmau să acționeze în Republica Moldova numai după ratificarea (confirmarea) lor de către Sovietul Suprem, iar cele în vigoare ce contraveneau suveranității statului se suspendau [5]. În realitate însă, legislația cu privire la organizarea sistemului de securitate și sănătate a muncii nu a mai fost supusă acestor proceduri. Cele două acte de bază ce reglementau raporturile privind securitatea și sănătatea muncii – Bazele legislației muncii ale fostei U.R.S.S. și republicilor unionale precum și Codul muncii din 1973 continuau să producă efecte și după 1990, fără a fi supuse ratificării, cu toate că unele norme nu erau conforme cu standardele internaționale. Spre exemplu, atribuțiile privind supravegherea și controlul asupra respectării legislației muncii și normelor de protecție a muncii continuau să fie efectuate de către sindicate, precum și inspecțiile tehnice și juridice de muncă aflate în componența acestora în conformitate cu reglementările privind aceste inspecții aprobate de Consiliul Central al Sindicatelor [19] și nu de către autoritățile statului. Trecerea de la sistemul vechi de securitate și sănătate a muncii la unul nou a fost rezultatul unor divergențe între stat și sindicate, ultimele pledând pentru menținerea sistemului de supraveghere și control asupra respectării legislației muncii și normelor de protecție a muncii în subordinea sa. Odată cu adoptarea primei Legi privind protecția muncii și Legii nr. 1315/1993 privind modificarea și completarea Codului muncii a fost declanșat procesul de elaborare a noului concept de supraveghere asupra respectării legislației muncii și normelor de protecție a muncii [9]. Însă și în cadrul noului sistem de securitate și sănătate a muncii mai continuau să persiste elemente specifice sistemului vechi. Spre exemplu, atribuțiile privind supravegherea și controlul asupra respectării normelor muncii erau puse nu doar în sarcina Ministerului Muncii și Protecției Sociale, ci și organelor și inspectoratelor de stat special înputernicite pentru aceasta, precum și organelor sindicale, în conformitate cu legislația privind sindicatele. Practic, atribuțiile de supraveghere și control asupra respectării legislației muncii erau dublate, fiind exercitate atât de autoritățile statului, cât și de sindicate. În acest sens, art. 255 din Codul muncii din 1973 direct prevedea că supravegherea de stat asupra respectării de către ministere și departamente, precum și de către întreprinderi, instituții, organizații, persoane cu funcții de răspundere și cetățeni a regulilor privind securitatea muncii în industrie și îndeplinirea obligațiilor privind protecția subsolului era exercitată nu doar de Inspectoratul muncii, dar și de către fostul Departament de Stat pentru Standarde, Metrologie și Supraveghere Tehnică. În plus, supravegherea de stat asupra respectării de către ministere a legislației muncii era executată și de către Procuratura Republicii Moldova, precum și de către procurorii subordonați lui în conformitate cu legislația [1]. Această divizare de competențe în

materie de supraveghere asupra respectării a legislației muncii a fost în detrimentul bunei funcționări a sistemului în cauză.

Norme similare se regăseau și în Legea nr. 625/02.07.1991 cu privire la protecția muncii, elaborată și promovată în Parlamentul Republicii Moldova de către Federația Sindicatelor Independente. Astfel, potrivit art. 28 și 30 din Legea nr. 625/02.07.1991, cu privire la protecția muncii, supravegherea și controlul de stat asupra respectării legislației de protecție a muncii, era efectuată, pe de o parte, de către organele de stat speciale (inspecțiile) independente în activitatea lor de administrația întreprinderilor și de organele acestora ierarhic superioare, care funcționau în baza regulamentelor aprobate de Guvern, iar pe de altă parte, și sindicatele erau în drept să creeze în aceste scopuri inspecții, care acționau în conformitate cu legislația și cu regulamentul aprobat [10].

Crearea mai multor inspecții de supraveghere și control asupra respectării legislației de protecție a muncii, precum și a unor inspecții în componența sindicatelor era în contradicție cu principiul aplicării unitare a dispozițiilor legale privind instituția în cauză, precum și cu practica internațională inclusiv și doctrina. Potrivit doctrinarului A. Țiclea, prin intermediul Inspecției muncii „se exercită atribuții de autoritate de stat în domeniul muncii, relațiilor de muncă, securității și sănătății în muncă, mai precis, controlul aplicării unitare a dispozițiilor legale în domeniile sale de competență în unitățile din sectorul public, privat, precum și la alte categorii de angajatori” [18, p. 221]. În context, principiul aplicării unitare a dispozițiilor legale privind instituția de supraveghere și control asupra respectării legislației de protecție a muncii nu poate fi afectat de categoriile de norme specifice pentru anumite sectoare economice. Doctrinara Sanda Ghimpu consideră că „relațiile sociale de protecție a muncii au o sferă mai largă decât relațiile sociale de muncă, asigurând condiții corespunzătoare pentru desfășurarea activității în cadrul acestora din urmă” [6, p. 189]. Desigur că controlul asigurării efective asupra respectării legislației de protecție a muncii poate fi efectuat de către o autoritate și nu mai multe. În opinia Sandei Ghimpu „nu trebuie să înțelegem că normele tehnice nu sunt norme de conduită socială, dat fiind faptul că însuși procesul de muncă are, prin definiție, un caracter social” [7, p. 122]. În context, autorul A. Roșca consideră că „o condiție esențială a eficienței și securității muncii, indiferent de gradul ei de mecanizare sau automatizare, este adaptarea reciprocă optimă a omului și a muncii sale: adaptarea omului la mașină sau – în mod general – la muncă sa (mijloacele și metodele de muncă, locul de muncă etc.) și a mașinii la om” [16, p. 12]. În opinia autorilor A.D. Stoica și A. Dincu „relațiile sociale de protecție a muncii se stabilesc, în virtutea legii, între cei ce muncesc, pe de o parte, și stat, reprezentat prin organele sale care conduc, organizează și controlează producția la unitățile de stat, cooperatiste și obștești, pe de altă parte” [17, p. 52].

Desigur că mecanismul de supraveghere și control asupra respectării legislației securității și sănătății muncii este unul esențial în activitatea autorității abilitate cu competențe în domeniul securității și sănătății muncii. În Republica Moldova o astfel de autoritate publică a fost creată pentru prima dată prin hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 31 ianuarie 1992 nr. 61 în persoana Departamentului Protecției Muncii. Acest Departament a fost abilitat cu împuterniciri speciale de supraveghere și control în numele statului asupra respectării legislației muncii, regulilor și normelor de protecție a muncii, cu independență deplină față de administrația întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor și organele lor ierarhic superioare. În esență, prin hotărârea Guvernului nr. 61/1992 s-a materializat procesul de trecere de la vechiul sistem de supraveghere și control tipic pentru societatea socialistă efectuat de către sindicate, la un sistem nou de supraveghere și control **efectuat în numele statului** de către autoritatea statului în persoana Departamentului Protecției Muncii. Ulterior, în același an, prin Hotărârea Guvernului nr. 355 din 28.05.1992 [8] au fost determinate sarcinile și funcțiile Departamentului nou creat, inclusiv:

- stabilirea în Republica Moldova a unui ansamblu de măsuri și mijloace organizatorice, tehnice, social-economice, curative și profilactice care să asigure securitatea salariaților, păstrarea sănătății și menținerea capacității lor de lucru în procesul muncii;
- coordonarea activității ministerelor, departamentelor de stat și altor organe centrale, orientată spre asigurarea condițiilor de muncă favorabile și informative, elaborarea actelor legislative și normative privind protecția muncii; totodată, exercită controlul asupra acestei activități;
- controlul aplicării corecte și permanente a legilor, standardelor de stat, normelor și regulilor cu privire la protecția muncii în toate întreprinderile (concerne, asociații, uzine, fabrici, întreprin-

deri mixte și mici, cooperative etc.), organizațiile și alte autorități naționale, indiferent de subordonarea și tipul de proprietate, cu excepția cazurilor prevăzute de legislația în vigoare;

- cercetarea și analiza circumstanțelor și cauzelor avariilor și accidentelor de muncă etc.

Prin acest mecanism de supraveghere în domeniul securității și sănătății muncii, instituit prin hotărârile de Guvern din 31 ianuarie 1992 nr. 61 și 28 mai 1992 nr. 355, au fost puse bazele și principiile de organizare și funcționare a autorității statului – Departamentului Protecției Muncii, abilitat cu competențe specifice în domeniu. A se menționa că noul mecanism de supraveghere a fost racordat la standardele internaționale și practica altor state. Ulterior, competențele autorității de supraveghere au fost precizate prin Legea nr. 140 din 10.05.2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii, care la art. 7 prevede că personalul inspectoratului, inclusiv al inspecțiilor teritoriale de muncă, se formează din inspecții de muncă și din alți specialiști, care sunt funcționari publici cu studii superioare în domeniile tehnic, drept sau economie [11]. În speță, potrivit art. 8 din Legea nr. 140 din 10.05.2001, concomitent cu studiile corespunzătoare, inspectorii de muncă trebuie să dispună de o pregătire corespunzătoare potrivit funcțiilor lor, fiind precizate funcțiile lor, inclusiv:

- pătrunderea liberă și fără obstacole, la orice oră din zi sau din noapte, fără informarea preventivă a angajatorului, la locurile de muncă, în încăperi de serviciu și de producție;
- să ceară și să primească de la angajator materialele și informațiile necesare controlului;
- să ceară și să obțină, în limitele competenței, informații de la angajatori și salariați;
- să dispună lichidarea necondiționată sau într-un anumit termen a abaterilor constatate de la dispozițiile actelor legislative și ale altor acte normative referitoare la condițiile de muncă și la protecția salariaților în exercitarea atribuțiilor lor;
- să ceară autorităților administrației publice competente retragerea actului permisiv (licenței) de activitate a patronului pentru executarea necorespunzătoare a prescripțiilor privind înlăturarea încălcărilor legislației muncii, stabilită în urma controalelor repetate;
- să sesizeze organele de drept și cele investite cu atribuții în domeniul licențierii cu privire la nerespectarea legislației în domeniul migrației de muncă, în special privind cazurile de trafic de ființe umane și de muncă forțată în străinătate, precum și practicarea nelicențiată a activității legate de plasarea în câmpul muncii în străinătate a cetățenilor Republicii Moldova etc.

În același context, și la art. 8 din Legea nr. 186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă a fost prevăzut că atribuțiile de control asupra respectării legislației din domeniul securității și sănătății muncii revin Inspecției Muncii, iar activitățile de control se desfășoară cu respectarea dispozițiilor Legii nr. 140-XV din 10 mai 2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii [12]. În sensul art. 3 din Legea menționată se prevede că obiectivul principal al Inspectoratului consta în asigurarea aplicării actelor normative și ale altor acte secundare referitoare la condițiile de muncă și protecția salariaților.

Începând cu anul 2012, procedurile privind supravegherea securității și sănătății în muncă au fost modificate, ele fiind prevăzute prin Legea nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător [13]. A se specifica că mecanismele de control prevăzute de Legea nr. 131 din 08.06.2012 nu sunt identice cu mecanismele de supraveghere efectuate de Inspectoratul de Stat al Muncii, între ele existând deosebiri importante. Cu toate acestea, potrivit Anexei la Legea nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, domeniul referitor la exercitarea raporturilor de muncă, la intermedierea muncii și la activitatea agențiilor private și a intermediarilor nelicențiați care desfășoară activitatea legată de angajarea cetățenilor Republicii Moldova în câmpul muncii în străinătate, securitatea și sănătatea în muncă, respectarea corectitudinii stabilirii, calculării și plății indemnizațiilor de incapacitate temporară de muncă achitate de angajator și a prevederilor cu privire la intermedierea muncii și la activitatea agențiilor private și a intermediarilor nelicențiați care desfășoară activitate legată de plasarea în câmpul muncii în străinătate a cetățenilor Republicii Moldova cade sub incidența cerințelor stabilite prin Legea nr. 131 din 08.06.2012 cu toate consecințele ce reies din Legea nominalizată. Respectiv, prin art. 2¹ din Legea nr. 140-XV din 10 mai 2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii, modificat prin art. XXXVI din Legea nr. 185/21.09.2017 s-a prevăzut că controlul de stat exercitat asupra persoanelor care practică activitate de întreprinzător se planifică, se efectuează și se înregistrează în conformitate doar cu prevederile Legii nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător în partea în care nu este reglementat de legea citată [14].

În context, prin art. XLIII din Legea nr. 185/21.09.2017 a fost modificat și art. 371 din Codul muncii al RM prin care s-a prevăzut că supravegherea și controlul asupra respectării actelor legislative și altor acte normative ce conțin norme ale dreptului muncii, a convențiilor colective și contractelor colective de muncă la toate unitățile sunt exercitate de către Inspectoratul de Stat al Muncii, autoritățile competente în domeniul siguranței ocupaționale, conform Legii nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător și sindicate [2]. Un șir de autorități publice au fost abilitate cu competențe în domeniul siguranței ocupaționale, fiind investite cu dreptul de a exercita controlul de stat asupra respectării de către angajatori a actelor normative privind securitatea și sănătatea în muncă, inclusiv Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor, Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței, Agenția Națională pentru Sănătate Publică, Inspectoratul pentru Protecția Mediului, Agenția Națională Transport Auto, Autoritatea Aeronautică Civilă, Agenția Navală, Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică, Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației și Agenția pentru Supraveghere Tehnică. Toate aceste autorități, cu excepția Agenției pentru Supravegherea Tehnică, nu dispuneau de personal calificat în domeniul supravegherii securității și sănătății în muncă. Legiuitorul a transferat atribuțiile ce țin de supravegherea securității și sănătății în muncă autorităților specificate mai sus, fără a lua în considerare că personalul din majoritatea autorităților în cauză nu este format din funcționari publici al căror statut și condiții de serviciu le-ar asigura stabilitatea și independența față de orice schimbare guvernamentală și orice influență neprevăzută din afară.

De asemenea, procedurile potrivit cărora Inspectoratului de Stat al Muncii este obligat să înregistreze în Registrul de stat al controalelor date cu referire la denumirea (numele) persoanei și obiectului supuse controlului și punctajul curent de risc atribuit, numărul și data aprobării planului de control, numărul, data și ora emiterii delegației de control, durata controlului, tipul controlului, scopul și aspectele care urmează să fie supuse controlului etc. nu sunt conforme cu procedurile prevăzute de Convenția asupra inspecției muncii în industrie și comerț nr.81 din 11.07.47 [3] și Convenția privind inspecția muncii în agricultură nr. 129 din 25.06.69 [4]. Spre exemplu, potrivit art. 12 din Convenția asupra inspecției muncii în industrie și comerț nr. 81 din 11.07.47, inspectorii de muncă, purtând asupra lor acte justificative ale funcțiilor pe care le îndeplinesc, sunt autorizați să pătrundă liber, fără informare prealabilă, la orice oră de zi și noapte, în orice întreprindere supusă inspecției; să pătrundă, ziua, în toate localurile pe care au motive temeinice să le controleze; să procedeze la orice cercetări, controale sau anchete considerate necesare pentru a se asigura că dispozițiile legale sunt efectiv respectate etc. Cu ocazia inspecției, inspectorul urmează să informeze despre prezența sa în întreprindere pe cel care angajează sau pe reprezentantul acestuia, în afară de cazul în care apreciază că o astfel de înștiințare riscă să dăuneze eficacității controlului. O astfel de situație nu mai putea fi acceptată, în legătură cu ce legiuitorul a efectuat modificări în Legea nr. 186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă, stabilind la art. 7¹ că controlul de stat asupra aplicării de către angajatori a legii și a altor acte normative privind securitatea și sănătatea în muncă este exercitat de Inspectoratul de Stat al Muncii, iar activitățile de control se desfășoară cu respectarea dispozițiilor Legii nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător și ale Legii nr. 140/2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii în materie de proceduri de control au fost aduse în concordanță cu principiile Legii nr. 131/2012, privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, inclusiv:

- în cazul constatării unui pericol iminent de accidentare, inspectorul de muncă cu atribuții în domeniul securității și sănătății în muncă, este în drept să dispună sistarea funcționării (cu indicarea în procesul-verbal de control) a atelierelor, a halelor, a secțiilor, a altor subdiviziuni ale unității, sistarea exploatarei clădirilor, a edificiilor și a echipamentelor tehnice, precum și sistarea lucrărilor și a proceselor tehnologice, în modul prevăzut la art. 29¹ alin. (3) din Legea nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător”;
- efectuarea controlului asupra respectării actelor normative din domeniul muncii, securității și sănătății în muncă se realizează prin intermediul controlului planificat sau inopinat;
- controlul planificat se efectuează în conformitate cu Planul anual al controalelor, elaborat și înregistrat conform Legii nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător;

- planul anual al controalelor se întocmește de către de Stat al Muncii în baza metodologiei de planificare a controalelor, aprobată de Guvern, și se înregistrează în Registrul de stat al controalelor până la data de 1 decembrie a anului precedent anului calendaristic la care se referă planul controalelor. La elaborarea planului anual al controalelor se ia în considerare Programul de activitate al Inspectoratului de Stat al Muncii, aprobat de directorul Inspectoratului de Stat al Muncii după coordonarea cu Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale;
- controlul inopinat reprezintă controlul exercitat în afara planului anual al controalelor și se efectuează în conformitate cu prevederile Legii nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător.

Evident că soluția promovată de legiuitor nu este conformă cu practica internațională, inclusiv cerințele Convenției asupra inspecției muncii în industrie și comerț nr.81 din 11.07.47 și Convenției privind inspecția muncii în agricultură nr.129 din 25.06.69. Recent Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr. 202/20.07.2023 pentru modificarea Legii securității și sănătății în muncă nr. 186/2008 a „transpus Directiva Consiliului din 12 iunie 1989, privind punerea în aplicare de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și sănătății lucrătorilor la locul de muncă (89/391/CEE), publicată în Jurnalul Oficial L 183 din 29 iunie 1989, astfel cum a fost modificată ultima dată prin Regulamentul (CE) nr. 1137/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 octombrie 2008 de adaptare la Decizia 1999/468/CE a Consiliului a anumitor acte care fac obiectul procedurii prevăzute la articolul 251 din tratat în ceea ce privește procedura de reglementare cu control” [15]. Legea menționată nu face referire la normele supuse transpunerii, procedurile de control rămânând aceleași.

Nu în ultimul rând, procedurile de control sunt indisolubil legate de sarcinile puse în fața inspectorilor de muncă. Spre exemplu, potrivit art. 3 din Convenția asupra inspecției muncii în industrie și comerț nr. 81 din 11.07.47 printre sarcinile sistemului de inspecție a muncii sunt cele legate de asigurarea aplicării dispozițiilor legale referitoare la condițiile de muncă și la protecția lucrătorilor în exercitarea profesiei lor, cum sunt dispozițiile privind durata muncii, salarizarea, securitatea și igiena muncii, condițiile de trai, folosirea copiilor și a tinerilor și alte dispoziții conexe, în măsura în care inspectorii de muncă sunt însărcinați să asigure supravegherea acestor dispoziții. Inspectorii de muncă, de asemenea, sunt autorizați să determine luarea de măsuri în vederea eliminării defecțiunilor constatate la instalații, la amenajări sau în metodele de lucru, pe care le consideră dăunătoare sănătății sau securității lucrătorilor. Aceste sarcini nu se regăsesc în Legea nr. 140 din 10.05.2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii, ci în Legea nr. 116/18.05.2012 privind securitatea industrială a obiectelor industriale se efectuează nu de Inspectoratul Muncii, ci de către Inspectoratul Național pentru Supraveghere Tehnică, care este autoritatea administrativă din subordinea Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării.

În concluzie, în urma analizei efectuate, constatăm că prevederile art. 371 lit. c) din Codul muncii al Republicii Moldova, art. 7 alin. (2) din Legea Nr. 186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă și art. 1 alin. (2¹), art. 3 lit. (a) din Legea nr. 140 din 10.05.2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii nu sunt conforme cu Convenția asupra inspecției muncii în industrie și comerț nr. 81 din 11.07.47 și Convenția privind inspecția muncii în agricultură nr. 129 din 25.06.69.

Se impune înaintarea următoarelor propuneri de *lege ferenda*:

I. Legea nr. 140 din 10.05.2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii:

1. Art.1 alin.(2¹) se omite.

2. Art. 3 lit.(a) a se expune în următoarea redacție:

„a) controlează modul în care se aplică legislația națională din domeniul securității și sănătății în muncă la toate persoanele fizice și juridice din sectoarele economiei”.

II. Legea Nr. 186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă:

1. La art. 7 alin. (2) a se omite cuvintele: „Legii nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător și ale”.

III. A se preciza în Legea nr. 202/20.07.2023 pentru modificarea Legii securității și sănătății în muncă nr. 186/2008 normele care au fost transpuse reieșind din Directiva Consiliului din 12 iunie.

Referințe bibliografice:

1. Codul muncii al Republicii Moldova din 25.05.1973, abrogat prin LP154 din 28.03.03. În: MO159/28.07.03 art. 648.

2. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154/28.03.2003. În: Monitorul Oficial din 29.07.2003 nr. 159-162 art. 648.
3. Convenția asupra inspecției muncii în industrie și comerț nr. 81 din 11.07.47, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 593-XIII din 26.09.95. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1999, vol. 10, p. 9.
4. Convenția privind inspecția muncii în agricultură nr. 129 din 25.06.69, ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1330-XIII din 26.09.97. În: Ediția oficială „Tratate internaționale”, 1999, vol. 14, p. 58
5. Declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova nr. 148-XII din 23.06.90. În: Veștile nr. 8/192, 1990.
6. Ghimpu S., et. al. *Dreptul muncii*. Tratat, Vol. III, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, 523 p.
7. Ghimpu S., *Dreptul muncii*. București: Centrul de multiplicare al Universității din București, 1972, 351 p.
8. Hotărârea Guvernului nr. 355 din 28.05.1992 „Cu privire la aprobarea Regulamentului Departamentului protecției muncii pe lângă Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova”. În: Monitorul Oficial din 30.05.1992 nr. 5 art. 123-1.
9. Legea nr. 1315 din 02.04.1993 privind modificarea și completarea Codului muncii. În: Monitorul Oficial din 01.05.1993 nr. 5 art. 125.
10. Legea nr. 625/02.07.1991 cu privire la protecția muncii. În: Monitorul Oficial din 02.07.1991 nr. 6.
11. Legea nr. 140/10.05.2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii. În: Monitorul Oficial din 29.06.2001, nr. 68-71 art. 505.
12. Legea nr. 186 din 10.07.2008 securității și sănătății în muncă. În: Monitorul Oficial din 05.08.2008 nr. 143-144 art. 587, modificată prin LP 202 din 20.07.23, MO272-273/27.07.23 art.472; în vigoare 27.08.23.
13. Legea nr. 131 din 08.06.2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător. În Monitorul Oficial din 31.08.2012 Nr. 181-184 art. 595.
14. Legea nr. 185/21.09.2017 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial din 27.10.2017 Nr. 371-382 art. 632.
15. Legea nr. 202/20.07.2023 pentru modificarea Legii securității și sănătății în muncă nr. 186/2008. În: Monitorul Oficial din 27.07.2023 Nr. 272-273 art. 472.
16. Roșca A., *Omul – subiect al muncii*. În lucrarea colectivă – Psihologia muncii industriale. București: Editura Academiei R.S.R., 1967, p. 12.
17. Stoica A.D., Dincu A., *Probleme legate de noua reglementare a protecției muncii. Răspunderea pentru infracțiunile contra protecției muncii*. În: „J.N.”, nr. 3/1996, p. 52.
18. Țiclea A., *Tratat de Dreptul muncii*. București: Editura ROSETTI, 2006, 854 p., ISBN 973-7614-24-0.
19. Закон СССР от 15.07.1970 «Об утверждении Основ Законодательства Союза ССР и союзных республик о труде».

CZU 347.651(478)

CLASELE DE MOȘTENITORI LEGALI ÎN NOUA REGLEMENTARE A CODULUI CIVIL

Vladimir CHIRONACHI, asist. univ., *Facultatea de Drept și Administrație Publică, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul*

Abstract: *The successional transmission is based on the traditional principle of the blood relationship, which exists between members of the same family. The adoption of this system is based on the presumptive affection of the bequeather towards his closest relatives. The circle of people called to collect the patrimony of the bequeather. This procedure is also called legal successional devolution, the main element of which is the determination of the sphere of persons called to collect the inheritance. Legal successional devolution is based on kinship ties, marriage relations between the eventual heirs and the bequeather.*

Keywords: successional capacity, classes of heirs, degree of kinship, vacancy, descendants.

Problema devoluțiunii legale a moștenirii se pune în mod obișnuit atunci când cel ce lasă moștenirea nu a dispus prin testament de bunurile sale; este motivul pentru care această moștenire poartă denumirea de moștenire ab intestat. Moștenirea se deferă prin lege și în cazul în care deși defunctul a dispus de bunurile sale prin testament, aceste dispoziții de ultimă voință nu sunt valabile. Există situații în care una și aceeași moștenire se deferă atât prin lege, cât și prin testament: este cazul când, exis-

tând moștenitori rezervatori, defunctul nu poate dispune prin acte de ultimă voință decât de o anumită parte din moștenire, revenind în virtutea legii anumitor moștenitori legali.

În principiu, legea cheamă la moștenire rudele apropiate ale defunctului, indiferent dacă legătura de rudenie rezultă din căsătorie, din afara căsătoriei ori din adopție, precum și pe soțul supraviețuitor al acestuia.

Astfel, potrivit Codului Familiei al RM „rudenia este legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun”. Rudenia în linie dreaptă poate fi ascendentă sau descendentă. Gradul de rudenie este distanța dintre două rude care se stabilește astfel:

- în linie dreaptă, după numărul generațiilor care separă pe defunct de moștenitorii săi, astfel încât de exemplu, tatăl și fiul sunt rude de gradul întâi, bunicul și nepotul sunt rude de gradul doi.
- în linie colaterală, după numărul nașterilor care separă pe defunct de moștenitorii săi, urcând de la defunct la ascendentul comun și coborând de la acesta la cel chemat la moștenire, așa încât, de exemplu, frații defunctului sunt rude de gradul doi, unchii și mătușile sunt rude de gradul trei.

Rudele în linie dreaptă ale defunctului – atât ascendentă, cât și descendentă – pot moșteni la infinit, adică indiferent de gradul lor. În linie colaterală însă posibilitatea practică de a moșteni este limitată prin lege la gradul patru de rudenie inclusiv. Deși legea stabilește cercul persoanelor chemate să culeagă moștenirea, acestea nu vor putea să culeagă toate împreună patrimoniul succesoral. Este evident că dacă s-ar proceda astfel, s-ar fi ajuns la o excesivă fracționare a patrimoniului succesoral.

Clasele de moștenitori și gradele de rudenie sunt mijloace tehnice-juridice ce stabilesc sfera persoanelor chemate de lege la moștenire. Această sferă este însă destul de extinsă și legea nu dorește o fărâmițare excesivă a succesiunilor. De aceea, dintre persoanele cu vocație legală la moștenire, legea stabilește o anumită ordine concretă de chemare la moștenire.

Moștenirea este legală în cazul în care transmiterea moștenirii are loc în temeiul legii la persoanele, în ordinea și în cotele determinate de lege.

Moștenirea legală intervine în toate cazurile în care defunctul nu a lăsat testament. Dar ea intervine și în cazurile în care defunctul a lăsat testament, însă acesta nu cuprinde legatate, prevăzând numai alte dispoziții de ultimă voință.

Sunt chemați la moștenire: rudele defunctului, soțul supraviețuitor și în lipsa acestora, statul în calitate de moștenitor al moștenirii vacante. Cu ajutorul unor mijloace tehnice (clasa de moștenitori și gradul de rudenie), s-au formulat trei principii în baza cărora se determină persoanele cu vocație succesorală concretă. Operațiunea juridică, prin care se determină persoanele care vor moșteni efectiv patrimoniul succesoral, precum și cotele din masa succesorală dobândite, poartă numele de devoluțiune legală a moștenirii.

Moștenirea legală intervine de fiecare dată în cazul în care:

- a) testamentul întocmit de testator a fost declarat nul;
- b) succesoral testamentar cel ce a lăsat moștenirea nu a lăsat nici un testament;
- c) este codecedat sau comorient cu testatorul;
- d) succesoral testamentar este nedemn.

În afară de situațiile menționate mai sus, moștenirea legală intervine și atunci când testamentul lăsat nu conține dispoziții testamentare cu privire la dispunerea de patrimoniu, ci alte dispoziții de ultimă voință (de desemnarea executorului testamentar, dispoziții cu privire la funeralii, dispoziții cu privire la dezmoștenire etc.). În fine, moștenirea legală poate coexista cu cea testamentară. Astfel, în cazul în care există moștenitori rezervatori, testatorul poate testa doar partea din patrimoniu care depășește rezerva succesorală, care, potrivit normelor cu privire la moștenirea legală se va atribui moștenitorului rezervatar. De asemenea, dacă testatorul nu a testat întregul său patrimoniu, partea rămasă se va deferi celor care au dreptul la el potrivit regulilor moștenirii legale. Moștenirea legală este concepută ca o moștenire de familie.

Pornind de la concepția necesității conservării bunurilor în familie, dreptul nostru atribuie moștenirea legală familiei defunctului, iar în caz de vacanță succesorală – statului. Noțiunea de familie are un înțeles larg, incluzând rudele de sânge, soții și afinii. Moștenitori legali însă sunt doar cei care formează familia în sens restrâns – rudele defunctului și soțul supraviețuitor, nu și afinii lui. Rudenia, potrivit *art. 45* al Codului familiei aprobat prin Legea nr. 1316-XIV din 26.10.2000, rudenia

este legătura de sânge bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană (rudenie în linie dreaptă, care poate fi ascendentă și descendentă, cum ar fi în cazul părinților și copiilor) sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun (rudenie în linie colaterală – frații și surorile). Întrucât legăturile de rudenie pot fi foarte îndepărtate, chemarea tuturor rudelor la moștenire ar necesita eforturi considerabile și va avea drept efect pulverizarea patrimoniului succesoral. Datorită acestui fapt, legea limitează chemarea la moștenire și stabilește o anumită ordine de preferință, în care rudele defunctului sunt chemate la moștenirea legală.

Moștenirea va fi legală și în acele cazuri în care testamentul cuprinde exheredări (dezmoșteniri) adică înlăturarea de la moștenire a unui sau unor moștenitori legali, dar fără ca testamentul să cuprindă legate, astfel încât la moștenire vor fi chemați tot moștenitori legali, care – în lipsa acestei dispoziții – ar fi venit la moștenire împreună cu cei exheredați sau pe care prezența moștenitorului sau moștenitorilor exheredați – ar fi înlăturat de la moștenire. De exemplu, defunctul are doi frați și dezmoștenește pe unu dintre ei. În acest caz, celălalt frate va culege întreaga moștenire în temeiul legii întrucât el invocă testamentul numai pentru a justifica înlăturarea de la moștenire a fratelui, dar apoi justifică chemarea sa la moștenire prin lege. După cum am văzut, moștenirea legală poate și coexista cu cea testamentară, dacă defunctul a dispus prin testament numai de o parte a moștenirii lăsate sau dispunând de întreg, există moștenitori rezervatari care dobândesc rezerva întotdeauna în virtutea legii, deci ca moștenitori legali.

Clasele de moștenitori și gradele de rudenie sunt mijloace tehnice-juridice ce stabilesc sfera persoanelor chemate de lege la moștenire. Această sferă este însă destul de extinsă și legea nu dorește o fărâmițare excesivă a succesiunilor. De aceea, dintre persoanele cu vocație legală la moștenire, legea stabilește o anumită ordine concretă de chemare la moștenire.

De aceea, legiuitorul a instituit două criterii de bază și anume: clasa de moștenitori și gradul de rudenie. Clasa de moștenitori reprezintă grupul de rude ale celui care lasă moștenirea, determinat potrivit legii, chemate de alte grupe de rude dintr-o altă clasă. Aceste două principii sunt completate și cu egalitatea cotelor culese de către cei care efectiv vor moșteni.

Rudele de același grad vor culege moștenirea cu drept de cotă egală, acesta constituind principiul împărțirii succesiunii între rudele de același grad în părțile egale (pe capete). În conformitate cu acest principiu, în cazul în care la moștenire sunt chemate rude din aceeași clasă de moștenitori și au același grad de rudenie cu cel care lasă moștenirea, fiecare din succesibili va moșteni o parte egală cu a celorlalți succesibili.

Moștenirea legală intervine în toate cazurile în care defunctul nu a lăsat testament. Dar ea intervine și în cazurile în care defunctul a lăsat testament, însă acesta nu cuprinde legate, prevăzând numai alte dispoziții de ultimă voință, de exemplu, recunoașterea unui copil din afara căsătoriei, dispoziții cu privire la funeralii și îngropare, desemnarea unui executor testamentare.

Principiile generale ale devoluțiunii legale

Determinarea moștenitorilor și cotelor succesoriale concrete dintre moștenitorii cu vocație succesorală legală generală se face în baza a trei principii:

- Principiul chemării la moștenire a rudelor în ordinea claselor de moștenitori;
- Principiul proximității gradului de rudenie între moștenitorii de aceeași clasă;
- Principiul egalității între rudele de aceeași clasă chemate la moștenire.¹⁷

Principiul venirii la moștenire în ordinea claselor

Clasele de moștenitori

Clasele de moștenitori și gradele de rudenie sunt mijloace tehnice-juridice ce stabilesc sfera persoanelor chemate de lege la moștenire. Această sferă este însă destul de extinsă și legea nu dorește o fărâmițare excesivă a succesiunilor. De aceea, dintre persoanele cu vocație legală la moștenire, legea stabilește o anumită ordine concretă de chemare la moștenire.

Transmisiunea succesorală este edificată pe principiul tradițional al legăturii de sânge, care există între membrii aceleiași familii. Adoptarea acestui sistem are ca rațiune prezumtivă afecțiune a celui care lasă moștenirea față de rudele sale cele mai apropiate, cercul de persoane chemate să culegă patrimoniul celui care lasă moștenirea. Acest procedeu se mai numește devoluțiune succesorală lega-

¹⁷ Cod civil 22.06.2002

lă, elementul principal al căreia constituie determinarea sferei persoanelor chemate să culeagă moștenirea. Devoluțiunea succesorală legală are ca temei legăturile de rudenie, relațiile de căsătorie între eventualii moștenitori și cel care lasă moștenirea. Potrivit articolului 45 din Codul familiei, rudenția este legătura de sânge bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un autor comun. Rudenia poate fi în linie dreaptă: ascendentă (suitoare) sau descendentă (coborâtoare). La fel, rudenția poate fi în linie colaterală. Gradul de rudenie este distanța dintre două rude, care se stabilește astfel: în linie dreaptă după numărul nașterilor, iar în linie colaterală după numărul nașterilor, urcând de la una dintre rude până la ascendentul comun și coborând de la acesta până la cealaltă rudă. Deși legea stabilește cercul persoanelor chemate să culeagă moștenirea, acestea nu vor putea să culeagă toate împreună patrimoniul succesoral. Este evident că, dacă s-ar fi procedat astfel, s-ar fi ajuns la o excesivă fracționare a patrimoniului succesoral. De aceea, legiuitorul a instituit două criterii de bază și anume: clasa de moștenitori și gradul de rudenie.

Noua reglementare a Codului Civil al RM, după modificările din 2019, urmează dispozițiile tradiționale și statornice de divizare a moștenirii în moștenire legală și testamentară, de determinare a capacității successorale, precum și a nedemnității de a moșteni. Reședința obișnuită a defunctului ca loc de deschidere a moștenirii.

Schimbările conceptuale importante sunt: 1) mutarea părinților defunctului în clasa a II-a de moștenitori. Frații/surorile defunctului și ceilalți descendenți ai părinților defunctului vin la moștenire, ca parte a clasei a II-a, în absența părinților defunctului. 2) soțul supraviețuitor este moștenitor legal, însă nu face parte din nicio clasă de moștenitori, ci moștenește împreună fie cu moștenitorii clasei I, II sau cu buneii. Cota succesorală a soțului supraviețuitor este fixă: 1/4 din moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei I (copii, în absența lor – nepoții ș.a.m.d.); sau 1/2 moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei II (părinții defunctului, frații/surorilor, sau descendenții lor) sau buneii. În lipsa moștenitorilor de clasa întâi și a doua și dacă buneii nu sunt în viață sau dacă aceștia au renunțat la moștenire, sau au fost declarați nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire. (art. 1455 din Proiectul Cărții IV). Aceste două schimbări consolidează clasa I ca fiind cea a descendenților defunctului și se asigură o adevărată devoluțiune, adică trecerea moștenirii către generațiile mai tinere. Totodată, se reduce numărul de moștenitori legali de clasa I și, astfel, se evită divizarea exagerată a proprietății. În continuare, se recunoaște venirea descendenților (nepoților) la moștenire pe baza dreptului de reprezentare, preluând locul copilului defunctului, sau venirea strănepoților atunci când nici copilul și nici nepotul defunctului nu sunt în viață la data deschiderii moștenirii ș.a.m.d. Copiii defunctului moștenesc în cote successorale egale (art. 1448 alin.(4) din Proiectul Cărții IV). În cazul când copilul defunctului nu era în viață la momentul deschiderii moștenirii, copiii săi (nepoții defunctului de la acest copil) moștenesc cota succesorală a acestui copil în cote egale (art. 1448 alin.(5)). O altă schimbare este că, dacă un copil al defunctului este declarat nedemn, aceasta nu dezmoștenește și descendenții săi, ci, potrivit art. 1444 alin.(2), în acest caz cota succesorală a nedemnului se culege de către descendenții săi (în exemplul de mai sus, nepoții defunctului). Se menține regula că, în cazul în care defunctul nu are rude și nici soț supraviețuitor sau aceștia nu pot moșteni din anumite motive, moștenitor legal este statul (art. 1460 din Proiectul Cărții IV).

În noua reglementare a Codului Civil, există o serie de modificări ce țin de moștenirea legală în Republica Moldova. Astfel, aici vedem o caracterizare mai extinsă a moștenirii legale, explicându-se expres clasele de moștenitori legali și modul lor de venire la moștenire.

Moștenirea legală poate interveni în cazul în care:

- Devoluțiunea moștenirii are loc conform dispozițiilor prezentei cărți (moștenire legală), în măsura în care nu există un testament valabil.
- Dacă testamentul se referă doar la o parte din masa succesorală, devoluțiunea celeilalte părți a masei successorale are loc conform moștenirii legale.

Noua reglementare a codului civil în domeniul moștenirii legale a adăugat ca număr încă două clase de moștenitori legali, astfel, în prezent, sunt reglementate cinci clase de moștenitori legali care pot veni la moștenire după cum urmează:

- Clasa întâi de moștenitori legali: Fac parte din clasa întâi de moștenitori legali descendenții defunctului. Descendentul care este în viață la momentul deschiderii moștenirii îi exclude de la moștenire pe ceilalți descendenți care se află în relații de rudenie cu defunctul prin intermediul

celui dintâi. (3) Locul descendentului decedat la momentul deschiderii moștenirii îl ocupă descendenții acestuia (reprezentarea succesorală). Copiii defunctului moștenesc în cote succesoriale egale. Copiii care înlocuiesc părintele decedat conform dispozițiilor alin. (3) moștenesc în cote egale cota succesorală la care ar fi avut dreptul părintele decedat.

- Clasa a doua de moștenitori legali: Fac parte din clasa a doua de moștenitori legali părinții defunctului și descendenții acestora. Dacă la momentul deschiderii moștenirii părinții defunctului sunt în viață, moștenesc numai ei, în cote succesoriale egale. Dacă la momentul deschiderii moștenirii nu este în viață unul dintre părinții defunctului, în locul părintelui celui decedat sunt chemați la moștenire descendenții lui în conformitate cu regulile aplicabile pentru moștenitorii de clasa întâi. În cazul în care părintele decedat nu are descendenți, unic moștenitor devine părintele supraviețuitor.
- Clasa a treia de moștenitori legali: Fac parte din clasa a treia de moștenitori legali bunicii și bunicele defunctului și descendenții acestora. Dacă la momentul deschiderii moștenirii bunicul și bunica sunt în viață, moștenesc numai ei, în cote succesoriale egale. Dacă la momentul deschiderii moștenirii unul dintre bunici dintr-o pereche nu este în viață, locul bunicului (bunicii) decedat(e) este ocupat de descendenții acestuia. Dacă bunicul (bunica) decedat(ă) nu are descendenți, cota succesorală a acestuia trece la celălalt bunic din perechea respectivă, iar dacă acesta nu este în viață, la descendenții acestuia din urmă. Dacă la momentul deschiderii moștenirii o pereche de bunici nu este în viață și dacă aceștia nu au descendenți, atunci moștenesc ceilalți bunici care sunt în viață, iar dacă aceștia nu sunt în viață, descendenții acestora. În măsura în care descendenții ocupă locul părinților lor sau al ascendenților mai îndepărtați, se aplică în mod corespunzător dispozițiile legale cu privire la moștenitorii de clasa întâi.
- Clasa a patra de moștenitori legali: Fac parte din clasa a patra de moștenitori legali străbunicii defunctului și descendenții acestora. Dacă la momentul deschiderii moștenirii străbunicul și/sau străbunica sunt în viață, moștenesc numai ei. Dacă sunt mai mulți, ei moștenesc în cote succesoriale egale, indiferent de faptul dacă aparțin aceleiași linii sau liniilor diferite. (3) Dacă la momentul deschiderii moștenirii străbunicii și străbunicele nu sunt în viață, moștenește acela dintre descendenți care se află într-un grad de rudenie mai apropiat cu defunctul. În cazul în care mai multe persoane se află în același grad de rudenie, aceștia moștenesc în cote succesoriale egale.
- Clasa a cincea de moștenitori legali: Fac parte din clasa a cincea de moștenitori legali strămoșii mai îndepărtați ai defunctului și descendenții acestora.

Clase de moștenitori au fost revizuite, astfel după aceste modificări în ordinea dată de prezentul cod, pot veni mai multe rude ale defunctului care întrunesc condițiile necesare pentru a putea moșteni. Făcând o comparație între prevederile Codului Civil din 2002 și noile modificări din 01.03.19, putem afirma că prin adăugarea a încă două clase de moștenitori legali, se oferă posibilitatea și altor persoane care, fiind rude ale defunctului, să poată veni la moștenire înainte ca statul să revendice moștenirea. Consider că adăugarea a încă două clase de moștenitori este un beneficiu pentru rudele defunctului, întrucât dacă acesta nu avea rude mai apropiate în viață devenea statul singurul moștenitor, însă după noile modificări chiar și strămoșii mai îndepărtați au drept de moștenitor legal.

Modificările Codului Civil al Republicii Moldova, reglementează actualmente cinci clase de moștenitori legali după cum am menționat.

Noua reglementare acordă soțului supraviețuitor dreptul la $\frac{1}{4}$ din moștenire în cazul când vine la moștenire în concurs cu prima clasă de moștenitori; $\frac{1}{2}$ când vine la moștenire în concurs cu clasa a II-a de moștenitori, iar în lipsa moștenitorilor de clasa I și a II-a sau dacă aceștia sunt renunțatori sau nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire. Este de reținut faptul că soțul supraviețuitor nu face parte din nici o clasă de moștenitori legali, acesta vine în concurs cu orice clasă de moștenitori legali pentru a culege o cotă fixă, determinată de legiuitor, din masa succesorală.

Spre deosebire de actuala reglementare, Codul Civil, până la modificările din 01.03.2019, clasifica rudele defunctului în trei clase de moștenitori legali, care prin comparație vor fi analizate mai jos.

- Clasa I – Conform art. 1500 alin.(1) pct.a) fac parte din prima clasă de moștenitori descendenții în linie dreaptă ai defunctului (fii și fiicele celui ce a lăsat moștenirea, la fel și cei născuți vii după decesul lui, precum și cei înfiați), soțul supraviețuitor și ascendenții privilegiați (părinții, înfietorii) celui ce a lăsat moștenirea.

- Clasa a II-a – Codul Civil al RM include în clasa a doua de moștenitori colaterali privilegiați (frații și surorile) și ascendenții ordinari (bunicii atât din partea tatălui, cât și din partea mamei) ai celui ce a lăsat moștenirea.
- Clasa a III-a – În această clasă de moștenitori legiuitorul moldav a inclus colaterali ordinari (unchii și mătușile) ai celui ce a lăsat moștenirea.

În ceea ce privește dreptul soțului supraviețuitor de a veni la moștenirea soțului decedat, vechea reglementare îl includea în clasa I de moștenitori legali.

Conform vechii reglementări a Codului Civil, persoana care este moștenitor de clasa întâi, a doua sau a treia concomitent pe linii diferite de rudenie primește cota succesorală care îi revine în baza fiecărei rudenii. Fiecare cotă se consideră o cotă succesorală distinctă. În Codul civil al R.M nu este prevăzută rudenția concomitentă pe linii diferite de rudenie. Însă ordinea la succesiunea legală este reglementată, moștenitorii de clasă posterioară sunt chemați la succesiune legală numai dacă lipsesc din clasele precedente, dacă acceptă sau refuză, ei sunt chemați la succesiune și în cazul când toți moștenitorii de clasele precedente au fost decăzuți din dreptul la succesiune.

Articolul 1499

(1) Moștenirea legală, adică trecerea patrimoniului defunctului către persoanele menționate în lege, se aplică în cazul în care:

- a) cel ce a lăsat moștenirea nu a lăsat nici un testament;
- b) a fost declarată nulitatea testamentului;
- c) succesorul testamentar este codecedat sau comorient cu testatorul;
- d) succesorul testamentar este nedemn.

Articolul 1500.

În cazul succesiunii legale, moștenitorii cu drept de cotă egală sunt:

- a) de clasa I – descendenții (fiii și fiicele celui ce a lăsat moștenirea, la fel și cei născuți vii după decesul lui, precum și cei înfiați), soțul supraviețuitor și ascendenții privilegiați (părinții, înfietorii) celui ce a lăsat moștenirea;
- b) de clasa a II-a – colaterali privilegiați (frații și surorile) și ascendenții ordinari (bunicii, atât din partea tatălui, cât și din partea mamei) ai celui ce a lăsat moștenirea;
- c) de clasa a III-a – colaterali ordinari (unchii și mătușile) ai celui ce a lăsat moștenirea.

Din prima clasă de moștenitori fac parte: copiii, inclusiv cei înfiați, soțul și părinții (înfietorii) celui care lasă moștenirea. Spre deosebire de moștenitorii din alte clase, moștenitorii care fac parte din clasa I, sunt moștenitori rezervatari.

Din subclasa descendenților fac parte: - copiii din căsătorie a celui care lasă moștenirea. Constatarea nulității căsătoriei nu va produce efecte asupra copiilor, rezultați dintr-o astfel de căsătorie, aceștia păstrându-și drepturile care revin copiilor din căsătorie, chiar dacă ambii soți au fost de reacredință la încheierea acesteia; - copiii celui care lasă moștenirea sau descendenții lui din afara căsătoriei, cu singura condiție ca paternitatea să fie stabilită potrivit legii.

Așadar, principiul este, în această privință, asimilarea copilului din afara căsătoriei cu cel din căsătorie. Altfel spus, copilul din afara căsătoriei care și-a stabilit paternitatea, are aceeași situație legală ca și copilul din căsătorie, atât față de părinte, cât și față de rudele acestuia; - copiii înfiați. Înfierea este actul juridic în temeiul căruia se stabilesc raporturi de rudenie, pe de o parte, între înfiat și descendenții săi și înfietor și rudele acestuia, pe de altă parte, asemănătoare acelor care există în cazul rudeniei firești. Raporturile dintre înfietor și înfiat sunt asemănătoare acelor existente între părinți și copii, adică înfiatul și descendenții săi, dobândesc, prin efectul înfierii, aceleași drepturi pe care le are copilul din căsătorie față de părinții săi. Înfiatul și descendenții săi vor avea vocație succesorală la moștenirea lăsată de defunct, deoarece ei devin rude nu numai cu înfietorul, dar și cu rudele acestuia între care ascendentul înfietorului care lasă moștenirea.

Descendenții pot culege moștenirea, în nume propriu sau prin reprezentare. i) Ascendenții privilegiați sunt părinții celui care lasă moștenirea, adică tatăl și mama din căsătorie, din afara căsătoriei și din înfiere. Aceștia pot fi: - tatăl și mama din căsătoria cărora s-a născut cel care lasă moștenirea; Deoarece drepturile succesoriale ale părinților sunt expres reglementate de Codul civil, în această privință nu se ridică mari probleme. Părinții vor avea vocație succesorală și la moștenirea copilului năs-

cut dintr-o căsătorie declarată nulă sau anulată, fiind irelevant faptul dacă au fost de bună-credință sau de rea-credință la încheierea acesteia.

Cât privește relațiile dintre copii și părinți, nulitatea căsătoriei nu produce efecte retroactive, așa fiind drepturile succesoriale între părinți și copii rămân neatinse. - mama din afara căsătoriei; Vocația succesorală a mamei din afara căsătoriei nu poate fi pusă la îndoială. Proba principală a maternității, o constituie faptul înregistrării mamei copilului, în certificatul de naștere. - tatăl din afara căsătoriei în cazul în care și-a stabilit paternitatea potrivit legii; Vocația succesorală a tatălui din afara căsătoriei la moștenirea lăsată de copilul său, nu se pune la îndoială, fiind reclamată de raporturile de rudenie statornicite între copil și tatăl său prin stabilirea paternității, de principiul egalității între sexe și de principiul reciprocității vocației succesoriale legale.

Ținând cont de faptul că în cazul înfierii, înfiatul devine rudă cu înfiatorul (și cu rudele acestuia), ca și un copil firesc, iar raporturile cu părinții și alte rude firești încetează, înfiatorul va avea vocație succesorală la moștenirea lăsată de înfiat. Totodată, în această situație, părinții firești ai înfiatului, indiferent de faptul, că sunt din căsătorie sau din afara căsătoriei, pierd orice vocație succesorală la moștenirea lăsată de cel înfiat. În ipoteza în care unul dintre soți înfiază copilul firesc al celuilalt soț, părintele firesc, care este soțul înfiatorului, își păstrează vocația succesorală la moștenirea copilului.

Ascendenții privilegiați pot veni la moștenire numai în nume propriu, nu și pe calea reprezentării.

Soțul supraviețuitor face parte din prima clasă de moștenitori. Pentru a avea vocație succesorală la moștenirea lăsată de soțul precedent, soțul supraviețuitor trebuie să îndeplinească, pe lângă condițiile generale ale dreptului la moștenirea legală, o condiție specială și anume: să aibă calitatea de soț la data deschiderii moștenirii. Aceasta înseamnă că dreptul de moștenire, recunoscut soțului supraviețuitor, se întemeiază pe o calitate care se poate pierde. Numai căsătoria încheiată la organele de stat de stare civilă dă naștere la drepturi și obligații între soți. De aceea, numai persoana care a fost căsătorită legal (căsătorie înregistrată) cu cel care lasă moștenirea are vocație succesorală la moștenirea acestuia. Soțul supraviețuitor este chemat la succesiunea soțului său precedent indiferent de sex, durată a căsătoriei cu defunctul, stare materială, dacă din căsătorie au rezultat sau nu copii, ori dacă soții conviețuiau la data deschiderii moștenirii sau, dimpotrivă, erau despărțiți în fapt (mai puțin de 3 ani – vezi articolul 1502 Cod 1183 civil).

În schimb, concubinajul – conviețuirea a două persoane de sex diferit, nu conferă concubinului supraviețuitor vocație succesorală legală la moștenirea concubinului precedent. Calitatea de soț se poate pierde prin divorț și odată cu divorțul dispare și afecțiunea presupusă a defunctului, care legitimează dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor.

În caz de divorț, căsătoria este desfăcută din ziua când hotărârea judecătorească prin care a fost pronunțat divorțul a rămas definitivă sau din ziua înregistrării divorțului la oficiul de stare civilă în cazul desfacerii căsătoriei la oficiul de stare civilă (articolul 39 Codul familiei). Deoarece divorțul produce efecte numai pentru viitor, nu și pentru trecut, calitatea de soț se păstrează până la data când hotărârea judecătorească, prin care s-a pronunțat divorțul, a rămas definitivă sau ziua înregistrării divorțului la oficiul de stare civilă, chiar dacă moartea a intervenit în cursul procesului sau chiar după pronunțarea divorțului, dar înainte ca hotărârea să fi devenit definitivă sau să fi fost înregistrat divorțul la oficiul de stare civilă. Aceasta înseamnă că în situația în care unul din soți decedează în cursul procesului sau după ce s-a pronunțat divorțul, dar înainte ca hotărârea să fi rămas definitivă sau să fi fost înregistrată, efectele divorțului nu se mai produc, căsătoria nedesfăcându-se prin divorț, ci încetând prin decesul unuia dintre soți, soțul supraviețuitor urmând să moștenească.

Calitatea de soț se mai poate pierde datorită desființării căsătoriei prin hotărâre judecătorească de constatare a nulității căsătoriei ori instanța pronunță anularea căsătoriei. În cazul nulității, căsătoria se desființează cu efect retroactiv, astfel încât din punct de vedere juridic, soții sunt considerați că nu au fost niciodată căsătoriți între ei și, deci, problema unor drepturi succesoriale nu se mai pune, calitatea de soț pe care soțul supraviețuitor o avusese la data deschiderii succesiunii desființându-se cu efect retroactiv.

Soțul supraviețuitor face parte din prima clasă de moștenitori și, deci, va culege o cotă egală cu cea a copiilor și a părinților.

Masa succesorală a soțului precedent este alcătuită din bunurile proprii ale celui care lasă moștenirea și din bunurile rămase după scăderea părții ce se cuvine soțului supraviețuitor din bunurile

comune. Soțului supraviețuitor îi revine o parte din bunurile comune ce se cuvin acestuia în calitate de codevălmaș plus o cotă egală cu cea a copiilor și părinților din masa succesorală. Masa succesorală a soțului decedat, la care este chemat soțul supraviețuitor, este alcătuită astfel: - din bunurile personale ale celui care lasă moștenirea, care potrivit articolului 22 din Codul familiei sunt: bunurile dobândite înainte de încheierea căsătoriei; bunurile primite în dar sau în baza altor convenții gratuite; bunurile dobândite prin moștenire; bunurile de uz personal, cu excepția bijuteriilor de preț și a altor obiecte de lux, indiferent de timpul și modul de dobândire. În același timp, din categoria bunurilor personale, potrivit articolului 20 din Codul familiei mai fac parte și premiile, indemnizațiile și alte plăți, care au un caracter de compensare (ajutor material, despăgubire pentru vătămarea sănătății etc.) – din bunurile rămase după scăderea părții ce se cuvine soțului supraviețuitor din bunurile comune. Bunurile dobândite de soți în timpul căsătoriei sunt, potrivit articolului 20 din Codul familiei, bunuri comune. Împărțirea acestora se face în caz de deces a unuia din soți prin buna înțelegere între soțul supraviețuitor și ceilalți succesibili al celui care lasă moștenirea, iar în caz de neînțelegere, pe cale judecătorească. Soțul supraviețuitor vine la moștenire în nume propriu nu și prin reprezentare, este moștenitor rezervatar, dacă este incapabil de muncă.

Din clasa a doua de moștenitori fac parte: frații și surorile defunctului (colateralii privilegiați), bunicul și bunica (ascendenții ordinari) lui atât din partea tatălui, cât și din partea mamei.

Colateralii privilegiați sunt frații și surorile celui care lasă moștenirea, precum și descendenții acestora până la gradul IV inclusiv (nepoți și strănepoți de frate ori soră), care vin la moștenire prin intermediul reprezentării succesoriale. Frații și surorile celui care lasă moștenirea pot fi: - din aceeași căsătorie a părinților: frați buni și surori bune; - din căsătorii deosebite: în cazul în care copiii au tată comun firească sau înfițor și mame diferite ei sunt numiți – frați (surori) consângeni; în cazul în care copiii au aceeași mamă firească sau înfițoare și tați diferiți, copiii sunt numiți – frați (surori) uterini; - din afara căsătoriei; - din înfiere.

Ascendenții ordinari sunt rude în linie dreaptă ascendentă a celui care lasă moștenirea, alții decât părinții (bunicii, străbunicii etc.). Bunicii vor moșteni o parte egală cu cea a fraților și surorilor celui care lasă moștenirea. Ascendenții ordinari pot veni la moștenire și prin intermediul instituției reprezentării.

Din clasa a treia de moștenitori fac parte: unchii și mătușile (colateralii ordinari) a celui care lasă moștenirea.

În cazul în care nu există moștenitori din primele două clase sau dacă aceștia sunt nedemni sau renunțatori, legea cheamă la moștenire clasa a treia de moștenitori-colateralii ordinari, adică rudele colaterale ale celui care lasă moștenirea, care nu sunt frați sau surori ori descendenți ai acestora. Colateralii ordinari pot veni la moștenire numai în nume propriu (nu și prin reprezentare) și moștenesc în părți egale.

Bibliografie:

1. BĂIEȘU Aurel, CHIBAC Gheorghe, *Drept civil. Contracte și succesiuni*. Ed. Cartier 2010, 568 p., ISBN 978-606-522-770-2
2. BLOȘENCO Andrei, *Drept civil. Partea specială. Note de curs*, Chișinău, Ed. Cartdidact, 2003, 280 p., ISBN 9975-940-51-X.
3. CADARIU-LUNGU I.E., *Dreptul la moștenire în noul Cod civil*, București, Ed. Hamangiu, 2012, 283 p., ISBN 978-606-522-880-1.
4. CHEBAC Gheorghe; BĂIEȘU A.; ROTARI Alexandru; EFRIM Oleg, *Drept civil. Contracte speciale*. Chișinău, Editura Cartier, 2005.
5. CHIBAC Gheorghe, BRUMA Sorin, ROBU Oxana și CHIBAC Natalia, *Drept Civil. Contracte și succesiuni*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2014, 185 p.
6. DAN Chirichă, *Drept civil. Succesiuni și Testament*, Ed. Rosetti 2003. 319 p.
7. CIUCĂ Bogdan Liviu, *Drept Civil succesiuni*, Ed. Universitară 2011, 570 p., ISBN 978-606-591-101-2.
8. *Comentariul codului civil al Republicii Moldova*. Coordonator Buruiană, Mihail și Efrim, Oleg și Eșanu, Nicolae. Chișinău: Ed. Arc. V. II – 2006, ISBN 9975614086, 9789975614085.
9. HAMANGIU C., ROSETI-BĂLĂNESCU I., BAICOIANU AL., *Tratat de drept civil român*. Vol. III. București: Editura Națională, 1988. 800 p., ISBN 973-655-215-2.

10. MACOVEI D., STRIBLEA M.S., *Drept civil. Contracte. Succesiuni*, Ed. Iași: Junimea, 2000. 588 p., ISBN 973-635-278-2.
11. DOGARU I., *Bazele dreptului civil. Vol. V. Succesiuni*, Ed. București: C.H. Besk, 2009, 832 p., ISBN 978-973-115-544-9.
12. GENOIU I., *Dreptul la moștenire în noul Cod civil*, Ed. București: C.H. Beck, 2012, 422 p., ISBN 978-606-18-1264-6.
13. GHEORGHE A.N., *Manual de drept succesoral*, Ed. București: Hamangiu, 2013, 347 p., ISBN 978-606-522-580-0.
14. DEAK FR., POPESCU Romeo, *Tratat de drept succesoral. Vol. II*, Ed. București: Universul Juridic, 2014, 380 p., ISBN 978-606-673-308-3.
15. Hotărârea plenului CSJ a RM din 15.02.2015, pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 8 din 04.07.2005. Cu privire la practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune. Ed. Buletinul CSJ a RM, 2015, nr. 3.
16. GÎSCĂ V., *Partajul averii succesoriale*. Ed. Legea și viața, 2014, nr. 8, p. 4-8, ISSN 1810-309 X.
17. *Codul civil al Republicii Moldova*, adoptat prin Legea Republicii Moldova nr.1107-XV din 06.06.2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2002, nr.82-86/661.

CZU 351(478)

**PRINCIPIILE CARE GUVERNEAZĂ PROCEDURA ADMINISTRATIVĂ PRIN PRISMA
PREVEDERILOR CODULUI ADMINISTRATIV AL REPUBLICII MOLDOVA.
ASPECTE DE RELEVANȚĂ**

*Aliona CORCENCO, dr., lect. univ., Facultatea de Drept
și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*

Abstract: *The full and correct application of the Administrative Code of the Republic of Moldova depends on an existence of an administrative culture of the service, in which public servants understand and internalize the principles of good administration.*

An important chapter of the Administrative Code of the Republic of Moldova is represented by common principles and specific principles of the administrative procedure, which draw the guidelines for the legal system and for public authorities. In well-determined cases, the principles of law comply with the regulatory norm.

In this study, we set out to make a brief analysis of the specific governing principles of administrative procedure, through the norms of the Administrative Code of the Republic of Moldova.

Keywords: *public administration, administrative procedure, principles.*

Introducere

Administrația publică, din perspectiva sociologică, reprezintă sistemele birocratice și procedurile acestora care deservește aparatul guvernamental și îi pun în aplicare politicile.

Ca fiecare domeniu al vieții sociale, și administrația publică trebuie să-și îmbunătățească modul în care funcționează, trebuie să progreseze, să țină pasul cu evoluția societății și a nevoilor comunității pe care o deservește.

În absența unei proceduri administrative uniforme, optimizarea funcționării entităților publice poate fi iluzorie.

Este deosebit de important ca într-o societate bazată pe principiile statului de drept puterea conferită administrației publice să decurgă și să fie enunțată într-un mod neechivoc prin Constituție și prin lege, asigurând celor administrați un tratament adecvat și echitabil.

E adevărat că abilitatea legală este o condiție esențială a legitimității exercitării puterilor administrației, dar aceasta nu este și suficientă. Trebuie de recurs și la alte principii pentru a face ca procesul administrativ să asigure celor administrați un tratament adecvat și echitabil.

Noțiunea de procedură administrativă

Procedura administrativă reprezintă ansamblul normelor juridice privind formele și modalitățile specifice de elaborare, punere în executare și control al actelor administrative precum și de realizare a operațiunilor administrative și tehnico-materiale de către structurile administrației publice.

Procedura, conform Dicționarului Explicativ al limbii române, reprezintă totalitatea actelor și a formelor îndeplinite în cadrul activității desfășurate de un organ de jurisdicție, de executare sau de alt organ de stat.

Astfel, profesorul R. Ionescu [8, p. 237-238] definește procedura administrativă ca fiind forma în care organele administrației de stat acționează pentru organizarea executării în concret a legilor și a celorlalte acte ale organelor statului emise în realizarea puterii de stat, iar într-o altă accepție ca reprezentând totalitatea normelor juridice care reglementează forma în care se îndeplinește întreaga activitate a organelor administrației de stat.

În opinia profesorului M. Anghene, deși denumită generic „procedura administrativă”, aceasta reprezintă numai o parte a procedurii în cadrul aparatului administrației de stat și anume procedura administrativă necontencioasă, cuprinzând principiile și regulile de emiteră și executare a actelor administrative, spre deosebire de procedura folosită pentru soluționarea de litigii de către organele de jurisdicție funcționând în cadrul administrației de stat, care este o procedură contencioasă, asemănătoare celei folosite de instanțele judecătorești [12].

Potrivit Codului ReNEUAL de procedură administrativă a Uniunii Europene, „Procedura administrativă” înseamnă procesul prin care o autoritate publică pregătește și formulează acțiuni administrative (...)” [5, p. 49-50].

Astfel, putem conchide că procedura administrativă este forma sau ansamblul de formalități a legilor și a actelor subordonate acestora, acte care pot emana de la administrația de stat sau de la alte subiecte de drept.

În această ordine de idei, reiterăm prevederile Codului Administrativ al Republicii Moldova în acord cu care procedura administrativă este activitatea autorităților publice cu efect în exterior, îndreptată spre examinarea condițiilor, pregătirea și emiterăa unui act administrativ individual, spre examinarea condițiilor, pregătirea și încheierea unui contract administrativ sau examinarea condițiilor, pregătirea și îndeplinirea unor măsuri strict de autoritate publică [4 (art. 6)].

Principiile procedurii administrative

Principiile trebuie să fie în măsură de a extrage esențialul dintr-un sistem de norme juridice și de a oferi un instrument util în interpretare, iar când discutăm despre principii ale unui domeniu juridic, utilitatea în procesul de interpretare ține de însăși rațiunea lor.

Principiile fundamentale ale dreptului, menționează profesorul I. Santai, sunt regulile care constituie temelia sistemului de drept a unei societăți și se regăsesc, în mod specific, în ramurile juridice care compun dreptul, precum și în normele juridice care alcătuiesc acele ramuri [9, p. 27-28].

În opinia profesorului Mircea Preda principiile sunt regulile sau ideile fundamentale călăuzitoare, cu forță juridică obligatorie și prioritară, care este exprimată, direct, prin una sau printr-un ansamblu coerent de norme juridice sau, indirect, prin ansamblul reglementărilor juridice într-un anumit domeniu; idee care nu poate fi ignorată prin norme cu forță juridică inferioară sau prin acțiuni ori inacțiuni concrete [14, p. 421].

Principiile fundamentale se desprind din Constituție, din alte legi, iar unele sunt o creație a științei dreptului [19].

Astfel, respectarea principiilor este o obligație juridică a tuturor celor care, într-o formă sau alta, au tangență cu domeniul de activitate, indiferent dacă aceștia au sau nu calitatea de autoritate publică ori sunt persoane fizice sau juridice. Or, principiile contenciosului administrativ sunt regulile sau ideile fundamentale, cu forță juridică obligatorie și prioritară, reglementate de lege sau care rezultă din interpretarea normelor de drept administrativ, ce duc la realizarea echității în relațiile dintre autoritățile administrației publice și persoană, autoritățile administrației publice și funcționar public, funcționar public și persoană.

Codul administrativ al Republicii Moldova este extrem de explicit la capitolul principii și conține un capitol, care este consacrat principiilor, și anume, Capitolul III denumit „Principii”, care cuprinde Secțiunea 1 „Principii comune”: legalitatea, cercetarea din oficiu, egalitatea de tratament, buna-credință, imparțialitatea, limba de procedură, aplicarea termenului rezonabil, Secțiunea a 2-a „Principiile procedurii administrative”: eficiența, proporționalitatea, securitatea raporturilor juridice, motivarea, comprehensibilitatea și transparența acțiunilor autorităților publice, comunicarea, cooperarea, răspunderea; și Secțiunea a 3-a „Principiile procedurii de contencios administrativ”: supremația

dreptului, independența judecătorilor, audierea juridică și dreptul la un proces echitabil, accesul liber la justiție, dreptul la apărare, oralitatea, nemijlocirea; contradictorialitatea și egalitatea în drepturi procedurale a participanților la proces.

Menționăm că problematica principiilor comune (proprii atât procedurii administrative, cât și procedurii contenciosului administrativ) și principiilor speciale ale procedurii contenciosului administrativ a fost abordată recent în doctrina națională, accentuându-se cu preponderență aspectele pozitive ale implementării Codului administrativ, care nu pot fi negate.

Obiectivul acestui studiu este de a pune în valoare principiile ce guvernează procedura administrativă și care se conțin în Codul administrativ, Secțiunea a 2-a „Principiile procedurii administrative”.

În cele din urmă principiile procedurii administrative reglementate de Codul Administrativ sunt: - eficiența (art. 28); - proporționalitatea (art. 29); - securitatea raporturilor juridice (art. 30); - motivația (art. 31); - comprehensibilitatea și transparența acțiunilor autorităților publice (art. 32); - comunicarea (art. 33); - cooperarea (art. 34); - răspunderea (art. 35).

Principiul proporționalității este reglementat de art. 29 al Codului Administrativ, definindu-l după cum urmează: „Orice măsură întreprinsă de autoritățile publice prin care se afectează drepturile și libertățile prevăzute de lege trebuie să corespundă principiului proporționalității. O măsură întreprinsă de autoritățile publice este proporțională, dacă este potrivită pentru atingerea scopului urmărit în temeiul împuternicirii atribuite prin lege; este necesară pentru atingerea scopului; este rezonabilă, iar măsura întreprinsă de autoritățile publice este una rezonabilă dacă ingerința produsă prin ea nu este disproporțională în raport cu scopul urmărit” [4].

Principiul proporționalității din cuprinsul art. 29 al Codului Administrativ este pentru prima dată reglementat ca atare și având acest înțeles.

Constituția, în art. 54 alin. 2,3,4 referitor la Restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți consacră concepția clasică referitoare la proporționalitate, extrasă din dreptul european al drepturilor omului, în sensul că restrângerea (n.n. exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți) „poate fi dispusă numai dacă este necesară în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Măsura trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății” [2].

Potrivit prevederilor art. 18 al Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului restricțiile care sunt aduse drepturilor și libertăților, nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care ele au fost prevăzute [3].

Pornind de la cele de mai sus citate, observăm, sub un prim aspect, faptul că art. 29 din Codul administrativ consacră principiul proporționalității din perspectiva necesității asigurării unui echilibru între „formele de activitate ale administrației publice” și „efectele asupra persoanelor” (teza I), asemănându-se, din această perspectivă, cu proporționalitatea între scopul urmărit de administrație și mijloacele utilizate. Sub un al doilea aspect, teza a II-a a aceluiași art. 29 instituie o obligație constând în aceea ca reglementările sau măsurile să fie inițiate, adoptate, emise, de autoritățile instituțiilor publice în urma evaluării nevoilor, problemelor, riscurilor și impactului soluțiilor propuse. Or, o măsură întreprinsă de autoritățile publice este proporțională, dacă este potrivită pentru atingerea scopului urmărit în temeiul împuternicirii atribuite prin lege; este necesară pentru atingerea scopului; este rezonabilă, iar măsura întreprinsă de autoritățile publice este una rezonabilă dacă ingerința produsă prin ea nu este disproporțională în raport cu scopul urmărit.

Discutăm, așadar, de o proporționalitate abstractă, care se determină a priori, în procesul normativ sau decizional (după cum înțelegem noi). Ne întrebăm dacă și cum va fi aplicat acest principiu, respectiv dacă se va ține cont de el, în condițiile în care rareori proiectele de acte normative evidențiază impactul concret și real al diferitelor măsuri, această condiție fiind și la acest moment tratată cu vădită superficialitate de emitenții reglementărilor.

Principiul securității raporturilor juridice este reglementat de art. 30 al Codului Administrativ, definindu-l după cum urmează: „autoritățile publice nu pot întreprinde măsuri cu efect retroactiv, cu excepția cazurilor prevăzute de lege, totodată, autoritățile publice nu pot întreprinde măsuri care să

afecteze situațiile juridice definitive sau drepturile dobândite, decât în situații în care, în condițiile stabilite de lege, acest lucru este absolut necesar pentru interesul public [4].

Ideea de securitate este foarte importantă pentru viața socială și juridică, întrucât fără ea stabilitatea, consolidarea și dezvoltarea raporturilor sociale, economice, juridice etc. ar fi cu neputință, iar în loc de ordine și pace socială ar fi dezordine, anarhie și conflicte sociale, ceea ce ar duce la descompunerea oricărei societăți [13, p. 192-193].

Securitatea juridică desemnează acea stare de siguranță a indivizilor și a societăților conferită de normativitatea juridică prin respectarea prescripțiilor sale. Ea este rezultatul protecției juridice a valorilor sociale, a atributelor persoanei umane și a acțiunilor sale legitime, a climatului social, care să permită „coexistența libertăților” [10, p. 120].

Securitatea juridică instituie condiția minimă pentru realizarea justiției în societate. Gradul de realizare a securității juridice – niciodată infailibilă – depinde de certitudinea dată de normele juridice, de precizia acestora, ea subliniind importanța surselor juridice și, în special, a legii, cât și modul în care se asigură primatul dreptului și efectivitatea acestuia în societate.

Așa cum remarca P. Roubier, securitatea juridică este o premisă a tuturor civilizațiilor. Existența acesteia este născută dintr-o necesitate profundă ca și aceea de lege în natură. Ea este „scutul juridic” contra anarhiei [16, p. 267-279].

Principiul securității raporturilor juridice este unul dintre obiectivele Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950 [3]. El nu și-a găsit reflectare în textul Convenției, însă acesta poate fi dedus din art. 6 „Dreptul la un proces echitabil”, deoarece de el se leagă, în mod direct, unul din principiile generale de interpretare la care jurisprudența Curții de la Strasbourg se referă în mod frecvent și care, de altfel, este proclamat în Preambulul Convenției: „preeminența dreptului”. Or, o protecție adecvată împotriva arbitrarului constituie o obligație pentru orice Stat care dorește să consacre „preeminența dreptului”. Aceasta este, așadar, protecția pe care Convenția își propune să o asigure, nu numai cenzurând orice ingerință ce nu ar fi legitimă sau nu s-ar întemeia pe elemente pertinente și suficiente și, deci, nu ar fi necesară într-o societate democratică, dar și veghind la acele situații juridice în care sunt în joc drepturi subiective, a căror stare de incertitudine ar putea, de la un anumit moment, să lovească însăși substanța drepturilor. Securitatea juridică se leagă, așadar, de principiul general al preeminenței dreptului.

În sistemul de drept al Republicii Moldova supremația Constituției și a legilor a fost ridicată la rang de principiu constituțional, consacrat de art. 7 din Legea fundamentală, potrivit căruia „Constituția Republicii Moldova este legea supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine Constituției nu are putere juridică” [2].

S-a instituit, astfel, o obligație generală, impusă tuturor subiectelor de drept, inclusiv autorității legiuitoare care trebuie să se asigure că activitatea de legiferare se realizează în limitele și în concordanță cu Legea fundamentală a țării și, totodată, să asigure calitatea legislației. Aceasta, întrucât, pentru a respecta legea, ea trebuie cunoscută și înțeleasă, iar pentru a fi înțeleasă, trebuie să fie suficient de precisă și previzibilă, așadar să ofere securitate juridică destinatarilor săi. S-a conturat, în acest sens, în strânsă legătură cu principiul legalității, un alt principiu, cel al securității juridice. Fără a fi consacrat expres de norme constituționale, fiind mai degrabă o creație a jurisprudenței, acesta constituie, deopotrivă, un principiu fundamental al statului de drept, stat care este apreciat, în bună măsură, în funcție de calitatea legilor sale [20, p. 7].

Preocuparea pentru asigurarea securității juridice este de actualitate în Republica Moldova, în condițiile creșterii cantitative a legislației, determinată de creșterea complexității dreptului, ca urmare a dezvoltării noilor izvoare de drept, precum și apariției unor noi domenii de reglementare. Este evident că în prezent se legiferează mult, dar oare se legiferează bine?

Pentru implementarea eficientă a principiilor securității juridice, legiuitorul stabilește un șir de norme juridice menite să garanteze respectarea exigențelor constituționale. În special, actul normativ care stabilește niște criterii clare spre a fi respectate pentru garantarea securității juridice este Legea cu privire la actele normative. În articolul 3 – principiile activității de legiferare este stabilit că la elaborarea unui act normativ se respectă următoarele principii: a) constituționalitatea; b) respectarea drepturilor și libertăților fundamentale; c) legalitatea și echilibrul între reglementările concurente;

d) oportunitatea, coerența, consecutivitatea, stabilitatea și predictibilitatea normelor juridice; e) asigurarea transparenței, publicității și accesibilității; f) respectarea ierarhiei actelor normative[11].

Din aceste idei decurge obligația legiuitorului de a stabili niște criterii clare pentru garantarea securității juridice în procesul de creare a actelor normative. Legea privind actele normative ne oferă următoarele componente ale principiului securității juridice:

- Previzibilitatea legii este asigurată prin norma care stabilește că actul normativ trebuie să corespundă prevederilor Constituției Republicii Moldova, tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional, precum și legislației Uniunii Europene.
- Actul normativ trebuie să se integreze organic în cadrul normativ în vigoare, scop în care:
 - a) proiectul actului normativ trebuie corelat cu prevederile actelor normative de nivel superior sau de același nivel cu care se află în conexiune;
 - b) proiectul actului normativ întocmit în temeiul unui act normativ de nivel superior nu poate depăși limitele competenței instituite prin actul de nivel superior și nici nu poate contraveni scopului, principiilor și dispozițiilor acestuia.

Componentele principiului securității juridice de interpretare unitară a legii sunt desfășurate în articolul 41, care stabilește că elementele constitutive ale actului normativ trebuie să asigure expunerea consecutivă, ordonată și sistematizată a obiectului reglementării, precum și interpretarea și aplicarea corectă a actului normativ [11].

Articolul 71 menționează că interpretarea actelor normative se efectuează cu scopul clarificării sensului unui act normativ sau al unor dispoziții din acesta.

Prin interpretare se oferă soluții juridice de aplicare a normei de drept în sensul exact al acesteia. De menționat că interpretarea unitară a legii este unul din componentele de bază ale principiului securității juridice.

În articolul 72 – actele de interpretare și autoritățile abilitate să interpreteze actele normative este explicat că: actele de interpretare oficială a Constituției Republicii Moldova și a legilor constituționale sunt adoptate de către Curtea Constituțională. Interpretarea oficială a legilor, altele decât cele menționate, se realizează exclusiv de către Parlament prin adoptarea legilor de interpretare. Interpretarea oficială a ordonanțelor Guvernului se realizează de către Guvern prin adoptarea de ordonanțe, în limita termenului de abilitare sau de către Parlament prin adoptarea legilor de interpretare, în afara acestuia. Actele de interpretare oficială a actelor normative, altele decât cele menționate, sunt adoptate, aprobate sau emise de autoritățile care au adoptat, au aprobat sau au emis actele supuse interpretării. Actul normativ se interpretează printr-un act normativ de aceeași categorie și forță juridică. Actul normativ de interpretare nu are efecte retroactive, cu excepția cazurilor când prin interpretarea normelor de sancționare se creează o situație mai favorabilă.

Deci, în acest context, legiuitorul moldovean, în deplină concordanță cu principiul securității juridice, ne oferă niște reguli clare de interpretare a actului normativ, dar și se referă la o altă componentă a principiului – cea de neretroactivitate a actului normativ.

În contextul celor expuse, putem conchide că într-un stat de drept, respectarea principiului securității juridice trebuie să reprezinte o prioritate, atât sub aspectul asigurării calității legii, cât și al interpretării uniforme a acesteia de către autoritățile statului, rolul principal, în acest sens, revenind autorității legislative și puterii judecătorești.

Principiul motivării impune necesitatea ca autoritățile publice care emit sau adoptă acte administrative să arate, în mod expres și implicit [22], elementele de fapt și de drept care determină soluția adoptată. În doctrină, prin „motive” se înțeleg atât prevederile juridice ce determină instituțiile publice să ia măsuri, cât și rațiunile care justifică emiterea actului în cauză [17].

În opinia profesorului T. M. T. Oroveanu, utilitatea motivării deciziilor prezintă un triplu interes. Astfel, aducerea la cunoștință a motivelor înseamnă a explica decizia și, deci, a evita conflictele posibile dintre administrație și administrații pe care îi servește. Pe de altă parte, obligația motivării determină administrația să nu ia decizii pentru rațiuni care nu pot fi aduse la cunoștința opiniei publice, astfel încât administrația să se călăuzească în activitatea sa de norme morale. De asemenea, motivarea permite un control eficient al superiorului ierarhic asupra conținutului deciziei, precum și un control jurisdicțional riguros al instanțelor de contencios administrativ [23, p. 211].

Motivarea actului administrativ constituie o garanție împotriva arbitrariului și se impune cu deosebire în cazul actelor prin care se modifică ori se suprimă drepturi sau situații juridice individuale și subiective. Motivarea unei decizii administrative nu poate fi limitată la considerente legate de competența emitentului ori la temeiul de drept al acesteia, ci trebuie să conțină și elementele de fapt care să permită, pe de o parte, destinatarilor să cunoască și să evalueze temeiurile deciziei, iar, pe de altă parte, să facă posibilă exercitarea controlului de legalitate [25].

Odată cu intrarea în vigoare a Codului administrativ, „motivarea” devine unul din principiile de bază ale procedurii administrative. Astfel, reieșind din prevederile art. 31 al Codului administrativ, motivarea devine și o obligație întărită la nivel de principiu prin care autoritățile publice trebuie să motiveze actele administrative individuale și operațiunile administrative [4].

În cazul actelor individuale, motivarea se referă, în principal, la cauzele de fapt și de drept care au impus adoptarea actului [24, p. 239], iar legiuitorul în limita Codului administrativ, propune, în special, obligația de a motiva doar actele administrative individuale. În cazul dat, menționăm că conținutul Codului administrativ, în special, ține de reglementarea juridică, regimul juridic al actului administrativ individual. Ceea ce ține de actul administrativ normativ, Codul administrativ este mai rezervat în reglementare.

După gradul de întindere a efectelor juridice, actele administrative pot fi clasificate în acte administrative normative și acte administrative individuale. Diferența dintre cele două categorii este că, dacă actele administrative normative conțin reguli cu caracter general și impersonale, oricine fiind în drept de a intra sub incidența lor la un moment dat, cele cu caracter individual se adresează fie unor persoane fizice sau juridice, dar care sunt determinate chiar în actul emis.

Respectiv, trebuie făcută distincția între motivarea actelor administrative normative și a celor individuale. În cazul actelor administrative normative, motivarea trebuie să se refere la cerințele care justifică adoptarea actului, principiile de bază și finalitatea reglementării propuse, efectele de ordin social, economic, politic, cultural, urmările, implicațiile asupra reglementării în vigoare, precum și fazele parcurse în emiterea sau adoptarea actului.

Totodată, prevederile alin. (1), art. 118 al Codului administrativ puntează că „Motivarea este operațiunea administrativă prin care se expun considerentele care justifică emiterea unui act administrativ individual. În motivare se indică temeiurile esențiale de drept și de fapt pe care le-a luat în considerare autoritatea publică pentru decizia sa. Din motivarea deciziilor discreționare trebuie să poată fi recunoscute și punctele de vedere din care autoritatea publică a reieșit la exercitarea dreptului discreționar. Motivarea trebuie să se refere și la argumentele expuse în cadrul audierii.”

Reieșind din norma suscitată, motivarea actului administrativ este cu atât mai necesară, cu cât instituția emitentă dispune de o largă putere de apreciere, instanța având rolul de a controla această forță discreționară [26]. Astfel, legiuitorul tacit obligă autoritatea publică să motiveze toate actele administrative individuale. Or, motivarea actului administrativ, până la urmă, îmbracă forma de expresie a puterii discreționare pe care o are autoritatea publică de a aprecia momentul și rațiunile acțiunii/inacțiunii concrete materializate într-un act administrativ, de a aprecia oportunitatea acțiunii/inacțiunii autorității publice, devine un element de legalitate, care poate fi controlat de instanța de contencios administrativ [6 p. 20-33].

Colaborând prevederile art. 31, alin. (1), cu prevederile art. 118 al Codului administrativ, conchidem că motivarea este obligatorie doar actelor administrative individuale și suplimentar mai apare o poziție – drept al autorităților publice ca „exercitarea dreptului discreționar” și, totodată, se valorifică etapa procedurii administrative ca „audierea”, ceea ce-i acordă dreptul de a fi auzit, dreptul de a fi ascultat, dreptul de a prezenta toate probele necesare cu acordarea termenilor suplimentari pentru soluționarea cazurilor concrete a fiecărui cetățean în parte.

Scopul motivării este acela de a decela motivul actului, pentru ca instanța să poată verifica, dacă nu cumva actul a fost emis cu exces de putere [27]. Mai mult ca atât, legiuitorul, prin prisma art. 123 al Codului Administrativ „Înlăturarea greșelilor de formă și procedură”, vine în întimpinarea autorităților publice prin acordarea restabilirii/reparării situației în cazul lipsei motivării actului administrativ, care poate avea drept consecințe nulitatea actului administrativ. Astfel, alin. (1) al articolului sus indicat expres prevede „O încălcare a prevederilor de formă și procedură, care nu duce la nulitatea actului administrativ individual, este neînsemnată atunci când: b) motivarea necesară se recuperează ulterior

de către autoritatea publică”; iar alin. (2) al aceluiași articol expres menționează până la ce etapă poate fi restabilită/reparată o greșeală neînsemnată de formă și procedură, cum ar fi și motivarea actului administrativ individual. „Acțiunile prevăzute la alin. (1) pot fi recuperate până la finalizarea dezbaterilor judiciare în prima instanță”.

Astfel: a) în cazul lipsei motivării, ca parte componentă a actului administrativ și b) în cazul nerecuperării ulterioare de către autoritatea publică, până la finalizarea dezbaterilor judiciare în prima instanță a motivării actului administrativ, drept consecință, poate servi ca un temei de declarare a nulității actului administrativ. Respectiv, putem conchide că insuficiența motivării sau nemotivarea atrage nulitatea sau nevalabilitatea actelor administrative.

Deci, motivarea actului administrativ, încet, dar sigur își asigură pozițiile pe platforma justiției. Acest fapt spune despre acele plusuri ale Codului administrativ, dar și simplifică exercitarea controlului de legalitate de către instanțele de judecată. În alin. (2), art. 118 al Codului administrativ, legiuitorul ne dă o detaliere a cerințelor, condițiilor ce trebuie respectate atunci când se motivează un act administrativ.

Astfel, motivarea completă a unui act administrativ individual cuprinde: a) motivarea în drept – temeiul legal pentru emiterea actului administrativ, inclusiv formele procedurale obligatorii pe care se bazează actul; b) motivarea în fapt – oportunitatea emiterii actului administrativ, inclusiv modul de exercitare a dreptului discreționar, dacă este cazul; c) în cazul actelor administrative defavorabile – o descriere succintă a procedurii administrative care a stat la baza emiterii actului: investigații, probe, audieri, opinii ale participanților contrare conținutului final al actului etc.

Alin. (3) al art. 118, prin colaborare cu art. 31 din Codul administrativ, poziționează motivarea completă a actului administrativ ca o obligație, respectiv, motivarea este parte integrantă a actului administrativ individual și condiționează legalitatea acestuia.

Drept continuare a ideii, legiuitorul întărește în p. f), alin. (1), art. 120 al Codului administrativ „Structura actului administrativ individual emis sau confirmat în scris” precum că: motivarea deciziei luate, inclusiv indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrative, respectiv motivarea devine obligatorie, inclusiv cu indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ, este parte integrantă a actului administrativ ce condiționează legalitatea actului administrativ și, totodată, devine o condiție obligatorie a actului administrativ ca formă și conținut.

Astfel, legiuitorul, fiind destul de riguros cu obligația motivării actului administrativ, totuși, face unele excepții de la această obligație, care au o explicație logică și argumentată, reieșind chiar din formularea în alin. (4), art. 118 al Codului administrativ, respectiv: motivarea nu este obligatorie în cazul în care:

- a) autoritatea publică admite o petiție în totalitate fără ca prin decizia de soluționare a ei să fie afectate drepturile sau interesele legitime ale altor persoane;
- b) acest lucru este prevăzut expres de lege; sau
- c) autoritatea publică emite acte administrative individuale de același fel într-un număr mai mare sau automatizat și, conform circumstanțelor de fapt ale cazului în parte, nu se cere o motivare.

În concluzie, putem menționa următoarele:

1. Motivarea actului administrativ, în legislația Republicii Moldova, este o obligație întărită la nivel de principiu.
2. Trebuie făcută distincția între motivarea actelor administrative normative și a celor individuale. În cazul actelor administrative normative, motivarea trebuie să se refere la cerințele care justifică adoptarea actului, principiile de bază și finalitatea reglementării propuse, efectele de ordin social, economic, politic, cultural, urmările, implicațiile asupra reglementării în vigoare, precum și fazele parcurse în emiterea sau adoptarea actului, iar în alin. (2), art. 118 al Codului administrativ legiuitorul ne dă o detaliere a cerințelor, a condițiilor ce trebuie respectate atunci când se motivează un act administrativ individual, cu evidențierea unei poziții aparte în cazul actelor administrative individuale defavorabile.
3. Suplimentar evidențiem: a) în cazul lipsei motivării, ca parte integrantă a actului administrativ și b) în cazul nerecuperării ulterioare de către autoritatea publică, până la finalizarea dezbaterilor judiciare în prima instanță, a motivării actului administrativ, drept consecință, poate servi ca un temei de declarare a nulității actului administrativ.

4. Motivarea actului administrativ individual, încet, dar sigur își asigură pozițiile, acest fapt spune despre acele plusuri ale Codului administrativ, dar și simplifică exercitarea controlului de legalitate de către instanțele de judecată.
5. Motivarea devine obligatorie, inclusiv cu indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ, este parte integrantă a actului administrativ ce condiționează legalitatea actului administrativ și, totodată, devine o condiție obligatorie a actului administrativ ca formă și conținut [27].

Comprehensibilitatea și transparența acțiunilor autorităților publice sunt solicitate în mod expres prin art. 32 din Codul administrativ: (1) Procedura administrativă se structurează astfel încât participanții să poată înțelege fiecare etapă a procedurii. Dacă este necesară contribuția unui participant, acestuia i se comunică neîntârziat, într-un limbaj clar și ușor de înțeles, acțiunile care trebuie întreprinse. (2) În condițiile legii, autoritățile publice trebuie să asigure participarea neîngrădită la procedura administrativă a persoanelor interesate.

Transparența în administrația publică este, în general, instrumentul dorit, încurajat și permis pentru a spori eficiența actului de guvernare și al deciziilor adoptate de către autorități.

Derivat din latinescul „transparentum” care înseamnă a transmite lumina, cuvântul transparență este folosit în mod figurat pentru a însemna „a fi ușor de văzut”. Termenul a evoluat, înregistrând multe utilizări și semnificații – de la sensul inițial de transmitere a luminii până la ceva care este aparent sau înțeles. Acest lucru se întâmplă pentru că oamenii dau sens mediului lor prin clarificarea progresivă a sensului cuvintelor pe care le folosesc, rezolvând ambiguitățile [1, p. 296-297].

Republica Moldova dispune de cadrul legal necesar pentru asigurarea unui proces decizional transparent și participativ. Cu toate acestea, există multe probleme în aplicarea eficientă a acestuia. Aplicarea selectivă și fragmentară a legislației este una dintre problemele frecvent invocate de către autorii care studiază fenomenul. În fundamentarea modelului pornim de la premisa că efectele transparenței, definită în termeni de impact tangibil, depinde în practică de modul în care reacționează alți actori. Reacțiile pot fi de două feluri: indirecte – atunci când mass-media, partidele politice de opoziție sau alegătorii dezvăluie / recunosc ca problemă abuzurile autorităților; și directe – când autoritățile iau decizii obligatorii ca răspuns la o problemă [28, p. 49-59].

Existența unor acte normative speciale în domeniul informării, consultării și participării în procesul decizional, prevederi exprese în Codul administrativ, hotărâri de guvern privind mecanismul de consultare publică și paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet plasează Republica Moldova în rândul țărilor cu un cadru normativ elaborat pentru asigurarea transparenței.

În pofida existenței unui amplu cadru legal, autoritățile administrației publice locale aplică selectiv și fragmentar legislația privind transparența în procesul decizional. Studiile arată că cel mai utilizat instrument pentru asigurarea transparenței este pagina web a autorității locale (în medie de 95,58%) urmată de rețelele de socializare – (78,37%), poșta electronică (58,66%), panoul informativ (58,36%) și ziarele (45,58%) [15]. 10 din 60 de orașe și sate monitorizate de IDIS Viitorul nu au pagini web, fie sunt nefuncționale (Dondușeni, Criuleni, Otaci, Baurci, Corjeuți, Sipoteni, Gura Galbenei, Costești, Chișcăreni și Ruseștii Noi) [18].

Definiția legală a transparenței în legislația națională exprimă, în mod clar, scopul acesteia – informare, în mod deschis și explicit privind activitatea desfășurată de către autoritățile publice, implicit, consultarea cetățenilor în procesul de elaborare și de adoptare a deciziilor, considerând a priori cetățenii „părți interesate” în procesul de elaborare a deciziilor.

Carențele cadrului legal pot fi diminuate prin aplicarea unui model, adaptat pentru contexte specifice, în care se vor regăsi cu precădere următoarele elemente:

1. Furnizori de date și informații. Se referă la actori identificabili, în esență, birocratici, care produc informații și se bazează pe ele atunci când acționează. Controlează aceste informații și pot fi forțați să le elibereze. Observația noastră este că nu doar autoritățile publice pot apărea în calitate de furnizor de informații. Acestea pot fi oferite și de către cetățeni (ex. expertiza acestora în cadrul procesului decizional). Rolul autorității publice este să analizeze, (într-un cadru transparent!) utilitatea acesteia pentru fundamentarea de politici și acțiuni.
2. Informații și date. Informațiile produse există, în mare parte, sub formă de documente. Observația pe care o formulăm este că cetățeanului ar trebui să-i fie furnizate mai degrabă informații publi-

ce, decât documente publice. În multe cazuri, informațiile furnizate de autoritățile publice sunt în forme și structuri care nu sunt de înțeles de către receptorii de informații. Aceste forme pot include tabele, diagrame complicate, cifre aglomerate și texte lungi, care pot fi adevărate, dar inutile. Mai multe studii evidențiază importanța interpretării informațiilor furnizate. De exemplu, un serviciu public este considerat transparent atunci când informează părțile interesate, precum și le explică deciziile [21, p. 471-489]. Explicațiile textuale simple [7, p. 251-275], sinteza și interpretarea se impun având în vedere diversitatea probabilă a abilităților cognitive ale receptorilor de informații.

3. Public capabil și motivat să înțeleagă mesajele dezvăluite și semnificația acestora. Publicul așteaptă revelarea acțiunilor autorităților publice, astfel încât acesta să poată acționa asupra sa, folosind canalele adecvate ale discursului public și ale vocii democratice. Transparența nu este pe deplin realizată decât dacă publicul larg este conștient de disponibilitatea informațiilor și știe cum să acceseze astfel de informații și le utilizeze.

În concluzie, putem puncta câteva dintre problemele-cheie ale transparenței în administrația publică:

1. Necesitatea unui model comprehensiv se impune din mai multe motive. În primul rând, nu toți cetățenii sunt înzestrați cu aceleași capacități cognitive și nici nu se impune o asemenea „alinieră”.
2. Gradul de familiarizare cu cadrul legal, cunoașterea suficient de bine a tuturor subiectelor de pe agenda publică, experiența pentru a înțelege de ce sunt necesari anumiți pași sau de ce trebuie să se facă ceva într-un anumit mod etc. sunt diferite.

În modelul propus am inclus elemente care să asigure deopotrivă și oferta și cererea de transparență. Natura și obiectivele transparenței sunt susceptibile să difere în funcție de situație și modelul poate fi utilizat pentru a selecta factorii determinanți care sunt adecvați unui context dat.

Codul Administrativ al Republicii Moldova mai reglementează și următoarele principii (asupra cărora ne vom expune în alt articol):

- *la art. 28 principiul eficienței*, în acord cu care procedura administrativă se realizează într-un mod simplu, adecvat, rapid, eficient și corespunzător scopului. Procedura administrativă se realizează în scris, dacă caracterul urgent al măsurii nu cere o realizare verbală a procedurii administrative.
- *la art. 33 principiul comunicării, în raport cu care* comunicarea interinstituțională și comunicarea cu participanții sau cu publicul în cadrul procedurii administrative se face prin orice mijloc (verbal, poștă, telefon, fax, poștă electronică etc.), acordându-se prioritate mijloacelor care asigură o mai mare eficiență, rapiditate și economie de costuri.
- *la art. 34 principiul cooperării în acord cu care* autoritățile publice au obligația să contribuie și să colaboreze în vederea realizării competențelor ce le revin potrivit legii.
- *la art. 35 principiul răspunderii potrivit căruia* autoritățile publice și persoanele fizice care le reprezintă răspund, după caz, penal, contravențional, civil sau disciplinar pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a activității administrative, în condițiile legii.

Ținând cont de realitățile societății în care trăim, în colaborare cu caracterul idealist ce rezultă din modalitatea în care sunt reglementate principiile sus enumerate, considerăm că nu suntem prea duri atunci când apreciem că reglementarea acestor ultime principii are o utilitate discutabilă.

Desigur că enunțarea lor în cod poate avea importanță majoră, însă pentru a fi eficientă, statuarea acestor principii trebuie să se întâlnească cu disponibilitatea destinatarilor – instituții, autorități publice și personalului acestora – de a le respecta, cu posibilitatea asimilării acestor principii ca valori inerente activității desfășurate.

Concluzie

Reieșind din profesionalismul personalului ce își desfășoară activitatea în cadrul organelor autorităților publice, nu suntem suficient de optimiști pentru a considera că va fi posibilă o asimilare a acestor principii sau valori. Din perspectiva posibilității de asimilare, nu putem să nu ne întrebăm cât va dura asimilarea (chiar și în sensul de lectură) a Codului Administrativ de cei direct interesați (personalul autorităților și instituțiilor publice).

În această ordine de idei, punctăm că dincolo de utilitatea principiilor reglementate de Codul Administrativ, pentru a insufla valori de nivel idealist este mai importantă posibilitatea de asumare și de asimilare a respectivelor valori, decât simpla lor statuire la nivel declarativ, lipsită de posibilitatea practică de a produce efecte sau a ajuta în interpretare.

Bibliografie:

1. Ball C. What Is Transparency. Public Integrity, Fall 2009, vol. 11, no. 4, p. 296-297.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994 publicat în Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1 din 12.08.1994, republicată în Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 78/140 din 29.03.2016
3. Convenția Europeană a Drepturilor Omului adoptată la Roma, în 04.11.1950. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298 din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 54-55 din 21.08.1997.
4. Codul Administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. Publicat: 17.08.2018 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 art. nr.: 466. Data intrării în vigoare: 01.04.2019.
5. Codul reNEUAL de procedură administrativă a Uniunii Europene, coord.: Herwig C. H. Hofmann, Jens-Peter Schneider, Jacques Ziller, Dacian C. Dragoș; trad. și adapt. din versiunea în lb. franceză sau cea în lb. engleză: jud. drd. Cosmina Codrescu, drd. Evelina Rusu, jud. drd. Demis Sparios, jud. drd. Iarina Prelipceanu. București: Universul Juridic, 2016, 245 p.
6. D. C. Dragoș. Discuții privind posibilitatea anulării unui act administrativ pe motive de inoportunitate. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, 1 (10), 2004, pp. 20-33, ISSN: 1454-1378
7. Hosseini, M., Shahri, A., Phalp, K. et al. Four reference models for transparency requirements in information systems. Requirements Eng 23, 2018, 251-275, <https://doi.org/10.1007/s00766-017-0265-y> [Online] (accesat pe data de 29.04.2023).
8. Ionescu, R. Drept administrativ. București: Ed. Didactică și pedagogică, 1970, 357 p.
9. Ioan Santai, Introducere în studiul dreptului, București, Fundația Universitară Aisteda, 1999, 171 p.
10. I. Craiovan. Finalitățile dreptului. București: Continent-XXI, 1995. p. 120.
11. Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 7-17/34, 12.01.2018.
12. M. Anghene, „Necesitatea codificării normelor privind administrația de stat”, in „R.R.D.” nr. 3/1976.
13. Marian N. Tratat de publicitate imobiliară. Introducere în publicitatea imobiliară. Vol. I. București: Universul Juridic, 2006. 500 p.
14. Mircea Preda, Tratat elementar de drept administrativ român, Ed. Lumina Lex București, 1996, 736 p.
15. Monitorizarea transparenței activității administrației publice locale de nivelul II și a UTA Găgăuzia. Promo-LEX, Chișinău, 2021.
16. P. Roubier. Teorie generale du droit. Paris, 1946, 557 p.
17. P. Mothijsen, Compendiu de drept european, Ediția a7a, Editura Club Europa, 2002.
18. Pîrvan, V. Raportul de monitorizare Transparența autorităților administrației publice locale din Republica Moldova în anul 2019, IDIS „Viitorul”, 2019.
19. Rezoluția Parlamentului European din 15 ianuarie 2013, recomandări adresate Comisiei privind dreptul de procedură administrativă al Uniunii Europene [2012/2024(INL)].
20. S. Popescu, C. Ciora, V. Țindăreanu. Aspecte practice de tehnică și evidență legislativă. București: Ed. Monitorul Oficial, 2008. p. 7.
21. Stirton, L., & Lodge, M. Transparency Mechanisms: Building Publicness into Public Services. Journal of Law and Society, 2001, 28 (4), 471-489. <http://www.jstor.org/stable/3657957>[Online] (accesat pe data de 20.04.2023).
22. Tofan Apostol D., Unele considerații în legătură cu Legea privind transparența decizională în administrația publică. În: Curierul Judiciar, nr. 3, 2003.
23. T. M. T. Oroveanu, Tratat de drept administrativ, București, 1994, 618 p.
24. V. Vedinaș. Drept administrativ, ediția a IV-a, revizuită și actualizată, Editura Universul Juridic, București, 2009.
25. <http://www.euroavocatura.ro/jurisprudenta/3059/> Nemotivarea actului administrativ de eliberare din funcția publică[Online] (accesat la data de 20.08.2023)
26. <https://avocatstoean.ro/drept-civil/cerinta-motivarii-actului-administrativ-contestarea-actelor-premergatoare-doar-odata-cu-contestarea-actului-administrativ-solicitat-acte-ale-autoritatilorpublice/> [Online] (accesat pe data de 20.04.2023).
27. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/205-211_2.pdf Motivarea actului administrativ individual în lumina codului administrativ [Online] (accesat la data de 31.08.2023).
28. <http://jss.usch.md/wp-content/uploads/2021/11/Un-model-comprehensiv-al-transparenței-in-administratia-publica-pag49-59.pdf> [Online] (accesat la data de 31.08.2023).

PRELIMINARII PRIVIND PARTICULARITĂȚILE CRIMINALISTICE DE CERCETARE A INFRAȚIUNILOR DE ÎMBOGĂȚIRE ILICITĂ

Ivan UNGUREAN, *drd.*,

Universitatea de Stat din Moldova,

Membru al Asociației Internaționale de Drept Penal

Abstract: *The investigation of crimes of illicit enrichment, being complex, is characterized by a tenacious and determined involvement of state bodies in which institutional interaction is reflected in different fields of activity.*

The implications of this phenomenon in various fields, including economic and budgetary resources, are current and complex as suggested by the multitude of studies in the international literature, but we also need to understand the evolution over time of these trends.

The paper analyzes some forensic particularities in the investigation of crimes of illicit enrichment, by highlighting the forensic characteristic of the crime and restoring segment by segment all the circumstances in their entirety.

Keywords: *Criminal investigation; criminalistic characterization; illicit enrichment, crime.*

1. Introducere

Cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită are o însemnătate deosebită, dată fiind preocuparea specială a legiuitorului pentru ocrotirea unor interese legitime ale cetățenilor și statului.

Îmbogățirea ilicită a devenit o problemă majoră, iar lipsa unor mecanisme eficiente de prevenire și combatere a infracțiunii respective pune în vedere un ritm de mărire a proprietăților unor funcționari publici (persoane publice și/sau persoane cu funcție de demnitate publică) pe contul activităților desfășurate ilegal.

În acest cadru de criminalizare a infracțiunii de îmbogățire ilicită, premisa care a fundamentat această necesitate a fost anume faptul că fenomenul a existat, există și, la moment, a luat amploare. Adică faptele de natură prejudiciabilă erau fixate ca preexistente, doar că ele nu se intersectau cu limitele răspunderii penale, pe măsură ce acestea nu erau criminalizate. Deci, îmbogățirea ilicită este percepută de către societate ca un fenomen destul de prejudiciabil și destul de răspândit [1].

Ca și orice infracțiune, îmbogățirea ilicită reprezintă un anumit sistem de acțiuni (inacțiuni) ilicite și consecințe ale acestora legate reciproc și condiționate între ele. Orice infracțiune, ca fenomen social, reprezintă un anumit sistem de acțiuni ilicite și de consecințe ale acestora, interdependente și reciproc condiționate, care, de obicei, evoluează conform unor legi concrete. Pentru cunoașterea obiectivă și deplină a caracterului infracțiunii cercetate, este necesar a se stabili majoritatea elementelor care fac parte din modelul criminalistic al infracțiunilor de o anumită categorie [2, p. 45].

Susținem teza fundamentată a autorului M. Gheorghiu că cercetarea infracțiunii în tot ansamblul ei, nu este o activitate cognitivă teoretică, ci mai curând practică, strict reglementată de procedura penală. Legea nu numai că reglementează anumite acțiuni procesuale, dar și stabilește un anumit mod al întregii cercetări. Ea reglementează relațiile ofițerului de urmărire penală cu participanții la procesul penal, cu cetățenii, cu persoanele oficiale, cu instituțiile și organizațiile statale și nestatale, prevede succesiunea diferitelor acțiuni, ordinea îndeplinirii unor sarcini intermediare de cercetare, conferă un caracter obligatoriu unui complex de acțiuni care trebuie efectuate la o etapă sau alta a investigațiilor și limitează activitatea de cercetare într-un anumit cadru temporal și legal [3, pp. 411-420].

În cele ce urmează, ne propunem să analizăm unele particularități de ordin criminalistic în cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită, prin evidențierea caracteristicii criminalistice a infracțiunii și refacerea segment cu segment a tuturor împrejurărilor în întregul lor.

2. Noțiunea caracteristicii criminalistice a infracțiunii de îmbogățire ilicită

Studierea și generalizarea practicii de combatere a unor categorii de infracțiuni a permis reprezentanților științei să determine legitățile concrete de apariție și evoluare a infracțiunilor. Unii savanți au propus ca aceste date să fie întrunite în noțiunea de caracteristică criminalistică a infracțiunilor [2, p. 51]. Alții operează cu noțiunea de model criminalistic.

Fiecare metodică particulară de cercetare a anumitei categorii de infracțiuni se bazează pe generalizarea experienței organelor de urmărire penală și are o structură unică, care asigură, în cea mai mare măsură, consecutivitatea respectivă, obiectivitatea, oportunitatea, deplinătatea activităților procesuale și tactice, care corespund etapelor de bază ale investigării cauzelor penale. O astfel de structură a metodicilor particulare înglobează, pe lângă alte componente, și modelul criminalistic (sau caracteristica criminalistică) a categoriei respective de infracțiuni [4, p. 66].

Caracteristica criminalistică a infracțiunii concrete, declară M. Gheorghită, formulată pe parcursul sau ca rezultat al cercetării faptei infracționale, constituie totdeauna o noțiune strict individuală, care, la rândul său, are și elemente similare cu cele ale modelului criminalistic al infracțiunilor de o anumită categorie sau grup [5, p. 733].

Caracteristica criminalistică, în calitatea ei de complex unic, de tot întreg, are importanță practică în cazul în care sunt stabilite legăturile corelative și interdependența dintre elementele ei, care au caracter firesc, fiind exprimate în indici cantitativi. Informațiile despre aceste interdependențe pot servi în calitate de temelii pentru elaborarea versiunilor tipice în cadrul cauzelor penale concrete. În această și constă importanța caracteristicii criminalistice [6, p. 180].

De asemenea, autorii A. Colesnicenco și V. Conovalova statuează că caracteristica criminalistică a infracțiunii reprezintă sistemul de informații privind semnele criminalistice importante ale unui anumit grup de infracțiuni, care reflectă legăturile firești dintre ele, fiind, în același timp, și baza, temelia cercetării infracțiunilor vizate [7, p. 17].

Autorul N. P. Iablokov menționează că caracteristica criminalistică reprezintă un sistem dinamic (cumul) al semnelor corespunzătoare, generale și individuale a faptelor infracționale, corelate intern, care se reflectă în modalitatea și mecanismul faptei infracționale, în particularitățile individuale ale subiectului infracțiunii, având o importanță enormă pentru elaborarea metodologiei criminalistice de cercetare [8, p. 16]. Același autor își precizează poziția în privința caracteristicii criminalistice, indicând că prin ea se mai subînțelege „un sistem informațional care conține date referitoare la infracțiune și circumstanțele ei, care au importanță pentru cercetare [9, p. 122].

Autorul rus I. Gherasimov consideră că caracteristica criminalistică este un element al structurii metodicii de cercetare a infracțiunilor și o definește ca fiind totalitatea cunoștințelor ce caracterizează semnele, împrejurările și trăsăturile specifice unui anumit grup de fapte infracționale, care au importanță organizatorică și tactică pentru descoperirea acestora [10], esența ei rămânând a fi totalitatea de informații și cunoștințe, care pot fi folosite atât pentru crearea recomandărilor metodice, cât și pentru activitatea practică a organelor de cercetare [11, p. 144], iar elementele care o alcătuiesc sunt: timpul, locul, metoda și trăsăturile referitoare la subiectul activ al infracțiunii [12, p. 530].

Autorul A.G. Filipov a ajuns la concluzia că caracteristica tipică a criminalității și mecanismul tipic al infracțiunii este practic una și aceeași, de aceea nu are rost să fie înlocuită noțiunea stabilită de „caracteristica criminalistică a infracțiunii” printr-o noțiune analogică [13, p. 53].

Având la bază alte concepții, în vederea rezolvării „crizei” caracteristicii criminalistice, autorii N.V. Matushkina [14, pp. 95-96], L.D. Samâghin [15, p. 21], consideră că este necesară înlocuirea noțiunii de „caracteristică criminalistică” cu „informația tipică a modelului activității infracționale”. Este necesar de a evidenția că în literatura criminalistică a fost pusă întrebarea privind delimitarea noțiunilor de caracteristică criminalistică și modelul criminalistic al infracțiunii.

Autorul N.P. Iablokov a remarcat că „uneori caracteristica criminalistică a infracțiunii este numită model al infracțiunii și nu schimbă esența noțiunii date” [16, p. 60].

Făcând referire la modelul criminalistic al infracțiunilor de o anumită categorie, autorul M. Gheorghită afirmă că el are menirea de a servi drept mijloc eficient de orientare și investigație în activitatea de urmărire penală. La nivel de model, infracțiunile de o anumită categorie se reflectă prin toate elementele și legăturile lor formulate nu numai pe baza rezultatelor studierii și generalizării numărului reprezentativ de caracteristici criminalistice ori obținute din alte surse, ci și pe calea gândirii abstracte (științifice, teoretice), or modul de a gândi, medita după modelul respectiv contribuie totdeauna, mai întâi, la cunoașterea infracțiunii și la obținerea datelor noi despre însușirile, proprietățile, indiciile criminalistice ale faptei, care lipsesc [5, p. 725].

La momentul actual, caracteristica criminalistică tipică a anumitor categorii de infracțiuni reprezintă prin sine sistemul descrierii științifice a semnelor criminalistice importante, aparținând unei ca-

tegorii, varietăți sau unui grup de infracțiuni, care se reflectă în particularitățile unor astfel de elemente ale acestora, precum modul, mecanismul și circumstanțele comiterii, trăsăturile subiectului și alte elemente specifice pentru categoria dată de infracțiuni, cu descrierea corelației și interdependenței dintre ele, a căror cunoaștere în cumul, în latura descriptivă și a conținutului, asigură cercetarea cu succes a infracțiunii [17, p. 64].

3. Cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită prin prisma elementelor caracteristicii criminalistice a acestora

Procesul cercetării oricărei fapte infracționale este determinat de conținutul și volumul informației inițiale, în baza cărora este pornită urmărirea penală și este efectuată stabilirea împrejurărilor care urmează a fi dovedite cu luarea în calcul a situațiilor concrete de urmărire penală stabilite. Situația de urmărire penală depinde de suficiența datelor, informațiilor inițiale, din care considerent ea poate fi denumită ca situație de urmărire penală tipică (inițială) [18, p. 69].

Măsurile referitoare la cercetarea și urmărirea penală ar trebui să se bazeze pe capacități solide, în particular:

- norme clare și eficiente privind fluxul/schimbul de informații între autoritățile administrative și judiciare relevante;
- o cooperare solidă între autoritățile administrative și judiciare relevante;
- specializarea anchetatorilor și procurorilor în domeniul cheltuielilor și veniturilor;
- o formare profesională continuă în domeniu [19].

Banca Mondială identifică patru aspecte în determinarea unui nivel corespunzător de cercetare și sancționare pentru infracțiunile de îmbogățire ilicită:

- să restabilească la stat prejudiciile care au survenit prin infracțiune;
- să pedepsească funcționarii care se angajează în îmbogățirea ilicită;
- să împiedice să beneficieze de câștigurile obținute prin îmbogățirea ilicită, prin urmărirea acestora, astfel oferind o descurajare eficientă;
- să fie aplicată concedierea sau pedepse cu închisoare [20].

Caracteristica criminalistică a categoriei respective de infracțiuni presupune studierea minuțioasă a unui număr mare de infracțiuni din categoria în cauză de acte penale, evidențierea și descrierea datelor cu semnificație criminalistică referitor la:

- 1) Pericolul social pe care îl prezintă categoria de infracțiuni prin frecvența cu care se manifestă. Cunoașterea gradului de răspândire a unei sau altei categorii de infracțiuni are importanță, în primul rând, în plan practic, impunându-se concentrarea eforturilor pentru combaterea crimei și asigurarea ordinii publice;
- 2) Trăsăturile tipice ale categoriei în cauză de infracțiuni, adică elementele ce particularizează obiectul atentării, locul, timpul, împrejurările și modul în care s-a acționat în momentul săvârșirii infracțiunii, făptuitorul și victima infracțiunii, alte persoane implicate;
- 3) Modul de operare, adică mijloacele și maniera de aplicare a acestora, în vederea atingerii scopului infracțional. Modul în care s-a acționat sugerează organului de urmărire penală direcția activității de cercetare a faptei. Pe lângă această, o mare importanță au urmele lăsate la fața locului în baza cărora pot fi elaborate versiuni privind modul în care a fost săvârșită infracțiunea și persoana făptuitorului;
- 4) Urmele tipice categoriei respective de infracțiuni, natura și mecanismul formării acestora, localizarea, gradul de fixare și persistență, alte semne distinctive pot servi la orientarea activității de căutare a infractorului;
- 5) Individualitatea învinutului în comiterea infracțiunii, ansamblul de trăsături sociale, juridice, fizice și psihologice prin care se remarcă aceștia și comportamentul față de organul de urmărire penală și instanța de judecată. Caracteristica criminalistică trebuie să prezinte date generale despre autorii categoriei respective de infracțiuni: sex, vârstă, situație socială, starea fizică și psihică, profesie și aptitudini, cunoștințe și experiență de viață, antecedente penale, alte date care ar contribui la restrângerea cercului celor bănuți, chiar și la modelarea făptuitorilor și a comportamentului pe care îl va avea bănuitul sau învinutul;
- 6) date generale privind victima infracțiunii specifice unei sau altei categorii de infracțiuni [21, pp. 520-521].

Autorul M. Gheorghită nominalizează următoarele elemente substanțiale ale modelului criminalistic și caracteristicii criminalistice a infracțiunilor:

- 1) date despre frecvența săvârșirii infracțiunilor, (situațiile) și versiunile tipice ale acestora;
- 2) date despre specificul obiectului atentatului criminal și victima infracțiunii;
- 3) date despre metodele și procedeele (mecanismul) de realizare a intenției criminale, precum și despre mijloacele utilizate la săvârșirea infracțiunii;
- 4) date despre urmele și consecințele faptei prejudiciabile;
- 5) date despre personalitatea infractorului și a complicilor săi;
- 6) date despre cauzele ce au generat și despre circumstanțele ce au contribuit la comiterea infracțiunii [22, pp. 11-14].

Luând în considerare domeniul de cercetare, după părerea noastră, structura caracteristicii criminalistice a infracțiunilor de îmbogățire ilicită cuprinde următoarele elemente: date cu privire la avere și proprietăți, date cu privire la cheltuieli, date cu privire la personalitatea infractorului și stilul de viață al acestuia, date cu privire la particularitățile și circumstanțele săvârșirii infracțiunii, date cu privire la prejudiciul cauzat și recuperarea acestuia, încât să orientează procurorul sau organul de urmărire penală spre utilizarea mijloacelor de probă și altor instrumente legale la administrarea probelor, considerate a fi extrem de importante la etapa inițială a cercetării, precum și spre crearea unei baze probatorii adecvate pentru planificarea minuțioasă a întregii activități de cercetare ulterioară a infracțiunii.

Cu referire la datele cu privire la avere și proprietăți, menționăm că averea trebuie să poată fi dedusă din rezultatul activităților legale și să fie legal obținută, proveniența căreia este justificată prin documente oficiale sau acte juridice civile, precum și trebuie să fie declarată de către subiect în declarațiile cu privire la avere și interese personale și/sau anual la Serviciul Fiscal de Stat, inclusiv de către membrii familiei ori a concubinului/concubinei.

Nici acuzarea și nici instanța de judecată nu sunt obligate să stabilească sursa din care provine averea și bunurile, ar fi necesar ca organul de urmărire penală sau procurorul să verifice realitatea sursei averii legale.

Evident că cercetările infracțiunilor de îmbogățire ilicită trebuie să cuprindă și proprietățile deținute de subiectul supus cercetării și/sau membrilor familiei ori a concubinului/concubinei acestuia, personal sau prin intermediul unor persoane terțe. Aici, un instrument eficient și necesar la identificarea proprietăților deținute ar fi verificarea informațiilor din declarațiile de avere și interese sau din declarațiile depuse Serviciului Fiscal de Stat, precum și verificarea bazelor de date (registrul de evidență a bunurilor imobile sau registrul de evidență a mijloacelor de transport etc.). Nu trebuie scăpată cu vederea nici existența altor proprietăți cum ar fi colecții, obiecte de anticariat, a căror existență trebuie să fie declarate de către subiectul cercetat.

În egală măsură, se vor iniția verificări ce vizează proprietățile acestora, având la bază informațiile conținute în presă, hotărârile judecătorești și alte acte administrative, precum și adresările cetățenilor.

Un aspect important este determinarea valorii reale a prețurilor din declarațiile de avere referitor la procurarea bunurilor sau vânzarea acestora, apelând la instrumentele procesului penal, precum constatarea tehnico-științifică sau expertiza.

Cu referire la datele cu privire la cheltuieli, constatăm că simpla discrepanță dintre avere și cheltuieli nu este suficientă în sine pentru a conduce la atragerea la răspundere penală și condamnarea subiectului infracțiunii.

O problemă separată este stabilirea datoriilor (*împrumuturi de la persoane fizice sau juridice sau credite bancare sau contractate de la instituții de împrumut*) și modul de onorare a acestora. Or, formula la care se poate de apelat, în acest sens, ar fi stabilirea sumei depline a datoriei prin raportarea acesteia la veniturile legale obținute și se va raporta cuantumul datoriei la posibilitățile reale ale subiectului cercetării și/sau membrilor familiei membrii familiei/ concubinului/concubinei de a stinge datoriile din surse legale.

Cu referire la datele cu privire la personalitatea infractorului și stilul de viață al acestuia, autorul M. Gheorghită subliniază că aspectul criminalistic de studiere a personalității infractorului presupune constatarea informațiilor despre el, care ar avea importanță pentru selectarea și utilizarea celor mai efective procedee tactice de soluționare a sarcinilor urmăririi penale și, în special, pentru efectuarea

unor acțiuni de urmărire penală ca reținerea, audierea, percheziția, verificarea și precizarea depozitiilor la fața locului, experimentul etc. [23, p. 83].

Personalitatea subiecților infracțiunilor de îmbogățire ilicită se manifestă prin percepția acestora de a dispune de „supraputeri”, având la bază funcția deținută, averea adunată și relațiile pe care acesta le-a obținut de-a lungul exercitării funcției. Autorul I. Ungurean menționează că, privind evoluția modului de organizare a infractorului și a raporturilor pe care le are, adică partea „funcțională” a activității lor, se constată, în general, o întărire a legăturilor între subiecți, care sunt din ce în ce mai conștienți de interesul pe care îl are cooperarea lor, inclusiv prin prisma funcțiilor pe care le dețin sau le-au deținut, pentru realizarea îmbogățirii ilicite [24, pp. 725-733].

O particularitate criminalistică importantă pentru descoperirea infracțiunilor de îmbogățire ilicită este analiza conduitei infractorului și a persoanelor care constituie mediul social particular al acestuia până la accederea în funcție, în timpul exercitării funcției și după plecarea din funcție, raportată la averea deținută la fiecare etapă. Or, specificul cercetării acestor categorii de infracțiuni constată că infractorii la comiterea infracțiunii interacționează cu un grup stabil de persoane (membrii familiei, concubin/concubină, afini, rude etc.).

De asemenea, o componentă criminalistică nu mai puțin necesară care ar caracteriza deplin stilul de viață al infractorului, membrilor familiei ori a concubinului/concubinei ar fi utilizarea unor procedee probatorii (percheziția, cercetarea la fața locului, ridicări etc.), în rezultatul cărora, pe de o parte, s-ar întregi tabloul criminalistic al personalității infractorului, iar pe de altă parte, s-ar proba averea și cheltuielile reale. La aplicarea procedeele probatorii cercetarea la fața locului sau percheziția va fi efectuată în mod obligatoriu prin utilizarea aparatelor de înregistrare audio, video și foto, care se va face atât în scop de fixare cât și în scop de inventariere/identificare a bunurilor și proprietăților persoanei [25, pct. 5.6].

Cu referire la date cu privire la particularitățile și circumstanțele săvârșii infracțiunii, menționăm că, reieșind din conturul criminalistic al infracțiunilor de îmbogățire, este binevenit din partea organului de urmărire penală sau a procurorului reliefați profilul financiar al subiectului acestei infracțiuni. Profilul financiar va demonstra ceea ce funcționarul deține, datorează, câștigă din surse legitime de venit și ce cheltuiește.

Contabilii criminaliști au dezvoltat diverse tehnici de construire și prezentare a profilurilor financiare a subiectului infracțiunii de îmbogățire ilicită prin analiza valorii nete [26], fiind una dintre cele mai frecvent utilizate și recunoscute de mult timp de către instanțe [27].

Totuși, în ultimii ani, faptele de îmbogățire ilicită au evoluat în felul său de a fi și în dimensiunea sa, iar activitățile poartă deja și un caracter internațional pronunțat și un aspect organizațional transnațional. Schimbarea aparentă a activităților sau a formelor de manifestare determină percepția societății moldovenești de a privi fenomenul îmbogățirii ilicite altfel, inclusiv instrumentele folosite în acest scop și resursele la care apelăm.

Totodată, luând în considerare particularitățile infracțiunilor de îmbogățire ilicită și complexitatea cercetării acestora, necesită o abordare proactivă a interacțiunii instituționale prin schimbul de informații disponibile între părțile interesate relevante la nivelul întregului sistem național, inclusiv cel financiar-bancar, care gestionează fonduri financiare concomitent cu implicarea pe piețele internaționale, efectuând zilnic mii de tranzacții.

Cu referire la datele cu privire la prejudiciul cauzat și recuperarea acestuia, reliefați faptul că determinarea bunurilor și a prejudiciilor, în general, ce ține de infracțiunile de îmbogățire ilicită, are un rol important în economia judiciară, deoarece aplicând unele măsuri asigurătorii eficiente de precauție și în timp util se pot obține rezultatele scontate atât sub aspectul zdruncinării activității infracționale, reducerii capacității subiectului de a realiza noi activități infracționale, dar și sub aspectul întăririi încrederii societății, în general, cu privire la faptul că infracționalitatea nu poate scăpa controlului și este eradicată în mod prompt.

Cu siguranță, este necesar ca organul de urmărire penală sau procurorul imediat la inițierea cercetărilor penale să depună toată diligența și să acționeze în vederea aplicării măsurilor asigurătorii asupra averii și proprietății subiectului cercetat pentru a nu admite pierderea, deteriorarea, ascunderea, transmiterea, vânzarea etc. a acestora. Având în vedere că bunurile, reprezentând produsul infracțiunii, pot fi mutate în câteva minute sau uneori chiar printr-un simplu click pe mouse, organele de urmărire penală trebuie ca, la luarea măsurilor asigurătorii, să fie extrem de sensibile la factorul

timp. Orice întârziere în executarea unei puneri sub sechestru după ce a fost luată măsura reținerii, arestării sau după ce suspectului i s-a dezvăluit natura acuzației poate fi fatală pentru procesul de recuperare a prejudiciului infracțiunii [25, pct. 6.1.1].

În aceste condiții, considerăm că organul de urmărire penală și procurorul trebuie, în cel mai scurt termen, să inițieze procedura de indisponibilizare a bunurilor și altor active ale subiectului infracțiunii de îmbogățire ilicită.

Mai mult, autoritățile trebuie să purceadă imediat la desfășurarea unor investigații financiare, în paralel cu realizarea unei cercetări penale, de natură a identifica toate bunurile și averile subiectului cercetat, inclusiv ale membrilor familiei ori a concubinului/concubinei etc., pentru a evita o eventuală intrare în incapacitate de plată a infractorului sau diminuare a masei creditoare și imposibilitatea confiscării acesteia. Astfel, în cazul confiscării bunurilor obținute prin comiterea unei infracțiuni, impactul acestei schimbări a fost mult mai puternic, dat fiind faptul că majoritatea statelor au acceptat că imediat ce acuzarea a produs probe suficiente în vederea stabilirii provenienței ilicite a bunurilor.

4. Concluzii

Generalizând asupra analizei realizate care abordează tematica supusă cercetării, deducem că procesul cercetării oricărei fapte infracționale este determinat de conținutul și volumul informației inițiale, în baza cărora este pornită urmărirea penală și este efectuată stabilirea împrejurărilor care urmează a fi dovedite cu luarea în calcul a situațiilor concrete de urmărire penală stabilite.

Cercetarea infracțiunilor de îmbogățire ilicită implică interacțiunea tuturor instituțiilor publice naționale, cât și interacțiunea cu instituțiile internaționale, fiind axată nu de orice abatere, ci la creșterea substanțială a activelor.

Reieșind din conturul criminalistic al infracțiunilor de îmbogățire, este binevenit din partea organului de urmărire penală sau procurorului reliefarea profilului financiar al subiectului acestei infracțiuni și stabilirea structurii caracteristicii criminalistice a acestor infracțiuni.

Elementele caracteristicii criminalistice a infracțiunilor de îmbogățire cuprinde următoarele: date cu privire la avere și proprietăți, date cu privire la cheltuieli, date cu privire la personalitatea infractorului și stilul de viață al acestuia, date cu privire la particularitățile și circumstanțele săvârșii infracțiunii, date cu privire la prejudiciul cauzat și recuperarea acestuia.

Autoritățile trebuie să purceadă imediat la desfășurarea unor investigații financiare, fiind în paralel cu realizarea unei cercetări penale, de natură a identifica toate bunurile și averile subiectului cercetat, inclusiv ale membrilor familiei ori a concubinului/concubinei etc., pentru a evita o eventuală intrare în incapacitate de plată a infractorului sau diminuare a masei creditoare și imposibilitatea confiscării acesteia.

Referințe bibliografice:

1. БУРЛАКОВ, В. Н. Криминализация незаконного обогащения: теоретическая модель состава преступления. Санкт-Петербург: 2014. // [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriminalizatsiya-nezakonnogo-obogascheniya-teoreticheskaya-model-sostava-prestupleniya>
2. GHEORGHÎĂ, M. *Tratat de metodică criminalistică*. Chișinău: USM, 2015. 532 p. ISBN 978-9975-71-606-2
3. GHEORGHÎĂ, M., *Rolul ofițerului de urmărire penală la cercetarea criminalistică a infracțiunilor*, Chișinău, 2019, pp. 411-420. // [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://juridicemoldova.md/7086/rolul-ofițerului-de-urmarire-penala-la-cercetarea-criminalistica-a-infracțiunilor.html>.
4. BUSUIOC, N. Teză de doctor în drept „*Investigarea infracțiunilor de evaziune fiscală: cadrul procesual și tactico-metodologic*”. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridic. Politice și Sociologice, 2020. 232 p. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2020/55812/nadejda_busuioc_thesis.pdf.
5. GHEORGHÎĂ, M. *Tratat de criminalistică*. Chișinău, 2017. 872 p. ISBN 978-9975-53-834-3
6. БЕЛКИН, Р. С. *Курс криминалистики: Общая теория криминалистики*: В 3-х томах. Москва: Юристъ, 1997. Т. 3. 480 с. ISBN 5-7357-0199-1
7. КОЛЕСНИЧЕНКО, А. Н., КОНОВАЛОВА, В. Е. *Криминалистическая характеристика преступлений*. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 93 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://core.ac.uk/download/pdf/46592917.pdf>.

8. ЯБЛОКОВ, Н. П. *Криминалистическая методика расследования*. Москва: Изд. МГУ, 1985. 98 с. ISBN 978-5-534-08438-2
9. *Криминалистика*. Под редакцией В. Я. КОЛДИНА. М., 1986. 512 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://www.lib.tsu.ru/mminfo/000063105/311/image/311-106.pdf>.
10. ГЕРАСИМОВ, И.Ф. *Методика расследования преступлений: Общие положения //Криминалистическая характеристика преступлений в методике расследования*, Москва, 1976, 101 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://www.dissercat.com/content/kriminalisticheskaya-kharakteristika-i-sovershenstvovanie-metodiki-rassledovaniya-prestuplen>.
11. ГЕРАСИМОВ, И.Ф. *Некоторые проблемы раскрытия преступлений*. Свердловск, 1975. 184 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://www.dissercat.com/content/voprosy-teorii-i-praktiki-rassledovaniya-i-raskrytiya-ubiistv-proshlykh-let>.
12. ГЕРАСИМОВ, И.Ф. *Криминалистика: Учеб. для вузов / Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина - 2-е изд., перераб. и доп.* Москва, Высш. шк, 2000. 672 с. ISSN 343.98-67.52
13. ФИЛИППОВ, А. Г. *Заметки на полях (о статьях Г. К. Захарова и С. Н. Чурилова) // Вестник криминалистики*. 2006. Вып. 3(19). 50-53 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://lawtheses.com/metodika-rassledovaniya-dolzhnostnyh-prestupleniy-korrupcionnoy-napravlenosti>.
14. МАТУШКИНА, Н. В. *Криминалистическая модель преступной деятельности по уклонению от уплаты налогов и ее использование в целях выявления и раскрытия преступления этого вида: дисс. канд. юрид. наук*. Ижевск, 1997. 214 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://www.dissercat.com/content/kriminalisticheskaya-model-prestupnoi-deyatelnosti-po-ukloneniyu-ot-uplaty-nalogo-i-ee-ispo>.
15. САМЫГИН, Л. Д., *Расследование преступлений как система деятельности*. Москва, 1989. 180 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: http://lawlibrary.ru/show_content.php?id=1569&words=
16. ЯБЛОКОВ, Н. П. *Криминалистическая характеристика преступлений – важный элемент криминалистической теории и практики //Актуальные проблемы криминалистики на современном этапе*. Краснодар, 2002. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2017/3-1/10.pdf>.
17. ВАСИЛЬЕВ, А. *Предмет, система и теоретические основы криминалистики*. Москва, 1984. 143 с. ISBN 629-4-353-654.
18. СИДОРЕНКОЮ, В. Г. *Проблемы расследования уклонения от уплаты налогов с организаций*. Дис. ... канд. юр. наук. Краснодар, 2004. 189 с. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://www.dissercat.com/content/problemy-rassledovaniya-ukloneniya-ot-uplaty-nalogo-s-organizatsii>.
19. Orientări privind strategiile naționale de luptă antifraudă. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://ec.europa.eu/sfc/sites/default/files/RO-TRA-General%20Guidelines%20on%20National%20Anti-Fraud%20Strategies.pdf>.
20. MUZILA, L., MORALES, M., MATHIAS, M., et. al. *On the take: Criminalizing illicit enrichment to fight corruption*. Washington, The World Bank, 2012. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/958781468339641204/pdf/On-the-take-criminalizing-illicit-enrichment-to-fight-corruption.pdf>.
21. DORAȘ, S. *Criminalistică*. Chișinău: Ed. Cartea Juridică, 2011. 632 p. ISBN 978-9975-53-015-6.
22. GHEORGHÎȚĂ, M. *Caracteristica și modelul criminalistic al infracțiunilor*. Chișinău: Avocatul Poporului, 2012, nr. 1-2. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/5.Characteristica%20si%20modelul%20criminalistic%20al%20infracțiunilor.pdf.
23. GHEORGHÎȚĂ, M. *Criminalistica*, Chișinău, Ed. Museum, 1995. 144 p. ISBN 5-7790-0159-6
24. [24] UNGUREAN, I. *Reflecții asupra particularităților de cercetare a infracțiunilor de îmbogățire ilicită*. Conferința Internațională a doctoranzilor în drept, ediția a XIV-a cu genericul „Conformitatea, Conformarea și Conformismul în Drept”. Timișoara, Ed. Universul Juridic, 2022. ISSN 2066-6403
25. Ghidul privind efectuarea investigațiilor financiare paralele, aprobat prin Ordinul Procurorului General nr. 18/11 din 09 aprilie 2019. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: https://moldova.iom.int/sites/g/files/tmzbd11626/files/documents/ghid_investigatii_financiare_ro_final_0.pdf.
26. Drawn from U.S. Internal Revenue Service, Department of Treasury (1994). For additional analysis of the application of these methods, see Botha (2009). [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: https://www.irs.gov/irm/part4/irm_04-010-004.
27. The U.S. Supreme Court recognized net worth analysis as prima facie evidence of a crime in 1954 in *Holland v. United States*, 348 US 121, 75 S. St 127. [Online] [citat 12.09.2023] Disponibil: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/348/121/>.

PARTICIPAREA REPREZENTANTULUI PE CAUZE PENALE ÎN APEL

Dumitru CALENDARI, dr., lect. univ., Facultatea de Drept
și Administrație publică, Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Abstract: *In the article, an analysis of the legal norms was carried out and judicial practice regarding the participation of representatives on criminal cases in the criminal appeal. The important scientific problem consists in the scientific substantiation of the way of applying the legal provisions in practice regarding the powers of representatives who participate in appeal courts in the interests of other participants. Through this study, we want to provoke further analysis and discussion on the respective topic.*

Keywords: *criminal process, appeal, participant in the process, representative, powers.*

La etapa judecării apelului, procesul penal se desfășoară după regulile stabilite pentru prima instanță, dar și luând în considerație normele și excepțiile stipulate în art. 400 – 419 CPP RM [2], și reprezintă activitățile instanțelor de apel cu participarea părților și a altor participanți, în strictă conformitate cu legislația procesual-penală [11, pp. 1060-1063].

Pe lângă părțile și participanții în proces, pot participa reprezentanții împuterniciți corespunzător [11, pp. 268-269, 273-274], [14, pp. 39-48], [16, pp. 68-69].

Dacă ne referim la normele legale, reprezentantul poate fi o persoană, împuternicită în temeiul legii, de a prezenta interesele părților concrete. Și citarea reprezentantului pentru participarea la ședințele de judecată este obligatorie la toate etapele a procesului penal [10].

Astfel, potrivit Codului de procedură penală putem distinge câteva categorii de reprezentanți.

Potrivit art. 6 pct. 38) CPP RM prin *reprezentant* se înțelege *persoană împuternicită, conform legii, de a prezenta interesele părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile*; iar pct. 39) precizează o altă categorie: *reprezentanți legali* care sunt *părinții, tutorii, curatorii, soțul bănuțului, învinuțului, inculpatului, condamnatului și părții vătămate, precum și reprezentanți ai instituțiilor sub supravegherea cărora se află aceștia*.

Apariția unui reprezentant în procesul penal se datorează constatării unor incapacități sau incapacități a persoanelor în participare în cadrul procesului penal, care sunt expres prevăzute în art. 75 – 76 CPP RM, și în cadrul stărilor respective persoane nu pot exercita drepturile procesuale de sine stătător. Reprezentanții intervin în procesul penal și exercită drepturile persoanelor incapabile în interesele ultimilor [11, pp. 266-268].

La categoriile respective de reprezentanți, conform normelor citate mai sus, se atribuie, în primul rând, reprezentant al drepturilor și intereselor victimei, părții vătămate, părții civile, părții civilmente responsabile și al succesorului [2, art. 79]. La rândul său, succesorul la etapa judecării apelurilor poate fi doar al victimei, al părții vătămate sau al părții civile [2, art. 81]. Or, în cazul decesului inculpatului urmează a fi aplicate prevederile art. 391 alin. (1) pct. 2) CPP RM [4, pct. 6], [7].

Admiterea în procesul penal a reprezentantului poate avea loc doar după prezentarea procurii cu împuternicirile respective, sau a legitimației, în cazul persoanei juridice. Aici pot fi incluși persoanele care au legături de rudenie, de serviciu ș.a., avocații și avocații-stagiari, care nu au statut de apărător. Or, apărătorii sunt acele persoane care reprezintă interesele doar a bănuților, învinuților și inculpaților [2, art. 67].

În al doilea rând, dispunem de participant cum este reprezentant legal [2, art. 77], care poate să reprezinte drepturile și interesele unui cerc mai larg de participanți, cum sunt: victima, partea vătămată, partea civilă, bănuțul, învinuțul, inculpatul, cu condiția că aceștia sunt minori [3] și/sau iresponsabili.

Respectiv, se desprinde că reprezentanții pot fi persoana fizică, fără o calitate specială, sau având o anumită legătură cu persoana reprezentată, de rudenie, de ocrotire, ori avocatul [13].

Studiind practica judiciară, au fost selectate unele cazuri cu participarea reprezentanților, accentul fiind pus pe existența împuternicirilor și condițiilor legale la participarea acestora în procesul penal la etapa apelului.

Apărătorul inculpatului are dreptul de a declara apel, ca substituit procesual, pentru inculpat, indiferent dacă el a fost angajat de către inculpat sau de o altă persoană, în scopul de a apăra interesele inculpatului [15, p. 14].

Într-o speță procurorul s-a pronunțat pentru respingerea apelului declarat de avocatul în interesele inculpatului, întrucât apelul a fost depus de o persoană neîmputernicită, la dosar lipsind mandatul avocatului care ar confirma împuternicirile acestuia.

Astfel, prin sentința Judecătoriei Comrat din 10.09.2013, H.A. a fost recunoscut vinovat și condamnat. Sentința primei instanțe a fost atacată cu apel de către avocatul C.H. în interesele inculpatului H.A. La judecarea apelului inculpatul H.A. a lăsat la discreția instanței soluția asupra apelului declarat, indicând că el nu a încheiat cu avocatul C.H. contract privind acordarea asistenței juridice și nu l-a împuternicit să depună cerere de apel, cu sentința este de acord considerând-o legală și întemeiată [1, p. 80; 5].

Trebuie de menționat că, din prevederile art. 67 alin. (1), (2), (3), (3¹) și art. 401 alin. (1), (2) CPP RM, rezultă că împuternicirea de reprezentare acordă apărătorului dreptul de a declara în numele inculpatului apel împotriva sentinței instanței de fond.

Totodată, potrivit pct. 6 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuțului, învinutului, inculpatului și condamnatului în procedură penală nr. 11 din 24.12.2010: „*Avocatul capătă calitatea de apărător din momentul în care și-a asumat angajamentul de a apăra interesele persoanei în cauză, cu consimțământul acesteia. Avocatul acordă asistență juridică clientului în baza contractului de asistență juridică, încheiat în formă scrisă. Împuternicirile avocatului se confirmă prin mandat. Formularul mandatului este un document de strictă evidență. Conținutul, forma și modul de utilizare a mandatului se aprobă de către Guvern*” [12].

În practica judiciară s-a statuat că apelul se declară prin cerere scrisă care trebuie semnată de persoana care face apelul. Aici trebuie de menționat că semnătura este o condiție indispensabilă pentru identificarea apelantului, care poate proveni de la apelantul inculpat însuși sau de la apărătorul său. Dacă cererea de apel se face de către apărător, la cerere se va anexa în mod obligatoriu mandatul, care va confirma împuternicirile avocatului. Instanța de apel, a reținut că la depunerea cererii de apel, nu au fost anexate acte care ar confirma împuternicirile avocatului, care a semnat și a depus cererea de apel din numele inculpatului, ce ar oferi acestuia dreptul de a contesta sentința judecătorească în ordinea stabilită de legislația în vigoare. În cadrul ședinței de judecată inculpatul a declarat că nu a încheiat cu avocatul contract privind acordarea asistenței juridice și nu l-a împuternicit să depună cerere de apel. La materiale lipsea mandatul care ar confirma împuternicirile avocatului, care a semnat cererea de apel. Instanța de apel a concluzionat că cererea de apel a fost depusă de către o persoană care nu este în drept de a-l declara și a respins ca inadmisibil apelul avocatului C.H. [5].

Instanța de apel a respins ca inadmisibil apelul avocatului, pe motiv că acesta nu a avut împuternicirile corespunzătoare, deoarece a anexat la materialele cauzei xerocopia mandatului și nu a prezentat contractul privind împuternicirile sale.

Prin Decizia Curții de Apel Chișinău din 25.06.2009, a fost respins apelul avocatului B.I. în interesele inculpatei T.N. ca inadmisibil. Concluzia instanței de apel a fost considerată incorectă de instanța de recurs, deoarece, în primul rând, la dosarul a fost anexat în original mandatul nr. 0192 din 02.03.2009, prezentat de avocat în ședința de judecată din 04.06.2009, iar, în al doilea rând, contractul încheiat între părți este confidențial și el nu poate fi anexat la materialele cauzei, dar dobândește data certă prin înregistrarea sa în registrul oficial de evidență al avocatului, indiferent de modalitatea în care a fost încheiat [8, pct. 6].

„Exercitarea căii de atac a apelului de către o persoană neabilitată de lege, respectiv mama inculpatului major, este inadmisibilă. Aceasta nu poate declara apel, întrucât nu are calitatea de reprezentant legal, de apărător sau de soț, singurele situații în care, potrivit dispozițiilor legale, ar fi îndreptățită să exercite această cale de atac pentru inculpat” [15, pp. 106-107].

La fel, cu privire la soția condamnatului, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție a RM a considerat că, prin prevederile legii (art. 401, 421 CPP RM), sunt enunțate expres persoanele și participanții care pot declara calea de atac împotriva unei hotărâri judecătorești. În această listă nu se regăsește soția condamnatului, neavând statut procesual, prin urmare, folosirea căii de atac de către această este inadmisibilă [9, pct. 6].

În concluzie, este foarte important să fie verificată împuternicirea persoanei care participă și reprezintă drepturile și interesele altor participanți în procesul penal, atât din punctul de vedere al intereselor

persoanei reprezentate [6], dar și al scopului procesului penal stipulat la art. 2 CPP RM, cât și în vederea stabilirii volumului de acțiuni necesare îndeplinirii în ședințele de judecată în instanțele de apel.

Bibliografie:

1. CALENDARI, D., Participarea procurorului la etapa măsurilor pregătitoare pentru desfășurarea ședinței de judecată în instanța de apel pe cauzele penale. (Partea I). În: *Revista Procuraturii Republicii Moldova*, 2020, nr. 6, pp. 76-87. ISSN 2587-3601.
2. Codul de procedură penală nr.122-XV din 14.03.2003. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 248-251/699 din 05.11.2013.
3. CUCIURCĂ, A., GORI, V. Participarea reprezentanților legali la examinarea cauzelor penale privind minorii. În: *Legea și viața*. 2008, nr. 10, p. 15, ISSN 2587-4365.
4. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 22.05.2022. Dosarul nr. 1ra-1712/2021. [online] [citată 23.03.2023]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=21106
5. Decizia Curții de Apel Cahul din 26.01.2016. Dosarul nr.05-1a-1434-09112015. [online] [citată 23.03.2023]. Disponibil: https://cach.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d2307c7a-d0dae511-86a1-005056a5fb1a
6. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 06.05.2015. Dosarul nr. 1ra-521/2015. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2015, nr. 7, p. 17.
7. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 27.09.2013. Dosarul nr. 1ra-845/2013. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2013, nr. 10, p. 19.
8. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19.01.2010. Dosarul nr. 1ra-40/2010. Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. [online] [citată 25.03.2023]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
9. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19.02.2008. Dosarul nr. 1ra-75/2008. Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. [online] [citată 01.04.2023]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
10. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 16.12.2003. Dosarul nr. 4ra-139/2003. Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova. [online] [citată 01.04.2023]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/archive_courts/cauta/index2.php
11. DOLEA, Igor. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (comentariu aplicativ), ediția a 2-a. Chișinău: Cartea juridică, 2020, 1408 p. ISBN 978-9975-3418-0-6
12. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuțitului, învinutului, inculpatului și condamnatului în procedură penală nr. 11 din 24.12.2010. În: *Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova*, 2011, nr. 2-3, p. 33.
13. MANCEVSCHI, O., CAȘCAVAL, C. Participarea avocatului ca reprezentant al martorului privind dosarul penal. În: *Revista Națională de Drept*, 2002, nr. 2, p. 46, ISSN 1811-0770.
14. OSOIANU, T., CALENDARI, D. *Apelul penal*. București: Ed. Prouniversitaria, 2023, 224 p. ISBN 978-606-26-1718-9.
15. PAMFIL M. L., MOVILEANU C., MUNTEANU C. A. *Apelul în procesul penal. Practica judiciară*. București: Ed. Hamangiu, 2008, 188 p. ISBN 978-973-1836-78-2.
16. PAPADOPOLOV V., TURIANU C. *Apelul penal*. București: Casa de editură și presă „Șansa”- SRL, 1994, 293 p. ISBN 973-9167-15-2.
17. PARASCHIV, Carmen Silvia. *Apelul penal*. București: Ed. Hamangiu, 2019, 264 p. ISBN 978-606-27-1275-4.

CZU 347.958(478)

ANALIZA TEMEIURILOR DE EXERCITARE A RECURSULUI ÎMPOTRIVA DECIZIILOR INSTANȚEI DE APEL ÎN PROCESUL CIVIL

Tatiana CRUGLIȚCHI, asist. univ., *Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*

Abstract: *The procedural legislation of the Republic of Moldova provides for different ways of remedying errors committed in the administration of justice in civil cases. They depend on the nature and seriousness of the infringement. Errors that do not concern the merits of the case can be removed by the court that adopted the judgment by correcting errors in the judgment, explaining the judgment, issuing a*

supplementary judgment, transferring the case held in violation of the rules of jurisdiction, terminating the proceedings or removing the application from the case if the proceedings were brought in error. The verification and correction of errors relating to the correctness of the substantive adjudication of the case, such as the merits and legality of the judgment, is not within the competence of the court that delivered the judgment. The correction of such errors is a matter for the higher courts in the context of appeals against judgments. Appeals are a fundamental guarantee of the right to a judicial defense, ensuring that judgments are lawful and well-founded.

Keywords: *civil action, appeals in civil proceedings, appeal against first instance decisions, appeal against decisions of the court of appeal, review of irrevocable decisions.*

Fiind o cale extraordinară de atac, recursul împotriva deciziilor instanței de apel poate fi declarat numai pentru temeiurile expres și limitativ prevăzute de lege. Astfel, recursul împotriva deciziilor instanței de apel este o cale de atac de drept, vizând în exclusivitate legalitatea deciziei contestate. Legalitatea hotărârii urmează a fi interpretată restrictiv, întrucât în sens larg orice hotărâre neîntemeiată este, în același timp, și ilegală, temeinicia fiind una din cerințele înaintate de lege față de o hotărâre.

În sprijinul actualei reglementări a temeiurilor de declarare a recursului împotriva deciziilor instanței de apel pot fi invocate mai multe argumente de ordin teoretic și practic. Distanța dintre greșeli în stabilirea faptelor și greșelilor în aplicarea legilor a stat la baza divizării căilor de atac în apel și recurs. Instituția recursului a fost instituită tocmai în scopul corectării erorilor de drept comise de judecătorii la soluționarea pricinilor civile. Pornind de la esența recursului, în doctrină s-a conturat punctul de vedere, potrivit căruia instanța de recurs nu judecă pricina, ci hotărârea. [4, p. 12]

Limitarea controlului instanței de recurs numai la chestiunile de drept poate fi justificată și din punct de vedere practic. Părțile au avut posibilitatea de a se judeca în fond atât în fața primei instanțe, cât și în fața instanței de apel, astfel o examinare a temeiniciei hotărârii atacate în faza recursului nu s-ar mai justifica. Mai mult decât atât, judecătorii instanței de recurs, fiind scutiți de examinarea laturii de fapt a pricinii, pot să se concentreze asupra laturii de drept a acesteia, care este mai complicată și necesită o calificare mai înaltă și profesionalism. Datorită acestui fapt, deciziile instanței de recurs vor fi argumentate mai bine, iar termenul de examinare a recursului se va reduce. Astfel, se înlătură pericolul parțialității judecătorilor instanței de recurs, care, soluționând doar problemele de drept, fără referire directă la persoane, vor fi mai puțin preocupați de interesul uneia dintre părți. *Per a contrario*, o examinare a temeiniciei hotărârii în faza recursului ar crea dificultăți în administrarea probelor, precum și în prezentarea acestora de către justițiabilii din afara capitalei. Examinarea laturii de fapt a pricinii de către instanța supremă ar necesita, din cauza volumului crescut de lucru, majorarea numărului de judecători la Curtea Supremă de Justiție, fie instituirea unor limite mai stricte pentru declararea recursului, ceea ce ar îngreuna accesul liber la justiție. [5, p. 175]

Particularitatea recursului împotriva deciziilor instanței de apel de a fi o cale de atac de drept este caracteristică sistemelor de drept ale mai multor state democratice. În legislația franceză și cea belgiană este consfințită poziția potrivit căreia judecătorul instanței supreme este un judecător de drept, iar nu de fapt, ceea ce înseamnă că el va accepta faptele așa cum au fost stabilite de instanța care a pronunțat hotărârea atacată. El nu realizează decât un examen critic cu privire la chestiunile de drept. Stabilirea faptelor intră în câmpul de acțiune a jurisdicțiilor de fond, de aceea se spune că judecătorul instanței supreme este un judecător de casație, căci el nu rejudecă cauza, astfel cum ar face-o curtea de apel, care poate înlocui hotărârea atacată cu o nouă decizie. Legislația Germaniei prevede că cererea de recurs poate fi motivată numai prin aceea că hotărârea se bazează pe încălcarea dreptului federal sau a normelor a căror timp de acțiune depășește circumscripția unei judecătoriai supreme a landului. Funcția soluționării în exclusivitate a chestiunilor de drept este atribuită instanțelor judecătorești în Olanda, Italia, Spania, Austria, Elveția, Grecia, Canada. [3, p. 23]

Considerentele de ordin conceptual teoretic și practic justifică necesitatea limitării controlului efectuat de către instanța de recurs doar asupra chestiunilor de drept. În vederea armonizării legislației procesual civile cu standardele europene, legiuitorul a preluat construcția occidentală progresistă a recursului în Codul de procedură civilă al RM.

Aplicarea în practică a art. 432 CPC presupune o delimitare clară și certă a noțiunilor de legalitate și temeinicie a hotărârii, ceea ce este extrem de dificil. În contextul reducerii numărului de recur-

suri și degrevării instanței supreme, formularea în jurisprudența Curții Supreme de Justiție a criteriilor concrete de delimitare între legalitate și temeinicie a unei hotărâri este absolut necesară.

Legiuitorul în art. 432 CPC a stipulat că părțile și alți participanți la proces sunt în drept să declare recurs în cazul în care se invocă încălcarea esențială sau aplicarea eronată a normelor de drept material sau a normelor de drept procedural prevăzute la art. 400 alin. (2) și (3) CPC.

Se consideră că normele de drept material au fost încălcate sau aplicate eronat în cazul în care instanța:

– *nu a aplicat legea care trebuia să fie aplicată;*

Este o situație în care actul normativ aplicabil în litigiul dedus judecării nu și-a găsit aplicare în cadrul deciziei, de exemplu, nu s-a aplicat o lege specială, dar s-a făcut referire la norme generale sau deloc nu s-a făcut referire la norme juridice. În conformitate cu pct. 22 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs, dacă soluția pronunțată este corectă în fond, chiar dacă instanța nu a aplicat legea care trebuia să fie aplicată, instanța de recurs va menține decizia, cu specificarea normei juridice aplicabile. Fie că instanța nu a aplicat nici o normă de drept material, pronunțând o hotărâre ce contravine legislației în vigoare. Această situație apare atunci când norma ce reglementează raportul material juridic dedus judecării nu a fost aplicată, de exemplu, instanța de apel a respins integral acțiunea privind constatarea nulității absolute a actului juridic civil, deși acesta contravenea unor norme juridice imperative, care nu a fost aplicată. Sau instanța a aplicat acte normative subordonate legii, adoptate cu încălcarea competenței, procedurii stabilite sau contrare prevederilor legii. Ori instanța a aplicat unul dintre mai multe acte normative ce reglementează raportul material litigios, neaplicând pe celelalte conform pct. 25 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 6 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de apel.

– *a aplicat o lege care nu trebuia să fie aplicată;*

Această încălcare are loc atunci când instanța judecătorească: - a dat o calificare juridică incorectă raportului în litigiu, aplicând o lege care nu trebuia să fie aplicată; - a încălcat regulile aplicării actului legislativ în timp, spațiu sau asupra cercului de persoane; - cauza a fost soluționată în baza normei de drept interne, ce contravine prevederilor tratatului internațional cu aplicare directă; - instanța judecătorească a aplicat normele juridice ce contravin Convenției Europene și jurisprudenței CtEDO; - a determinat incorect legea aplicabilă raportului litigios cu element de extranietate; - instanța a interpretat greșit conflictul dintre normele cuprinse în actele normative interne.

– *a aplicat o lege care a fost declarată neconstituțională;*

Indiferent de momentul declarării neconstituționale a legii, până la pronunțarea deciziei instanței de apel sau după pronunțarea ei în interiorul termenului de declarare a recursului, în orice caz decizia instanței de apel va fi casată de instanța de recurs. Toate acestea din considerentul că atât prima instanță, cât și instanța de apel este împuternicită de a dispune ridicarea excepției de neconstituționalitate și din oficiu, iar omisiunea de a sesiza Curtea Constituțională constituie o eroare de aplicare a legii.

– *a interpretat în mod eronat legea;*

Potrivit pct. 22 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs, instanța, aplicând norma respectivă, a extins norma juridică dincolo de ipotezele la care se aplică sau a exclus ipoteze concrete din aria de ipoteze pe care le acoperă norma juridică respectivă. Drept exemplu, poate fi adusă situația în care instanța dă o calificare corectă raportului juridic material litigios, corect determină norma aplicabilă, însă, din cauza înțelegerii incorecte a sensului acesteia, trage o concluzie greșită cu privire la drepturile și obligațiile părților.

– *a aplicat în mod eronat analogia legii sau analogia dreptului;*

În pct. 22 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs, s-a menționat că prin aplicarea analogiei legii se va înțelege situația în care raporturile litigioase nu sunt reglementate de o normă juridică concretă sau uzanțe și acestora li se aplică norma legislației civile care reglementează raporturi similare. În cazul când nu este posibilă aplicarea analogiei legii și litigiul se soluționează conform principiilor generale și sensului legii civile, suntem în prezența analogiei dreptului. Astfel, dacă principiile și sensul legislației sunt aplicate neadecvat, are loc aplicarea eronată a analogiei legii sau analogiei dreptului.

Aplicarea eronată a analogiei legii sau a analogiei dreptului are loc în cazul când instanța judecătorească încalcă principiile aplicării analogiei: - există o reglementare expresă a raportului juridic litigios,

însă instanța greșit a aplicat analogia, - prevederea legală, la care s-a raportat instanța, alcătuind-o prin analogie, la o ipoteză ce nu intră în aria de ipoteze acoperite de norma respectivă, este imposibilă de aplicat în cazul concret dedus judecării, fiindcă nu există similitudini între cele două categorii de raporturi prin esența lor, - instanța a aplicat analogia, fapt prin care s-au limitat anumite drepturi civile sau s-a stabilit răspunderea civilă contrar art. 5 alin. (3) CC, caz în care analogia este eronat aplicată.

Se consideră că normele de drept procedural au fost încălcate sau aplicate eronat în cazul în care:

- *cauza a fost judecată de un judecător care nu avea dreptul să participe la judecarea ei;*

Acest temei se referă la încălcarea unor condiții de ordin cantitativ impuse de legiuitor pentru exercitarea rolului instanței de judecată în proces. Exigențele calitative sunt impuse prin lege pentru a asigura independența și imparțialitatea judecătorilor în proces. După cum s-a menționat în Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 11.11.2013, temeiul respectiv e prezent în situațiile în care s-au încălcat prevederile art. 49 CPC, adică judecătorul a participat repetat la judecarea aceleiași cauze în instanța de fond și de apel, cu excepția cazurilor de scoatere a cererii de pe rol sau de încetare a procesului în temeiul art. 265 lit. a) și b) CPC, ori au existat temeiurile prevăzute la art. 50 și 51 CPC și judecătorul nu s-a abținut de la judecată.

- *cauza a fost judecată în absența unui participant la proces căruia nu i s-a comunicat locul, data și ora ședinței;*

Acest temei se referă la situația în care instanța nu a respectat dispozițiile art. 102-105 CPC. Dacă persoana a refuzat să primească citația sau înștiințarea sau și-a schimbat domiciliul după intentarea procesului și nu a informat despre aceasta instanța, atunci expediindu-i înștiințarea la ultima adresă cunoscută, se va considera că citația a fost înmănată. În aceste cazuri, Plenul CSJ recomandă că nu se va putea invoca necomunicarea datelor despre locul, data și ora ședinței de judecată (art. 106-107 CPC). Cauza se va considera judecată în lipsa participantului la proces, dacă la dosar lipsesc probele care confirmă transmiterea prin mijloace legale și primirea citației de către participant, în cazul încălcării regimului legal de citare a persoanei juridice sau a persoanei fizice absente de la domiciliu, ori când citația a fost înmănată peste termenul legal, ceea ce a împiedicat participantul la proces de a se prezenta la ședința de judecată, fie în cazul indicării incomplete sau greșite a unor date din citație potrivit pct. 23 al Hotărârii Plenului CSJ nr. 5 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs.

- *la judecarea cauzei au fost încălcate regulile privind limba de desfășurare a procesului;*

Acest temei de declarare a recursului este prevăzut în vederea asigurării respectării principiului limbii de procedură și a dreptului la interpret (art. 24 CPC), care poate fi invocat numai de persoana căreia i-au fost încălcate drepturile cu privire la limba procesului.

Principiul în cauză ar putea fi încălcat dacă: persoana interesată, care nu posedă limba de stat, nu a fost asigurată cu interpret; procesul s-a desfășurat într-o altă limbă decât cea de stat, instanța neemițând încheierea respectivă; limba în care s-a desfășurat procesul, alta decât cea de stat, nu a fost acceptabilă pentru majoritatea participanților; procesul s-a desfășurat într-o altă limbă, iar instanța nu a emis hotărârea și în limba de stat. Instanța ierarhic superioară va constata limba în care s-a desfășurat procesul, examinând procesul-verbal al ședinței de judecată, precum și mențiunea despre participarea interpretului. Se va stabili dacă participanții la proces au înaintat demersuri cu privire la acordarea interpretului, precum și modul în care instanța a soluționat aceste demersuri.

- *instanța a soluționat problema drepturilor unor persoane care nu au fost implicate în proces;*

Prin actul său de dispoziție instanța de judecată ar putea atinge esența dreptului cel puțin a unei persoane atunci când nu a îndeplinit una din sarcinile pregătirii cauzei pentru dezbateri în raport cu persoana respectivă. Soluționarea problemei drepturilor unor persoane neantrenate în proces se poate manifesta prin indicații directe în dispozitivul hotărârii cu privire la drepturile sau obligațiile unor persoane neantrenate la judecarea cauzei, de exemplu, obligarea de a face ceva, a transmite ceva; afectarea de fapt, prin puterea în executare a hotărârii, a drepturilor sau obligațiilor unor persoane neantrenate la judecarea cauzei.

- *în dosar lipsește procesul-verbal al ședinței de judecată;*

Conform art. 273 CPC, pentru fiecare ședință de judecată, precum și pentru fiecare act procedural îndeplinit în afara ședinței cu participarea părților se întocmește proces-verbal. Scopul apropiat al acestuia constă în pronunțarea de către instanța de judecată a unei hotărâri legale și întemeiate în baza acelor materiale care au fost cercetate în ședința de judecată și care au obținut o anumită fixare proces-

suală în procesul-verbal al ședinței de judecată. Scopul îndepărtat constă în controlul activității instanței de fond și instanței de apel, întrucât procesul-verbal reprezintă unul din principalele documente procesuale în temeiul cărora instanța ierarhic superioară verifică activitatea instanței ierarhic inferioare și concordanța hotărârii judecătorești cu probele cercetate în ședința de judecată. [6, p. 304]

În lipsa procesului-verbal este imposibilă efectuarea controlului judiciar. De aceea, neîntocmirea procesului-verbal al ședinței de judecată reprezintă o încălcare esențială a normelor de drept procedural. Dacă procesul-verbal nu este semnat de judecător sau grefier, nu va produce efecte juridice, situație echivalentă cu lipsa acestuia. Per ansamblu, acest temei de declarare a recursului se referă la încălcarea normelor de procedură civilă cu privire la procesul-verbal al ședinței de judecată, în particular, cele care duc la inexistența lui (art. 273-276 CPC).

– *hotărârea a fost pronunțată cu încălcarea competenței jurisdicționale.*

Instanța de recurs urmează să caseze decizia instanței de apel, dacă cauza a fost examinată cu încălcarea normelor de competență jurisdicțională, indiferent de faptul dacă prima instanță sau instanța de apel a soluționat corect cauza. Or, potrivit principiului imutabilității competenței jurisdicționale, nimeni nu poate fi lipsit, fără consimțământul său, de dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță sau de judecătoria în a căror competență cauza respectivă este dată prin lege, cu excepția cazurilor expres stabilite de CPC al RM (art. 32 alin. (1) CPC).

Săvârșirea altor încălcări constituie temei de declarare a recursului doar în cazul și în măsura în care instanța de recurs consideră că aprecierea probelor de către instanța de judecată a fost arbitrară sau în cazul în care erorile comise au dus la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Toate aceste încălcări se împart în trei categorii: 1) *încălcări care au dus sau ar fi putut duce la soluționarea greșită a cauzei.* La aceste încălcări putem atribui: agravarea situației apelantului în propria cale de atac (art. 373 alin. (6) CPC); încălcarea procedurii de administrare a probelor care sunt puse la baza deciziei, de exemplu, instanța n-a dispus la cererea participantului la proces prezentarea înscrisului ce se păstrează la o altă persoană sau instituție; refuzul instanței de a suspenda procesul la solicitarea părții până la examinarea unei cauze conexe. Potrivit pct. 25 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 5 din 11.11.2013 privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs, recurentul trebuie să demonstreze că aceste încălcări au dus sau au putut duce la soluționarea eronată a cauzei. 2) *încălcări, potrivit instanței de recurs, care consideră că aprecierea probelor de către instanța de judecată a fost arbitrară.* Deci, o apreciere arbitrară a probelor înseamnă o apreciere abuzivă, după bunul plac, dar nu după intima convingere, cu încălcarea flagrantă a regulilor de apreciere a probelor stabilite în art. 130 CPC. Aceasta ar fi, spre exemplu, situația în care instanța a aplicat eronat regulile cu privire la repartizarea sarcinii de probație între părți; concluziile instanței se bazează pe probe inadmisibile (de exemplu au fost audiați ca martori persoane care nu au dreptul de a face mărturie) sau probe puse la baza hotărârii sunt în mod vădit insuficiente, ori instanța judecătorească a considerat un fapt dovedit, numai prin copia de pe document, în cazul când originalul este pierdut, iar copiile de pe el prezentate de părți nu sunt identice, rămânând imposibilă determinarea adevărului cuprins în original; fie în dosar existau probe contradictorii cu cea pe care instanța și-a întemeiat soluția; fie soluția a fost bazată pe o probă care nu a fost cercetată în instanța de judecată. Toate aceste încălcări se referă la temeiuri de fapt de declarare a recursului. 3) *erori care au dus la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.* În acest sens, pot fi menționate: încălcarea principiului egalității în fața legii, unele persoane având privilegii procesuale; neluarea de către instanța judecătorească a măsurilor de rigoare în vederea păstrării secretului de stat, a tainei comerciale, a informației despre viața intimă a persoanei în ședințele secrete; încălcarea principiului nemijlocirii și oralității dezbaterilor judiciare, când instanța n-a verificat direct și nemijlocit probele sau dezbaterile n-au fost reluate de la început când a fost înlocuit judecătorul; încălcarea principiului contradictorialității și egalității părților în drepturile procedurale, când instanța nu a creat posibilități egale, suficiente și adecvate de folosire a tuturor mijloacelor procedurale pentru susținerea poziției părților asupra circumstanțelor de fapt și de drept; încălcarea principiului disponibilității, când partea n-a dispus liber de dreptul subiectiv material sau de interesul legitim supus judecării, instanța sugerându-i ce cerințe sau demersuri să înainteze.

Încălcarea normelor procedurale se invocă de instanță din oficiu, adică indiferent de motivele expuse în cererea de recurs.

Nu orice încălcare a legii de către instanța de fond și/sau instanța de apel constituie temei pentru declararea recursului și, respectiv, casarea hotărârii atacate. Încălcarea normelor de drept material sau a normelor de drept procedural deschide calea recursului numai în cazul în care aceasta are un caracter esențial. Încălcări neînsemnate ale normelor de drept procedural nu duc la casarea hotărârii. O hotărâre legală în fond nu poate fi casată din motive formale. [2, p. 54-58]

În cazul aplicării eronate a normelor de drept material încălcarea va avea caracter esențial dacă aplicarea corectă a acestor norme va avea ca efect adoptarea unei alte hotărâri cu un alt rezultat de soluționare a pricinii civile. Aplicarea eronată a normelor de drept material va reprezenta o încălcare neesențială dacă aceasta nu a influențat asupra modului de soluționare a pricinii. De exemplu, în pofida interpretării greșite de către instanță a unei norme de drept material dispozitivul hotărârii este corect. În acest caz, instanța de recurs va putea să înlocuiască interpretarea greșită a normei cu cea corectă prin introducerea unor modificări în decizia instanței de apel, fără a o casa. Pentru ca o aplicare eronată a normelor de drept material să fie recunoscută în calitate de încălcare esențială, este necesar ca înlăturarea acesteia să aibă drept efect un alt rezultat de soluționare a pricinii.

În cazul constatării încălcării normelor de drept procedural, instanța de control judiciar nu poate stabili cu certitudine în ce mod a fost soluționată pricina în lipsa erorilor depistate. De aceea, pentru calificarea unei încălcări a normelor de drept procedural în calitate de încălcare esențială nu este obligatoriu ca aceasta să influențeze modul de soluționare a cauzei, ci este suficientă doar posibilitatea unei asemenea influențări. În acest sens, legiuitorul la art. 388 alin. (2) CPC stipulează că săvârșirea unor încălcări ale normelor de drept procedural constituie temei pentru casarea hotărârii numai dacă ele au dus sau au putut duce la soluționarea eronată a cauzei.

Stabilirea unei cauzalități certe sau posibile între încălcarea comisă și rezultatul soluționării pricinii este un proces dificil. Încălcările normelor de drept procedural săvârșite de către instanțele judecătorești la examinarea și soluționarea cauzelor civile sunt multiple și diferite. Una și aceeași încălcare a normelor de drept procedural într-o pricină poate să influențeze modul de soluționare a acesteia, într-o altă cauză nu este de natură să modifice dispozitivul hotărârii. Prin urmare, calificarea încălcării drept esențială sau neesențială urmează să se efectueze în fiecare caz concret.

Pentru a evita interpretări diferite și, eventual, abuzive ale noțiunii de „încălcare esențială”, în teoria dreptului procesual civil s-a propus ca încălcările esențiale ale normelor de drept procedural să fie expres prevăzute în Codul de procedură civilă. Recurentul trebuie să demonstreze doar existența acestor încălcări, fără a fi necesară dovedirea influenței lor asupra hotărârii adoptate. [7, p. 62]

Potrivit art. 432 CPC, sunt considerate esențiale încălcările normelor de drept procedural prevăzute la art. 400 alin. (3) CPC. Cu toate acestea, este imposibilă enumerarea în lege a tuturor încălcărilor esențiale ale normelor de drept procedural. La examinarea pricinii în fond și în apel pot fi săvârșite și alte încălcări ale normelor de drept procedural, care au dus sau au putut duce la soluționarea eronată a cauzei. Excluderea acestor încălcări de sub controlul instanței de recurs are un efect negativ asupra respectării principiului legalității în procesul civil, ducând la menținerea unor hotărâri ilegale. La reglementarea temeiurilor de ordin procedural de declarare a recursului și de casare a deciziilor este necesară: 1) enumerarea în lege a unor încălcări esențiale ale normelor de drept procedural care în mod necondiționat duc la casarea deciziilor; 2) acordarea instanței de recurs a dreptului de a verifica, la cererea părților, dacă alte încălcări ale normelor de drept procedural comise în instanța de apel au dus sau au putut duce la soluționarea eronată a cauzei. În prima situație în cererea de recurs trebuie să fie nominalizată încălcarea comisă, în ce de-a doua situație recurentul urmează să invoce în cerere nu numai încălcarea comisă, ci să-și argumenteze în ce mod aceasta a dus sau a putut duce la soluționarea eronată a cauzei. De asemenea, trebuie să existe o concordanță între temeiurile de declarare a recursului și temeiurile de casare a deciziei instanței de apel. Potrivit art. 445 CPC, constituie temei de casare a hotărârii: - nerespectarea condițiilor sau a premiselor dreptului la acțiune, - încălcarea altor cerințe ale formei procesuale civile ce duc la încetarea procesului sau scoaterea cererii de pe rol. Aceste temeiuri însă nu sunt prevăzute expres la art. 400 alin. (3) CPC.

În viziunea noastră, lista încălcărilor normelor de drept procedural care constituie temei pentru declararea recursului împotriva deciziilor instanței de apel și necondiționat duc la casarea hotărârii indiferent de influența lor asupra modului de soluționare a cauzei, ar putea fi continuată și cu alte te-

meiuri, ca de exemplu, emiterea deciziei cu încălcarea secretului deliberării, nemotivarea deciziei. [1, p. 379-386]

Bibliografie:

1. MUNTEANU A. *Considerații generale cu privire la temeiurile de ordin procedural pentru declararea recursului împotriva deciziilor instanței de apel*. Analele științifice. Chișinău, CEP USM, 2019, 253 p. ISBN 978-9975-149-58-7
2. MUNTEANU A. *Controlul de legalitate a deciziilor instanței de apel prin intermediul recursului*. Rev. Legea și viața, 2007, nr. 10. ISSN 1810 – 309X
3. PARMENTIER C. *Căile de recurs în materie civilă*. Buletinul Centrului de Informare și Documentare a Consiliului Europei în Moldova, 2000, nr. 1-2. C.Z.U.: 347.955/958
4. АРСЕНОВ И.Г. *Арбитражный процесс: проблемы кассационного пересмотра*. Москва, Изд. Норма, 2004, 176 с.
5. ВАСЬКОВСКИЙ Е. В. *Курс гражданского процесса*, Москва, Изд. Статут, 2016, 624 с. ББК Х 892.19(2)я73-1
6. ВИКУТ М.А. *Гражданский процесс*. Москва, Изд. Юрайт, 2012, 627 с. ISBN 978-5-9916-3106-8
7. ЛЕСНИЦКАЯ Л.Ф. *Основания к отмене обжалованных судебных решений*. Москва, 1962, 197 с.

**SECȚIUNEA nr. 5. COLEGIUL PEDAGOGIC:
GENERATOR DE COMPETENȚE PENTRU PREZENT ȘI VIITOR**

CZU 371.2:028

CERCUL DE LECTURĂ, SPAȚIUL SPIRITULUI LIBER

Svetlana STANȚIERU, profesoară, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”
din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Aurelia CODREANU, profesoară, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”
din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The present study deals with the need of organizing a reading club – an extracurricular activity that aims at encouraging participative discussions about the books the students have read, sharing their impressions, opinions and ideas. The Romanian teacher’s role is to stimulate and develop the reading competence, shaping a competent, thoughtful reader, active throughout life.*

Keywords: *reading club, literary work, value, network reading, pleasure of reading.*

Misiunea oricărui profesor este să formeze valori și atitudini tuturor celor instruiți. Un rol aparte în această misiune îi revine profesorului de Limba și literatura română, care formează un lector competent, un cititor cu gust propriu pentru lectură, un cititor care va fi activ pe tot parcursul vieții sale. Conștienți de acest deziderat, profesorii de limba și literatura română, dornici să stimuleze sau să dezvolte competența lectorală a elevilor săi, valorifică și activități extracurriculare, activități de plăcere cu elevii. O cale alternativă către lumile textelor este organizarea Cluburilor/Atelierelor/Cercurilor de lectură. Or, activitatea în cercuri are o deosebită valoare formativă, contribuind la orientarea și formarea indivizilor, stimulându-le imaginația creatoare și sensibilitatea artistică, inițiativa și independența în acțiune, asigurând dezvoltarea și afirmarea unor consumatori avizați ai frumosului literar-artistic. [1, pp. 156-157]

Cercul de lectură reprezintă „o formă de practică a lecturii ce constă în «încurajarea discuțiilor în grupuri mici, discuții pe care elevii le conduc ei înșiși și în cursul cărora ei comentează textele pe care le-au citit, își confruntă ideile etc.»” [3, p. 299]. Acesta, după cum afirmă judicios Alina Pamfil, „este un cadru școlar care face posibilă «desfășurarea unor ritualuri ce dezvoltă sociabilitățile lecturii»” [5, p. 264], iar elevii ar trebui „să facă o baie bună de cultură, să stea de vorbă cu noi nesiliți, un an de zile, să citească lucruri de soi fără spaima notei”. [6].

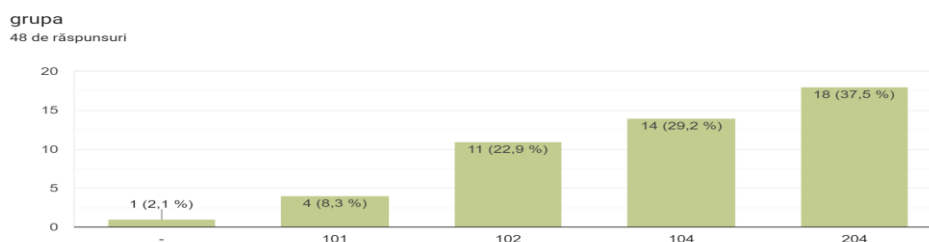
Ideea de a avea un Cerc de lectură, de a aduna la un loc nu toți elevii, ci doar pe cei care doresc, din drag față de carte, să se întâlnească în timpul lor liber, dă aripi profesorului. În sfârșit, el simte că rezonază în sufletul cuiva ceea ce vrea să transmită, că disciplina predată nu e destinată doar examenelor, ci și spiritului. Mai mult, contribuie la „stimularea inteligenței interpersonale, la stabilirea unei relații mult mai apropiate între profesor și elevi”. [2, p. 86] Dezavantajul major al Cercului de lectură este faptul că, dintre toate metodele de organizare a activității, e probabil, cea mai cronofagă, necesitând nu doar timp pentru întâlnirile propriu-zise dintre cerchiști, ci și pentru pregătirea cu minuțiozitate a acestora, atât din partea îndrumătorului/îndrumătorilor, cât și din partea membrilor. Ne dorim să organizăm Cercul de lectură, având la bază două repere: Cartea/Opera și Personalitatea.

Indubitabil, ceea ce ne dorim de la acest cerc e să avem plăcerea pură a lecturii, astfel încât elevii să citească liber, neîngrădiți de niciun fel de canoane, restricții sau rigori impuse; de a citi orice, oricum; de a discuta liber, sincer despre ceea ce au citit, fără complexe, da a-și împărtăși opinii. Prin urmare, ne dorim să nu se renunțe la lectura de plăcere, să cultivăm interesul pentru lectură, preferând un cititor inocent și cinstit în locul absenței totale a vreunui cititor sau a unui fals cititor, mediocru în competențele lui de lectură.

În acest scop, am propus elevilor Colegiului, din anul I și II, să completeze un chestionar. Astfel, am aflat numărul doritorilor de a participa la Cercul de lectură și preferințele acestora.

Cine (sunt organizatorii și participanții)? Organizatori sunt profesoarele de Limba și literatura română, subsemnatele, în colaborare cu bibliotecarele Natalia Luchianciuc și Valentina Topalo, Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți.

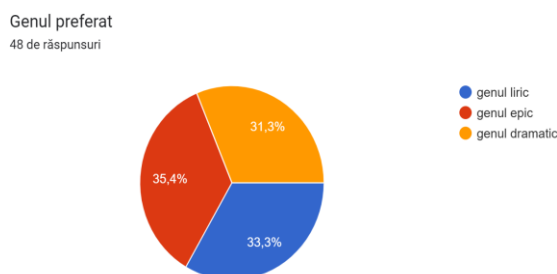
Participanți în cadrul Cercului de lectură sunt elevii grupelor anului I și II, în special din grupele 101,102, 104, 204.

Ne dorim ca acest proiect să prindă contur și să devină unul interinstituțional, reușind să atragem, prin discuții interesante și utile, elevi pasionați de lectură din cadrul Colegiului de Medicină din Bălți și ai Colegiului Politehnic, ghidați de profesoarele lor de limba și literatura română.

Ce (vom face în cadrul Cercului de lectură)? Ne propunem să oferim un spațiu de lectură larg, deschis, pentru a reveni la bucuria inocentă a lecturii de plăcere, – fără pretenții și comentarii „academică” – a lecturii libere, nu impuse.

Fiind întrebați în Chestionar ce gen literar preferă, ne-a bucurat răspunsul elevilor chestionați:

Acest rezultat ne-a ghidat spre selectarea minuțioasă a textelor propuse pentru ședințele Cercului de lectură din toate genurile literare.

Ce citesc elevii?

Preferințele elevilor sunt diverse: de la opera scriitorilor clasici: Mihai Eminescu și Ion Creangă, la scriitorii interbelici: Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, postbelici: Marin Preda și contemporanii: Grigore Vieru, Ion Druță, Nicolae Dabija, Aureliu Busuioc, Spiridon Vangheli etc., dar și scriitorii din literatura universală și contemporană. Anume din aceste considerente, am reliefat drepturile cerchiștilor *apud* Daniel Pennac, *Comme un roman*, Galimarrd, 1992:

1. Dreptul de a nu citi.
2. Dreptul de a sări pagini.
3. Dreptul de a nu termina cartea.
4. Dreptul de a reciti.
5. Dreptul de a citi orice.
6. Dreptul la bovarism (maladie transmisibilă prin citit).
7. Dreptul de a citi oriunde.
8. Dreptul de a răsfoi cărțile.
9. Dreptul de a citi cu voce tare.
10. Dreptul de a tăcea.

Când (vor avea loc ședințele Cercului)? Ședințele Cercului de lectură vor avea loc lunar, în a treia zi de marți a lunii, purtând și titlul sugestiv de „Cartea de marți”.

Unde (vor fi organizate ședințele Cercului)? Locul în care se citește poate constitui o condiție esențială pentru ca lectura (indiferent de conținutul ei) să devină una de plăcere. Anume din acest motiv ne-am propus să organizăm ședințele Cercului de lectură în Biblioteca USARB, un spațiu luminos, bogat, cu gazde ospitaliere.

În ce scop? – Cercul de lectură are scopul de a atrage elevii într-o activitate extracurriculară în timpul lor liber, oferind o motivație oricărui elev, de la pasiunea pentru citit, la curiozitate, conturând un tip de cititor cu deschiderea sufletului și minții către tot ceea ce îi poate face mai buni, mai senini, mai calmi, mai înțelepți.

Scopul cercului:

- formarea gustului pentru lectură al elevului;
- formarea unor criterii axiologice proprii prin care să distingă singur ce și când să citească.

Obiectivele cercului:

- descoperirea, fără constrângerile „catalogului”, a plăcerii de a citi;
- dezvoltarea gândirii autonome, reflexive, critice în raport cu textul literar;
- formularea unei opinii argumentate referitor la o situație concretă;
- exprimarea opiniei în fața publicului fără teama de a fi criticat;
- stimularea interesului pentru literatura română, în special, dar nu numai;
- familiarizarea cu personalități marcante ale culturii și literaturii române etc.

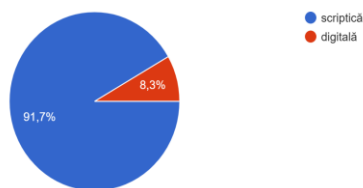
Cum? Dorind ca cititul să fie, cu adevărat, o „maladie transmisibilă pe cale textuală”, așa cum afirma Daniel Pennac, și să-i contaminăm pe elevi din prima sursă, am organizat, la prima ședință a cercului, un Colț al lecturii de plăcere, familiarizând elevii cu realitatea obiectuală, concretă a lecturii. Acest colț va avea la fiecare ședință un rol simbolic, și anume contactul nemijlocit cu obiectul concret – cartea, menit să sensibilizeze implicit elevul-cititor.

În cadrul ședințelor Cercului de lectură vom citi fragmente, secvențe semnificative, excerptate din lista de cărți propuse sau din cărțile descoperite independent, care au emoționat profund, expuse într-un „tur al impresiilor” (a se vedea *Anexa 1. Proiectul Cercului de lectură „Cartea de marți”*).

Unul din principiile Cercului de lectură constă în crearea unor spații ale „lecturii în libertate” și, deci, ale libertății interpretative; lectură și interpretare eliberate de rigorile grilei de analiză, reșezate în ordinea firescului și a bucuriei.

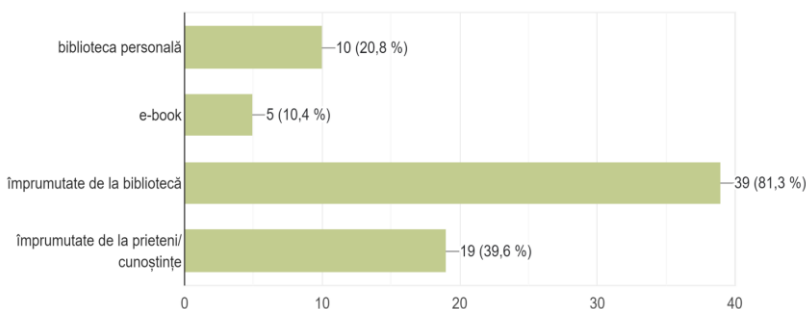
O provocare în selectarea cărților propuse pentru discuție a fost și modalitatea preferată a lecturii în variantă scriptică sau digitală a elevilor chestionați:

Preferi să citești cartea în variantă
48 de răspunsuri

Răspunsurile elevilor chestionați ne-au surprins plăcut, și aceasta ne-a făcut să regândim lista de lecturi, convenind în cadrul primei ședințe a Cercului de lectură asupra modalității de lectură a cărților propuse.

Citești cărți din
48 de răspunsuri

Dat fiind numărul mare de doritori de a participa la ședințele Cercului, dar și a numărului redus de surse de același fel în Bibliotecă (81% dintre respondenți citesc cărți împrumutate de la bibliotecă totuși), am propus o listă de cărți existente atât la împrumutul bibliotecar în varianta scriptică, cât și existența sursei în varianta PDF.

Prin urmare, ne dorim ca prin participarea elevilor în cadrul ședințelor lunare ale Cercului de lectură să reușim să-l transformăm pe elevul-cerchist într-un adevărat consumator de lectură, conștient de valoarea și importanța cărții în formarea personalității lui. Fiecare „subiect-cititor” va fi lipsit de constrângeri, manifestându-și preferințele de lectură și având propriile experiențe de interpretare.

Perpessicius opina: „adevăratul cititor, la fel ca și adevăratul drumeț este acela care citește de dragul de a citi, care-și face din satisfacțiile ce-i preocupă lectura deprinderi superioare, și care nu obosește niciodată”. Așadar, ne dorim cititori neobosiți, care au plăcerea lecturii nu lunar sau săptămânal, ci trăiesc plăcerea lecturii zilnic.

Așa cum una din finalitățile esențiale ale unui club de lectură o reprezintă parcurgerea unui număr cât mai mare de texte, această finalitate fiind atinsă prin strategia lecturii descoperire de cărți, fie prin realizarea unor grupaje tematice sau structurate supuse lecturii și discuțiilor [5, p. 264], am propus pentru discuție în cadrul ședințelor cercului Lectura în rețea [4], ceea ce permite conexiunea temelor, imaginilor, ideilor etc. (a se vedea *Anexa 1*)

Conchidem că, cu răbdare, vom descoperi cărți, foarte multe aproape necunoscute, ale autorilor români, contemporani sau nu, și vom învăța să-i prețuim tocmai punându-i în relație cu autorii străini.

Bibliografie:

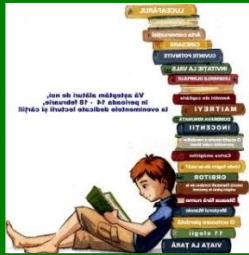

1. GOIA, Vistian, DRĂGOTOIU, Ion. *Metodica predării limbii și literaturii române*, București: Editura didactică și pedagogică, 1995. 182 p. ISBN 973-304-231-5
2. ILIE, Emanuela. *Didactica literaturii române: fundamente teoretico-aplicative*, Ediția a 2-a, rev. și adăug., Iași: Editura Polirom, 2008. 285 p. ISBN 978-973-46-1212-3
3. ILIE, Emanuela. *Didactica limbii și literaturii române*, Ediția a 2-a, rev. și adăug., Iași: Editura Polirom, 2020. 416 p. ISBN 978-973-46-8088-7
4. LEAHU, Raisa. *Lectura în rețea și reflecția asupra cărții*. In: *Semn*, Anul XV, nr. 2 (54), 2012, pp. 49-60. ISSN 1857-0429
5. PAMFIL, Alina. *Limba și literatura română în școala primară. Perspective complementare*, Pitești: Editura Paralela 45, 2009. 279 p. ISBN 978-973-47-0473-6
6. PÂRVULESCU, Ioana. *Un profesoraș umil*. In: *România literară*, 2004, nr. 35, p. 21. ISSN 1220-6318

Anexa 1. Proiect

CERCUL DE LECTURĂ
„Cartea de marți”

	 <p>OPERA</p>	Motto	ACTIVITĂȚI/ FORME	O CARTE LA ZI... CARTEA DE PE NOPTIERĂ Textul care mă inspiră...	Colecție de carte	NOTE
1.	SEPTEMBRIE – Lectura, între canon și plăcere					
	<p>Nicolae Busuioc. <i>Între sensibilitate și rigoare: introducere în arta și știința lecturii</i>. Iași: Editura Vasiliana '98, 2011.</p> <p><i>Cum ar trebui să citim o carte?</i>, în Virginia Woolf, <i>Eseuri alese. Artă lecturii</i>. București: RAO, 2007.</p> <p>Mortimer J. Adler, Charles Van Doren, <i>Cum se citește o carte. Ghidul clasic pentru o lectură inteligentă</i>. Pitești: Paralela 45, 2014.</p> <p><i>Dans cu o carte</i>, în Gabriel Liiceanu, <i>Declarație de iubire</i>. București: Humanitas, 2010.</p> <p>Matei Vișniec, <i>Vrem să vă dăruim câte o fereastră</i></p>		<p>Chestionarul „CE, UNDE, CÂND, CÂT, CU CE SCOP, CUM, ÎN CE CONDIȚII CITESC?”</p> 	<p><i>Lectura</i>, Magda Isanos</p> <p>O carte-mi tine-ades tovarasie si-a mai ramas pe randurile ei, ca pulberea de soare stravezie, lumina unui gand din ochii tai.</p> <p>Din cand in cand, cu buzele-o ating caldura mainii tale s-o culeg, si bucurii trecute sa-nteleg eu nu-ndraznesc, de teama sa nu plang.</p> <p>Stau astfel vremea fara s-o mai numar; ma-nsala visul bun si ma gandesc ca-mi urmaresi lectura peste umar, si, daca taci, e pentru ca citesc.</p>	<p>Ion Pop, <i>Poezia românească după 1945</i></p> 	<p>https://www.delicateselite rare.ro/top-10-carti-de-citit-toamna/</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=WMonXtabJEI</p>
2.	OCTOMBRIE – Adolescența, vârsta căutărilor și a autoafirmării					

	<p>Rebela, Claudia Partole</p> <p>Fraierul, Claudia Partole Jurnalul Anei Frank Jurnalul unei ființe greu de mulțumit, Jeni Acterian</p>	<p>Adăugarea noilor date a permisă rezolvării a sarcii, în a îngreșina procesul când putem scrie despre lucruri în care am căutat nișă - Nicolae Davidescu ctzyedeb</p>	<p>Jurnalul dublu</p> <table border="1" data-bbox="1108 287 1344 534"> <thead> <tr> <th data-bbox="1108 287 1220 327">Idei (Ce?)</th> <th data-bbox="1220 287 1344 327">Motivația (De ce?)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="1108 327 1220 367">1.</td> <td data-bbox="1220 327 1344 367"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1108 367 1220 406">2.</td> <td data-bbox="1220 367 1344 406"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1108 406 1220 446">3.</td> <td data-bbox="1220 406 1344 446"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1108 446 1220 486">4.</td> <td data-bbox="1220 446 1344 486"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="1108 486 1220 526">5.</td> <td data-bbox="1220 486 1344 526"></td> </tr> </tbody> </table>	Idei (Ce?)	Motivația (De ce?)	1.		2.		3.		4.		5.		<p>Adolescenți pe mare, Nichita Stănescu</p> <p>Această mare e acoperită de adolescenți care învață mersul pe valuri, în picioare, mai rezemându-se cu brațul, de curenți, mai sprijinindu-se de-o rază țeapănă, de soare.</p> <p>Eu stau pe plaja-ntinsă tăiată-n unghi perfect și îi contemplan ca la o debarcare.</p> <p>O flotă infinită de yole. Și aștept un pas greșit să văd, sau o alunecare macar pân' la genunchi în valul diafan sunând sub lenta lor înaintare.</p> <p>Dar ei sunt zvelți și calmi, și simultan au și deprins să meargă pe valuri, în picioare.</p>	<p>Personalități notorii</p> 	<p>https://www.librex.ro/blog/10-carti-de-neratat-in-luna-octombrie.htm</p> <p>https://youtu.be/VLE11F5PNGs</p> <p>https://ea.md/c/e-le-mai-frumoase-citate-din-jurnalul-unei-fete-greu-de-mulțumit-de-jeni-acterian/</p>
Idei (Ce?)	Motivația (De ce?)																	
1.																		
2.																		
3.																		
4.																		
5.																		
3. NOIEMBRIE – Școala, spațiu și mediu prietenos copilului																		
	<p>Elevul Dima dintr-a șaptea, Mihail Drumeș</p> <p>Cișmigiu & comp., Grigore Băjenaru Doc, Nicolae Esinencu Să stăm de vorbă fără catalog, Mircea Sântimbreanu Necazuri cu școala, Daniel Pennac</p>	<p>Școlile au fost și vor fi mereu în centrul și periferia - Nicolae Lăzăreanu ctzyedeb</p>	<p>Conversația Masa rotundă</p> 	<p>În zadar în colbul școlii, Mihai Eminescu</p> <p>În zadar în colbul școlii, Prin autori mâncați de molii, Cauți urma frumuseții Și îndemnul vieții, Și pe foile lor unse Cauți taine nepătrunse Și cu slovele lor strâmb Ai vrea lumea să se schimbe. Nu e carte să înveți Ca viața s-aibă preț Ci trăiește, chinuiește Și de toate pătimește Ș-ai s-auzi cum iarba crește.</p>	<p>Biografii romănte</p> 	<p>https://cartur-esti.md/raft/10-carti-de-citit-in-noiembrie-2018-1182191</p>												

4.	DECEMBRIE – Familia, rai pe pământ					
<p>Inocenții, Ioana Pârvulescu</p> <p>Kinderland, Liliana Corobca Vara în care mama a avut ochii verzi, Tatiana Țibuleac Tren de plăcere, Ion Luca Caragiale</p>		<p>Scaunul autorului</p> 	<p>Arborele familiei, Arca-die Suceveanu</p> <p>O, pom dulce, strămoșesc, Ramuri câte-n tine cresc? Unu-i tata, unu-i mama, Unul sunt chiar eu, bag seama. Patru ramuri numai flori Sunt de frați și de surori. Alte șapte-opt, sprintare, Sunt de veri și verișoare. Pe-alte nouă, tinerele, Cresc nepoți și nepoțele. Neapărat mai cresc aici Rami-bunei și crengi-bunici, Și mătuși, și moși, și unchi, Așezați, inele, -n trunchi. Iar strămoșii? O ei sunt Rădăcini de sub nământ!</p>	<p>Câmpul de lectură</p> 	<p>https://cartur-esti.md/raft/10-carti-de-citit-in-decembrie-2018-1182219</p>	

STRATEGII DE PREDARE A ROMANULUI „INOCENȚII” DE IOANA PÂRVULESCU

Aurelia CODREANU, profesoară, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”
din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți
Svetlana STANȚIERU, profesoară, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”
din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The given study questions some teaching strategies for Ioana Pârvulescu's novel „Inocenții”. Applying these strategies in the teaching of Ioana Pârvulescu's novel „Inocenții” will make this work, considered by students to be voluminous and less attractive due to its themes, the time period it describes, and the author's sober, impersonal style, become enjoyable and interesting.*

Keywords: *teaching, exploration, strategy, application.*

Cercetarea opereii literare epice presupune atât analiza fabulei, povestea desprinsă din operă, cât și a discursului, modul de prezentare a fabulei, a poveștii, adică totalitatea procedurilor comunicării narrative. În acest sens, în literatura de specialitate se relevă faptul că povestea „ca reprezentare de acțiuni, ca expunere de fapte reale sau imaginare” are ca obiect principal acțiunea și personajele. Pentru profesorul de limbă și literatură română este foarte important constituirea unui demers coerent, prin care, în funcție de nivelul clasei de elevi, să deschidă diferite căi de comunicare cu opera literară. De asemenea, este de dorit ca profesorul să țină cont de faptul că, în corespundere cu principiile didacticii moderne, lectura trebuie orientată spre elev, punându-se accent pe reacțiile acestuia la contactul cu opera literară, deschizând, în atare mod, posibilitatea unei abordări a operei, prin parcurgerea drumului de la inocența „primei întâlniri cu textul” la eficiența pe segmentul de comprehensiune a operei. Se pare că, în ultimul timp, se conturează tendința de a recomanda chiar și pentru lecturi așa-zise obligatorii opere care să condiționeze îndrăgostirea elevilor de lectură, de literatură. Nu de o oarecare literatură, ci mai degrabă de o literatură care posedă efect de defulare, de mângâiere, de alinare, o literatură care provoacă satisfacție, care „emoționează” cititorul.

Predarea romanului „Inocenții”¹⁸ de Ioana Pârvulescu poate fi conceput în diverse modalități, iar aplicarea metodelor activ-participative, alături de cele expositive, poate facilita receptarea operei și realizarea unei/unor ore captivante. Romanul „Inocenții” face parte dintr-o listă de opere recomandate și texte literare pentru clasa a X-a, la secțiunea Texte narrative, alături de alte două opere ale autoarei Ioana Pârvulescu „Viața începe vineri” și „Viitorul începe luni” [1, p. 38]. Pentru a-i face pe elevi să lectureze în mod consecvent și cu plăcere, vom propune și aplica diverse strategii didactice, în ideea de a contribui eminamente la formarea unui cititor de calitate. La prima întâlnire cu romanul „Inocenții” de Ioana Pârvulescu se va ține cont de faptul că, anterior, acesta a fost, în mare parte, lecturat în întregime de majoritatea elevilor.

La etapa Evocare recomandăm aplicarea strategiei/tehnicii *Scrierea liberă*. Elevii vor nota, fără a se opri, timp de 5-7 minute tot ce le trece prin gând în legătură cu subiectul propus: „Casa copilăriei mele – leagăn de vis”. Lucrările, evident, nu trebuie să fie, în mod obligatoriu, texte coerente sau eseuri încheiate. Doritorii își citesc „creațiile”/ textele/scrierile. În atare mod, se realizează o acumulare de idei și o trecere în revistă a diverselor situații. Bineînțeles, se va insista să se noteze în timpul rezervat și să se citească doar ceea ce a fost scris.

Pentru a-i (re)aduce pe elevii-cititori în atmosfera textului și a pregăti receptarea mesajului romanului pus în discuție, profesorul, aplicând tehnica *Asocieri libere*, le propune elevilor să noteze, timp de 3 minute, fără a discuta, primele zece cuvinte sau îmbinări de cuvinte ce le vin în minte atunci când se gândesc la noțiunile-cheie ale textului – *nostalgie, copilărie, familie*. Elevii înscriu/notează pe foite detașabile/stickere¹⁹ asocierile pe care le au, apoi acestea se adună și se afișează/lipesc pe tablă/flipkart. Cuvintele care se repetă nu sunt excluse, dar se solicită argumentarea acestora pentru încadrarea în lanțul de asocieri libere corespunzător. Evident, în mare parte, pe fișe se vor regăsi atât

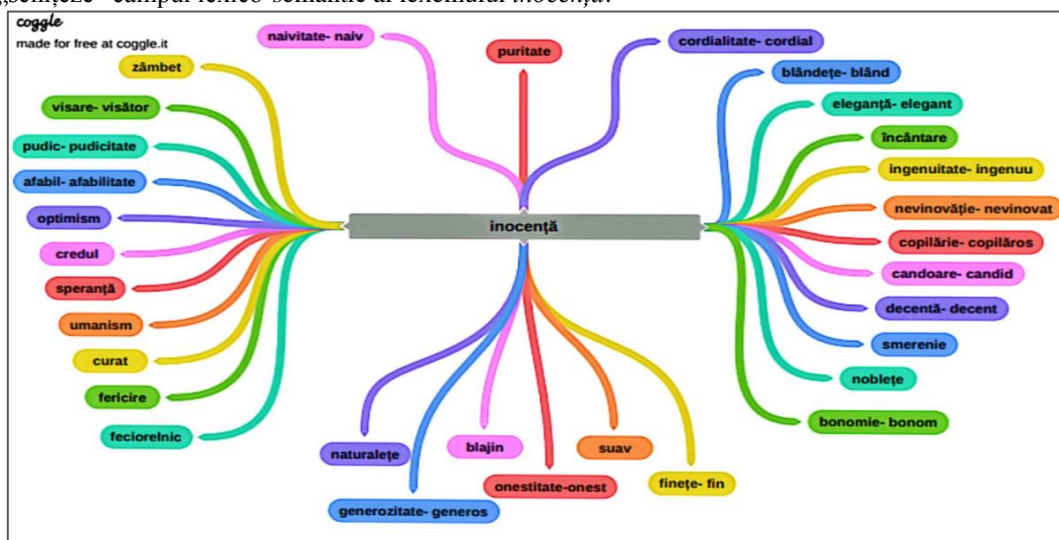
¹⁸ Citările în acest studiu se vor face din: Ioana Pârvulescu, *Inocenții*, București: Editura Humanitas, 2016.

¹⁹ Profesorul va pune la dispoziție elevilor foite detașabile/stickere de 3 culori tocmai pentru a facilita sistematizarea mai rapidă și precisă a informației.

cuvinte și îmbinări de cuvinte atestate în roman (apropo, anterior elevilor, prezentându-li-se lista de Lecturi recomandate, li s-a sugerat, să lectureze opera, tocmai pentru a facilita receptarea acesteia), cât și a celor care se asociază cu noțiunile indicate. După etapa de acumulare, urmează trierea și analiza termenilor. Tabla sau flipkartul ar putea să arate astfel:

O altă tehnică aplicată la etapa Evocare este *Organizatorul grafic*. Acesta ar putea fi propus, urmărindu-se diferite scopuri. Pentru început, la spargerea gheții, am putea să le propunem să „schițeze” câmpul lexico-semantic al lexemului *inocență*.

Metoda REACȚIA CITITORULUI poate fi propusă pentru prima activitate de după lectura cognitivă a textului. Profesorul le propune elevilor să răspundă la întrebări de genul:

- ❖ Ce v-a impresionat în acest roman?
- ❖ La ce vă gândeați în timpul lecturii?
- ❖ Ce ați nota, în mod cert, din acest roman?
- ❖ Ce stare v-a provocat lectura acestui roman?
- ❖ Ce sentimente v-a inspirat textul?
- ❖ La care pasaje ale textului ați vrea să reveniți?
- ❖ Cum v-ați imaginat scena...?
- ❖ Cum arată locul ce se află „departe, foarte departe de oameni”?
- ❖ Cum arată *Casa*, personajul principal?
- ❖ Ce imagine v-a părut sugestivă din primul/ultimul capitol?

- ❖ Care este mesajul acestui roman semnat de autoarea Ioana Pârvulescu?
- ❖ Cum vă imaginați locul copilăriei descris de autoare?

Aplicând tehnica **Reacția cititorului** – tehnică orientată spre personalizarea lecturii, spre perceperea și interpretarea textelor literare, se va reflecta asupra celor citite și se va raporta textul dat la propria experiență. Tehnica dată are un impact asupra formării personalității, asupra formării concepției despre lume. În mare parte, răspunsurile pe acest palier vor fi ample, multidimensionale, deoarece lectura, subliniază Florentina Sâmișăian, „generează reacții afective puternice” [4, p. 302]. Este foarte important ca profesorul să nu ignore acest tip de răspunsuri în discuțiile din clasă. În plus, nu trebuie omis faptul că un cititor care se angajează emoțional în lectura unei opere este mai activ, reține ideile operei și înțelege mai ușor textul.

La etapa *Realizarea sensului* se poate propune tehnica *Hexagonul cunoașterii*.

Tehnica **VAS (VĂD, AUD, SIMT)** presupune/implică 3 acțiuni psihice de achiziționare a informației vizuale, auditive și cinetice/tactile. În urma lecturii textului/fragmentului, elevii răspund la întrebările profesorului, folosind enunțuri scurte/citând secvențe, care, evident, includ verbele *văd, aud, simt*. Poate fi propusă în cazul studierii textului dat la etapa lecției *Realizarea sensului* (conform modelului ERRE). Tehnica dată se poate valorifica, propunând elevilor să selecteze imagini din capitolul *CASA Cineva mi-a spus că asta e chiar definiția Paradisului* (pp. 11-27).

	<ul style="list-style-type: none"> * un pirat autentic cu un singur ochi; * privire tăioasă; * obrazul palid și supt; * cu părul ca o peria albă
	<ul style="list-style-type: none"> * lovituri de târnăcop; * gălăgia intra în curte și camere, prin ferestre;
	<ul style="list-style-type: none"> * coaja zgrunțuroasă a bradului cu miros de rășină; * oamenii suferă când le moare casa;

Una dintre metodele preferate de elevi și care, în mod constant, este valorificată/aplicată atât în ciclul gimnazial, cât și în ciclul liceal *Cubul* presupune explorarea unui subiect, a unei situații din mai multe perspective, permițând abordarea complexă și integratoare a unui conținut. În timpul lecției în care este aleasă această metodă, sunt recomandate următoarele etape: realizarea unui cub pe ale cărui

fețe sunt scrise cuvintele: *descrie, compară, analizează, asociază, aplică, argumentează*; împărțirea clasei în 6 grupe, fiecare dintre ele cercetând tema din perspectiva cerinței de pe una din fețele cubului; redactarea finală și împărțirea ei celorlalte grupe; afișarea finală pe tablă sau pe flipkart. Este preferată această metodă atât în cadrul lecțiilor de recapitulare a cunoștințelor, cât și a celor de predare. În cazul predării romanului „Inocenții” de Ioana Pârvulescu, pentru aplicarea metodei, se va împărți clasa în 6 grupe și vom trasa elevilor următoarele sarcini de lucru pe care le vor rezolva în 15-20 de minute:

- **DESCRIE**, în zece rânduri, personajul-copil care te-a impresionat cel mai mult.
- **COMPARĂ** cele patru personaje: Ana – protagonista și mezină a familiei; Doru – complicele de năzbâții; Matei – exploratorul; Dina – adolescenta mereu îndrăgostită.
- **ANALIZEAZĂ** condiția copilului în lumea privită prin perspectiva candidă a acestuia.
- **ASOCIAZĂ** două personaje-copil aparținând unor clase sociale diferite. Scrie câteva asemănări și deosebiri dintre ele (sugestii: personajele – Ana și Nică din „Amintiri din copilărie” de Ion Creangă).
- **APLICĂ/REALIZEAZĂ/SCRIE** un fragment de 10 rânduri în care să explici că romanul pârvolescian „Inocenții” este romanul „rememorării primei copilării”.
- **ARGUMENTEAZĂ** afirmația Anei, personajul-narator, potrivit căreia „Lumea mea era simplă și se repeta fără să mă plictisească. Cineva mi-a spus mai târziu că asta e chiar definiția Paradisului”.

După ce elevii au lucrat în echipe, reprezentantul grupului va prezenta rezolvarea cerinței pe care au avut-o. Concluziile pot fi trecute pe caiete de către elevi.

Romanul „Inocenții” are (și) caracteristici de parabolă. În acest sens, se vor lansa câteva idei re-găsite în opera Ioanei Pârvulescu, solicitându-le elevilor să realizeze cerința, evident, respectând rigori-le tehnicii de scriere **6 De ce²⁰?**, aplicată la etapa *Reflecție*, pornind de la întrebări de genul: De ce părinții și copiii trebuie să comunice în permanentă?; De ce Anei „totdeauna i s-a părut că pomii sunt în multe privințe superiori oamenilor”? (p. 16); De ce „oamenii suferă când le moare casa”? (p. 27); De ce „realitatea trebuie îndurată fără regrete.”? (p. 141).

O altă activitate esențială în vederea receptării textului este completarea **Fișei de lectură** (a se vedea *Anexa 1*). Modelele de fișă de lectură pot fi multiple și diverse, unele fiind mai detaliate și mai complete, altele personalizate, completate și ajustate, în funcție de ce își propune profesorul să realizeze cu elevii, de timpul alocat pentru completarea acesteia, de tipul de lecție sau activitate la care va fi prezentată, de modul de prezentare – o va da pentru verificare, o va prezenta colegilor sau va fi un suport cert pentru lucrul în grup și realizarea anumitor cerințe. Evident, profesorul ar putea insista pe caracterizarea personajelor, pe tematica operei, pe analogia cu alte opere – atât din literatura română, cât și din cea universală etc. De asemenea, unele modele ar putea solicita mai multe informații despre autor și opera acestuia, despre „poziționarea” operei în istoria literaturii și chiar despre „interesul” criticilor literari, în acest sens insistându-se pe selectarea a două-trei referințe critice, acestea fiind indispensabile în scrierea eseului [a se vedea: itemul nr. 15 din examenul național de BAC].

Una dintre metodele activ-participative, **Metoda PRES**, îi ajută pe elevi să-și exprime opinia cu privire la problema abordată în operă, le dezvoltă capacitatea de argumentare. Procedura de aplicare prevede respectarea a 4 pași, aceștia fiind scriși, în prealabil, pe un poster:

P. – Exprimați-vă **punctul** de vedere;

R. – Faceți un **raționament** (judecată) referitor la punctul de vedere;

E. – Dați un **exemplu** pentru clarificarea punctului de vedere;

S. – Faceți un rezumat (**sumar**) al punctului vostru de vedere.

Acești pași, precum și exemplul-model, scris în prealabil pe un alt poster de către profesor, îi vor ajuta pe elevi să-și formuleze mai lesne răspunsurile. În acest context, pentru a aplica strategia dată, putem propune următoarele secvențe din roman: „Eu cred că fiecare om trebuie să aibă un secret

²⁰ Activitatea va debuta cu o afirmație care merită o analiză profundă. Se răspunde consecutiv la 6 întrebări *De ce?* Primul răspuns devine întrebare prin adăugarea lui *De ce...* înainte, al doilea răspuns devine întrebarea a treia etc. Este important să se scrie răspunsurile și întrebările care vor genera, în caz de necesitate, un text coerent. Mai mult, deși s-a pornit de la aceeași afirmație, fiecare elev, argumentând, va produce un text „al său” – unic.

al lui, ca să fie cu adevărat frumos. Și mai cred că fiecare carte trebuie să aibă o viață secretă a ei ca să fie cu adevărat bună. Secretele astea nu-i bine să fie dezvăluite decât oamenilor încăpători pe dinăuntru. Când îți pierzi un secret sau îl află cine nu trebuie e ca și cum te-ai împuțina, ca și cum ai scădea în înălțime în loc să crești. Dar dacă-l spui unui om cu suflet mare, asta te întărește.” (pp. 80-81); „Viața se întindea mult dincolo de zidurile casei noastre și mult dincolo de zidurile vieții mele.” (p. 46); „Trecutul e scris cu cerneală simpatică. Ai nevoie de căldură ca să-i vezi literele reconturate, după ce multă vreme au stat ascunse ca și cum n-ar fi fost. Trebuie să-i acoperi coala albă și întinsă de o flacăra sau să suflă abur prin gură peste el, pentru ca invizibilul să se transforme în vizibil și, încetul cu încetul, în fraze cu sens. Deși, de cele mai multe ori, câteva cuvinte esențiale rămân șterse, albe, loc gol și taină nedezlegată, cufundate pentru totdeauna în apele nemișcate ale timpului în care înotăm. Ale timpului în care ne înecăm.” (p. 335)

De asemenea, tehnica PRES poate fi aplicată și pentru valorificarea unui alt segment – cel al discuției, al reflexiei. Prezintă peste tot în roman, Copilăria este configurată și datorită jocurilor, activități relaxante ale copiilor, acestea constând, evident, fie din jocuri²¹ clasice/tradiționale, fie din cele inventate – adeseori, fiind inițiate de maturi. Descrierea impactului lor pot declanșa o discuție amplă, formulându-se răspunsuri pentru fiecare dintre cerințele date, în urma aplicării strategiei date. Iată, schematic [3, p. 77], o abordarea a acestora:

 P	Exprimați-vă punctul de vedere cu referire la necesitatea improvizării / inventării jocurilor în copilărie.
 R	Formulați un raționament referitor la importanța jocurilor din copilărie.
 E	Exemplificați pentru a clarifica raționamentul Dvs.
 S	Realizați un sumar al rolului jocurilor în echipă.

Tehnica **Blazonul** poate fi aplicată pentru activitățile de analiză „a morfologiei și sintaxei personajelor textului narativ”, cum susține cercetătoarea Emanuela Ilie [2, p. 157]. Strategia didactică dată presupune completarea unei reprezentări grafice cu aspect de blazon a unui personaj sau a mai multor personaje. În cazul romanului pârvulescian, propunem să se aplice strategia *Blazonul*, acesta realizându-se pentru personajul central CASA, deși rămâne la latitudinea fiecărui cadru didactic să descopere elementele definitorii ale personajului narator Ana, ale Tatei protagonistei sau ale Bătrânului Anticar. Realizarea unui *Blazon*, după cum se știe, presupune reflecția asupra caracterizării schematice, a valorii dominante și a proiectului existențial specific personajului respectiv. În acest sens, se poate pleca de la o serie de interogații, literatura de specialitate oferind o paletă de atare modele. Spre exemplu:

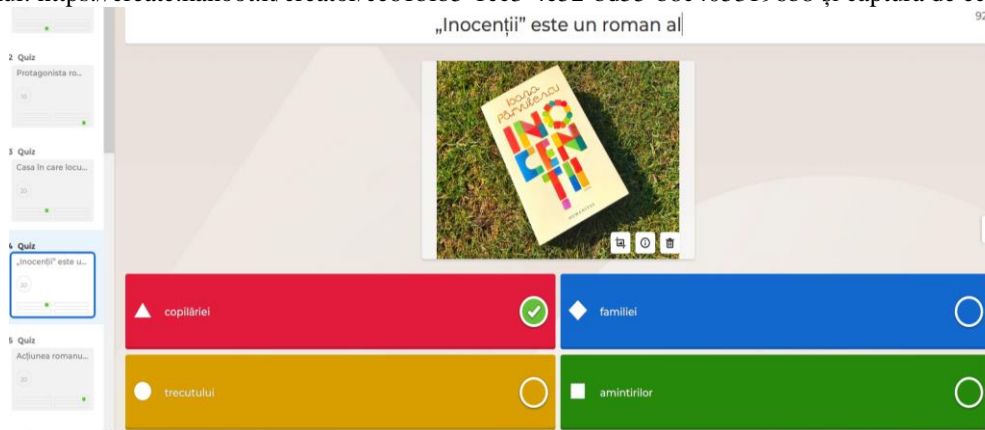
- ✚ Cine este...?
- ✚ Ce îl definește ca statut social/familial/ psihologic/afectiv?
- ✚ Cum îl percepe celelalte personaje?
- ✚ Ce îl diferențiază de ele?
- ✚ Ce mijloace relevante de caracterizare îi conferă individualitatea?
- ✚ Ce simbol i se poate atribui? etc.

Indiscutabil, elevii vor aplica unul din modelele indicate de profesor, fiind puși în condiții egale, criteriile de evaluare fiind identice. Strategia poate fi realizată atât individual, cât și în grup, elevii având la dispoziție un interval de timp bine definit pentru completarea blazonului personajului analizat. Evident, se va aprecia în mod deosebit gradul de originalitate și lucrul cu textul.

²¹ Jocurile descrise în roman: Jocul „Țările”, cu prieteni de pe stradă, cel cu mingea aruncată în sus, nu spunem decât „România” (pp. 34-35); Jocul cu împăturitul hârtiei: „am învățat să fac corăbii și invers: era un truc destul de simplu” (p. 37); Jocul „De-a v-ați ascunselea” (p. 95); Jocul „Domino” (p. 128); „În ajun ne jucaserăm de-a călcatul pe umbre și-mi spusese că mi-au stricat-o și că n-o s-o mai pot folosi niciodată cum trebuie.” (p. 206); „La un Crăciun am primit un joc care se numea chiar așa, ca drumurile noastre prin casă: Sus-Jos. Era foarte amuzant, mai ales prin desenele lui și, îmi dau seama acum, era un joc filozofic, la fel ca domnul.” (p. 305) etc.

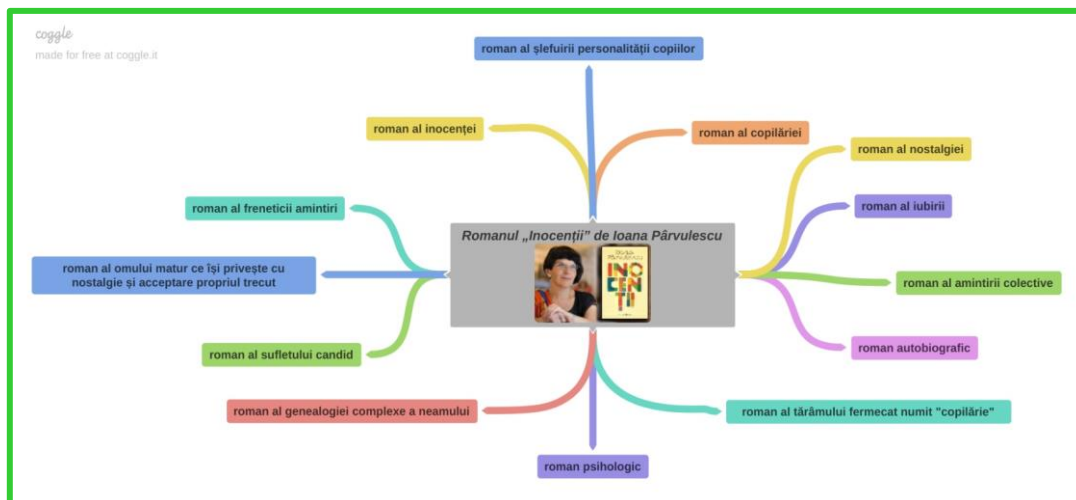

Aplicația KAHOOT este una dintre aplicațiile folosite cu succes în activitatea cu elevii, la majoritatea disciplinelor, în orice moment al activității: în recapitularea cunoștințelor, în fixarea cunoștințelor, în etapa de predare, ca evaluare formativă sau chiar ca evaluare sumativă. Este o aplicație ușor de utilizat, îndrăgită mult de către copii. Este accesată de către aceștia de pe dispozitivul mobil sau intrând pe site-ul *kahoot.it*, în acest caz putând fi folosit și calculatorul sau laptopul. În acest context, am recurs la respectiva aplicație digitală, dând (și) o altă configurație lecției. Pentru confirmare a se vedea linkul: <https://create.kahoot.it/creator/ce61bfb5-1cc3-4e52-bd55-b8c4053196b8> și captura de ecran.

Pentru etapa *Extindere*, elevilor li se va propune să realizeze organizatorul grafic, referindu-se la tipologia romanului și la propriile reflecții despre roman.

Romanul *Inocenții* al Ioanei Pârvulescu este un dans stilistic în care autoarea împletește candoarea cu rememorarea, istoria cu imaginația și amintirea cu uitarea, pentru a recrea lumea de vis a copilăriei anilor '60, o epocă de factură postbelică și de instaurare deplină a regimului comunist. În ciuda nuanțelor vădit autobiografice, perspectiva narativă a fetei Ana este prelucrată și rescrisă prin ochii adultului ce consemnează cu nostalgie faptele unui trecut îndepărtat. Cuvinte meșteșugite despre o lume tainică ne poartă în mijlocul unui peisaj aproape de basm.

În învățământul modern se pune accentul pe educația centrată pe elev, pe accentuarea caracterului aplicativ al cunoștințelor și al activităților, pe stimularea motivației elevilor pentru învățare. De aceea, metodele de predare tradiționale, preponderent expositive, sunt secundate de cele moderne, activ-participative. Acestea, de regulă, sunt de cele mai multe ori mai atractive pentru elevi, deoarece favorizează accesul la cunoaștere prin forțele proprii, condiționează spontaneitatea și cooperarea, receptarea și interpretarea „entuziasmantă”, eminate, treptat, renunțându-se la învățarea mecanică a conținuturilor.

Aplicarea acestor strategii în predarea romanului „Inocenții” de Ioana Pârvulescu va face ca această operă, considerată de elevi voluminoasă și mai puțin atractivă din cauza tematicii și a perioadei pe care o descrie, a stilului sobru, impersonal al autorului, să devină plăcută și interesantă. De asemenea, elevii vor conștientiza importanța studierii unei astfel de opere literare, considerate unul dintre romanele de succes ale autoarei și reprezentativ pentru literatura română modernă.

Bibliografie:

1. Curriculum Național la Limba și literatura română. Clasele X–XII. Curriculum disciplinar. Ghid de implementare, Chișinău: Editura Lyceum, 2020. 148 p. ISBN 978-9975-3437-2-5
2. ILIE, Emanuela. *Didactica limbii și literaturii române*, Iași: Editura Polirom, 2020. 416 p. ISBN 978-973-46-8088-7
3. POPA, V., CODREANU A., STANȚIERU Sv., LACUSTA, E. *Limba și literatura română: scenarii didactice*, Chișinău: Editura Lyceum, 2020. 160 p. ISBN 978-9975-3441-3-5
4. SÂMIHĂIAN, Florentina. *O didactică a limbii și literaturii române. Provocări actuale pentru profesor și elev*, București: Editura Art, 2014. 408 p. ISBN 978-606-710-005-1

Anexa 1

FIȘĂ DE LECTURĂ Romanul „Inocenții” de Ioana Pârvulescu

Titlul operei literare: „Inocenții”

Autorul: Ioana PÂRVULESCU

Editura: Humanitas

Anul apariției volumului: 2016

Date importante din viața și activitatea scriitorului:

Alte opere ale autoarei: „Viața începe vineri”, „Viitorul începe luni”, „Prevestirea” etc.

Genul literar: epic

Specia literară: roman

Opera este structurată în: capitole

Opera este scrisă în: proză

Titlul operei este format din: substantivul comun *inocenții*

Semnificația titlului:

Timpul desfășurării acțiunii: 1950-1990

Spațiul/Locul desfășurării acțiunii: strada Vladimir Maiakovski, Strada Sfântul Ioan, Costinești, Tâmpa

Naratorul (se va indica tipul de narator și se vor enumera indici ai prezenței acestuia, citându-se secvențe):

Tema operei:

Idei principale:

Momentele subiectului:

- **Expozițiunea**
- **Intriga**
- **Desfășurarea acțiunii**
- **Punctul culminant**
- **Deznodământul**

Modurile de expunere (se va preciza modul de expunere prezent în opera dată, indicându-se pagina și transcriindu-se câte în citat):

- ✚ **Narațiune**
- ✚ **Dialog**
- ✚ **Descriere**
- ✚ **Monolog**

Personajele: Ana, Matei, Dina, Doru, mama-mare, tata-mare, Nenea Ionel, Tanti, tata, mama, domnul Blau, Nenea Parfenie, Bătrânul anticar, Familia Hahner, Miticuțu, stăpâna lui Miticuțu etc. (profesorul va solicita conturarea/configurarea „profilului” personajelor: nume, prenume, supranume; apartenența socială; clasificarea personajelor în funcție de anumite criterii sau perspective; precizarea elementelor de portret fizic și moral, specificându-se tipurile de caracterizare și aducându-se exemple cu citarea din operă și indicarea paginii).

Mijloace artistice (figuri de stil, precizarea acestora, secvențe care conțin imagini artistice):

Vocabular (cuvinte și expresii noi, însoțite de explicațiile sensurilor):

Citate preferate (acestea vor fi scrise între ghilimele, indicându-se obligatoriu pagina):

Opinii ale criticilor literari/Referințe critice:

Date importante despre opera dată: În 2021, la Viena, a apărut traducerea în limba germană a romanului cu titlul „Wo die Hunde in drei Sprachen bellen”, semnată de Georg Aeschl.

Impresii personale (punctual, se va preciza ce „lecție/lecții” a învățat din acest roman, ce i-a plăcut în mod deosebit elevului cititor etc.)

CZU 377.8.036:81`322.5

STORYTELLING CA METODĂ DE DEZVOLTARE A CREATIVITĂȚII LA ELEVII COLEGIULUI PEDAGOGIC

Eugenia FOCA, profesoară, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”
din cadrul Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Abstract: *This article examines the role of storytelling in fostering creativity among students at the teacher training college. The author highlights the importance of nurturing creativity in the education of future educators and argues that storytelling can be an effective method for achieving this goal. The article presents research supporting the connection between storytelling and the development of creative skills, emphasizing the key elements of a compelling story. Furthermore, the article provides concrete examples of how storytelling can be applied in the educational context to stimulate students' creativity.*

Keywords: *storytelling, creative development, innovative pedagogical approaches, student engagement.*

În ultimii ani, utilizarea noilor tehnologii în sistemele educaționale s-a extins la nivel mondial, deoarece camerele digitale, computerele personale, scanerele și software-urile ușor de utilizat au devenit disponibile profesorilor pentru a explora lumea digitală. Impactul noilor tehnologii în contextele educaționale a fost, în mare parte, pozitiv, deoarece noile tehnologii le-au oferit pedagogilor oportunitatea de a-și îmbunătăți cunoștințele, abilitățile și, prin urmare, de a îmbunătăți calitatea educației. Cercetătorii au descoperit că implicarea, performanța și motivația elevilor sunt îmbunătățite prin integrarea acestor tehnologii [1,5]. Cu toate acestea, sistemele educaționale se confruntă în continuare cu numeroase provocări: una dintre aceste provocări este cum să se îmbunătățească implicarea elevilor pentru a oferi rezultate educaționale mai bune. A devenit din ce în ce mai important să se utilizeze

modele pedagogice inovatoare pentru a implica elevii. Storytelling-ul este una dintre abordările pedagogice inovatoare care pot angaja elevii în învățarea profundă și semnificativă [5,8].

Pentru actualizarea practicilor de comunicare în diverse domenii de activitate, specialiștii utilizează prezentarea informațiilor sub formă de povești captivante, care au caracteristici componentiale, structurale și de conținut proprii. Storytelling-ul este considerat atât artă, cât și știință. Este aplicat eficient în politică, marketing, jurnalism, psihologie, educație și afaceri. Este o modalitate naturală și flexibilă de interacțiune cu publicul, care sporește activitatea sa cognitivă. Conectarea emoțiilor intensifică implicarea, interesul auditoriului și facilitează consolidarea informației. Prin intermediul imaginației, are loc o interacțiune interactivă cu povestitorul, participare virtuală la eveniment. Prin povești, experiența este îmbogățită, înțeleasă și transmisă.

Pentru viitoarele cadre didactice, acest fenomen poate deveni un format productiv de formare profesională și un instrument pedagogic eficient. Poveștile, selectate sau create în conformitate cu interesele și cerințele conținuturilor curriculare, transformă prezentarea noului material într-un eveniment interesant, permit îndrumarea gândurilor elevilor, gestionarea atenției lor și asigurarea unui context emoțional pozitiv în procesul de învățare. Storytelling-ul nu necesită investiții mari și este promițător pentru îmbunătățirea calificărilor viitoarelor cadre didactice [1,2].

Evidențiem că sunt dedicate destul de multe lucrări explorării perspectivelor storytelling-ului în educație. Dialogul în povești se realizează prin intermediul imaginației audienței, identificarea iluzorie cu personajele sau participarea imaginară. Cercetătorii remarcă efectele educaționale, culturale și psihologice ale storytelling-ului, eficacitatea acestuia în învățământul preșcolar [1], în învățământul mediu [4; 6], și în învățământul profesional [3,7]. În pofida interesului sporit al teoreticienilor și practicienilor pentru această problemă, puține studii se referă doar la aspectul comunicativ al predării prin povești. Potențialul storytelling-ului în educația profesională a rămas în afara atenției. Analiza surselor științifice a permis identificarea unor contradicții [4, 6, 8]:

- între importanța dezvoltării unor noi tehnologii pedagogice de dezvoltare personală și lipsa cercetărilor privind dezvoltarea proceselor cognitive ale elevilor prin storytelling;
- între cererea socială pentru dezvoltarea abilităților flexibile ale absolvenților și insuficiența cercetărilor privind acest aspect al storytelling-ului în învățământul profesional;
- între suprasolicitarea informațională a elevilor și lipsa abilității de a livra materialul prin povești motivate.

Toate persoanele ascultă povești încă din copilărie, prin intermediul cărora înțeleg lumea și pe sine, apropiindu-se de valorile culturale. Termenul „storytelling” provine din limba engleză și este utilizat relativ recent. În domeniul științific, nu există o definiție general acceptată pentru acesta. Acesta înseamnă *arta povestirii captivante* sau un instrument de transmitere a cunoștințelor și informațiilor, o metodă de încurajare a acțiunilor dorite și utilizarea interactivă a cuvintelor pentru a stimula imaginația [8].

În educație, așa cum arată practica, storytelling-ul este eficient în orice etapă. Poveștile pot fi educative și captivante în același timp. Ele implică gândirea imaginară și centrele emoționale ale creierului, transformând faptele aride în asocieri înțelese și motivând auto-perfecționarea. Impactând ușor pe cei care învață, povestitorul stabilește o conexiune emoțională cu ei, menține cu ușurință atenția, formează interesul pentru subiect, încrederea în conținut și dorința de a-l înțelege, raportându-l la ceea ce au auzit în contextul propriilor lor experiențe.

În cadrul unităților de curs din modulul pedagogic, obiectivele implicate în utilizarea storytelling-ului au fost următoarele:

- Dobândirea unei modalități productive de prezentare a materialelor didactice;
- Plasarea accentelor corecte și necesare în temă;
- Gestionarea atenției și a sentimentelor ascultătorilor;
- Încurajarea reevaluării proprii pregătiri pentru practica pedagogică.

Ca produs creativ, elevii au alcătuit un portofoliu de povești. La cursuri, aceștia au stabilit singuri cerințele pentru acestea: simplitate, realism, surpriză, emoționalitate, un final bun sau o perspectivă interesantă. În ceea ce privește genurile, poveștile ar trebui să fie variate, provenind din viața naratorului, a elevilor, a unui personaj cunoscut, basm, legendă, simularea situativă, create în conformitate cu obiectivele. În timpul brainstorming-ului, elevii au formulat obiectivele poveștii:

- Sistematizarea și comunicarea informațiilor;

- Motivarea clară a acțiunilor personajelor;
- Justificarea regulilor de comportament în diferite situații;
- Argumentarea dreptului fiecărui individ de a fi diferit de ceilalți;
- Dezvoltarea dorinței de comunicare;
- Îndemnarea la autoanaliză.

Pentru crearea unei povești, se pot adapta basmele, se pot integra exemple, se pot adăuga elemente fictive la evenimente reale, se pot include în text enigme transformate într-un context modern. Elevii au selectat genurile de povești care se integrează ușor în orice lecție:

- *Povestiri despre proces.* Variante posibile includ povestiri despre crearea a ceva, peripeții la lecție, evenimente neașteptate ce complică situațiile de învățare ale colegilor.
- *Cazuri din copilăria naratorului.* Acestea inspiră încredere în profesor, creează un sentiment de autenticitate și chiar relaxare. Este important să nu se redea evenimentul, ci să se implice în storytelling cu regulile sale.
- *Povești istorice.* Variante pot include cum a apărut o idee, cum a apărut un termen sau o știință, cum s-au schimbat atitudinile față de subiect și conținutul său.
- *Povești de succes.* O biografie a unei personalități remarcabile, a unei persoane de succes este percepută de audiență ca un model de comportament demn de urmat.
- *Mituri, legende.* Pot fi povestite mituri și legende existente, modificate sau create în mod nou, povești vechi și moderne.
- *Povești fantastice.* Oamenii doresc să creadă în miracole, le plac poveștile înfricoșătoare, cred că imposibilul este posibil.

Storytelling-ul în cadrul mediului educațional poate fi un instrument valoros pentru dezvoltarea creativității la elevi. Acesta aduce cu sine numeroase avantaje, cu potențialul de a schimba modul în care elevii învață și interacționează. Am evidențiat modul în care storytelling-ul a influențat dezvoltarea creativității la elevii colegiului:

- *Stimularea imaginației:* una dintre cele mai importante caracteristici ale storytelling-ului a fost capacitatea sa de a stimula imaginația. Atunci când elevii au fost expuși la povești captivante, ei și-au putut dezvolta creativitatea, vizualizând scenari, personaje și lumi noi.
- *Dezvoltarea abilităților narrative:* povestirea nu a fost doar despre ascultat povești, ci și despre capacitatea de a le relata. Prin practicarea artei povestirii, elevii au învățat să-și exprime ideile și gândurile într-o manieră creativă și captivantă.
- *Îmbunătățirea abilităților de comunicare:* storytelling-ul a promovat dezvoltarea abilităților de comunicare, învățând elevii să-și exprime ideile în mod clar și persuasiv. Aceasta a fost o abilitate esențială pentru dezvoltarea creativității în orice domeniu.
- *Încurajarea întrebărilor și discuțiilor:* Poveștile au stârnit întrebări și discuții. Elevii au fost mai dispuși să-și pună întrebări, să exploreze subiectele în profunzime și să discute idei cu colegii și profesorii. Acest proces de explorare și dezbateră a contribuit la dezvoltarea gândirii critice și a abilităților analitice, aspecte esențiale ale creativității.
- *Dezvoltarea empatiei și a perspectivelor multiple:* Poveștile au putut ajuta elevii să înțeleagă perspectivele diferite ale personajelor din povești. Acest lucru le-a putut dezvolta empatia și abilitatea de a vedea lumea din mai multe unghiuri, ceea ce a fost crucial pentru creativitate. Capacitatea de a înțelege și simpatiza cu experiențele altora a putut conduce la abordări inovatoare și soluții creative la problemele întâlnite.
- *Promovarea valorilor și tradițiilor:* Prin intermediul poveștilor, elevii au putut învăța despre valorile și tradițiile culturale și familiale. Acest lucru i-a putut ajuta să-și dezvolte un set solid de valori și să înțeleagă mai bine contextul lor cultural. Înțelegerea și aprecierea diversității culturale au putut alimenta creativitatea prin aducerea de perspective variate în procesul de gândire și rezolvare a problemelor.

Concluzii: Storytelling-ul, ca metodă de dezvoltare a creativității, reprezintă un instrument esențial în arsenalul viitoarelor cadre didactice. Această abordare nu doar transmite informații, ci și încurajează imaginația, dezvoltă abilitățile emoționale și contribuie la formarea unor legături mai puternice între profesori și elevi. Prin combinarea aspectelor educaționale, psihologice și sociale,

storytelling-ul devine un instrument complex și eficient în procesul de învățare, oferind elevilor oportunitatea de a se conecta cu materialele de învățare într-un mod mai profund și personal.

Bibliografie:

1. JESSICA, C.; YUNUS, M.M. Digital storytelling production as a learning tool in improving ESL learners' verbal proficiency. *Asian EFL J.* 2018, 20, 131-141.
2. GURRIERI, L.; DRENTEN, J. Visual storytelling and vulnerable health care consumers: Normalising practices and social support through Instagram. *J. Serv. Mark.* 2018, 33, 702-720.
3. SMEDA, N., DAKICH, E. & SHARDA, N. The effectiveness of digital storytelling in the classrooms: a comprehensive study. *Smart Learn. Environ.* 1, 6 (2014). DOI: 10.1186/s40561-014-0006-3
4. SINTONEN, S.; KUMPULAINEN, K.; VARTIAINEN, J. "Young Children's Imaginative Play and Dynamic Literacy Practices in the Digital Age." In "Mobile Technologies in Children's Language and Literacy"; OAKLEY, G., Ed.; Emerald Publishing Limited: Bingley, UK, 2018; pp. 15-28. - ISBN: 978-1787148110
5. MIRZA, H.S. Improving University Students' English Proficiency with Digital Storytelling. *Int. Online J. Educ. Teach.* 2020, 7, 84-94.
6. KIM, D.; LI, M. Digital storytelling: Facilitating learning and identity development. *J. Comput. Educ.* 2021, 8, 33-61. *Sustainability* 2021, 13, 9829 15 of 15
7. SCHRUM, K.; DALBEC, B.; BOYCE, M.; COLLINI, S. Digital storytelling: Communicating academic research beyond the academy. *Innov. Teach. Learn. Conf. Proc.* 2017, 9, 1-5
8. С. В. ПАЗУХИНА, К. Ю. БРЕШКОВСКАЯ, Е. В. ДЕКИНА, А. В. КАРАНДЕЕВА. Сторителлинг в системе активных и интерактивных методов преподавания психологии в вузе / – Текст: непосредственный // *United-Journal.* – 2019. – № 29. – С. 13-17.

CZU 821.135.1.09-1"19"(092)Bacovia G.

ABORDĂRI MODERNE ȘI TRADIȚIONALE ÎN ANALIZA POEZIEI „PLUMB” DE GEORGE BACOVIA

Beatrice-Maria STANDAVID, dr., prof. gr. I,

Colegiul Național Pedagogic „Mihai Eminescu”, Târgu Mureș, România

Abstract: *The interpretative perception of symbolist poetry is for many a challenge. The classical commentary no longer arouses the interest of young people to understand the creation, to penetrate its meanings, to decipher the symbols. The use of modern techniques in teaching helps to understand symbolic poems.*

Keywords: *symbolism, online, lyrical creation, structural analysis, textual analysis.*

Preliminarii

Perioada contemporană aduce în fața cadrelor didactice noi provocări, pentru rezolvarea cărora dascălii trebuie să adopte o atitudine deschisă.

Predarea online presupune două tipuri de abordare: predarea de tip sincron și asincron. Facilitățile oferite de predarea online asincron includ exerciții ce pot fi considerate drept muncă de acasă, sau cu program flexibil, deoarece activitățile din clasa virtuală sunt susținute dintr-un cadru familiar, instrumentele online completează predarea asistată de calculator, informațiile sunt partajate cu mai multă ușurință de profesor și pot fi accesate mai facil. Neajunsurile predării online sunt la fel de numeroase: elevii tind să copieze și nu mai au tendința de a fi creativi, lipsa unui program fix și a auto-disciplinei determină haos în pregătirea elevilor, lipsa posibilității de a socializa, posibilele neclarități.

Îmbinarea predării online sincron cu abordarea tradițională duce, mai ales în situația științelor umaniste, la înțelegerea fenomenelor literare.

Astfel, pentru a oferi elevilor, viitoarelor cadre didactice, puncte de reper în perceperea liricii bacoviene am apelat la îmbinarea viziunii tradiționale cu elementele de modernitate oferite de platformele educaționale on-line.

I. Jaloane capacitative

În orientarea demersului interpretativ am stabilit drept indicatori competențe ce se referă: la capacitatea elevilor de interpretare și comprehensiune a textelor literare, la încadrarea textelor într-un cu-

rent literar, dar și la capacitatea acestora de a argumenta un punct de vedere pertinent în contexte variate de comunicare. Aceste repere pot fi utilizate în abordarea poeziei „Plumb” de George Bacovia.

Pornind de la aceste repere generale, demersul analitic a mers mai departe, propunând elevilor o tratare complexă a textului vizând: modul în care ideea poetică se reflectă în alte tipuri de texte – literare, nonliterare, sau în alte arte; plasarea operei literare într-un context socio-cultural și identificarea relațiilor dintre acești factori; prezentarea ideilor folosindu-se de tehnicile argumentative însușite la alte ore de curs și a experiențelor culturale proprii.

II. Abordări educaționale on-line

Multitudinea platformelor educaționale pune la dispoziția cadrelor didactice numeroase posibilități de abordare a creațiilor literare.

Astfel, aplicația wordart, printr-o reprezentare vizuală sugestivă, oferă posibilitatea analizei conținutului ideatic, al trăsăturilor fenomenelor literare, sau poate fi utilizată ca un sprijin în prezentarea materialelor studiate. Pentru identificarea trăsăturilor generale ale simbolismului propunem utilizarea acestei aplicații. [3]

Formularele Google și aplicația Kahoot oferă posibilitatea realizării chestionarele de evaluare parțială sau finală. De asemenea, aplicațiile Padlet, Wordwall, instrumentul digital Bubbl.us, platformele Livresq, Learningapps, oferă multiple posibilități de abordare a conținuturilor textelor literare cu ajutorul informaticii.

Site-urile Web de tipul YouTube afișează materiale, înregistrări inedite care pot fi utilizate în analiza operelor literare. [4]

III. Tradiționalismul reperelor structuraliste

Pornind de la abordarea tradițională a analizei unui text literar – considerațiile generale: definiția și trăsăturile simbolismului, principalele teme și motive abordate de poezii simbolizate preced abordarea propriu-zisă a textului liric propus. Ideea că simbolismul este o „verigă indispensabilă” a evoluției liricii românești e ilustrată de preluarea unor reprezentări regăsite în romantism (evadarea prin vis, prizonieratul într-un coșmar permanent), de anticiparea unor repere existențialiste (starea de aprehensiune) sau tradiționaliste. [2, p. 77]

Tehnicile poetice utilizate de George Bacovia în poezia „Plumb” – similare prozei moderne – măresc tragismul existențial, conturând o ipostază dramatică a unui eu liric marcat de divergențe între propriile trăiri și realitatea exterioară. Acumulare succesivă de sensuri poetice este realizată prin tehnica bulgărelui de zăpadă. Astfel, ideea centrală este reliefată cu ajutorul reperelor artistice sugestiv conturate. Prin tehnica paralelismului sintactic poezia capătă muzicalitate, tonalitățile grave, exprimate prin turnuri sintactice surprinzătoare, împletindu-se armonios cu secvențe deschise. Mai mult, relația de simetrie este evidentă la nivelul sintaxei poetice și al structurilor metrice. Tehnica repetiției se realizează prin: reluarea cuvântului „*plumb*”, prin iterarea unor sintagme în fiecare strofă: cum ar fi forme ale verbului „*a dormi*” („*dormeau/dormea*”); sintagma: „*stam singur*”; expresia: „*flori de plumb*”. Repetarea simetrică a unor semne de punctuație contribuie la realizarea tensiunii lirice: linia de pauză în versul al doilea, cezura, sau punctele de suspensie din versul al treilea.

Din perspectivă structuralistă, textul liric este alcătuit din două catrene elaborate pe baza paralelismului sintactic, bazat pe termenul „*plumb*”, reluat în șase, din cele opt versuri ale creației. Cele două strofe cadrează două perspective existențiale: realitatea obiectivă, exterioară, reprezentată de cimitir și realitatea subiectivă, interioară reprezentată de iubirea ce-i declanșează poetului starea de tristețe și spleenul.

Planurile se contopesc sub marca simbolului „*plumb*” și sunt rediate artistic prin sintagme luate din câmpul semantic al morții. Consecuția acestora este ilustrată prin oglindirea lumii sufletești, a pozițiilor interioare, în realitatea concretă.

IV. Abordare textualistă sau o viziune interpretativă modernă

Ca repere de analiză textualistă propunem interpretarea termenilor „artă poetică”, „plumb”, „a dormi”, „era frig”, „era vânt”, „amor” ...

În viziune simbolistă *arta poetică* nu se rezumă doar la o sintagmă ce consacră viziunea autorului asupra creației și locul artistului în lume, ci se referă la stabilirea unui ansamblu de norme care jalonează întregul proces de creație aflat sub influența societății în care poetul se simte stigmatizat și izolat într-un turn de fildeș. Exprimate prin mijloace artistice proprii, regulile vin să ilustreze izolarea poetului de lume.

Pe de o parte, poezia „Plumb” se constituie într-o artă poetică echivocă în care eul poetic – superior în aspirații, percepe dureros discordanța dintre el și societatea limitată de preocupări absconse. Pe de altă parte, creația surprinde chintesența relației dintre lumea interioară, a eului liric și cea exterioară, obiectuală. Ambele se constituie într-un univers infernal jalonat de suferință, de gol interior, de melancolie, de apăsarea sufletească – stări definitorii pentru arta bacoviană, așa cum sublinia și Iulian Boldea „*Plumb e, cu alte cuvinte, o poezie programatică, tocmai în sensul acesta al reflectării unui mod de a scrie și a unui mod de a resimți datele realului în expresie lirică*”. [1, p. 7] În ceea ce privește termenul „plumb”, chiar dacă în sens denotativ numește un metal cu greutate specifică și cu densitate mare, ce ocupă locul 82 în tabelul lui Mendeleev, reduplicat, el capătă noi accepții ireductibile, devenind o metaforă-simbol, menită să potențeze utopia salvării din cotidianul banal.

Din perspectiva caracteristicilor fizice, prin greutate specifică mare cuvântul redă ideea de viață sfâșietoare, sufocantă. Referindu-ne la densitatea fizică mare, în sens figurat, aglomerarea de patru consoane, despărțite simetric de o vocală sugerează în imaginarul poetic, claustrarea într-un mediu din care salvarea este irealizabilă.

Cromatismul, redus la utilizarea unei singure nuanțe – gri, sugerează, în sens conotativ, platitudinea societății monotone, în care poetul resimte dureros cenușul existențial redus la singurătate absolută – o caracteristică a omului modern incapabil să identifice un partener de comunicare, sau o modalitate de a evada dintr-un univers placid și indolent. Starea de aprehensiune este astfel amplificată și dusă la extrem, unica modalitate de comunicare facilă poetului fiind creația. În plus, în tăietură recentă, plumbul are o nuanță cenușiu-albăstruie, declanșând senzația de nevroză urmată de o stare deprimantă. Structura fonetică a cuvântului „plumb” marcată de închiderea vocalei „u” între două perechi de consoane, sugerează damnarea definitivă a poetului la o viață ternă într-un spațiu existențial ostil. Plumbul este un compus maleabil, singurul metal care lasă semne pe hârtie, marcând urmele definitive lăsate de societatea indolentă în inima poetului.

Verbul „a dormi” este reluat simetric la începutul celor două strofe. Formele verbale de imperfect lasă impresia de sfârșit continuu al unei ipotetice iubiri. Astfel, accentul stilistic se deplasează pe analogia somn-moarte – în legendele elene Hypnos, zeul somnului și Thanatos, zeul morții, sunt frați și de aici, prin depărtarea de real, somnul redă o moarte simbolică. Prăbușirea lentă în abisul inexistențial este redată de imaginea sufletului adormit în veșnicie.

Paralelismul sintactic realizat cu ajutorul construcțiilor „era frig”/„era vânt” provoacă efecte kinestezice care înrăutățesc starea eului liric, sugerând efecte reci, asociate morții. Elemente vremelnice ale naturii, vântul și frigul redau ideea că întreaga natură se metamorfozează într-un spațiu ostil capabil să ducă la descompunerea materiei. Natura dezolantă aflată în corespondență cu starea deprimantă și cu durerea poetului simbolizează frământările unui suflet captiv care percepe dureros efemeritatea existenței umane.

Pe de o parte, substantivul „amor” se referă la iubită, care poate fi asociată ideii de iubire în sens larg, dar și la iubirea de viață. Pe de altă parte, „Amor” este o întruchipare a zeiței iubirii, având corespondență și în alte imagini ale iubirii „Eros” – în cultura greacă și „Cupidon” în mitologia romană. În poezia lui Bacovia, circumstanțele în care apare termenul, alături de epitetul „întors” transmite ideea de moarte, redând o iubire dispărută în eter. Asocierea cu substantivul „plumb” – „*amorul meu de plumb*” alcătuiește o metaforă a unei iubiri încremenite.

Concluzii

Abordarea interpretării textelor lirice, deși de cele mai multe ori pare dificilă pentru adolescenții din ziua de azi, poate fi realizată în mod atractiv, utilizând tehnologia modernă, îmbinată cu metodele clasice de analiză. Fără a desconsidera procedeele tradiționale și fără a forța tratarea poeziilor exclusiv prin tehnici on-line, comentarea semnificațiilor ascunse poate trezi interesul tinerilor pentru lecturarea acestui gen literar.

Bibliografie:

1. BOLDEA, Iulian. Bacovia. Reprezentările eului poetic. În: *Limba română*. Revistă de știință și cultură, 2008, nr. 1-2, anul XVIII
2. ȚARĂLUNGĂ Ecaterina. *Mic dicționar de literatură română*. București: Editura, Forum, 2000. 151 p. ISBN 973-584-112-6
3. Simbolismul [online] [citată 8.12.2022]. Disponibil: <https://wordart.com/edit/t3oo2duvapa5>

4. BACOVIA, George. Recitarea poeziei „Rar”, la Radio România Cultural [online] [citat 17.08.2023]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=DFrZCALOL_E

CZU 37.017.4

REPER PENTRU EDUCAȚIE CIVICĂ – MICII DETECTIVI

Adrian-Gheorghe STANDAVID, dr., prof., gr. I,
Colegiul Național de Artă, Târgu Mureș, România

Abstract: *The theme of the inclusion of children with disabilities is a problem that cannot be solved only through specific regulations (laws, methodologies), its solution lies in the ability of teachers to make children aware that some disabilities are not obstacles to education.*

In this sense, within the extracurricular activities, we proposed the organization of an action to raise awareness of the need to accept colleagues with disabilities, within the student groups.

Keywords: *Children with disabilities, integration, civic education*

Educația civică

Educația civică are o importanță deosebită în modelarea personalității elevilor, prin transmiterea informațiilor legate de societate și mediul înconjurător, dar și prin dezvoltarea abilităților optime de comportament și comunicare.

Expansiunea mijloacelor de comunicare modernă, a telefonului mobil și a INTERNET-ului, a facilitat comunicarea în timp real, a oferit accesul la surse de informare diverse și complexe, a apropiat spațiile și oamenii.

Toate acestea duc la interacțiuni de idei, concepții și mentalități foarte diverse, cu impact direct asupra atitudinii elevilor și a comportamentului lor.

Rolul educației civice este de a modela personalitatea elevilor, în funcție de realitățile societății, în încercarea de a-i pregăti pentru integrarea cu succes în cadrul comunității.

Acest lucru se poate face printr-o dublă acțiune a educației civice. În primul rând, selectarea, adaptarea, transmiterea și receptarea informației de către elevi, iar în al doilea rând, formarea și dezvoltarea abilităților, în funcție de particularitățile individuale ale elevilor (vârstă, mediu social, anturaj, aptitudini).

Rolul profesorului de cultură civică este de a coordona și armoniza acțiunea informativ-formativă, cu scopul modelării personalității elevilor, în spirit civic, al solidarității umane.

Micii detectivi – motorul unei educații civice de calitate

Tema incluziunii copiilor cu dizabilități constituie o problemă ce nu poate fi rezolvată doar prin reglementări specifice (legi, metodologii), rezolvarea ei se află în capacitatea cadrelor didactice de a conștientiza copiii că unele dizabilități nu constituie piedici în calea educației.

În acest sens, în cadrul activităților extrașcolare am propus organizarea unei acțiuni de conștientizare a nevoii de acceptare a colegilor cu dizabilități, în cadrul colectivelor de elevi.

Activitatea s-a desfășurat la Colegiul Național de Arte, Târgu Mureș, la clasa a V-a, dar care poate fi adaptată, prin reformularea întrebărilor și a provocărilor, la nivelul oricărei clase. Jocurile propuse pot fi organizate atât în interior, cât și în exterior având o durată de 75-90 de minute.

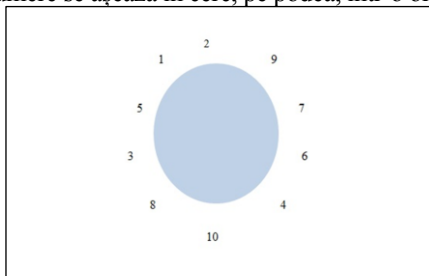
Au participat 29 de elevi și 2 coordonatori/animatori – profesorul de educație civică și un student-practicant.

Ca materiale, au fost utilizate:

- 10 – 20 de tăblițe cu numere: 1, 2, 3 ... (din carton, format A4);
- 10 – 20 de plăcuțe care pe o față au numere: 1, 2, 3 ..., iar pe verso conțin întrebări (notate cu roșu) sau provocări (notate cu albastru);
- un zar mare (10/15 cm latură);
- ștampilă de orice fel;
- „pașapoarte” (foi de hârtie format mic – A5 care conțin rubrici pentru numele echipei și ale membrilor ei și căsuțe cu numerele probelor pentru marcarea rezolvării acestora);
- alte materiale, pentru rezolvarea provocărilor jocului: pensule, acuarele, carioci, foi de hârtie, creioane colorate.

În pregătirea activității s-a realizat ascunderea setului de plăcuțe ce conțin numere și provocări în sala de joc, astfel încât găsirea acestora să necesite efort de căutare. Pe fiecare tăbliță este scris un număr și câte o întrebare, sau o provocare (legate de nevoile copiilor cu dizabilități): „Realizați un mesaj de încurajare pentru un copil cu dizabilități”, „Desenează un afiș pentru a stopa discriminarea”, „Dați exemple de 2 drepturi ale copiilor”.

Materialele necesare pentru rezolvarea provocărilor sunt amplasate în apropierea plăcuțelor cu proba respectivă. Plăcuțele doar cu numere se așează în cerc, pe podea, într-o ordine aleatorie, cu numărul vizibil.

Tăblițele cu numere așezate în cerc

Pentru desfășurarea activității se formează echipe de câte 2 jucători. Formarea echipelor se poate face în mai multe moduri: la alegerea participanților; prin alegerea unor bilețele, atribuirea de numere etc.; echipe formate de către coordonator.

De exemplu, se selectează mai multe jetoane, în funcție de numărul echipelor dorite și de numărul membrilor. Dacă dorim să facem 6 grupe de 2 persoane, vor fi alese 6 perechi asemănătoare: 2 fluturi/2 flori/2 copaci ... Participanții primesc câte un jeton, pe care trebuie să îl pună pe frunte, fără să se uite la ea. Regula este să își găsească partenerii de echipă fără să vorbească, știind că sunt 6 echipe.

Fiecare echipă își alege **un nume**. Primesc un **pașaport de echipă** – pe care scriu numele echipei și numele lor – și se așează în dreptul unei **tăblițele de pe sol**.

Nume echipaj	Membri	Nr. probe	Marcaj
		1	
		2	

Pașaport de echipă

În continuare, echipele aruncă pe rând cu zarul și se deplasează spre dreapta un număr de tăblițe egal cu punctajul arătat de zar. Tăblița la care ajung, indică numărul plăcuței pe care trebuie să o caute în sală și de pe care trebuie să rezolve sarcina.

Fiecare echipă caută prin sală tăblița cu numărul indicat și rezolvă provocarea sau răspunde în scris la întrebarea scrisă pe plăcuță.

Exemple de provocări

1. Realizați un mesaj de încurajare pentru un copil cu dizabilități.
2. Pune-te în locul unui copil cu dizabilități. Exprimă într-un enunț ce ai simți.
3. Realizați un mesaj pentru adulți în ceea ce privește combaterea discriminării persoanelor cu dizabilități.
4. Notează 4 acțiuni pe care copiii cu dizabilități le pot efectua.
5. Alege un citat pe care îl consideri relevant pentru un copil cu dizabilități.
6. Desenează un afiș pentru a stopa discriminarea.
7. Realizează corespondențele [1].

A. Dreptul la educație

B. Dreptul la servicii medicale și de sănătate
C. Dreptul de a fi protejat împotriva exploataării fizice

D. Dreptul la liberă exprimare

E. Dreptul la informare

1. În urma unui accident, un copil cu dizabilități, deși e grav rănit, nu primește îngrijiri medicale imediate
2. La intrarea în bibliotecă nu există rampă de acces
3. Mihai, nu are o mână și este trimis la cerșit
4. „– Nu ne mai spune ce simți în căruciorul cu roțile!”
5. Unui copil cu dizabilități psihice nu-i este permis să învețe într-o școală normală

Exemple de întrebări

1. Dați exemple de 2 drepturi ale copiilor.
 2. Când a fost adoptată convenția ONU privind drepturile copilului?
 3. Ce înțelegi prin non-discriminare?
 4. Scrie un drept al copilului pe care îl consideri foarte important. Argumentează!
 5. Ce ar trebui să se afle în fiecare loc de joacă sau în parc?
 6. Ce ai face dacă ai avea un prieten cu dizabilități?
 7. Cum te-ai adresa unui copil cu dizabilități?
- După rezolvarea fiecărei probe, echipele merg la coordonatorul jocului, unde primesc câte o ștampilă pe rubricile corespunzând probelor rezolvate.

După fiecare probă rezolvată, echipele se întorc în cerc și se așează în dreptul numărului ultimei probe rezolvate, putând da din nou cu zarul pentru a rezolva a doua probă. Coordonatorii se asigură că fiecare echipă nu a rezolvat de 2 ori aceeași probă. Aceeași probă poate fi rezolvată de mai multe echipe.

După ce fiecare echipă a rezolvat câte 2 provocări / a răspuns la întrebări, coordonatorul grupează echipele pentru a realiza un pliant suport, care să includă informațiile și realizările participanților.

Bibliografie:

1. CONVENȚIA CU PRIVIRE LA DREPTURILE COPILULUI, [online] [citat 28.08.2023]. Disponibil: <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/0a/0ab4c7cb-1ff8-458c-a53a053f5d189015.pdf>

CZU 373.3:316.624

MODALITĂȚI DE DIMINUARE A COMPORTAMENTELOR AGRESIVE LA ELEVII TREPTEI PRIMARE

Elena LUPUȘOR, profesoară, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”
din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *In this research I aimed to identify: the ways of diminishing and preventing aggressive in primary classes, the reasons of pupils school's insuccess, the aggressiveness phenomena its types and forms, the ways to increase school success, positive disciplinary programs for pupils of primary classes. Through its content, the article addresses an issue with which the contemporary society, including the reality of our country, is confronted every day.*

Keywords: *aggressiveness, school success, school insuccess, the ways of diminishing and preventing aggressive behaviors.*

Agresivitatea este considerată de cercetătorii în domeniu drept una dintre cele mai răspândite probleme ale secolului al XXI-lea, școlii și familiei revenindu-i o responsabilitate majoră în educarea și formarea la elevi a atitudinilor și comportamentelor prosociale. Rezultatele școlare deseori condiționează etichetarea elevului, prin oferirea statutului de „elev bun” sau „elev slab”, în funcție de succesul sau insuccesul elevului în procesul educațional. De aici, nemijlocit este influențată poziția elevului în familie, în grupul de prieteni, colegi de clasă. În acest context, succesul școlar a devenit, prin extindere, un fel de etalon al calității tuturor celor implicați în acest proces (elevi, profesori, părinți, instituții școlare și comunități sociale), în timp ce insuccesul școlar ori eșecul școlar antrenează deprecierea persoanei, ceea ce generează o multitudine de comportamente agresive.

Actualmente, se atestă o multitudine de definiții ale termenului de agresivitate. Conceptul de agresivitate provine din limba latină *agressio*, care în traducere înseamnă atacare. Opusul agresivității ar fi comportament prosocial, care presupune cooperare, toleranță, echilibru. Referitor la încercările de definire, analiza și interpretarea agresivității, putem găsi mai multe consensuri. Ștefan Mircea în *Lexiconul pedagogic* propune următoarea definiție: „Agresivitate – fenomen psihosocial, care se manifestă prin atitudine ostilă, ofensivă, de violență verbală și fizică.” [6, p. 14].

O altă definiție a agresivității este dată de Sillamy Norbert care elucidează acest termen ca „tendința de a ataca. 1 - luat într-un sens restrâns, acest termen se raportează la caracterul belicos al unei persoane; 2 - într-o accepțiune mai largă, termenul caracterizează dinamismul unui subiect care se afirmă, care nu fuge nici de dificultăți, nici de luptă; pe un cortical secundar situat în spatele circumvoluțiunii parentale ascendente.” [6, p. 18].

Agresivitatea, după Berkowitz, conține următoarele „pentru ca o acțiune sau alta să fie calificată ca agresivitate, ele trebuie să conțină intenția de a ofensa, de a jigni și nu pur și simplu să aducă la alte consecințe.” Din punctul de vedere expus de Zillman limitează utilizarea termenului utilizarea termenului agresiune „încercarea de a provoca leziuni corporale sau fizice.” [5, p. 14]

Aderăm și la părerea lui Rean Albert, care consideră că nu trebuie delimitate noțiunile de „agresiune” și „agresivitate”. Definind aceste concepte, el accentuează faptul că „agresiunea este acțiunea celui care atacă primul; atac neprovocat” iar „agresivitatea este o însușire a individului de a fi agresiv”.

Accepția personală pentru agresivitate: agresivitate este o formă a comportamentului ofensiv al individului, care se consumă în plan verbal sau acțional, constituind o reacție directă sau indirectă la opoziție exterioară.

Teoriile privind geneza comportamentului agresiv sunt:

Agresivitatea este o trăsătură înăscută – poziție susținută de autori Sigmund Freud și Konrad Lorenz. În viziunea lui Sigmund Freud, agresivitatea este un instinct. Oamenii se nasc cu instinctul de a agreea și de a fi violenți. Întrucât această „presiune” ereditară nu poate fi înlăturată, este necesar ca în procesul influențării educațional-culturale, să se găsească modalități nedistructive de canalizare a tendinței agresive. Konrad Lorenz accentuează asupra naturii biologic-instinctuale a comportamentului agresiv, pe care-l regăsim și la nivel uman. Însă în timp ce la Freud agresivitatea apare ca fiind predominant distructivă, la Konrad Lorenz, agresivitatea între specii are o valoare adaptivă și este esențială pentru supraviețuire. Animalul își apără teritoriul, disponibilitățile de hrană și îndepărtându-i pe alții, previne supraaglomerarea. În plus, datorita faptului că cel puternic și viguros îl învinge pe cel slab, se produce o selecție naturală a celor cu un bun potențial genetic ce va permite, odată cu transmiterea lui urmașilor, reproducerea agresivității. Privitor la agresivitatea umană, dacă ea ar fi de natură instinctuală, ar fi de așteptat să întâlnim foarte multe asemănări între oameni, legată de modul de adoptare a comportamentului agresiv.

Realitatea a demonstrat și demonstrează continuu că există mari diferențe interindividuale în manifestarea agresivității. Respingerea concepției – a naturii instinctuale a agresivității nu înseamnă, însă, și ignorarea unor influențe biologice asupra ei, cum ar fi:

- *Influențe neuronale*, există zone ale cortexului care în urma stimulării electrice, facilitează adaptarea de către individ a comportamentului agresiv;
- *Influențe hormonale*, masculii sunt mai agresivi decât femelele datorita diferenței de natură hormonală;
- *Influențe biochimice*, creșterea alcoolului în sânge, scăderea glucozei pot intensifica agresivitatea. [4, p. 38]

Agresivitatea este un răspuns la frustrare. Cei care susțin aceasta afirmație pleacă de la convingerea că agresivitatea este determinată de condiții extreme. În acest sens, cea mai populară și cea mai cunoscută este teoria frustrare-agresivitate, formulată de Dollard John și alți colegi de la Yale University. Chiar în prima pagină a lucrării lor, intitulată „Frustrare și agresivitate”, apar cele 2 postulate:

- „agresivitatea este întotdeauna o consecință a frustrării”;
- „frustrarea întotdeauna conduce către o anumită formă de agresivitate”.

Berkowitz Leonard, în 1987, a revizuit ulterior teoria lui Dollard, considerând că teoria acestuia exagerează legăturile dintre frustrare și agresivitate, susținând că frustrarea produce supărarea, o stare de pregătire emoțională a agresivității. O persoană frustrată poate să dea curs furiei atunci când sunt prezente și anumite semne ale agresivității sau, uneori, când nu sunt prezente asemenea semne. În primul caz, stimulii asociați pot implica agresivitatea.

Agresivitatea – un comportament social învățat. Aceasta poziție este legată în mod special de numele lui Albert Bandura, care formulează teoria învățării sociale a agresivității. Conform acestei teorii comportamentul agresiv se învață prin mai multe modalități și anume: direct, prin învățarea directă (prin recomandarea sau pedepsirea unor comportamente). Prin observarea și imitarea unor modele de conduită ale altora [6, p. 20].

Activitatea educativă cu elevii care prezintă tulburări de comportament solicită din partea fiecărui profesor o foarte bună cunoștință a naturii umane, a strategiilor de cunoaștere a personalității elevilor și o capacitate empatică deosebită, necesară înțelegerii și acceptării celor din jur așa cum sunt ei în realitate cu calități și necesități speciale. Se pot distinge trei tipuri de dificultăți de ordin comportamental:

- **Nivel scăzut:** comportamentul neadecvat, întâlnit, de obicei, în clasă, cum ar fi intervențiile inoportune, întreruperea celorlalți etc.;
- **Nivel mediu:** comportamentul provocator, care poate fi întâlnit și în clasă, dar și înafara ei, cum ar fi strigătul, cearta cu profesorii, intimidarea celorlalți elevi;
- **Nivel ridicat:** comportament distructiv accentuat, cum ar fi sfidarea, hărțuiala, agresiunea și violența [17, p. 188].

Agresivitatea cunoaște o multitudine de forme de manifestare. Criteriile de clasificare ies în evidență în mod direct sau indirect din analiza coordonatelor de definire a agresivității. Natalia Perciun propune următoarea clasificare a formelor agresivității [5, pp. 14-15].

Tabelul 1. Formele agresivității

Nr. d/o	Criterii de clasificare	Formele agresivității
1	În funcție de agresor sau de persoana care adoptă o conduită agresivă	Agresivitatea masculină și agresivitatea feminină; Agresivitatea individuală și agresivitatea colectivă; Agresivitatea spontană și agresivitatea premeditată; Agresivitatea tânărului și agresivitatea adultului;
2	În funcțiile de mijloace utilizate în vederea finalizării intențiilor agresive	Agresivitatea fizică; Agresivitatea verbală; Agresivitatea directă, cu efecte directe asupra victimei; Agresivitatea indirectă între agresor și victima existând intermediari;
3	În funcție de obiectivele urmărite	Agresivitatea ce urmărește obținerea unor beneficii materiale; Agresivitatea ce urmărește predominant rănirea și chiar distrugerea victimei;
4	În funcție de forma de manifestare	Agresivitatea violentă; Agresivitatea nonviolentă; Agresivitatea latentă; Agresivitatea manifestată.

Analiza tipologiei prezentată în tabelul precedent, ne conduce la ideea că agresivitatea, indiferent de forma în care se manifestă, prezintă un comportament orientat spre provocarea unei daune, manifestat atât de adulți, cât și de copii, indiferent de vârstă.

Factorii care provoacă agresivitatea sunt multipli. Ne vom referi, în continuare, la unul dintre acești factori – insuccesul școlar – care deseori conduce la manifestarea agresivității, în special la vârsta preadolescentă și adolescentă. Și invers, succesul școlar poate fi una dintre condițiile diminuirii agresivității în perioada de școlarizare.

Se consideră că între succesul și insuccesul școlar există o relație dinamică, dialectică și complexă. Așa cum nu poate exista un succes total și continuu, tot așa nu poate exista un insucces infinit și global. Succesul școlar constă în „obținerea unui randament superior în activitatea instructiv-educativă la nivelul cerințelor programelor și ale finalităților învățământului, iar insuccesul se referă la rămânerea în urmă la învățătură sau la neîndeplinirea cerințelor obligatorii din cadrul procesului instructiv-educativ, fiind efectul discrepantei dintre exigențe, posibilități și rezultate.” [3, p. 277].

Prin insucces școlar se înțelege: „decalajul dintre rezultatele reale ale elevului la învățătură și cerințele școlare, prevăzute de programă” [1, p. 153].

Succesul/insuccesul școlar îl depistăm în urma evaluării care este „actul didactic complex, integrat întregului proces de învățământ, care asigură evidențierea atât a cantității cunoștințelor, cât și a calității lor, care privește valoarea acestora la un moment dat, în mod curent, periodic și final, oferind soluții de perfecționare a actului de predare-învățare” [2, p. 124].

Eșecul școlar cunoaște o multitudine de forme de manifestare, în plan pedagogic:

Rămânerea în urmă la învățătură, care poate fi:

episodică – lacunele cuprind o singură temă sau un singur capitol dintr-o disciplină de învățământ;

la nivelul unui semestru – lacunele privesc o serie de teme sau capitole dintr-o disciplină de învățământ, insuficiențele se manifestă prin nepriceperea de a folosi rațional operațiile mentale, activitatea de învățare este slab organizată;

persistentă – lacunele se înregistrează la majoritatea materiilor, ritmul de învățare al elevului este scăzut.

Repetenția – caracterizată prin insucces persistent, lacune la mai mult de trei discipline, deprinderi de lucru și autocontrol slab dezvoltate, atitudine negativă față de învățatură.

În plan social, eșecul școlar se reflectă în diverse forme:

- abandonul școlar;
- excluderea socială și profesională;
- analfabetismul (trebuie înțeles nu doar ca incapacitatea subiectului de a citi și a scrie, ci în sens de incapacitate a subiectului de a folosi instrucția și educația primită în școală, astfel să se adapteze cerințelor sociale și profesionale) [4, p. 145].

În calitate de cadru didactic, trebuie să încurajăm conduita disciplinată prin crearea condițiilor ca un astfel de comportament să fie chiar învățat. În cazul, în care mediul familial al elevului nu-l ajută să-și dezvolte o conduită disciplinată, trebuie să i se asigure condiții de cunoaștere clară a ceea ce se așteaptă de la el în mediul școlar.

O modalitate eficientă de diminuare a comportamentului agresiv este elaborarea și implementarea **planului comportamental individualizat**, care necesită respectarea următoarelor etape:

1. Listarea comportamentelor

Listarea **comportamentelor dezirabile/indezirabile** facilitează stabilirea cadrului de referință pentru definirea și abordarea acestor comportamente, ce pot fi, ulterior, divizate după situațiile în care se manifestă: în clasă, pe coridor, în curtea școlii. În general, problemele se grupează în următoarele categorii:

- relații cu profesorii;
- relații cu alți elevi;
- aspecte legate de sine: siguranța personală, probleme de morală, obișnuințe, controlul și exprimarea emoțiilor.

2. Selectarea comportamentului asupra căruia se va concentra intervenția

Nu se recomandă să abordăm mai mult de un comportament o dată, pentru reușita intervenției. Se alege unul dintre comportamentele indezirabile, care are punctaj maxim ca frecvență, și se urmărește timp de o săptămână elevul pentru a înregistra așa-numitul „nivel de bază”, adică situația de la care plecăm și cu care vom compara rezultatele intervenției.

Aplicarea MODELULUI ABC. Acest model este utilizat pentru a înțelege care sunt factorii ce influențează comportamentul elevului și cum putem interveni pentru a modifica comportamentele nedorite.

A – antecedente. Evenimentele antecedente sunt foarte importante pentru a evidenția contextul care facilitează apariția unui comportament sau a altuia la copil.

B – comportament (behaviour). Comportamentul este ceea ce face copilul.

C – consecințe. Consecințele care apar ca urmare a comportamentelor sunt de o importanță critică. Oamenii fac anumite lucruri, deoarece acțiunile lor sunt urmate de anumite consecințe (de ex.: atenția celorlalți, lauda, alte beneficii).

3. Faza introducerii normelor de grup

Membrii grupului trebuie să-și împărtășească unul altuia, dar și profesorului, așteptările și dorințele lor, iar pe baza acestora, să formuleze normele de grup. Încrederea reciprocă trebuie să fie întărită și să fie completată cu experiențele apropiatilor, asigurând astfel succesul prin colaborare. Autoritatea profesorului scade puțin, deoarece în acest caz grupul singur ajunge mai eficient la rezultate; profesorul le prezintă mai precis scopurile (de exemplu „colaborare bună”) și are grijă ca normele să fie respectate. La această fază sunt binevenite exerciții de tipul exercițiului-joc „Ne stabilim regulile clasei”.

4. Faza de agitație și clarificare (conflict)

Aici trebuie intensificată autocunoașterea fiecărui elev pentru a se întări, astfel, sentimentul de autovalorizare. De asemenea, trebuie antrenată și cunoașterea celorlalți ca fiind persoane diferite și totuși asemănătoare, astfel, fiind stabilizată încrederea grupului și încrederea în sine a fiecărui membru. Autoritatea profesorului se reduce, el va conduce grupul în măsura în care el însuși respectă normele grupului, fiind un exemplu pentru elevi și are grijă ca și grupul să-l respecte, la rândul său.

5. Etapa clarificării, a funcționalității grupului

La aceasta etapă se recomandă exersarea controlată: cum dai așa și primești înapoi (feed-back). Se solicită răspunsul la întrebările: „Unde mă aflu?”, „Unde ne aflăm?”, „Încotro ne îndreptăm?” Profesorul are un efect puternic prin comportamentul său ca model și imagine în fața elevilor. [7, pp. 55-56].

Rezumând, menirea de bază a pedagogului este de a-l sprijini pe elev în a se autocunoaște, a se accepta cu propriile calități, demonstrându-și propriile potențiale. Pentru a realiza acest deziderat, pedagogul trebuie să manifeste, în primul rând, o atitudine pozitivă față de elev. Or, la originea unui insucces școlar se găsesc asociate mai multe cauze, dintre care nu toate au aceeași pondere și persistență. Unele au acțiuni predominante și altele sunt secundare. Una din consecințele insuccesului școlar este manifestarea comportamentului agresiv care cunoaște o multitudine de forme și modalități de manifestare: pasivă-activă, directă-indirectă, fizică-verbală etc. În mediul școlar, scopul de bază al cadrelor didactice este de a oferi posibilitate de manifestare liberă, încrezută, de a cultiva valori pro-sociale ca bună-voința, empatia, respectul, sinceritatea, deoarece profesorul reprezintă piesa de bază în acțiunea de asigurare a reușitei școlare și dezvoltarea personalității în ansamblu a elevului.

Conduita disciplinată trebuie încurajată și, uneori, învățată. În cazul, în care mediul familial al elevului nu-l ajută pe acesta să-și dezvolte o conduită disciplinată, trebuie să i se asigure condiții de cunoaștere clară a ceea ce se așteaptă de la el în mediul școlar. În acest scop, autorii suportului de curs rezistență la educație propun următorul **Program de dezvoltare a comportamentului disciplinat la nivelul clasei** care se desfășoară în mai multe faze/etape:

I. Faza de stabilire

Această fază este crucială în dezvoltarea dinamicii clasei de elevi. Aici vom ține cont de următoarele aspecte:

- organizarea clasei (grupuri/perechi/rânduri);
- cum/ dacă se va realiza deplasarea/ mutarea elevilor în anumite situații/ la anumite ore/ în cazul anumitor sarcini în clasă;
- cum să procedeze elevul pentru a solicita asistența profesorului;
- chestiuni legate de teme de acasă, luarea notițelor, modul de evaluare etc.

Pentru ca un set negociat de drepturi – responsabilități – reguli să se transforme într-un instrument eficient de management al comportamentului am respectat următoarele principii:

- respectarea valorilor și obiectivelor politicii generale a școlii cu privire la comportament;
- aplicarea consistentă de întreg personalul școlii;
- respectarea autodisciplinii;
- stimularea relațiilor de parteneriat educațional cu familiile elevilor.

Pentru crearea climatului confortabil, ce asigură disciplina clasei, am realizat următoarele acțiuni preliminare:

- estetizarea sălii de clasă pentru a putea desfășura ore ordonate și disciplinate;
- cooptarea elevilor, dar și a părinților în acest demers;
- menținerea unui microclimat plăcut;
- organizarea și stabilirea secvențelor repetitive pentru fiecare activitate educativă;
- aranjarea băncilor în mod netradițional;
- stabilirea, împreună cu elevii, a regulilor clasei;
- încurajarea elevilor care respectă regulile;
- accentuarea punctualității ca moment esențial;
- utilizarea metodelor interactive;
- adaptarea sarcinilor la specificul și necesitățile elevilor;
- evitarea utilizării materialelor care solicită prea mult timp pentru prezentare și care pot crea confuzie;
- respectarea stilurilor de învățare ale elevilor, precum și a trăsăturilor de personalitate;
- concentrarea asupra activităților de formare/dezvoltare a abilităților elevilor și mai puțin asupra a ceea ce ei vor citi, vor scrie, vor spune;
- orientarea sarcinilor spre niveluri superioare ale gândirii;
- asigurarea condițiilor ca elevii să se organizeze și să se grupeze în echipe;
- încurajarea cooperării și a competiției non-antagonice;
- oferirea posibilităților, chiar și celor mai dificili elevi, de a interpreta roluri responsabile de conducători, deoarece acestea pot influența pozitiv atitudinea acestora;
- transmiterea ideii conform căreia profesorul este mândru de ceea ce elevii devin și de ceea ce ei realizează, fapt ce asigură concentrarea pe evoluție (progres) și nu pe perfecțiune;

- asigurarea rolului cadrului didactic – acesta trebuie să fie un model pentru elevi prin modul în care face față crizelor, dezamăgirilor, frustrărilor și mâniei;
- insistarea pe respectul față de ceilalți adulți;
- asigurarea respectului față de elevi;
- manifestarea optimismului pedagogic, a consecvenței, corectitudinii;
- evitarea discriminărilor și favoritismelor;
- utilizarea tehnicilor de ascultare activă;
- neglijarea tensiunilor nervoase, a sarcasmului, umilirii elevilor;
- evitarea reacțiilor exagerate și a transformării incidentelor minore în confruntări majore;
- abținerea de la intervenție în cazul când un comportament nedorit va dispărea de la sine;
- tratarea comportamentului nedorit în mod individual; nu se generalizează și nu se culpabilizează întregul grup pentru acesta.

II. Faza de consolidare

La această fază rutinele și regulile devin norme prin utilizarea sistematică: odată stabilite, trebuie de consolidat eforturile pentru consolidarea lor. Stabilirea regulilor nu este suficientă, profesorul trebuie mereu să monitorizeze comportamentele inadecvate ca: întârzierea la oră, gălăgia în clasă, refuzul de a realiza sarcina dată, limbajul inadecvat, până când se creează normele de comportament specifice clasei de elevi.

Comunicarea regulilor nu trebuie să ia forma unui instrument prin care profesorul își exercită controlul asupra clasei, ci trebuie considerată un mijloc pentru a atinge un scop: cooperarea profesor – elev într-o comunitate de învățare. Astfel, regulamentul stabilit face posibilă predarea, învățarea și managementul eficient al clasei de elevi.

III. Faza de coeziune

Managementul comportamentului generat de rezistența la educație a elevilor, la această etapă, are loc în cadrul dinamicii deja formate a relației profesor – elev. Dacă am reușit să stabilim o relație de lucru pozitivă cu elevii, ne bazăm mai puțin pe reguli și rutine, acum elevii fiind mai conștienți de comportamentul lor și de cerințele cu privire la învățare. Învățătorul poate folosi de orele de dirigenție pentru a discuta nevoile și preocupările individuale/de grup ale discipolilor săi [9, p. 53].

Menirea de bază a pedagogului este de a-l sprijini pe elev în a se autocunoaște, a se accepta cu propriile calități, demonstrându-și propriile potențiale. Pentru a realiza acest deziderat, pedagogul trebuie să identifice toate modalitățile posibile pentru a crea starea de bine și situații de succes la elevii treptei primare.

Referințe bibliografice:

1. BALAN, Bogdan, BONCU, Ștefan, COSMOVICI, Andrei, CUCOȘ, Constantin. *Psihopedagogie*. Pentru examenele de definitivare și grade didactice. Iași: Polirom, 1998, 320 p. ISBN 973-683-213-9;
2. BONTAȘ, Ioan. *Pedagogie*. București: All, 1994. 384 p. ISBN 973-9156-77-0;
3. COSMOVICI, Andrei, COZMA, Teodor, CREȚU, Carmen, CUCOȘ, Constantin. *Psihopedagogie*. Iași: Spiru Haret, 1995. 318 p. ISBN 973-96630-1;
4. GHERGUȚ, Alois. *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. Strategii diferențiale și incluzive în educație*. Iași: Polirom, 2006. 254 p. ISBN 978-973-46-0397-8
5. GYORGY, Manuela-Dora. *Prevenirea eșecului școlar prin abordarea diferențiată a elevilor*. In: *STILUL DE ÎNVĂȚARE ȘI TEMPERAMENTUL ȘCOLARILOR*. Instrumente pentru o educație creativă. Lucrări științifice.
6. PERCIUN, Natalia. *Diminuarea agresivității la preadolescenți*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2013. 141 p. ISBN 978-9975-4475-4-60;
7. SILLAMY, Norbert. *Dicționar de psihologie*. Ediția a 2-a. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009. 336 p. ISBN 978-606-92159-5-1
8. ȘTEFAN, Mircea. *Lexicon pedagogic*. București: Aramis Print, 2006. 382 p. ISBN 973-679-303-6;
9. ZORILLO Larisa, CIOBANU Lora, FOCA Eugenia, RUSOV Veronica, ȘOVA Tatiana. *Rezistența la educație: Note de curs pentru formarea inițială și continuă a cadrelor didactice*. Bălți: Tipografia din Bălți, 2014. 204 p. ISBN 978-9975-132-27-5.

DEZVOLTAREA CREATIVITĂȚII PRIN JOCUL-DRAMATIZARE

Mihaela ȚURCANU, profesoară, Colegiul Pedagogic „Ion Creangă”
din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

Abstract: *The researches in the field of education proves us that the education of creativity from a young age plays an essential role in the formation of personality. An effective way of the development of the creativity is dramatization-game in which the child develops such skills as: fluidity, flexibility and independence. Through this research, the level of development of children's creativity at preschool age was verified by applying various tests.*

Keywords: *creativity, education, personality, development, flexibility.*

În contextul schimbărilor actuale și ale reformei învățământului din R. Moldova, se impune cu necesitate stimularea spiritului creator, a receptivității estetice, a gândirii divergente, a tuturor laturilor personalității care pot contribui la ancorarea novatoare în realitatea societății viitoare, prin inițiativă și creație și „libertatea de a fi ei înșiși”.

Având în vedere receptivitatea maximă a vârstei preșcolare, care obligă la preocupări pentru un proces formativ timpuriu, credem că, în cadrul procesului educativ din grădiniță, stimularea creativității trebuie să dețină un loc deosebit. În acest context, considerăm actuală și utilă promovarea unor modalități concrete de antrenare și dezvoltare a creativității la vârsta preșcolară. Jocul-dramatizare constituie o adevărată școală a educației, a fanteziei și imaginației, a energiei. În cadrul lor se lărgesc și se dezvoltă spiritul creativ al copiilor, capacitatea de orientare în diferite situații cu mari posibilități de manifestare originală a personalității lor.

În România, începând cu anul 1967, au apărut primele lucrări teoretice consacrate creativității: M. Bejat (1971), Al. Roșca (1967), P. Popescu-Neveanu (1971). În Republica Moldova, problematica educării creativității în pedagogie și psihologie a fost abordată de către: S. Cemortan (1990), V. Prițcan (1998), M. Robu (1999), L. Mocanu (1994), V. Mîndăcanu (1997), V. Panico (1994) etc. Majoritatea cercetărilor privind stimularea creativității sunt întreprinse însă din perspectiva vârstei școlare și mai puțin abordează această problematică pentru vârsta preșcolară.

Prin urmare, Codul educației determină formarea unei personalități cu spirit creativ ca Ideal educațional al școlii din Republica Moldova. „Idealul educațional al școlii din Republica Moldova constă în formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare în piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate” [5]

Tineretul trebuie să dispună de o mare mobilitate intelectuală și profesională, de asemenea, capacități ca: flexibilitatea, fluiditatea, independența, spiritul de investigare și creativitatea gândirii. Datorită activității creatoare, teoretice sau practice a oamenilor, omenirea a progresat, progresează și va progresa. De aceea, activitatea creatoare e considerată cea mai înaltă formă a activității omului și necesită o deosebită atenție.

Se poate considera că jocul-dramatizare constituie o adevărată școală a educației, a fanteziei și a imaginației, a energiei. În același timp, dramatizările reprezintă activități în procesul cărora se modelează personalitatea copilului. E știut faptul că dramatizările contribuie în mod expres la dezvoltarea creativității.

Primul pas în realizarea jocurilor se poate face foarte timpuriu, chiar de la grupa mică. Educația va avea însă grijă să nu transforme o activitate plăcută, bazată pe spontaneitate și motivație preponderat afectivă într-una plictisitoare, tensionată, plină de „indicații regizorale”.

În cadrul jocurilor-dramatizări se lărgesc și se dezvoltă spiritul creativ al copiilor, capacitatea de orientare în diferite situații cu mari posibilități de manifestare originală a personalității lor. [7]

Cum va putea educatoarea să dezvolte creativitatea copiilor? Acest lucru se va dezvolta utilizând jocul de rol și dramatizarea în activitățile instructiv-educative, desfășurate în grădinița de copii, preșcolarul dezvoltându-se intelectual, moral și fizic. Preșcolarul, fiind un subiect activ al cunoașterii, este implicat activ și interactiv în propria sa formare și informare.

Creativitatea este studiată intens în ultimele decenii ale secolului nostru, fapt lesne de înțeles, dacă avem în vedere importanța problemei sub raport teoretic, dar mai ales sub raport practic al societății moderne, creativitatea reprezintă un fenomen general-uman. În accepția psihologilor, creativitatea are ca drept capacitatea psihică a omului de a genera noul, de a releva aspectele deosebite, necunoscute ale realității, elaborând căi și soluții originale de rezolvare a problemelor. Ea presupune îndrăzneală, curiozitate și sete de cunoaștere, care ne ajută astăzi să ne manifestăm în mod diferit în diferite situații.

La finele secolului XIX-XX a început să se determine ca o direcție de cercetare „știința despre creativitate”, care se numea „psihologia creativității”. Ea se dezvoltă din „teoria creativității”, care, în prealabil, nu se deosebea de precedenta sa. Problema „teoriei” și „psihologiei” creativității au fost precăutate împreună.

În definirea creativității nu s-a ajuns la un consens existând peste 300 de încercări de definire a acestei noțiuni. Iată unele dintre ele. [6]

- Creativitatea este capacitatea de a modela experiența în forme noi și diferite, capacitatea de a percepe mediul în mod plastic și de a comunica altora experiența unică dezvoltată;
- Creativitatea este acel proces, care are ca rezultat o operă personală, acceptată ca utilă sau satisfăcătoare pentru un grup social, într-o perioadă anumită de timp;
- Creativitatea este procesul modelării unor idei sau ipoteze, al testării acestor idei și al comunicării rezultatelor;
- Potențialul creativ reprezintă orice abilitate intelectuală care poate contribui la succesul producției creatoare;
- Creativitatea este comportamentul care demonstrează atât unicitatea, cât și valoarea produselor lui [citad după C. Cojocaru, 6].

Multiplele definiții ale noțiunii de creativitate, numărul impunător al lucrărilor în domeniu au condiționat apariția unor termeni noi, ei devenind barometrul preciziei supleței, clarității comunicării științifice: creație, creatologie, creativ, creator, comportament creator etc. Termenul „creativitate” este de origine latină și înseamnă „a făuri, a crea”.

În acceptarea filozofică, termenul creativitate sau creație are tangență mai frecventă cu arta. Marii gânditori încă de la Platon și Aristotel au încercat a reda esența conceptului dat, menționând necesitatea libertății gândului, spiritului uman pentru a crea. Am selectat câteva citate a unor renumiți gânditori, care laconic exprimă ceea ce la contemporani se conține în tractate întregi:

- „Creativitatea reprezintă miraculoasa întâlnire dintre energia neînhibată a copilului cu ceea ce pare a fi opusul și dușmanul ei, simțul ordinii impus de disciplina inteligență a adultului.” (Norman Podhoretz);
- „Creativitatea este un proces de învățare aparte la care elevul și profesorul sunt una și aceeași persoană.” (Arthur Coestler);
- „Creativitatea nu este o evadare din disciplină, este o evadare însoțită de disciplină.” (Gerry Hirschberg);
- „Dacă nu ești pregătit să greșești nu vei veni niciodată cu ceva original.” (Ken Robinson, educator, autorul telediscursului „Cum școlile omoară creativitatea”).

Idea dezvoltării creativității copiilor, pusă insistent în ultima vreme, pune educatorului o serie de probleme, privind modul de manifestare a creativității, factorii și metodele de stimulare a creativității și, de asemenea, modalități de evaluare a creativității preșcolarilor.

Luând în considerare cele expuse, putem detalia în ce anume se manifestă creativitatea. Desigur că trebuie să menționăm despre lucrul preventiv care trebuie efectuat de către cadrele didactice până a evalua unele capacități creative ale preșcolarului. Numai după ce copilul s-a obișnuit să asculte cu atenție textul recitat, lecturat sau povestit de către pedagog și a învățat să înțeleagă rolul artistic și expresiv-figurativ al cuvintelor și al expresiilor, el va fi în stare să îndeplinească orice sarcină didactică legată de dezvoltarea sa literară [6].

Ca urmare, pentru a dezvolta la copii capacități creatoare, cadrul didactic trebuie să cunoască, în primul rând, trăsăturile comportamentului creator care se referă la următorii factori:

Nr.	Trăsături de comportament
1	Spiritul de observație dezvoltat
2	Gândire divergentă
3	Fluența gândirii (asociativă, verbală, ideatică, expresivă)
4	Receptivitate față de opere literar-artistice
5	Curiozitate
6	Imaginație creatoare
7	Originalitate, ingeniozitate și independența gândirii
8	Capacitatea de a gândi abstract și de a efectua raționamente în lanț
9	Nonconformismul în idei
10	Inventivitate, capacitatea combinatorie de a sesiza cu ușurință relațiile esențiale
11	Inițiativă și deschidere spre experiență
12	Atitudinea interogativă
13	Perseverența, încrederea în sine
14	Ideii întreprinzătoare, neașteptate, ieșite din comun

M. Gusac menționează că un spațiu imens pentru manifestarea creativă a copilului oferă jocurile-dramatizări. Ele dezvoltă individualitatea creativă a copilului, îl stimulează spre improvizații în compunerea povestirilor și poveștilor scurte, susțin dorința copiilor de a căuta de sine stătător mijloace expresive în crearea personajelor, utilizând gesturile, poza, mimica, intonații diferite și mișcările. Dramatizarea sau înscenarea teatrală reprezintă cel mai răspândit și frecvent întâlnit tip de creativitate a copiilor. Acest fapt poate fi explicat prin două momente: în primul rând, drama, bazată pe mișcarea efectuată de copilul însuși este ceea ce apropie mai direct creativitatea artistică de retrăirile personale; în al doilea rând, este mai aproape de joc [8].

Dramatizarea reprezintă o metodă didactică în care predomină acțiunea practică simulată. Această acțiune didactică valorifică tehnicile specifice artei teatrale adaptabile la particularitățile de vârstă a copiilor și la forma de exprimare a unor conținuturi prevăzute în curriculum. După V. Botnari jocul-dramatizare reprezintă reproducerea intenționată și liberă a unui subiect în corespondere cu modelul dat – scenariul dramatizării [1].

T. Doronova înțelege jocul-dramatizare ca o activitate de modelare a relațiilor biosociale, în exterior supusă subiectului-scenariului în caracteristice temporare și spațiale menționate, activitate în care acceptarea rolului este în legătură cu utilizarea obiectuală (păpuși sau costume) și se exprimă în mijloace simbolice diferite (mimică, pantomimică, grafică, vorbire, interpretare muzicală) [9].

Stela Cemortan e de părerea că jocurile-dramatizări reprezintă punerea în scenă a poveștilor, poeziilor cunoscute de copii în scopul de a evidenția impresiile și cunoștințele formate prin audierea (receptarea) textelor. În esența lui, jocul-dramatizare e un mijloc efectiv de socializare a preșcolarului în procesul de percepere a conotațiilor morale în operele literare, o condiție benefică de evoluare a simțului de parteneriat, însușirea metodelor de cooperare pozitivă [2, 3, 4].

În jocul-dramatizare copiii fac cunoștință cu sentimentele, dispoziția personajelor, aplicarea metodelor de expresivitate emoțională, se autorealizează, se autoexprimă, cunosc mediul înconjurător prin imagini, culori, sunete ce favorizează dezvoltarea proceselor psihice, calităților și particularităților personale: independența, inițiativa și receptivitate emoțională.

Micuții zâmbesc atunci când zâmbesc personajele teatrale, se întristează odată cu ele, pot plânge la înfrângerea eroului drag, sunt gata să-i vină mereu în ajutor. O mare parte a cercetătorilor au ajuns la concluzia că jocurile teatrale sunt printre cele mai apropiate de artă și deseori sunt numite jocuri de creație. În jocurile-dramatizare acțiunea de joc și obiectul de joc, costumul sau păpușa au o semnificație majoră, pentru că facilitează însușirea rolului de către copil și precizează alegerea acțiunilor de joc.

După V. Botnari, jocul-dramatizare este o activitate artistic-estetică, care sintetizează câteva tipuri de artă, în acest context, are loc integralizarea cunoștințelor, capacităților, atitudinilor în procesul receptării literar-artistice. Astfel, receptarea în cadrul jocului-dramatizare și implicit formarea competenței de receptare literar-artistice poate fi evaluată după diferite criterii, sistematizate, având reper cercetările efectuate de S. Cemortan, D. Cornea, T. Vianu, C. Radu, L. G. Jabițkaia.

Jocul-dramatizare păstrează toate componentele de structură a jocului de rol cu subiect, fiind menționate de D. B. Elkonin.

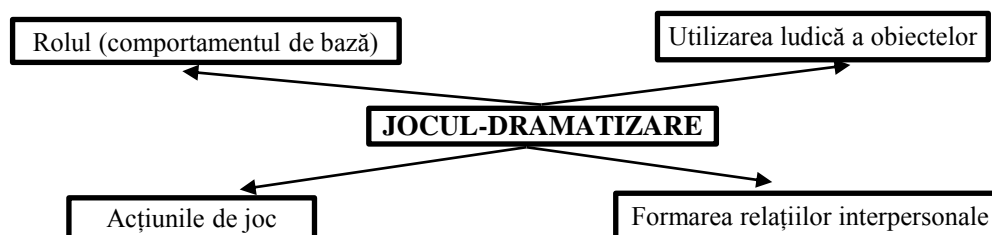

Fig. 1. Componentele de structură a jocului-dramatizare

Ciurilova A., pedagog și autor a mai multor lucrări cu recomandări metodice pentru activitatea teatralizată în grădiniță, propunea următoarele scheme de lucru cu dramatizarea poveștilor [10]:

- Lectura poveștii, demonstrarea numerelor muzicale, conversație asupra conținutului;
- Discutarea candidaturilor la rolurile personajelor din poveste, interpretare pe roluri;
- Lucrul cu copilul ce vine din partea autorului, familiarizarea cu introducerea;
- Lucrul cu copiii – actori, interpretarea expresivă, mișcări scenice, mimica, familiarizarea cu mișcările dansului;
- Lucrul individual cu rolurile sub imprimarea sonoră, învățarea și consolidarea dansului;
- Lucrul cu dansul sub imprimare în ansamblu;
- Repetiția în ansamblu pentru toți participanții în spectacol, consolidarea;
- Repetiția generală;
- Premiera spectacolului.

Rolul pedagogului în organizarea și dirijarea jocului-dramatizare nu este important, el este hotărâtor. Începând de la selectarea textului literar, educatorul urmărește realizarea obiectivelor curriculare pe tot parcursul organizării și petrecerii activităților teatralizate.

Pentru o bună eficientizare a jocului-dramatizare, educatorul trebuie să țină cont de anumite cerințe: în primul rând, el trebuie incontestabil să cunoască metoda specifică activităților date, în al doilea – să posede capacitățile artistice necesare, limbaj expresiv, plasticitate scenică, capacități muzicale etc.

Orice proces de însușire a unor cunoștințe (receptare și fixare) activează o serie de procese psihice (atenție, memorie, gândire etc.) fără de care însușirea n-ar putea avea loc. Totuși, aceste variate procese psihice se pot dezvolta într-o măsură mult mai mare și într-un ritm mult mai rapid, dacă se folosesc mijloacele care li se adresează în mod special sau activitățile în care se cere atenția să fie îndreptată cu precădere asupra lor. Activitățile care se prestează în cea mai mare măsură la atingerea acestui scop sunt jocurile, în general și cele didactice, în special [10].

Pentru a determina nivelul de dezvoltare a creativității pot fi aplicate următoarele probe în lucrul cu preșcolarii:

Proba nr. 1 „Numește tot ce...” – subiectul trebuie să găsească un număr cât mai mare de soluții, răspunsuri, pentru un concept verbal prezentat:

- Numește toate obiectele care nu fac zgomot;
- Numește tot ce poate înota.

Aceasta este o probă prin care se poate aprecia atât fluiditatea verbală, cât și flexibilitatea gândirii, în funcție de răspunsurile obținute.

Proba nr. 2 „Cu cine te asemeni?” – se referă la semnalarea tuturor analogiilor între 2 noțiuni (persoana proprie a copilului și o vietate). Copiii au sarcina să găsească asemănări posibile și să-și argumenteze opiniile.

Proba nr. 3 „Povestește după pete colorate” – copiii aplică pe hârtie mai multe pete de diferite culori, hârtia este pliată ca apoi copilul să interpreteze o poveste scurtă după desenul ce s-a obținut. Este o probă pentru a aprecia originalitatea copiilor în alcătuirea unui text coerent și logic, în care evenimentele să se succedă.

Proba nr. 4 „Desenăm muzica” – copiii ascultă un fragment din opera muzicală „Anotimpurile” de P. I. Ceaikovski și au sarcina de a exprima verbal ce idei le sugerează muzica audiată, ce emoții/

sentimente le provoacă melodia. Copiilor care întâmpină dificultăți în exprimare li se propune să-și deseneze impresiile. Copiilor li se atenționează că nu este obligatoriu să fie un tablou, poate fi un joc de culori și forme. Proba descrisă are ca scop evaluarea flexibilității gândirii, nivelului dezvoltării imaginației copiilor.

Proba nr. 5 „Continuă dialogul” – copiilor li se propune un dialog improvizat, asumându-și un rol.

După ce a rămas Ursul fără coadă, fiind păcălit de Vulpe, el s-a întâlnit cu Lupul, care l-a întrebat:

- Ce-ai făcut Moș Martin cu frumusețea de coadă?
- Păi eu

Proba dată demonstrează capacitatea copiilor de a elabora idei originale, abilitatea de a juca expresiv un rol, de a modela vocea, de a implica nonverbalul (mimica, gestică).

După aplicarea acestor probe se poate constata cu ușurință nivelul de dezvoltare a competențelor creative. Ele servesc atât funcția evaluatoare, cât și dezvoltativă pentru potențialul creativ al copiilor.

Nivelul înalt	Nivelul mediu	Nivelul scăzut
Se plasează copiii care atestă interpretări verbale originale, denumesc noțiuni de diferite clase de obiecte (ce indică prezența flexibilității gândirii), sunt capabili de a compune, verbaliza un text coerent, logic, de 4-5 propoziții, utilizând în vorbire multe adjective, comparații (ce determină fluiditatea), sunt capabili să-și descrie emoțiile, sentimentele, să joace expresiv un rol, modelându-și vocea, utilizând mimica și gesturile, elaborează idei noi, originale și le formulează în propoziții logice, succesive.	Se plasează copiii care necesită mai mult timp pentru reflectare asupra sarcinii, atestă un grad mai redus de flexibilitate și fluiditate denumind noțiuni preponderent dintr-o clasă de obiecte, sunt capabili de a compune texte din 3-4 propoziții scurte, care nu întotdeauna sunt succesive. Înțeleg ideea principală a operei literare, oferă caracteristici verbale pentru eroii principali și secundari, dar mai scurte, fragmentate, deosebesc și sunt capabili să descrie fragmente de conținut.	Se plasează copiii care posedă în mică măsură aptitudini creative de a produce idei, concepte din diferite clase de obiecte, atestă flexibilitate minimă în gândire, un bagaj minim de cunoștințe asimilate, iar utilizarea lor este anevoioasă, fluiditatea verbală este slab dezvoltată, în redarea unui rol este inhibat emoțional, așteaptă ajutorul educatorului, repetă strict cuvintele care-i sunt oferite de educator la sprijin.

În concluzie, menționăm că este necesară reorientarea strategiilor educaționale, plasarea accentului pe activitățile de stimulare și dezvoltare a creativității. Pentru a reduce numărul de copii care s-au plasat la nivelul scăzut se va elabora un program de dezvoltare a creativității prin aplicarea unei varietăți de activități care dezvoltă gândirea creativă a preșcolarilor, îndeosebi axată pe aplicarea diverselor jocuri-dramatizări care să dezvolte criteriile fluidității, flexibilității și originalității.

Referințe bibliografice:

1. BOTNARI, V. *Возможности игры-драматизации в межкультурном воспитании детей* în Culegere prelegeri, UST. Chișinău: 2002. 170 p.
2. CĂLCÎI, M., CEMORTAN, S. *Dezvoltarea creativității la preșcolari*. Chișinău: Universitas, 2001. 144p. ISBN 9975-9657-1-7
3. CEMORTAN, S. *Activitatea teatralizată a copiilor*. Chișinău: S. C. „Stelpart” SRL, 2010. 160 p. ISBN 978-9975-4256-9-8
4. CEMORTAN, S. *Jocuri literare*. Chișinău: Stelpart SRL, 2008. 208 p. ISBN 4690590149683
5. Codul educației al Republicii Moldova. Chișinău
6. COJOCARU, C. *Creativitate și inovație*. București: Editura Științifică și Enciclopedică. 1975, 250 p.
7. FLERINA, E. A. *Jocul și jucăria*. București: E.D.P., 1976. 126 p.
8. GUSAC, M., ZEMȚOV, T., STUPACENCO, L. *Activități creative ale elevilor de vârstă mică*. Chișinău: Lumina, 1995, 69p. ISBN 5-372-01575-6
9. ДОРОНОВА, Т. *Театрализованная деятельность как средство развития детей 4-6 лет*. Москва: Обруч, 2014, 160 p. ISBN 978-5-904810-30-6
10. МИГУНОВА, Е., *Театральная педагогика в детском саду*. Москва: ТЦ Сфера, 2009. 128 p. ISBN 978-5-9949-0561-6
11. ЧУРИЛОВА Э. *Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников. Программа и репертуар*. Москва: Гуманитар. Издательство Центр Владос, 2004. 160 p. ISBN 5-9219-0326-4

**SECȚIUNEA nr. 6. CONSOLIDAREA CALITĂȚII EDUCAȚIEI ONLINE
ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR DIN MOLDOVA ȘI ARMENIA:
BUNE PRACTICI ACHIZIȚIONATE ÎN PROIECTUL MEDIA**

CZU 378.14:004.65

**TRANSFORMAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR PRIN ANALIZA DATELOR:
BENEFICIILOR, PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE***

**Natalia GAȘIȚOI, dr., conf. univ., Facultatea de Științe Reale,
Economice și ale Mediului, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți**

Abstract: *The ongoing digital transformation of contemporary society yields vast amounts of data daily, presenting significant opportunities for enhancing various domains, including the higher education system. Data analysis in this context has the potential to reshape the way universities approach teaching and learning processes, institutional management, and decision-making. This article delves into the benefits, challenges, and perspectives of leveraging data analysis to transform higher education, drawing examples from Alecu Russo Balti State University.*

Keywords: *decision-making enhancement, data analysis, institutional management, educational analytics, institutional optimization.*

Pe parcursul ultimilor ani, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (USARB), de rând cu instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, se confruntă cu o serie de provocări semnificative, care includ:

- reducerea numărului de studenți;
- emigrarea cetățenilor, inclusiv a cadrelor didactice și a potențialilor studenți;
- schimbările în metodologia de finanțare instituțională;
- accesibilitatea cursurilor oferite de diverse instituții și companii internaționale;
- progresele tehnologice accelerate și dezvoltarea spectaculoasă a inteligenței artificiale etc.

În contextul acestor provocări semnificative, analiza datelor și luarea deciziilor bazate pe acestea devin fundamentale atât pentru Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, cât și pentru întregul sistem de învățământ superior din Republica Moldova. Analizând datele colectate și / sau statisticile oficiale, instituțiile pot identifica tendințe și modele relevante legate de dinamica numărului de studenți, pot înțelege mai bine motivele emigrării cetățenilor și pot adapta strategiile de recrutare și retenție a personalului și a studenților. Analizând activitatea instituției prin prisma indicatorilor de performanță, se pot obține date valoroase cu privire la eficiența deciziilor strategice aprobate, atractivitatea programelor de studii incluse în oferta academică, calitatea procesului educațional și a celui de activitate de cercetare științifică, se pot adapta strategii de gestionare a resurselor etc. Prin urmare, analiza datelor reprezintă un instrument esențial pentru instituțiile de învățământ superior în procesul de luare a deciziilor și de asigurare a performanței și eficacității operaționale, a succesului formabililor. Aceasta permite și clarificarea nevoilor și preferințelor candidaților la studii, ale studenților, dar și cele ale cadrelor didactice și ale personalului administrativ.

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți dispune de o multitudine de date colectate pe parcursul anilor: baza de date ale studenților; baza de date ale angajaților; baza de date a formabililor înscriși la cursurile de formare continuă; datele elevilor înscriși la cursurile de pregătire pentru examenele de bacalaureat; datele colectate prin chestionarea semestrială a studenților (referitor la calitatea procesului de predare-învățare-evaluare); datele colectate prin chestionarea anuală a studenților (referitor la satisfacția generală); datele colectate prin chestionarea anuală a angajaților; datele colectate prin chestionarea anuală a absolvenților; datele colectate prin chestionarea periodică a angajatorilor etc.

* Articolul a fost elaborat cu suportul proiectului MEDIA „Strengthening the Quality of Online Education in HEIs in Moldova and Armenia”, nr. de ref. 101082889, finanțat de Uniunea Europeană. Viziunile și opiniile exprimate sunt doar ale autorului și nu reflectă neapărat cele ale Uniunii Europene. Uniunea Europeană nu poate fi considerată responsabilă pentru acestea.

Analiza datelor nu este doar despre extragerea de informații din bazele de date, mai curând e despre transformarea acestor informații în cunoștințe și înțelegere. Datele colectate trebuie să fie evaluate, interpretate și corelate pentru a identifica tendințe, modele și relații relevante. Cunoștințele dobândite din analiza datelor oferă o bază solidă pentru luarea deciziilor informate și strategice. Un aspect important al utilizării datelor în luarea deciziilor este furnizarea unei perspective obiective bazată pe fapte. Deciziile luate pe baza datelor sunt mai puțin susceptibile de influențe subiective și erori cognitive. Prin urmare, analiza datelor contribuie la minimizarea riscului și la maximizarea oportunităților.

Este important să subliniem că datele nefolosite pentru luarea deciziilor reprezintă resurse pierdute. Colectarea și stocarea datelor fără a le utiliza în procesul decizional sunt echivalente cu pierderea oportunității de a extrage valoare din acele date. Este esențial ca instituțiile să fie capabile să-și utilizeze eficient resursele de date pentru a rămâne competitive și relevante.

Datele de care dispune Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți ar putea contribui semnificativ la creșterea calității experienței educaționale, la adoptarea deciziilor strategice de management instituțional și la luarea deciziilor. Procesul decizional în orice domeniu de activitate presupune luarea deciziilor informate, bazate pe date. Aceasta, la rândul său, implică colectarea, analiza și interpretarea datelor relevante.

Cadrele didactice și personalul de conducere dispun de o multitudine de date cantitative, ca de exemplu numărul de studenți pe programe de studii / domenii; mediile de concurs ale candidaților la admitere; mediile de promovare în anii superiori ale studenților; mediile la evaluările periodice din cadrul unităților de curs; mediile la evaluările finale din cadrul unităților de curs; numărul de lipse de la ore (pentru fiecare unitate de curs); vechimea în muncă a formabililor înscriși la programele de formare profesională continuă etc. Totodată, sunt disponibile și o serie de date calitative, de exemplu sexul studenților; localitatea de trai; profilul liceului absolvit; nivelul de satisfacție față de un anumit serviciu etc.

Un interes deosebit pentru Universitate prezintă datele referitoare la rezultatele concursului de admitere. De exemplu, în anul 2023 au fost admiși 916 studenți la ambele forme de învățământ (situația la data de 06.10.2023). Analiza datelor arată că cele mai solicitate au fost programele din domeniile de formare profesională Științe ale educației, Drept, Științe economice, Tehnologii ale informației și comunicațiilor și științele sociale și comportamentale. Pentru facilitarea interpretării și comparării datelor, putem reprezenta rezultatele pe o diagramă cu bare (a se vedea Figura 1.).

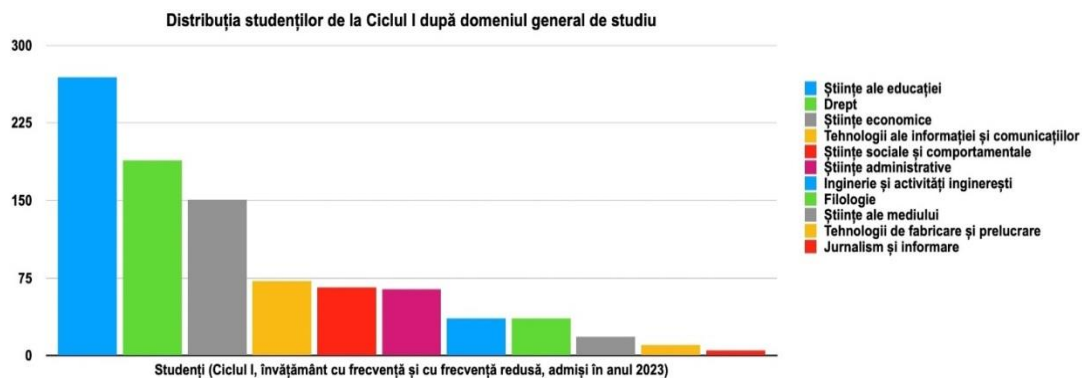

Figura 1. Distribuția studenților de la Ciclul I, admiși în anul 2023, după domeniul general de studii

Putem obține o înțelegere mai clară a distribuției datelor și a proporției fiecărei categorii în raport cu întregul set de date analizând frecvențele relative. Acest lucru ne permite să evaluăm mai bine importanța relativă a fiecărei categorii și să identificăm tendințe sau modele care pot fi mai puțin evidente atunci când ne concentrăm doar pe frecvențele absolute. Astfel, putem constata că pentru programele din domeniile Științe ale educației și Drept au optat 50% din studenții înmatriculați în anul 2023.

Comparând rezultatele concursului de admitere din anul 2023, cu situația generală pe Universitate, observăm aceeași distribuție a studenților după domeniul general de studiu (a se vedea Figura 2.).

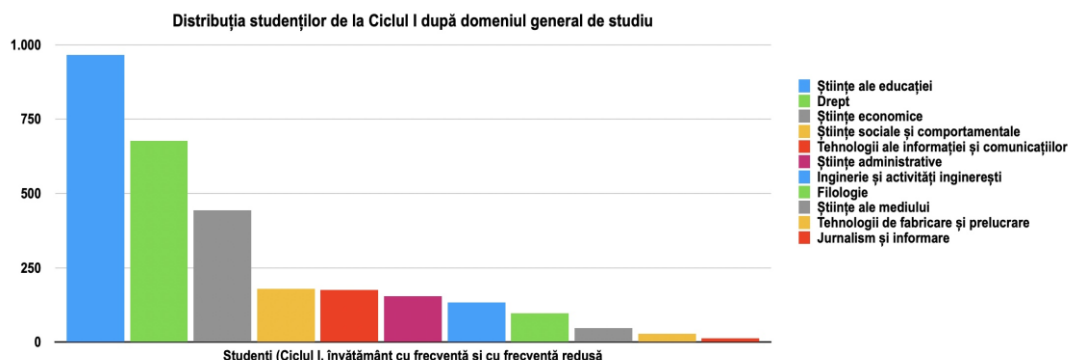

Figura 2. Distribuția studenților de la Ciclul I după domeniul general de studii (la 06.10.2023)

O analiză detaliată pe forme de învățământ, cu frecvență și cu frecvență redusă, arată că pentru studiile cu frecvență, în anul 2023 au optat 291 de studenți, cele mai populare domenii de formare fiind Științe ale educației (20%), Drept (15%), Tehnologii ale informației și comunicațiilor (13%). Pentru o analiză detaliată, care ar permite elaborarea unei strategii a campaniei de promovare a programelor de studii și alte decizii relevante de management strategic, ar trebui să se țină cont de numărul programelor din cadrul fiecărui domeniu, de distribuția studenților după forma de finanțare a studiilor (din bugetul de stat sau studii cu taxă) și după tipul instituției preuniversitare absolvite (liceu, colegiu sau alte programe de studii superioare), de tendințele observate pe parcursul ultimilor ani, dar și de politicile generale adoptate la nivel național. Totodată, trebuie analizate și domeniile pentru care au optat un număr mai mic de studenți, iar rezultatele trebuie corelate și cu cerințele pieței muncii.

O tendință remarcată pe parcursul ultimilor ani este solicitarea mai mare a programelor de studii la învățământul cu frecvență redusă. În anul 2023, pentru studii superioare de licență la forma de învățământ cu frecvență redusă au fost admiși 625 de studenți, cu 334 de studenți mai mult decât la forma de învățământ cu frecvență. Cele mai populare domenii de formare la învățământul cu frecvență redusă, în anul 2023 au fost Științe ale educației (34%), Drept (23%), Științe economice (18%).

Dacă analizăm cele mai populare domenii generale de studiu, observăm, de exemplu, că la programele din domeniul Științe ale educației în anul 2023 au fost admiși 269 de studenți, dintre care 58 de studenți (22%) la învățământul cu frecvență și 211 studenți (78%) la învățământul cu frecvență redusă. La programul de studii Drept în anul 2023 au fost admiși 189 de studenți, dintre care 45 de studenți (24%) la învățământul cu frecvență și 150 studenți (76%) la învățământul cu frecvență redusă.

Solicitarea mai mare a programelor de la învățământul cu frecvență redusă ar putea fi explicată prin numărul mare de studenți admiși în baza studiilor realizate la colegii, care sunt deja încadrați în câmpul muncii sau sunt în căutarea unui loc de muncă. Totuși pentru formularea unor concluzii pertinente, trebuie analizați și alți factori relevanți, de exemplu starea materială a studenților, starea familială etc., care, de asemenea, ar putea influența decizia de înmatriculare la o anumită formă de învățământ.

Spre deosebire de cele două domenii analizate mai sus, situația distribuției studenților pe forme de învățământ este diferită pentru programele de studii din cadrul domeniului general Tehnologii ale informației și comunicațiilor (TIC), pentru care în anul 2023 au optat 72 de studenți, dintre care 39 de studenți (54%) la învățământul cu frecvență și 33 de studenți (46%) la învățământul cu frecvență redusă. Ar trebui să ne întrebăm despre factorii care influențează cererea crescută pentru programele de studiu cu frecvență pentru domeniul TIC. Printre acești factori ar putea să se numere complexitatea disciplinelor de studiu, în sensul că un număr mai mare de ore de contact direct în cadrul programelor cu frecvență ar putea contribui la succesul formării. De asemenea, durata programelor de studii joacă un rol important, întrucât programele cu frecvență la zi au o durată mai scurtă cu un an decât cele cu frecvență redusă și permit o încadrare mai rapidă în câmpul muncii. În plus, există și alți factori relevanți care pot influența preferințele studenților și deciziile lor în alegerea formei de învățământ. Este important să examinăm acești factori în detaliu pentru a înțelege mai bine dinamica cererii pentru diferite programe de studiu și pentru a dezvolta o strategie eficientă de gestionare a ofertei educaționale.

Un domeniu de studiu prioritar pentru Republica Moldova și pentru USARB este Ingineria. Pentru programul de studii superioare Inginerie și management în transportul auto, în anul 2023, au optat 36 de studenți, dintre care 44% au ales programul la învățământul cu frecvență și 56% au optat pentru învățământul cu frecvență redusă. Observăm că pentru acest program se constată tendința generală de solicitare mai mare a programelor la forma de studii cu frecvență redusă, prin urmare, nu ar fi determinantă complexitatea disciplinelor de studiu pentru a influența tinerii de a se înscrie la învățământul cu frecvență. Nu putem omite din analiză factorul regional, de exemplu, amplasarea în municipiul Bălți a Zonei Economice Libere Bălți, în cadrul căreia își desfășoară activitatea o serie de companii străine cu profil ingineresc, în care deja activează unii candidați la studii, fapt ce îi determină să opteze pentru programul de formare cu frecvență redusă.

Este important de a analiza și a înțelege și distribuția studenților după gen în învățământul superior, pentru a evalua echitatea și incluziunea, pentru a identifica nevoile specifice ale diferitelor grupe de studenți, pentru a promova diversitatea și perspectivele multiple și pentru a aborda problemele specifice legate de gen în mediul academic. Așa de exemplu, dacă analizăm domeniul de studiu Științe ale educației, atunci rezultatele admiterii din anul 2023 reconfirmă tendința generală de solicitare mai mare a programelor din acest domeniu de către fete, 79% fete și 21% băieți.

Distribuția după gen a studenților admiși în anul 2023 la programele din domeniile TIC și Inginerie, este similar la ambele domenii, înregistrând 83% băieți și 17% fete. Solicitarea mai mare a programelor din domeniul TIC și inginerie de către băieți poate fi influențată de percepțiile culturale, de interesele personale, de perspectivele de carieră și oportunitățile profesionale pe care aceste domenii le oferă. Este important să înțelegem acești factori pentru a dezvolta strategii eficiente de promovare a egalității de gen în învățământul superior și pentru a asigura accesul echitabil și incluziunea în toate domeniile de studiu.

Adoptarea politicilor de stat, de asemenea, ar trebui să fie însoțită de o analiză riguroasă a datelor pentru a asigura fundamentarea și eficacitatea acestora. Utilizarea datelor în procesul decizional poate contribui la formularea politicilor eficiente și orientate către rezultate, care să răspundă mai bine nevoilor și intereselor cetățenilor și ale societății în ansamblu. O inițiativă a Ministerului Educației și Cercetării supusă discuțiilor în anul 2023 constă în stabilirea mediei minime de admitere 7.00 la domeniul general de studii Științe ale educației. Dacă analizăm situația la data de 06.10.2023, studii superioare de licență, forma de învățământ cu frecvență, atunci constatăm că din 111 studenți admiși, 24 (22%) au media de admitere mai mică decât 7.00. Pentru studiile superioare de licență, forma de învățământ cu frecvență redusă, avem o situație comparabilă cu cea de la învățământul cu frecvență, 150 de studenți admiși, 29 (19%) au media de admitere mai mică decât 7.00.

Ne-am propus să examinăm acest aspect analizând situația studenților din anul II, înmatriculați la programele de studii din domeniul Științe ale educației, care deja au promovat două sesiuni de examinare. La data de 06.10.2023, la ciclul I, studii superioare de licență, învățământ cu frecvență, în anul II, la domeniul respectiv își fac studiile 94 de studenți, dintre care 17 studenți (18%) au fost admiși cu o medie de admitere mai mică decât 7.00. Considerăm relevant faptul că din cei 17 studenți, 14 au progresat semnificativ, având o medie de promovare mai mare decât 7 și care, cel mai probabil, vor deveni cadre didactice performante în viitor. Remarcăm că în anul 2022 la programele din domeniul Științe ale educației, ciclul I, studii superioare de licență, învățământ cu frecvență, au fost admiși 125 de studenți, dintre care 29 (23%) aveau medii mai mici ca 7.00. Pe parcursul primului an de studii, au fost exmatriculați 31 de studenți (motivul cel mai frecvent fiind inițiativa proprie), dintre care 12 aveau media mai mică decât 7.00.

Dacă analizăm situația la data de 06.10.2023, pentru aceeași categorie de studenți, dar din anul III de studii, constatăm că din 85 de studenți, 11 (13%) au fost admiși cu o medie de concurs mai mică decât 7.00. Din cei 11 studenți, 10 (91%) au progresat semnificativ, având o medie de promovare mai mare decât 7. Mai mult, un student admis la studii cu media de concurs 6.81, are cea mai mare medie de promovare pe programul de studii, egală cu 9.47. Remarcăm că inițial, în 2021, numărul studenților admiși la această promoție de studenți era de 122 studenți, dintre care 21 (17%) cu medii mai mici ca 7.00. Pe parcursul anilor au fost exmatriculați 37 de studenți, iar din cei exmatriculați, 10 studenți aveau media mai mică decât 7.00.

Analiza detaliată a datelor privind performanța și progresul studenților în raport cu criteriile de admitere este crucială pentru înțelegerea impactului politicilor educaționale și pentru optimizarea acestora în vederea asigurării succesului academic al studenților. Prin monitorizarea și evaluarea continuă a datelor, putem identifica tendințe și modele în evoluția studenților și putem dezvolta politici și programe menite să asigure calitatea în sistemul educațional național.

Una din prioritățile principale ale instituțiilor de învățământ superior este asigurarea succesului studenților și formabililor. Sunt frecvente situațiile în care instituția dispune de spații moderne, dotate cu echipamente tehnice performante, condiții confortabile și medii care inspiră, iar reușita studenților la anumite discipline este sub nivelul așteptărilor. Acest lucru se poate manifesta fie prin medii scăzute la examenele finale, fie printr-un număr semnificativ de studenți cu restanțe. În astfel de circumstanțe, există tendința de a presupune că disciplina este dificilă sau metodele de predare nu sunt adecvate. Cu toate acestea, este important să fim extrem de precauți în formularea concluziilor bazate doar pe analiza rezultatelor finale. Problema ar trebui abordată atent, analizând mai mulți factori, ca de exemplu existența unor lacune în formarea preuniversitară a studenților, profilul liceului sau colegiului absolvit etc., iar monitorizarea ar trebui să se realizeze în timp, pentru a înțelege exact ce ne spun datele și pentru a elabora anumite repere metodologice.

În anul academic 2022-2023 au fost înmatriculați la studii primii absolvenți de liceu, care au studiat după Curriculumul național, conceput și implementat începând cu anul 2019. Modificările curriculare la unele discipline au fost semnificative. Așa de exemplu, elevii de la profilul umanist, la matematică, nu mai studiază noțiunile de limită a unei funcții, continuitate, derivată, primitivă, integrală definită. Totuși, compartimentele dedicate studiului elementelor de probabilitate și statistică matematică sunt abordate, în linii generale, la un nivel comparabil la ambele profiluri, real și umanist. Prin urmare, se presupune că elevii absolvenți de liceu, indiferent de profilul liceului absolvit, promoția anului 2022, ar trebui să înregistreze rezultate similare la cursul de Statistică, care este inclus în planurile de învățământ al tuturor programelor de studii superioare de licență din domeniul Științelor economice.

Pentru a verifica această ipoteză, pe parcursul anului 2022-2023, s-au monitorizat rezultatele a 35 de studenți la cursul de Statistică, dintre care 17 au absolvit profilul real, iar 18 studenți au absolvit profilul umanist. Pentru a analiza corelația între o variabilă categorială, profilul liceului, și o variabilă continuă, scorul înregistrat la examen, ne-am propus să determinăm corelația punct-biserială r_{bis} . S-a considerat variabila independentă, profilul liceului absolvit și variabila dependentă, scorul procentual la testul de examen. Coeficientul de corelație înregistrat este $r_{bis} = 0.53$, ceea ce sugerează că valorile mai mari ale scorurilor la examenul final sunt asociate cu formarea inițială la profilul real. Testarea ipotezei respective, corespunzător nivelului de semnificație de 5% a fost confirmată. Concluzia este confirmată și de scorul-mediu pentru fiecare categorie, absolvenții profilului real au înregistrat un scor mediu de 61.96%, iar cei de la profilul umanist de 33.43%.

Ne-am propus să analizăm corelația dintre media la matematică pentru anii de liceu și scorul la testul de examen. A fost studiată variabila independentă X , media pe anii de liceu din diploma de BAC și variabila dependentă Y , scorul (în procente) înregistrat la testul de examen. Date relevante:

$$x_{min} = 6.05, x_{max} = 9.80, \bar{x} = 7.958, y_{min} = 6.67\%, y_{max} = 100\%, \bar{y} = 47.286\%.$$

Coeficientul de corelație Pearson $r = 0.163$ indică o corelație foarte slabă și aproape inexistentă între cele două variabile studiate. Testarea ipotezelor referitoare la existența corelației liniare între aceste variabile, corespunzător unui nivel de semnificație de 5% ne permite să afirmăm că nu există o corelație liniară între media la matematică pe anii de liceu și scorul la testul de examen (nu avem dovezi pentru a sugera o corelație semnificativă între aceste date. Gradul de determinație $R^2 = 8.12\%$, confirmă rezultatul constatat mai sus, întrucât aproximativ doar 8.12% din variația scorului procentual la testul de examen poate fi explicată de variația mediei la matematică pe anii de liceu.

Ne-am propus să analizăm corelația dintre scorul la testul de evaluare periodică și scorul la testul de examen. Coeficientul de corelație Pearson $r = 0,678$ indică o corelație semnificativă între cele două variabile, iar testarea ipotezelor referitoare la existența corelației liniare între aceste date, ne permite să afirmăm că, corespunzător unui nivel de semnificație de 5%, există suficiente dovezi pentru a sugera existența unei corelații liniare semnificative între scorul procentual la testul de evaluare periodică și scorul la testul de examen. Analizând numărul de lipse de la orele de curs și

seminare, constatăm că aproximativ 36.6% din variația scorului procentual la examenul final poate fi explicată de variația numărului de lipse de la ore.

Studiul realizat permite să identificăm o serie de provocări în procesul de luare a deciziilor bazat pe analiza datelor. În acest context, menționăm calitatea datelor, care trebuie să fie credibile și fără erori; posibilitatea de a conecta diverse baze de date; grija și responsabilitatea pentru protecția datelor cu caracter personal și, nu în ultimul rând, deținerea competențelor specializate în domeniul analizei statistice etc. Considerăm oportună formarea cadrelor didactice în domeniul analizei datelor și menționăm contribuția semnificativă a partenerilor externi în acest proces, în cadrul proiectului European nr. 101082889 – MEDIA „Strengthening the quality of online education in HEIs in Moldova and Armenia”, din cadrul programului Erasmus+.

Ținând cont de progresele tehnologice accelerate și de dezvoltarea spectaculoasă a inteligenței artificiale, analiza datelor devine esențială pentru anticiparea și adaptarea la schimbările tehnologice și pentru identificarea modurilor de integrare a acestora în procesele educaționale și administrative. Prin urmare, investiția în capacitățile de analiză a datelor și în infrastructura adecvată pentru colectarea și interpretarea acestora reprezintă un pas important pentru instituțiile de învățământ superior în abordarea și depășirea provocărilor actuale și pentru asigurarea relevanței și durabilității studiilor universitare.

CZU 005.73:159.942

ON THE ROLE OF EMOTIONS IN LEADERSHIP*

Viorica CONDRAT, *PhD, Assoc. Prof., Faculty of Philology,
Alecu Russo Balti State University*

Abstract: *Being a leader does not only relate to a person's ability to lead their team towards the realization of the common goal, but also to their ability to be emotionally intelligent. An inspiring leader should be able to appropriately identify and manage their own emotions, in order to genuinely connect with their team. Leaning into their vulnerability and understanding the real causes of their impulses and reactions can contribute to the success of the whole team.*

Keywords: *emotion, emotional intelligence, triune brain, limbic system, reptilian brain, neocortex.*

Emotions play a crucial role in our life. They are what make us human. At the same time, they are the ones responsible for some of our reactions that are very often labeled as savage or wild. Whatever we do requires a certain emotional investment. In the end, as Antonio Damasio (1994) argued: “We are not thinking machines that feel, we are feeling machines that feel.” Yet, it is our ability to manage our emotions properly that adds to our character and

When it comes to leadership, a leader should be able to appropriately identify and manage their emotions in order to inspire people to follow them. This is what daring leadership is all about, and this is also true for a leader with a scientist's mindset (Condrat, 2022). It becomes clear what leading from the heart implies. It is not about weakness and “irrational overriding the reasonable” (Goleman, 2020: p. 15). It rather refers to what Brown said: “Leaders must either invest a reasonable amount of time attending to their fears and feelings, or squander an unreasonable amount of time trying to manage ineffective and unproductive behavior” (2018: p. 67).

Some people still find it difficult to accept that emotions play such a crucial role in their lives as that will make them think that they do not actually control the situation. It is not their thinking brain, i.e. cognition, in charge, but it is their emotional brain, i.e. their emotions.

There is a perfectly reasonable explanation for this, and it is linked to our evolution as a human species, or better say to the evolution of the human brain. Our thinking brain, i.e. the neocortex, the one that is believed to be primarily responsible for perception, decision-making and language, the part that sets our cognitive processes in motion, is the most recently evolved area of the brain.

* Articolul a fost elaborat cu suportul proiectului MEDIA „Strengthening the Quality of Online Education in HEIs in Moldova and Armenia”, nr. de ref. 101082889, finanțat de Uniunea Europeană. Viziunile și opiniile exprimate sunt doar ale autorului și nu reflectă neapărat cele ale Uniunii Europene. Uniunea Europeană nu poate fi considerată responsabilă pentru acestea.

Scholars suggest that the triune brain model shall be considered when describing the evolution of our brain. It is a commonly accepted way to look at the human brain as consisting of three layers. This model can help understand why instincts and emotions can be rather challenging to control. It can also help understand what can be done to become emotionally literate so that people can manage their emotions.

The most ancient layer is the reptilian brain. Simply put, this is what makes our bodies function on autopilot. It is responsible for our body temperature changes, our breathing, moderating our glucose levels – all those vital functions that happen daily in our body without us actually knowing it.

The next layer to develop was the limbic system. It is known as the emotional part of the brain. We can say that it is sitting on the reptilian brain. It developed in the first mammals. This is the part responsible for our fears, anxieties, arousals, for all the emotions that we experience.

Finally, the neocortex is the most recently evolved part of the brain. As stated, it is responsible for our logical reasoning, for our cognitive development.

In order to understand how the layers are intertwined, we can consider the following example. A person's heart rate starts beating faster than normal. It is not the reptilian brain setting the process in motion. It is the signal coming from the limbic system that activates the reptilian brain that has to adapt the body to the new situation putting in motion the survival mechanisms. This can happen because a certain emotion experienced by that person was perceived as a threat, and in that situation the reptilian brain activates the mechanisms that helped humankind survive as a species.

As seen, this does not happen in your neocortex. A person cannot control this, it happens on an instinctive level. The reptilian brain does not rationalize what happens (it has no idea). Its sole purpose is to protect the body. By increasing the levels of cortisol, it prepares the body to activate the survival responses, i.e. either to fight or to flee the “danger”. This is why the heart rate increases.

Yet, what helped our ancestors survive millions of years ago is not relevant at present. Now, we do not have to activate our fight or flight response every time the limbic system triggers fear, for example. In the jungle, when hearing a noise coming from the dark, this was essential for survival, as this was the way to react to a possible imminent threat, e.g. a predator lurking in the dark. At present, this can be extremely unhelpful.

At present a similar response can be activated when speaking in public, for example. The speaker is well-prepared; yet their heart rate beats faster, maybe they are sweating. This happens because of the fear of speaking in public the person experiences (they are afraid not to be convincing enough, for example, or that the audience will reject them). The limbic system sends the signal to the reptilian brain and the latter sets the survival mechanism in motion. As a result, the heart rate increases, the stress hormone, cortisol, is released in the blood so that the person can either fight or flight what has been perceived as a threat. The trouble is that when the instincts take over, the neocortex, the thinking brain, is shut up. This is why people can find it difficult, if not impossible, to think properly in such a situation. This is known as emotional hijacking (Golman, 2020).

It is important to understand the reasons why people experience fear of speaking in public. No matter how counterintuitive this may sound, the short answer is because people care. Being social beings, people are afraid that you might fail and as a result be rejected by their audience, and that would be perceived as an imminent threat.

Humans are social creatures (Lieberman, 2013) and they are biologically wired to be socially connected. They want to be part of the group. Hence, rejection will most probably trigger the feeling of shame in them, as if they are not good enough.

Brené Brown has researched shame, and defines it as “the intensely painful feeling or experience of believing that we are flawed and therefore unworthy of love, belonging, and connection” (Brown, 2018: p. 128). In a shame culture, empathy is inexistent. Whereas, the genuine connection people are naturally wired for cannot exist alongside shame. So, in most social interactions, i.e. when someone deals with people, the emotion of fear is caused by shame triggered in their limbic system.

Becoming aware of their own emotion enables people to lean into vulnerability. The process can be rather challenging. However, it is vital at present to be aware of all this, in order to develop the skills of managing the emotions, so that the reptilian brain does not activate the survival responses of the body when people are not in life-threatening situations.

It is also vital to be able to identify the emotion correctly. As seen, fear can be the umbrella term for a wide range of emotions. Upon analysis, it can actually be shame, anxiety, powerlessness, worry, etc. So, it is necessary to learn to name the exact emotions people are experiencing. By identifying the emotion appropriately, they can deal with it so that they can function in society successfully.

Let's consider another example. A leader is afraid their team will not meet the set deadline. This can be very bad not only for the leader, but for the whole team. The leader might be extremely worried, and even overwhelmed by a sense of powerlessness. If they are not aware of this, they will not acknowledge and deal with this emotion properly. As a result, the reptilian brain will turn on the fight or flight response and they might end up shouting at their team. Now, the team will not know that their leader is actually afraid and will see only anger coming from their part. They will be demotivated as there will be no psychological safety, no learning culture, and no feeling of connection.

It is important to help people realize that they should not ignore their emotions. Being emotional is wonderful. What they should do is to use emotions appropriately. Numbing emotions only leads to disconnection from oneself and from the group people want to belong to.

Brené Brown says:

And when we become disembodied from our emotions to the point we literally don't recognize which physical feelings are connected to which emotional feelings, we don't gain control, we lose it. Without our understanding or consent, emotions start driving our decision making and behavior while thinking is tied up in the trunk. On the other hand, when the heart is open and free and we're connected to our emotions and understand what they're telling us, new worlds open for us, including better decision making and critical thinking, and the powerful experiences of empathy, self-compassion, and resilience. (Brown, 2018: p. 74)

People's ability to read emotions in others is primarily connected to their ability to read emotions in themselves. If they are not able to identify their own emotions properly, they cannot empathize, and genuinely connect with others.

This is what emotional intelligence is all about – it stands for the ability to monitor one's own and others' feelings and emotions. In his article *What Makes a Leader?* (1998), Daniel Goleman defines emotional intelligence as “a group of five skills that enable the best leaders to maximize their own and their followers' performance.” This classification of skills has been perfected so that in the 25th anniversary of his book *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ* (2020), he distinguishes four skills:

1. self-awareness, which includes emotional self-awareness;
2. self-management, which includes emotional balance, adaptability, positivity, and achieve (this is the skill activating our motivation);
3. social awareness, which includes empathy and organizational awareness;
4. relationship management, which includes influence, conflict management, coach, teamwork, inspire. (Goleman, 2020: p. xii)

Now it becomes clear what made Alan Weiss, the American entrepreneur and renowned consultant, state: “Logic makes people think. Emotion makes them act.” I would like to quote here one of my favorite American poets, Maya Angelou who said: “People will forget what you said, people will forget what you did, but people will never forget how you made them feel.”

There scholars who do not believe that emotional intelligence should be prioritized. The renowned psychologist Jordan Peterson claims: “There is no such thing as EQ. Scientifically, it's a fraudulent concept, a fad, a convenient band-wagon, a corporate marketing scheme” (Peterson). The claim can be perceived as brusque, but that is Peterson's style. With the scientist's goggles on, it is possible to see some truth in Peterson's claim. Indeed, if a person is a mechanic who has to fix a car, reading the client's emotions is not vital to their job. Yet, when leading a team, a person should be able to perceive, understand, and manage emotions appropriately so that the team succeeds.

Hence, it is worth considering Adam Grant's urge:

For now, the best available evidence suggests that emotional intelligence is not panacea.

Let's recognize it for what it is: a set of skills that can be beneficial in situations where emotional information is rich or vital. (Grant, 2021: p. 176)

His stance is interesting, taking into account his ideas previously expressed when he described a study in which people who scored the lowest on emotional intelligence test were not just the most likely to overestimate their skills, but were also the most likely to dismiss their scores as inaccurate or irrelevant – and the least likely to invest in coaching or self-improvement (Grant, 2021: p. 42).

Regardless of the side one adheres to, if they want to succeed in life and connect with others, they should be emotionally intelligent. If they aspire to become a leader, they should undeniably score high on an emotional intelligence test.

References:

1. BROWN, B. (2018). *Dare to lead: Brave work. Tough conversations. Whole hearts*. London: Vermilion. ISBN: 9781785042140
2. CONDRAT, Viorica. Rethinking the role of leadership in the 21st century. In: *Tradiție și inovare în cercetarea științifică Ediția 11, Vol. II, 2022*. Bălți. pp. 151-156, 2022. 166 p. ISBN 978-9975-50-296-2
3. DAMASIO, A. (1994) *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*. New York: Avon Books. ISBN: 0-380-72647-5
4. GOLEMAN, D. (2020). *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. Bloomsbury Publishing. ISBN: 978-0-7475-2982-8
5. GOLEMAN, D. (1998). Link: <http://fs.ncaa.org/Docs/DIII/What%20Makes%20a%20Leader.pdf>
6. GRANT, A. (2021). *Think Again: The power of knowing what you don't know*. New York: Viking. ISBN: 9781984878106
7. LIEBERMAN, M. (2013). *Social: Why Our Brains Are Wired to Connect*. Crown Publishing Group. ISBN: 978-0307889096
8. PETERSON, J. B. Link: <https://www.inc.com/quora/its-time-to-stop-talking-about-eq-because-it-doesnt-actually-exist.html>

CZU 378:004.8

IMPLICAREA INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR*

Victoria POSTOLACHE, dr. conf. univ., Facultatea de Științe Reale,
Economice și ale Mediului, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Abstract: *In the course of this study, it is necessary to understand what artificial intelligence is, how it is used in higher education and what problems and perspectives in this direction exist in the Republic of Moldova. The topicality of the topic is related to the fact that currently there is a significant discrepancy between the interest in the use of artificial intelligence in education and its actual implementation. The authors conclude that artificial intelligence is not at all a competitor for teachers, neither in teaching nor in assessing students' knowledge. Artificial intelligence is an auxiliary but valuable tool that can perform and improve a large number of different operations carried out in a university, helps to organize an effective educational process and build the necessary communication. The effective use of artificial intelligence technologies in higher education will allow the selection of the most optimal learning strategy, adapted to the individual skills and needs of students and the needs of the labor market.*

Keywords: *artificial intelligence, proctoring, intermediate learning, automated assessment system, smart-campus.*

Problema implementării și utilizării eficiente a tehnologiilor informaționale în cadrul procesului educațional atrage din ce în ce mai mult atenția cercetătorilor în cadrul lucrărilor științifice și devine subiect de discuții la conferințe. Pe măsură ce tehnologiile se dezvoltă și crește ritmul răspândirii lor pe scară largă, afectând într-o măsură sau alta fiecare sferă a activității umane, apar nu doar perspective noi, ci și unele riscuri, precum și probleme care trebuie soluționate. Mediul educațional nu face excepție, deoarece spațiul digital contribuie la globalizarea științei și a educației. Cu alte cuvinte, techno-

* Articolul a fost elaborat cu suportul proiectului MEDIA „Strengthening the Quality of Online Education in HEIs in Moldova and Armenia”, nr. de ref. 101082889, finanțat de Uniunea Europeană. Viziunile și opiniile exprimate sunt doar ale autorului și nu reflectă neapărat cele ale Uniunii Europene. Uniunea Europeană nu poate fi considerată responsabilă pentru acestea.

logiile moderne oferă posibilitatea de a se familiariza cu informații care aparțineau relativ recent unui tip privilegiat de cunoștințe și erau disponibile doar unui număr limitat de oameni de știință și cercetători. La baza formării unui nou statut paradigmatic al instituției de învățământ superior stau transformări asociate cu introducerea resurselor educaționale electronice și a tehnologiilor informației și comunicațiilor în sistemul educațional, integrarea cu succes în lume a spațiului educațional și creșterea competitivității instituțiilor de învățământ superior pe arena internațională. Cererea de utilizare a potențialului în creștere al tehnologiilor digitale, inclusiv al metodelor de inteligență artificială, se reflectă foarte clar în apariția a numeroase cursuri online, programe de control vizual, forme de transfer și control la distanță de cunoștințe. În acest sens, fenomenul inteligenței artificiale cu capacitățile și perspectivele de dezvoltare aferente necesită un studiu minuțios și stabilirea granițelor, dincolo de care utilizarea sa poate servi ca factor în apariția unor potențiale amenințări.

Termenul de „inteligență artificială” a fost introdus de informaticianul american John McCarthy în 1956. El susține că inteligența artificială se referă la capacitatea sistemelor și algoritmilor inteligenți de a îndeplini funcții creative îndeplinite în mod tradițional de oameni. Un obiectiv-cheie al AI este modelarea inteligenței a proceselor cognitive realizabile [8].

Comunitatea științifică oferă numeroase definiții diferite ale inteligenței artificiale. Amirov R.A. și U.M. Bilalova susțin că inteligența artificială este un sistem intelectual al cărui scop principal este modelarea proceselor mentale și educaționale [9, p. 81]. Strategia internațională de dezvoltare a inteligenței artificiale până în 2030 oferă următoarea definiție: un complex de soluții tehnologice care permit „imitarea funcțiilor cognitive ale omului” și obținerea de rezultate comparabile cu realizările intelectuale ale oamenilor în îndeplinirea anumitor sarcini.

Stephen Daggan consideră inteligența artificială ca fiind „inteligența augmentată”, care permite tuturor participanților să obțină și să prelucreze informațiile necesare pentru luarea deciziilor mai informate [1, p. 12]. D. Hughes privește inteligența artificială ca pe modelarea proceselor inteligenței umane de către sistemele informatice, care includ învățarea, raționamentul și auto-corectarea. Aplicațiile specifice includ sisteme expert, recunoașterea vorbirii și vedere artificială [4].

Pornind de la definițiile prezentate mai sus, observăm că tehnologiile inteligenței artificiale sunt o tehnologie suplimentară care permite imitarea funcțiilor umane în toate domeniile, inclusiv în educație. Inteligența artificială în spațiul educațional reprezintă un sistem complex care include elementele menționate în figura 1.

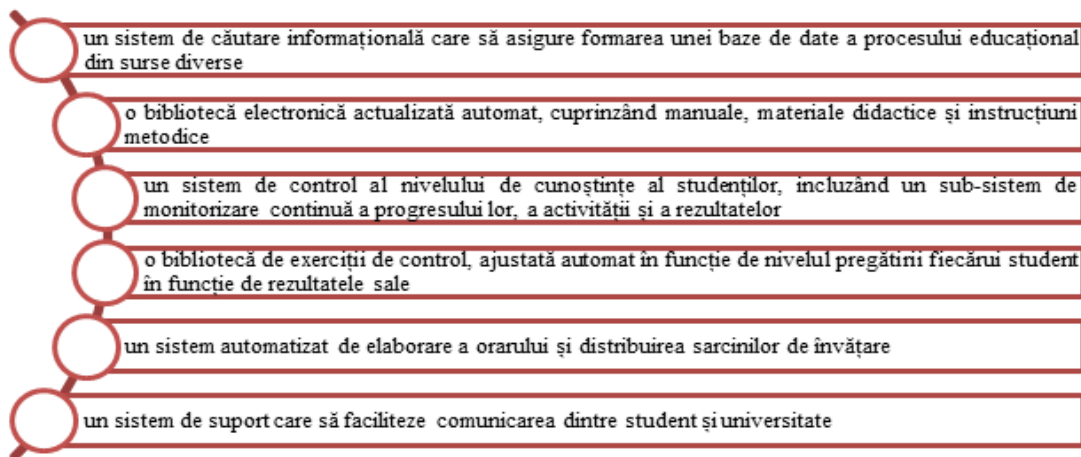

Figura 1. Componentele de bază ale inteligenței artificiale în spațiul educațional

Sursa: elaborat de autor în baza 5

Pe baza definițiilor, caracteristicilor și particularităților menționate mai sus, devine clar că relevanța inteligenței artificiale în educația modernă este o prioritate. Printre principalele tipuri de produse și sisteme de inteligență artificială, care sunt cu succes aplicate sau pot fi integrate în procesele educaționale, cercetătorii evidențiază:

1. „Asistenți inteligenți” (Siri de la Apple, Echo de la Amazon);

2. Sisteme de inteligență artificială auto-didactice de înaltă inteligență (Wolfram Alpha de la Wolfram Research);
3. Sisteme de inteligență artificială auto-didactice pentru jocuri (Google AlphaGo);
4. Sisteme de inteligență artificială educațională (AIEd):
 - cursuri online (Coursera, Udacity);
 - instrumente de evaluare la distanță (Duolingo, ProctorEdu);
 - asistenți informaționali (AutoTutor);
 - cursuri educaționale interactive multimedia (TeachPro).

În pofida aspectelor pozitive ale inteligenței artificiale în educație, oamenii de știință identifică și întrebările care sunt asociate cu aceasta, dar nu oferă întotdeauna răspunsuri la acestea. De exemplu, W. Holmes, M. Bialik, C. Feidl, în cartea lor „Inteligența artificială în educație: perspective și provocări pentru predare și învățare”, critică educația modernă, spunând că este depășită și nu îndeplinește cerințele vieții oamenilor din secolul al XXI-lea [3]. În același timp, autorii recunosc că un astfel de sistem de educație dezvoltă competențele necesare pentru a trăi în societatea modernă.

Soluția la problema educației moderne este văzută de autori în inteligența artificială, care poate ghida oamenii cu privire la modul de acțiune în anumite situații. Cu toate acestea, în continuare în text, autorii afirmă că pentru analiza datelor, omul trebuie să aibă gândire critică: „și chiar dacă mulți cred că inteligența artificială în educație – asta înseamnă „roboți în locul profesorilor”, realitatea este mult mai prozaică; deși noile tehnologii au potențialul de a remodela întregul sistem educațional. Intrarea inteligenței artificiale în mediul educațional ridică o serie de întrebări”. Din păcate, în carte nu sunt oferite răspunsuri la aceste întrebări.

În plus, cercetătorii evidențiază o serie de riscuri și probleme specifice pentru eficiența proceselor educaționale și bunăstarea tuturor participanților la educație. Acestea includ:

- creșterea continuă a competențelor tehnice ale participanților la procesul de învățare, în ciuda condițiilor materiale și tehnice [2, p. 48];
- instituțiile pot să nu mai țină cont sau să își piardă controlul asupra datelor lor;
- imposibilitatea percepției umane a informațiilor;
- creșterea standardizării abilităților și competențelor în cadrul disciplinelor educaționale fundamentale;
- formalizarea cunoștințelor și diminuarea rezultatelor activității profesionale a absolvenților;
- lipsa „contactului direct al studenților” cu profesorul.

Utilizarea tehnologiilor de inteligență artificială în domeniul educației poate juca un rol important în învățarea și dezvoltarea individului pe parcursul întregii vieți.

În calitate de tehnologii avansate ale Industriei 4.0 în conținutul și mijloacele educației moderne, putem evidenția:

1. Internetul obiectelor (laboratoare de acces la distanță; stații de laborator la distanță);
2. Producția aditivă (imprimante 3D în atelierele de instruire; modelare 3D (în disciplinele informatică, matematică); fabricarea pieselor pentru roboți, dispozitive tehnice în educația suplimentară a elevilor);
3. IA, învățarea automată și robotică (utilizarea în procesul de învățare a avatarilor și roboților de chat pentru consultare, testare și proiectare a rutelor educaționale individuale ale elevilor; utilizarea roboților prezenți la învățarea la distanță);
4. Big data, blockchain și calculul în nor (crearea de portofolii securizate pentru elevi și profesori; fixarea formării competențelor educaționale și profesionale; utilizarea tehnologiilor cloud în procesul de învățare);
5. Realitatea virtuală și augmentată (utilizarea în procesul de învățare a stațiilor de laborator de imitație și a echipamentelor de laborator cu elemente de realitate augmentată) [10, p. 293].

Universitățile nu numai că sunt purtătoare ale tradiției academice și eficienței sistemului global, dar și au un potențial incredibil de inovații și inițiative neconvenționale. Doar conștientizând această adevăr, se poate realiza potențialul de transformare existent în sistemul de învățământ superior [6, p. 68]. Utilizarea tehnologiilor de inteligență artificială de către universități facilitează procesul de furnizare a serviciilor educaționale, contribuie la îmbunătățirea calității acestora. Inteligența artificială

permite formarea unei traiectorii educaționale individuale pentru fiecare student, în vederea reușitei în universitate și a progresului profesional ulterior. În figura 2 sunt prezentate câteva direcții perspective ale utilizării inteligenței artificiale.

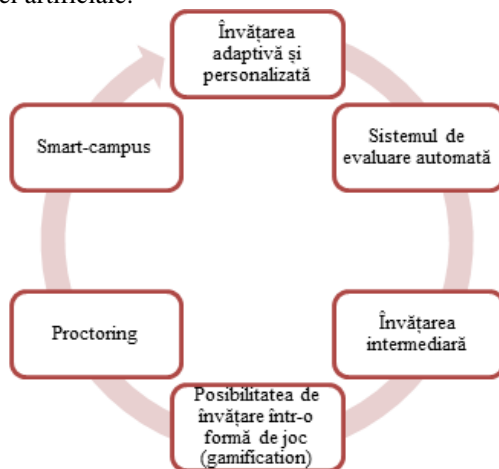

Figura 2. Domenii perspective pentru utilizarea inteligenței artificiale în învățământul superior

Sursa: adaptat de autor după 9, p. 87

Învățarea adaptivă și personalizată implică selectarea conținutului de învățare necesar pentru nevoile fiecărui student cu diferite niveluri de performanță, oferind posibilitatea de a urmări progresul în învățare și de a ajusta traiectoria în funcție de rezultate.

Sistemul de evaluare automată permite evaluarea obiectivă a nivelului de cunoștințe al studenților, analizarea informațiilor despre rezultatele învățării, oferirea de recomandări și dezvoltarea de planuri de învățare personalizate eficiente.

Învățarea intermediară este realizată printr-un program informatic specializat care permite studentului să consolideze materialul studiat, determină când acesta îl poate uita și oferă recomandări pentru repetiție.

Posibilitatea de învățare într-o formă de joc (gamification) constă în utilizarea tehnologiilor de joc și a simulatorilor de învățare în procesul educațional.

De asemenea, o perspectivă interesantă este sistemul de proctoring, care poate analiza comportamentul studentului care susține un examen la distanță: frecvența privirii departe de monitor, încercarea de a schimba fila în browser, prezența unor persoane străine sau voci etc.

Trebuie remarcat faptul că aceste aspecte pot fi obiective în evaluare, dar în cazul unor imperfecțiuni ale sistemului, pot duce în anumite situații la imprecizii. De exemplu, este posibil să apară zgomot într-o încăpere care nu are legătură cu susținerea examenului, pe care sistemul îl poate înregistra ca o încălcare; sau, de exemplu, pot apărea dificultăți în susținerea examenului pentru persoanele cu deficiențe de vedere și altele.

Smart-campusul este un proiect care va permite răspunsuri rapide la diverse întrebări ale studenților: programul cursurilor; căutarea sălilor unde se țin cursuri; feedback-ul cu universitatea, profesorii; acces la video-lecții, materiale audio, prezentări etc.; primirea de sarcini de control; înregistrarea în diferite programe de învățare, cursuri; disponibilitatea cărților necesare în bibliotecă; disponibilitatea de locuri în cămin, posibilitatea de a alege locul; căutarea unui loc de parcare liber și altele.

Un moment foarte important în studiul utilizării inteligenței artificiale îi aparține principiilor de etică, care trebuie aduse la cunoștința tuturor – o sarcină obișnuită care necesită implicarea unei game largi de părți interesate (de la studenți la profesori, de la factorii de decizie politică și părinți la dezvoltatori). Noi (profesorii, factorii de decizie și oamenii de știință care învață) trebuie să înțelegem problemele-cheie ridicate de colectarea datelor (cum ar fi alegerea datelor care trebuie să le colectăm și ce date să ignorăm, dreptul de proprietate asupra datelor și confidențialitatea datelor). De asemenea, trebuie să înțelegem abordările computaționale aplicate (ce decizii sunt luate, ce părtiniri apar și cum ne asigurăm că deciziile sunt „corecte și transparente”?) [7, p. 267].

Acest lucru este de la sine înțeles, motiv pentru care atât de multe inițiative pentru a determina și a governa etica în domeniul inteligenței artificiale au fost create în întreaga lume.

Trebuie menționat că direcțiile perspective ale utilizării inteligenței artificiale în învățământul superior nu se limitează doar la cele menționate anterior. În opinia noastră, inteligența artificială nu este deloc un competitor pentru corpul profesoral în procesul de predare sau evaluare a cunoștințelor studenților, ci, dimpotrivă, inteligența artificială este un instrument complementar, dar valoros, care poate îmbunătăți o gamă variată de operațiuni desfășurate în instituțiile de învățământ superior, ajutând la organizarea unui proces educațional eficient și stabilirea comunicărilor necesare.

Într-o lume în continuă schimbare, în condițiile apropierea singularității tehnologice, este evident că în viitorul apropiat unele profesii vor dispărea și vor apărea noi profesii relevante, inclusiv în domeniul inteligenței artificiale.

Bibliografie:

1. DUGGAN, S. *Artificial Intelligence in Education: Changing the Pace of Learning*. https://iite.unesco.org/wpcontent/uploads/2020/12/Steven_Duggan_AI-in-Education
2. GOEL, A.K., and Joyner, D.A. *Using AI to teach AI: Lessons from an online AI class*. AI Magazine, 2017. 38 (2), p. 48.
3. HOLMES, W. *Artificial Intelligence in Education: Prospects and Challenges for Teaching and Learning*. 2022. 304 p.
4. HUGHES, D. *What Will Personalized Education Look Like in 2020?* Digitalmarketinginstitute. [online] [citat 05.10. 2023]. Disponibil: URL: <https://digitalmarketinginstitute.com/blog/what-will-personalized-education-look-like-in-2020-education>
5. LUCKIN. R., et al. *Intelligence Unleashed*, 11. [online] [citat 05.10. 2023]. Disponibil: URL: <https://www.pearson.com/content/dam/one-dot-com/one-dot-com/global/Files/aboutpearson/innovation/Intelligence-Unleashed-Publication.pdf>.
6. MCANDREW, K. *Taming innovation: how the online master's degree course returned the initiative in transformation to the University*. Educational Studies, 2018, vol. 4, p. 60-80.
7. MILLER, T. *Explanation in artificial intelligence: Insights from the social sciences*. Artificial Intelligence 2019. p. 267.
8. The History of Artificial Intelligence. [online] [citat 08.10. 2023]. Disponibil: URL: <https://sitn.hms.harvard.edu/flash/2017/history-artificial-intelligence/>
9. АМИРОВ, Р.А. *Перспективы внедрения технологий искусственного интеллекта в сфере высшего образования*. Управленческое консультирование. 2020. № 3. с. 80-88.
10. КИТАЙГОРОДСКИЙ М. Д. *Индустрия 4.0 и ее влияние на технологическое образование*. Современные наукоемкие технологии. 2018. № 11–2. с. 290–294.

CZU 378.147:004.738.5

BUNE PRACTICI ÎN UTILIZAREA TEHNOLOGIILOR EDUCAȚIONALE PENTRU ÎMBUNĂȚĂȚIREA ANGAJAMENTULUI STUDENȚILOR ÎN MEDIUL ONLINE*

Eugenia FOCA, asist. univ., *Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Arte, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți*

Abstract: *The article addresses how educational technologies can be used to enhance student engagement in the online learning environment. It provides a range of strategies and recommendations for educators and educational institutions to create a more engaging and efficient online learning environment, thus motivating and involving students more effectively in their online learning process. The article focuses on identifying best practices and approaches to maximize student engagement and improve their learning experience in the online environment.*

* Articolul a fost elaborat cu suportul proiectului MEDIA „Strengthening the Quality of Online Education in HEIs in Moldova and Armenia”, nr. de ref. 101082889, finanțat de Uniunea Europeană. Viziunile și opiniile exprimate sunt doar ale autorului și nu reflectă neapărat cele ale Uniunii Europene. Uniunea Europeană nu poate fi considerată responsabilă pentru acestea.

Keywords: *motivation, commitment, involvement, teamwork, gamification, information technologies in education.*

Nivelul de expunere mediatică al unei universități este adesea corelat cu prezența sa pe internet, iar astăzi această prezență nu se rezumă doar la site-ul oficial al instituției, ci se extinde și la implicarea activă pe rețelele de socializare. Universitățile au devenit tot mai sensibile la nevoile și obiceiurile de consum ale publicului lor, adaptându-și comunicarea și informațiile în funcție de acestea. Cu zece ani în urmă, implicarea unei universități în rețelele de socializare era un element periferic al strategiei de comunicare, însă în prezent, universitățile au adoptat cu succes cele mai importante platforme de socializare și sunt receptive la apariția noilor rețele sociale.

Această evoluție în abordarea comunicării universitare indică atât deschiderea și transparența universităților față de public, cât și capacitatea lor de a rămâne lideri în domeniul educației, științei și inovației, adaptându-se cu flexibilitate la schimbările din peisajul mediatic și fiind în prima linie a inovațiilor media.

Bunele practici în utilizarea tehnologiilor educaționale pentru îmbunătățirea angajamentului studenților în mediul online pot include *implementarea de platforme de învățare interactive, utilizarea unor metode de predare inovatoare* care să implice studenții în mod activ și utilizarea resurselor multimedia pentru a face predarea mai atractivă și mai interactivă. Aceste abordări pot contribui la creșterea participării și a angajamentului studenților în mediul online, sporind astfel calitatea procesului de învățare.

Evidențiem că atitudinea studenților față de învățare are un rol fundamental în determinarea competențelor pe care ei le dobândesc pe parcursul procesului de educație. Această atitudine se reflectă prin intermediul mai multor concepte, cele mai importante dintre ele fiind *motivația și angajamentul*. Administrarea motivației implică, în primul rând, formarea valorilor și dezvoltarea legăturilor cognitive de tipul „proces de învățare – rezultat”. În schimb, *angajamentul* reprezintă un fenomen mai complex, cu mai multe componente și dimensiuni, cercetat de către oamenii de știință din diverse perspective. La nivel „strategic”, angajamentul este analizat în ceea ce privește eforturile depuse (resurse, timp, energie) și rezultatele obținute în procesul educațional. Această abordare este bine dezvoltată în cercetările străine în domeniul managementului educațional.

Din perspectiva abordării socio-psihologice (cea mai dezvoltată în domeniul gestionării resurselor umane), *angajamentul* înseamnă interacțiune activă cu mediul extern și cu alți participanți în activități, precum și atitudinea față de acești participanți și procese. În contextul activităților de învățare specifice, angajamentul este definit ca „interacțiunea conștientă a individului cu mediul extern, în care are loc perceperea activă a stimulilor din mediul înconjurător și crearea activă a propriei atmosfere în contrast cu perceperea automatizată [1, 5]. Angajamentul este deosebit de important în munca în echipă a studenților, deoarece alienarea unor participanți la colaborare afectează negativ motivația celorlalți. În același timp, munca în echipă, stabilirea comună a obiectivelor și a sarcinilor, rezolvarea problemelor cu ajutorul metodelor de lucru în echipă contribuie la creșterea angajamentului și consolidarea cunoștințelor la studenți [1, 4]. Abilitățile de lucru în echipă sunt foarte căutate de către angajatori și fac parte din lista de competențe necesare în practic toate domeniile de învățământ superior.

Prin adaptarea activă la schimbările din peisajul mediatic și adoptarea cu succes a platformelor de socializare, universitățile demonstrează nu doar deschidere și transparență față de public, ci și o abordare flexibilă în a rămâne lideri în educație, știință și inovație. Această evoluție în comunicarea universitară este strâns legată de utilizarea tehnologiilor educaționale și, în mod particular, de implementarea unor practici gamificate.

Gamificarea în contextul educațional reprezintă utilizarea *conceptelor și tehnicilor specifice jocurilor* în scopul creșterii motivației și a angajamentului studenților în procesul de învățare. Aceasta implică transformarea unui curs sau a unei activități de învățare într-o experiență mai captivantă și interactivă, cu utilizarea elementelor precum puncte, insigne, competiții, feedback și provocări pentru a motiva și recompensa studenții [1, 6].

Mai mulți autori au analizat conceptul de gamificare, printre care Zichermann, Kapp [4, 5], definindu-l ca un proces legat de utilizarea diferitelor tehnici de joc pentru a implica activ studenții în procesul educațional și a rezolva problemele. Acești autori susțin că utilizarea diverselor elemente de joc, cum ar fi insigne, puncte, niveluri, avatar etc., influențează predispoziția studenților de a-și conti-

nua studiile. Educația gamificată își propune, în consecință, să influențeze comportamentul de învățare al persoanelor.

În urma numeroaselor studii de cercetare, s-a constatat că utilizarea gamificării în învățământul superior are un impact pozitiv nu doar asupra motivației individuale într-o anumită materie, ci și asupra performanțelor academice, contribuind la îmbunătățirea procesului de predare și învățare în sălile de clasă universitare [1, 4, 6]. De asemenea, s-a observat că această metodă poate fi deosebit de eficientă pentru studenții care întâmpină dificultăți în a se implica în materialul de învățare. Prin urmare, aplicarea gamificării poate fi utilă în stimularea colaborării și competiției între studenți, oferind beneficii semnificative pentru dezvoltarea lor academică și personală.

Gamificarea atrage studenții din mai multe motive, oferindu-le o experiență educațională mai interactivă, motivatoare și distractivă. Vom evidenția câteva aspecte-cheie care contribuie la atractivitatea gamificării în educație:

1. Sistemele de gamificare oferă recompense sub formă de puncte, ecusoane sau alte beneficii pentru îndeplinirea sarcinilor sau atingerea obiectivelor. Aceste recompense creează un sentiment de realizare și motivează studenții să își depună eforturile.
2. Elementele de competiție, cum ar fi clasamentele, încurajează studenții să se compare și să concureze între ei. Acest aspect competitiv poate crește dorința de a excela și de a-și depăși colegii.
3. Introducerea unei povești sau a unui scenariu în procesul de învățare poate face materialele mai interesante și mai ușor de asimilat. Studenții devin protagoniștii unei povești sau ai unui joc, ceea ce le conferă un rol activ în procesul educațional.
4. Gamificarea permite adaptarea la stilurile individuale de învățare ale studenților. Aceștia pot progresa în ritmul lor, având posibilitatea de a alege sarcinile care îi interesează cel mai mult.
5. Elementele sociale ale gamificării, cum ar fi colaborarea și competiția cu colegii, pot adăuga un aspect social la procesul de învățare. Platformele gamificate pot facilita interacțiunea între elevi și îi pot implica într-o comunitate virtuală.
6. Prin utilizarea quest-urilor și a sarcinilor bine definite, gamificarea oferă studenților obiective clare și realizabile. Acestea pot fi structurate într-un mod captivant, făcând procesul de învățare mai plăcut.
7. Sistemele de gamificare oferă adesea feedback imediat cu privire la performanța studenților. Acest aspect permite studenților să înțeleagă mai bine progresul lor și să facă ajustări în consecință.

Pentru a implementa gamificarea în mod corespunzător în procesul educațional, Werbach și Hunter [6] propun luarea în considerare a șase aspecte esențiale. Primul aspect constă în *definirea obiectivelor* într-un mod coerent și eficient. Al doilea aspect subliniază *importanța definirii comportamentelor* pe care se dorește să le încurajeze la studenți. Al treilea aspect evidențiază *importanța definirii jucătorilor și a caracteristicilor acestora* pentru a proiecta activitățile dorite. Al patrulea, este necesar *să fie stabilite ciclurile activităților, mecanismele jocului și interacțiunea dintre participanți* pentru a defini sistemul de gamificare. Al cincilea aspect se referă la *elementul de distracție*, iar în final, al șaselea, *stabilirea resurselor*, inclusiv a instrumentelor ce urmează a fi utilizate pentru dezvoltarea strategiei.

Astfel, pentru a aplica gamificarea în învățământul superior, este imperativ să se proiecteze situații educaționale care să implice elemente de joc, cum ar fi definirea obiectivelor, utilizarea recompenselor și a feedback-ului, proiectarea provocărilor și crearea unui mediu jucăuș și motivant. În acest sens, pot fi utilizate diverse instrumente și tehnologii, precum jocurile educaționale, platformele de învățare online și aplicațiile mobile.

Platforma educațională *Kahoot* reprezintă un instrument de învățare interactiv, utilizat în școli și alte instituții educaționale. Aceasta servește drept platformă pentru crearea de vichingi, teste și jocuri didactice. Utilizarea acestui serviciu poate constitui o modalitate eficientă de obținere a feedback-ului din partea studenților [3, 6].

Platforma a fost concepută pentru activități de grup. Procesul de joc este simplu: studenții se adună în jurul unui ecran comun (cum ar fi o tablă interactivă, un proiector sau un monitor) și răspund simultan la întrebări folosind dispozitivele lor. Întrebările sunt afișate studenților pe ecran una câte una. Participanții acumulează puncte pentru fiecare răspuns corect. La finalul vichingii, pe ecran

se afișează numărul total de puncte acumulate de toți participanții în timpul răspunsului la întrebări. Participarea la joc nu necesită înregistrare obligatorie. Vichingile pot fi selectate din catalogul de pe site sau pot fi create noi. Timpul de răspuns la fiecare întrebare este limitat la aproximativ 30-60 de secunde.

Kahoot reflectă specificul sistemului BYOD (Bring Your Own Device), unde smartphone-urile devin instrumente eficiente, nu obstacole, în cadrul activităților. Studenții din sală folosesc propriile smartphone-uri sau tablete ca „telecomenzi” pentru a răspunde. Kahoot poate fi creat pentru diverse domenii precum gramatică, vocabular, istorie, studii despre țări sau orice alt subiect sau disciplină. Jocul în Kahoot este extrem de simplu. Profesorul trebuie să-și creeze un cont pe platformă. În sală, elevii trebuie doar să activeze serviciul și să introducă un cod PIN furnizat de profesor de pe computerul său. Jocul poate fi organizat în diferite moduri, inclusiv:

1. Fiecare student joacă individual (în acest caz, toate numele studenților sunt afișate pe ecran);
2. Studenții sunt împărțiți în echipe (în acest caz, studenții trebuie să discute sau să dezbată pentru a decide răspunsul echipei lor);
3. Studenților li se poate cere să creeze un astfel de produs ca temă pentru acasă.

Pe Kahoot se poate juca în diferite limbi, ceea ce atrage un număr mare de utilizatori. Pe această platformă pot fi adăugate videoclipuri, fotografii și încărcate diverse imagini. Un avantaj al platformei Kahoot este utilizarea acestei modalități interactive de învățare pentru evaluarea cunoștințelor studenților. Astfel, utilizarea platformei Kahoot în calitate de instrument interactiv de învățare contribuie la dezvoltarea gândirii critice și a abilităților de comunicare la studenți, facilitându-le asimilarea ușoară a materialului și extinzându-le capacitățile cognitive și creative.

Vom exemplifica modul în care studenții, viitori pedagogi, pot beneficia de o sesiune interactivă pe platforma Kahoot la cursul de Etica profesională. Într-un astfel de context, aceștia au fost expuși la dileme etice comune din domeniul educației, abordând scenarii în care profesori sau educatori s-au confruntat cu alegeri dificile. Prin intermediul unor întrebări precum: „Un profesor a aflat că unul dintre elevii săi a copiat la un examen important. Cum ar fi trebuit să gestioneze această situație?” și opțiunile corespunzătoare (A. A ignorat situația pentru a evita conflictul. B. A discutat în privat cu elevul și l-a îndrumat să recunoască copierea. C. A raportat incidentul la conducerea școlii pentru o acțiune disciplinară), studenții au fost provocați să reflecteze asupra deciziilor etice într-un context pedagogic.

Feedback-ul imediat a fost oferit după fiecare întrebare, explicând opțiunile corecte și încurajând discuții în clasă. Astfel, studenții și-au putut argumenta opțiunile, iar profesorul a adăugat informații suplimentare despre codul etic al educației și practicile recomandate. La sfârșitul sesiunii, s-au analizat rezultatele pentru a identifica zonele în care studenții ar fi putut avea nevoie de mai multă clarificare sau discuție. De asemenea, s-a încurajat o discuție deschisă despre etica în educație, facilitată de scenariile prezentate în cadrul jocului Kahoot. Această abordare a încurajat participarea activă, a stimulat gândirea critică și a contribuit la dezvoltarea abilităților de luare a deciziilor etice în contextul pedagogic.

Concluzii: Gamificarea în învățământul superior reprezintă o strategie menită să motiveze și să angajeze studenții în procesul lor de învățare prin integrarea elementelor de joc și crearea unor situații educaționale provocatoare și semnificative. Pentru a implementa eficient această metodă, este necesară proiectarea atentă a situațiilor educaționale, impunând utilizarea instrumentelor și tehnologiilor potrivite pentru implementare.

Bibliografie:

1. COVRIG, M., GOIA (AGOSTON), S.I., IGREȚ, R.Ș., MARINAȘ, C.V., MIRON, A.D. and ROMAN, M., 2023. *Students' Engagement and Motivation in Gamified Learning*. Amfiteatru Economic, 25 (Special No. 17), pp. 1003-1023. [online] [citat 20.09.2023]. Disponibil: DOI: <https://doi.org/10.24818/EA/2023/S17/1003>
2. DUVERNET A., ASQUER A., KRACHKOVSKAYA I. *The Gamification of Education and Business: a Critical Analysis and Future Research Prospects* // Research Handbook on Digital Transformations / by eds. F.X. Olleros, M. Zhegu. Cheltenham: Edward Elgar, 2016. ISBN: 9781784717719
3. HUNG AARON CHIA YUAN. *A Critique and Defense of Gamification* // Journal of Interactive Online Learning, 2017. Vol. 15. № 1. P. 57-72. ISSN: 1541-4914

4. ZICHERMANN, G.; CUNNINGHAM, C. *Gamification by Design: Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps*; O'Reilly Media: Sebastopol, CA, USA, 2011. [online] [citat 20.09.2023]. Disponibil: DOI: [https://scholar.google.com/scholar_] ISBN: 9781449397678
5. KAPP, K.M. *The Gamification of Learning and Instruction: Game-Based Methods and Strategies for Training and Education*; Pfeiffer: San Francisco, CA, USA, 2012. [online] [citat 20.09.2023]. Disponibil: [google scholar] ISBN: 9781118096345
6. WERBACH, K.; HUNTER, D. *For the Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business*; Wharton Digital Press: Philadelphia, PA, USA, 2012. [online] [citat 20.09.2023]. Disponibil: [google scholar] ISBN: 9781613630235
7. ДАВЫДОВА, С. А. Использование платформы Kahoot как инструмента интерактивного обучения. Романия: языковое и культурное наследие – 2023: материалы III Междунар. науч. конф., Минск, 16-17 мая 2023 г. / Белорус. гос. ун-т; редкол.: О. В. Лапунова (гл. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2023. – С. 268-271. ISBN: 978-985-881-500-4 [online] [citat 20.09.2023]. Disponibil: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/303607>